Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych

Joanna Szerszunowicz

Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych

Białystok 2011

Recenzenci:
dr hab. Bogusław Nowowiejski, prof. UwB
dr hab. Piotr Wróblewski

Redaktor serii:
Bogusław Nowowiejski

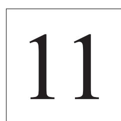
Projekt okładki:
Wojciech Siwak

Redakcja:
Joanna Szerszunowicz

Korekta:
Zespół

Redakcja techniczna i skład:
Stanisław Żukowski

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2011

ISBN 978–83–7431–276–9

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-097 Białystok, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 14
tel. 857457120, e-mail: ac-dw@uwb.edu.pl
http://wydawnictwo.uwb.edu.pl

Druk i oprawa: „QUICK-DRUK” s.c., Łódź

SPIS TREŚCI

Wstęp

We frazeologii licznie występują odniesienia do otaczającej człowieka rzeczywstości, a zwłaszcza tych jej elementów, które są ważne w życiu ludzkim. Niezaprzeczalnie należą do nich fauna i flora[1]. Zwierzęta od zarania dziejów towarzyszą ludziom, a obserwacje dotyczące ich znajdują odzwierciedlenie w leksyce, frazeologii i paremii.

Frazeologizmy z komponentami animalistycznymi należą do frazeologii naturalnej[2]. Jednostki frazeologiczne zawierają nazwy zwierząt występujących na obszarze zajmowanym przez daną wspólnotę etniczną, czyli takich, które mają duże ekoznaczenie. Należy jednak podkreślić, że we frazeologii obecne są również nazwy zwierząt egzotycznych, zapośredniczonych kulturowo.

Można przyjąć założenie, że analiza kontrastywna frazeologii faunicznej wybranych języków należących do ligi europejskiej wykaże zarówno podobieństwa, uwarunkowane wspólnym dziedzictwem kulturowym antyku i chrześcijaństwa oraz zbieżnością obserwacji dotyczących pewnych gatunków, jak również liczne różnice, które wynikają z odmienności kulturowych. Małgorzata Marcjanik słusznie stwierdza, że „komparatystyka frazeologiczna (...) w większym stopniu niż

---

[1] O florze we frazeologii zob. A. Nowakowska, *Świat roślin w polskiej frazeologii*, Wrocław 2005.

[2] S. Skorupka, *Z zagadnień frazeologii porównawczej*, „Prace Filologiczne", XVIII (1965), s. 119–130.

inne dziedziny językoznawstwa odzwierciedla wpływ czynników pozajęzykowych na kształtowanie się języka"[3].

Celem pracy jest przedstawienie figuratywnego opisu faunicznego człowieka, jego psychiki i wyglądu oraz zachowania w perspektywie kontrastywnej. Analiza zebranego materiału pozwala na ustalenie, jakie są jakościowo-ilościowe preferencje w wyborze konceptów frazeologicznych nominacji w poszczególnych językach, a należy podkreślić, że „frazeologia nierównomiernie pokrywa podstawowe referencjalne, konceptualne sfery języka"[4]. Porównanie zebranych jednostek umożliwia pokazanie podobieństw i różnic między wykorzystaniem potencjału animalizmów w języku polskim, angielskim i włoskim. Stałe połączenia wyrazowe i metafory konwencjonalne, tworzące analizowaną grupę, zostały podzielone tematycznie i przedstawione w ujęciu porównawczym.

Z metodologicznego punktu widzenia niniejsza praca mieści się w szeroko rozumianym nurcie językoznawstwa humanistycznego[5]. Przedstawiony w niej opis frazeologizmów bazuje na badaniach semantycznych opartych na koncepcji pola znaczeniowego[6], a uwzględnianie w nim konotacji komponentów faunicznych wiąże się z wykorzystaniem elementów semantyki kognitywnej[7]. Prezentacja ma-

[3] M. Marcjanik, *Idiomatyczne związki w języku polskim i rosyjskim*, „Studia i materiały", XIII, Filologia Polska 4 (1984), s. 191.

[4] Por. A. Spagińska-Pruszak, *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej*, Gdańsk 2003, s. 20.

[5] Zob. J. Puzynina, *Język wartości*, Warszawa 1992, s. 7.

[6] Zob. S. Kania, *Przegląd podstawowych zagadnień leksykologii*, [w:] S. Kania, J. Tokarski, *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*, Warszawa 1984, s. 166; R. Tokarski, *Struktura pola znaczeniowego*, Warszawa 1984; R. Grzegorczykowa, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001, s. 61–63. O wykorzystaniu koncepcji pola znaczeniowego w badaniach frazeologicznych zob. A. Pajdzińska, *Przydatność koncepcji pola znaczeniowego w badaniach frazeologicznych*, „Z polskich studiów slawistycznych" VII (1988), s. 303–312.

[7] A. Spagińska-Pruszak słusznie stwierdza, że „w opisie semantycznym frazeologizmów podstawową rolę pełnią konotacje (asocjacje), wypierając znaczenie denotatywne poszczególnych leksemów składowych (...)". A. Spagińska-Pruszak, *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej*, dz. cyt., s. 65. O konotacjach leksemów w analizie kontrastywnej frazeologizmów zob. G. Szpila, *Opis konotacyjny leksemów w analizie kontrastywnej frazeologizmów*, „Poradnik Językowy" 3 (2001), s. 31–42.

teriału z perspektywy człowieka zbliża badania do antropolingwistyki, a odwoływanie się do wpływów kultury – do językoznawstwa kulturowego[8].

Przedmiotem badania są wyekscerpowane z jedno- i dwujęzycznych różnorodnych słowników związki z komponentami faunicznymi, tj. nazwami ssaków, ptaków, gadów, płazów, ryb, owadów i innych gromad, mniej licznie reprezentowanych w związkach frazeologicznych badanych języków, tj. polskiego, angielskiego i włoskiego. Wykorzystanie w pracy materiału słownikowego pozwala na wykluczenie okazjonalnych połączeń wyrazowych: uwzględnienie w opracowaniach leksyko- i frazeograficznych danego związku jest potwierdzeniem jego sfrazeologizowania[9].

Do materiału badawczego włączono również frazeologizmy mające w swoim składzie hiperonimy takie, jak *zwierzę*, *bydlę*, *bestia* (ang. *animal*, *beast*; wł. *animale*, *bestia*). Komponentem związków może być derywat nazwy faunicznej oraz metafory zwierzęce mające poświadczenia leksyko- i frazeograficzne, uwzględnione z powodu kontrastywnego charakteru pracy. W nawiasach podawane jest dosłowne tłumaczenie angielskich i włoskich połączeń wyrazowych[10], co umożliwia porównanie formy wewnętrznej zestawianych jednostek.

Materiał nie obejmuje przysłów[11], które – jako miniteksty, bardzo licznie reprezentowane w badanych językach[12] – znacznie różnią się od pozostałych połączeń wyrazowych i wymagają odrębnej analizy. Do korpusu stworzonego na potrzeby pracy nie włączono również terminów i nazw, które mogą być również – w szerokim rozumieniu frazeologii – traktowane jako frazeologizmy.

---

[8] J. Anusiewicz, *Kulturowa teoria języka. Zarys problematyki*, „Język a Kultura", t. 1, *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1991, s. 17–30; tegoż, *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław 1994.

[9] Por. A. Nowakowska, *Świat roślin...*, dz. cyt., s. 13.

[10] W przypadku compositów podawane są znaczenia elementów składowych.

[11] Por. D. Bralewski, *Czy przysłowie jest jednostką języka?*, [w:] „Problemy frazeologii europejskiej", t. VII, red. A. M. Lewicki, Lublin 2005, s. 23–24.

[12] G. Szpila, *Krótko o przysłowiu*, Kraków 2003, s. 26.

Materiał został wyekscerpowany ze współczesnych słowników jedno- i dwujęzycznych, zarówno ogólnych, jak i frazeologicznych[13]. W przypadku polszczyzny słownikiem ogólnym, z którego wyekscerpowano faunizmy, jest czterotomowy *Uniwersalny słownik języka polskiego* (USJP). Angielski słownik ogólny, z którego wybrane zostały jednostki do analizy, to *Macmillan English Dictionary* (MED), natomiast słownik włoski – *Il dizionario della lingua italiana* (DeM).

Związki tworzące poszczególne korpusy pochodzą jednak przede wszystkim ze słowników frazeologicznych wyszczególnionych w bibliografii. Do najważniejszych źródeł polskich należą: *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* Piotra Müldnera-Nieckowskiego, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny* Stanisława Bąby i Jarosława Liberka (SFWP), *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* opracowany przez Annę Kłosińską, Elżbietę Sobol i Annę Stankiewicz (WSF) oraz *Słownik porównań* Mirosława Bańki. Liczne jednostki angielskie pochodzą z następujących słowników angielskich: *Oxford Dictionary of English Idioms* (ODEI), *The Penguin Dictionary of English Idioms* (PDEI), *Cambridge Idioms Dictionary* (CID). Podstawą korpusu włoskiego są takie opracowania frazeograficzne, jak: *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* M. B. Quartu (Q), *Capire Antifona* (CA) oraz *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, którego autorem jest Carlo Lapucci (L).

Ważniejsze źródła dwujęzyczne o charakterze ogólnym to w przypadku języka angielskiego: *Wielki słownik angielsko-polski PWN–Oxford. English-Polish Dictionary* (WSAP), *Wielki słownik polsko-angielski PWN–Oxford. Polish-English Dictionary* (WSPA). Jeżeli chodzi o język włoski, wykorzystano między innymi: *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco* (t. I–IV), *Uniwersalny słownik włosko-polski. Dizionario universale italiano-polacco* (USWP), *Uniwersalny słownik polsko-włoski. Dizionario universale polacco-italiano* (USWP).

---

[13] Podstawą materiałową był uaktualniony aneks rozprawy doktorskiej Joanny Szerszunowicz, *Frazeologizmy zoonimiczne w języku polskim w porównaniu z angielskimi i włoskimi. Aneks.* Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Mariana Jurkowskiego, Uniwersytet w Białymstoku 2004.

Praca składa się z trzech rozdziałów[14], z których pierwszy zawiera omówienie frazeologii faunicznej jako przedmiotu badań językoznawstwa porównawczego. Przedstawione są w nim podstawowe terminy z zakresu frazeologii faunicznej. W rozdziale pierwszym opisano również stan badań nad frazeologią fauniczną w ujęciu kontrastywnym. Rozdział drugi poświęcony jest wybranym zagadnieniom teoretycznym z zakresu frazeologii faunicznej, między innymi symbolice zwierzęcej, ewaluacji przekazywanej przez jednostki z komponentami animalistycznymi oraz etymologii związków faunicznych. Rozdział trzeci zawiera wyniki analizy wyekscerpowanych jednostek odnoszących się do człowieka, jego działań i środowiska.

[14] W rozdziale drugim i trzecim wykorzystano fragmenty rozprawy doktorskiej autorki, które zostały zmodyfikowane i uzupełnione. Zob. J. Szerszunowicz, *Frazeologizmy zoonimiczne...*, dz. cyt.

I
Frazeologia fauniczna jako przedmiot badań językoznawstwa porównawczego

1. TERMINOLOGIA FRAZEOLOGICZNA W UJĘCIU KONTRASTYWNYM

Prowadzenie analizy kontrastywnej frazeologizmów wymaga porównania terminów używanych w badaniach frazeologii różnych języków[1], którymi w niniejszej pracy są polski, angielski i włoski. Porównanie terminologii występującej w opracowaniach poświęconych stałym połączeniom wyrazowym wykazuje znaczne różnice, które wynikają w dużym stopniu z tradycji frazeologicznych w językoznawstwie polskim, anglosaskim i włoskim. Anna Pajdzińska podkreśla, że „frazeologia jako odrębny dział lingwistyki ma stosunkowo krótką historię. W zasadzie systematyczne badania ustalonych związków wyrazowych podjęto dopiero w okresie pełnego rozkwitu metodologii strukturalistycznej"[2]. Warto zwrócić uwagę, że we wszystkich badanych językach omawiane słownictwo fachowe jest bogate, przy czym – jak słusznie podkreśla Alicja Nowakowska pisząc o polskiej terminologii frazeologicznej – „nieład terminologiczny jest w tej dziedzinie większy niż w innych działach języko-

[1] O polskiej i hiszpańskiej terminologii frazeologicznej zob. M. Sosiński, *Fraseología comparada del polaco y del español*, Warszawa 2009.

[2] A. Pajdzińska, *Wielonurtowość współczesnych badań frazeologicznych*, „Poradnik Językowy" 2 (2004), s. 27.

znawstwa”[3]. Uwagę tę można również odnieść do dwóch pozostałych języków, tj. angielskiego i włoskiego.

Według Andrzeja Bogusławskiego ze związkami frazeologicznymi łączone są następujące właściwości: odtwarzalność, duża frekwencja występowania poszczególnych połączeń wyrazów, wielowyrazowość graficzna, wielowyrazowość fonologiczna, nieciągłość, nieglobalna fleksyjność, sumaryczność znaczenia, obrazowość, ekspresyjność, brak referencji do określonego przedmiotu, niepełna zdaniowość, elementarna składnikowość[4].

W polskiej terminologii używane są nazwy takie, jak: *idiom*, *idiomatyzm*, *frazeologizm*, *związek frazeologiczny* i *jednostka frazeologiczna*. Frazeologizm, utożsamiany często z idiomem, definiowany jest jako: „dwu- lub kilkuwyrazowa ustalona (stała) konstrukcja jęz., której znaczenia nie da się wyprowadzić ze znaczeń i reguł łączenia składających się na nią wyrazów”[5]. Z punktu widzenia translatoryki tak rozumiany idiom jest jednostką przekładową, która może mieć różnorodne – zarówno frazeologiczne, jak i nieidiomatyczne – odpowiedniki w języku docelowym. Terminy *jednostka frazeologiczna*, *związek frazeologiczny* i *frazeologizm* używane są często w znaczeniu nadrzędnym do *idiomu*, rozumianego jako związek, którego znaczenie asumaryczne nie jest tożsame z sumarycznym[6]. Innym terminem omawianej dziedziny jest *frazem*, „pod etykietą którego zaczęto gromadzić te różne wielowyrazowe, które się dotychczas w standardowej teorii frazeolo-

---

[3] A. Nowakowska, *Świat roślin w polskiej frazeologii*, Wrocław 2005, s. 19.

[4] A. Bogusławski, *Uwagi o pracy nad frazeologią*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, red. Z. Saloni, t. III, Białystok 1989, s. 13–30.

[5] *Słownik językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław–Warszawa–Kraków 1999, s. 244. Por. M. Pietrak-Meiser, *Stały związek frazeologiczny a idiom*, „Roczniki Humanistyczne Towarzystwa Naukowego KUL” (1986), s. 151–158; P. Zakrzewski, *W sprawie definicji idiomu*, „Folia Linguistica”, 42 (2002), s. 19–23.

[6] Rosamund Moon zwraca uwagę, że terminy te są używane w tradycji słowiańskiej i germańskiej, przy czym niektórzy badacze, np. Vinogradov, traktują jako jednostki frazeologiczne wyłącznie połączenia wyrazowe o charakterze metaforycznym. Zob. R. Moon, *Fixed Expressions and Idioms in English. A Corpus-Based Approach*, Oxford 1998, s. 5.

gicznej mieściły z trudem (bądź nie mieściły się w ogóle), zwłaszcza tysiące wyrażeń pragmatycznych (...)"[7].

Typologia stałych połączeń wyrazowych Andrzeja Marii Lewickiego obejmuje następujące typy morfologiczno-syntaktyczne związków frazeologicznych: *frazy*, pełniące funkcję zdania; *zwroty*, pełniące funkcję czasownika; *wyrażenia rzeczownikowe*, przystosowane do funkcji rzeczownika; *wyrażenia określające*; *wskaźniki frazeologiczne*. Typologia semantyczna zaproponowana przez Lewickiego obejmuje *idiomy* i *frazemy*[8]. Piotr Müldner-Nieckowski uzupełnia tę typologię o trzeci typ, tj. *wyrażenia funkcyjne*. Ponadto, zwraca uwagę na grupę połączeń znajdujących się na pograniczu frazeologii i grup syntaktycznych, mianowicie na *zestawienia*, czyli połączenia wyrazowe zachowujące dosłowne znaczenie, ale znaczenie całego związku obejmuje komponenty nabyte w trakcie używania związku. Ostatnim typem są *przysłowia*, które jako minimalne teksty z reguły nie są zaliczane do frazeologizmów, jednak – jak słusznie zauważa Piotr Müldner-Nieckowski – niektóre jednostki mogą pełnić funkcję frazeologizmów[9].

Angielska terminologia z omawianego zakresu jest dość bogata. Do najczęściej używanych terminów należy *idiom*. W tradycji anglosaskiej jest to szeroki termin obejmujący zarówno jednostki o charakterze metaforycznym, jak i niefiguratywnym. Najczęściej wyodrębnianymi podstawowymi typami idiomów są *pure idioms* (dosł. czyste idiomy), *figurative idioms* (dosł. figuratywne idiomy) i *restricted colloctaions* (dosł. ograniczone kolokacje)[10]. W pracach poświęconych

---

[7] W. Chlebda, *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, Łask 2003, s. 13. Zob. również A. Awdiejew, *Problemy wyodrębniania i klasyfikacji frazemów*, [w:] *Frazeologia słowiańska. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr hab. Halinie A. Lilicz*, red. M. Balowski, W. Chlebda, Opole 2001, s. 195–203.

[8] A. M. Lewicki, *Składnia związków frazeologicznych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego", XL (1983), s. 75–83.

[9] P. Müldner-Nieckowski, *Frazeologia poszerzona. Studium leksykograficzne*, Warszawa 2007, s. 94–95. Por. J. Kowalikowa, *Przysłowia jako komunikaty*, [w:] *Język w komunikacji*, t. 2, red. G. Habrajska, Łódź 2001, s. 113.

[10] A. Pawley, *Developments in the study of formulaic language since 1970: A personal view*, [w:] *Phraseology and Culture in English*, Berlin – New York 2007, s. 18.

frazeologii występują również terminy *fixed expression*, *phraseological unit* i *formulaic language*[11].

Frazeologia włoska jest badana przez nielicznych językoznawców[12], którzy używają takich terminów, jak *unità fraseologica*, *frase fatta*, *locuzione*, *espressione idiomatica* oraz *modo di dire*. Terminy, *unitá fraseologica*, *frase fatta*, *locuzione*, *modo di dire* mają szerokie znaczenie i odpowiadają polskiemu terminowi *jednostka frazeologiczna*. Simonetta Vietri używa terminu *espressione idiomatica*[13], przyjmując za kryterium idiomatyczności nieusuwalność stałych komponentów związku[14].

Jean-Pierre Colson podkreśla, że terminy *contrastive* (kontrastywny) and *cross-linguistic* (międzyjęzykowy) można traktować jako synonimy[15]. Termin *contrastive* w wąskim znaczeniu odnosi się do systemowego porównania dwóch lub więcej języków. Ponadto, termin ten może być używany w odniesieniu do analiz, w których bada się wyłącznie różnice występujące w porównywanych językach[16]. Colson zwraca również uwagę na fakt, że badania kontra-

---

O klasyfikacji wielowyrazowych połączeń zob. Ch. Fernando, *Idioms and Idiomacity*, Oxford 1996, s. 30–37.

[11] A. Wray, *Identifying formulaic language: Persistent challenges and new opportunities*, [w:] *Formulaic Language*, t. I, *Distribution and historical change*, red. R. Corrigan, E. A. Moravcsik, H. Ouali, K. M. Wheatley, Amsterdam / Philadelphia 2009, s. 27–51.

[12] Zob. Martina Nicklaus, *Frase fatta, locuzione, espressione idiomatica: Che cos'è un unità fraseologica?* www.fil-fak.uni-duesseldorf.de/rom4/nicklaus_abstract.doc. Dostęp: 10.03.2010.

[13] Maurizio Dardano używa również terminu *idiotismi.* Zob. M. Dardano, *Manualetto di linguistica italiana*, Bologna 1996, s. 89.

[14] S. Vietri, *La sintasi delle frasi idiomatiche*, „Studi italiani di linguistica, teoretica e applicata", 19 (1990), s. 139. Zob. również tejże, *On the study of idiomatic expression*, [w:] *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso. Teorie e applicazioni descrittive. Atti del XVII congresso internazionale di studi, Urbino, 11–13 settembre, 1983*, Roma 1985, s. 379–392; tejże, *Lessico e sintassi idiomatiche. Una tipologia tassonomica dell'italiano*, Napoli 1990.

[15] J.-P. Colson, *Cross-linguistic phraseological studies. Overview*, [w:] *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*, red. S. Granger, F. Meunier, Amsterdam / Philadelphia 2008, s. 194.

[16] J. Korhonen, *Phraseme im Sprachgebrauch und in der Übersetzung / Contra-*

stywne mają słabą podbudowę teoretyczną, częstokroć nie wykraczają one poza opis i porównanie jednostek występujących w badanych językach.

Podstawą materiałową badań frazeologicznych jest częstokroć wybrana grupa tematyczna, „system wyrazów połączonych na podstawie kryterium nielingwistycznego”[17], na przykład frazeologia somatyczna czy fauniczna. Maciej Rak słusznie zwraca uwagę na niejednolitość terminologii występującej w badaniach frazeologizmów zawierających w swoim składzie nazwy zwierząt[18]. Na podstawie analizy tekstów poświęconych tejże tematyce wymienia cztery podstawy tworzenia terminów:

1) rdzeń *zoo-* (np. *frazeologia zoomorficzna* / *zoonimiczna* / *zomorficzna* / *zoosemantyczna*);
2) animal (*frazeologia animalistyczna*);
3) fauna (*frazeologia fauniczna*);
4) zwierzę (*frazeologia zwierzęca* / *odzwierzęca*).

W języku angielskim używa się terminów takich, jak *animal idioms*, *faunal idioms*, *zoosemy*, natomiast we włoskim opisowych określeń *frase fatti con i nomi di animali*, *modi di dire con i nomi di animali* oraz *espressioni con i nomi di animali*[19].

Nazwy zwierząt występują we wszystkich typach frazeologizmów: jednostkach z pogranicza frazeologii i leksykologii, takich jak nazwy (np. inna nazwa goździeńca to *kozia bródka*)[20], terminach (np. archit.

---

stive phraseology and translation, [w:] *Phraseologie.Phraseology. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*, red. red. H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N.R. Norrick, t. 1, Berlin–New York 2007, 574–589.

[17] A. Spagińska-Pruszak, *Język emocji. Studium leksykalno-semantyczne rzeczownika w języku polskim, rosyjskim, i serbsko-chorwackim*, Łask 2005, s. 19.

[18] M. Rak, *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza*, Kraków 2007, s. 13–14.

[19] Por. np. *Espressioni idiomatiche con i nomi di animali.* www.italica.rai.it/principali/lingua/lexis/animali_esp.htm. Dostęp: 10.03.2008.

[20] Goździeniec *Clavaria* ‘grzyb o pałeczkowatych lub rozgałęzionych jak krzaczek mięsistych owocnikach różnej barwy’ (USJP, II: 1057). Zob. również J. Anioł-Kwiatkowska, *Wielojęzyczny słownik florystyczny*, Wrocław 2003, s. 67.

ośli grzbiet, *łuk w ośli grzbiet*)[21], idiomach (*biały kruk*), przysłowiach (*Nie ma ryby bez ości, a człowieka bez złości*).

Frazeologizm fauniczny to taki związek, który zawiera w swoim składzie nazwę zwierzęcia lub rzeczownikowy czy przymiotnikowy derywat tejże nazwy. Tak pojmowane frazeologizmy animalistyczne występujące w czeskim i polskim zostały zebrane w słowniku *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice*, którego autorkami są Eva Mrhačová i Renáta Ponczová[22]. Nie zawiera on jednowyrazowych metafor, a warto podkreślić, że w szerszym ujęciu – na przykład pracach poświęconych frazeologizmom mieszczących się w nurcie lingwistyki kognitywnej – analizowane są również metafory, przymiotniki i czasowniki odfauniczne[23]. Elisabeth Piirainen i Dmitrij Dobrovol'skij podkreślają, że wyłączenie metafor możliwe jest w analizie jednego języka, nie zaś w perspektywie międzyjęzykowej, ponieważ odpowiednikiem frazeologizmu może być właśnie metafora[24]. Przykładowo, polski biblizm *kozioł ofiarny* ma niemiecki odpowiednik *Sündenbock* (dosł. *die Sünde* 'grzech', *der Bock* 'kozioł'), a ekwiwalentem francuskiego idiomu *peau de vache* (dosł. krowia skóra) jest wyraz *cow* ('krowa').

Należy podkreślić, że niektóre opracowania leksykograficzne o charakterze onomazjologicznym włączają do prezentowanego materiału metafory. Przykładem takiego ujęcia jest praca Moniki Sułkowskiej *Od stóp do głów, czyli o częściach ciała i jego atrybutach. Polsko-francusko-hiszpańsko-włoski słownik wyrażeń*, w której znajdujemy takie jednostki, jak: *dupa* (o kobiecie), *dupa* (o ofermie), *gardło*,

---

[21] *Ośli grzbiet, łuk w ośli grzbiet* 'łuk stanowiący połączenie pod ostrym kątem dwu krzywizn w architekturze późnego gotyku' (USJP, II: 1333).

[22] E. Mrhačová, R. Ponczová, *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník*, Ostrava 2003.

[23] O polskich czasownikach zwierzęcych i odzwierzęcych zob. P. Wróblewski, *Językowy obraz ludzkich zachowań w świetle metaforycznych użyć czasowników zwierzęcych i odzwierzęcych*, „Prace Filologiczne", XIV (2000), s. 559–680.

[24] D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*, Amsterdam 2005, s. 352.

garść, *główka*, *jajogłowy*, *noga*, *plecy*, *szyjka*, *uszko*[25]. Nazwy części ciała użyte jako nominacje wtórne typu *główka czegoś*, *uszko czegoś*, *szyjka czegoś* są bardzo interesującymi jednostkami w perspektywie kontrastywnej[26], zasadne wydaje się więc uwzględnianie ich w opracowaniu poświęconym połączeniom wyrazowym z komponentami somatycznymi. Oprócz metafor tworzących kolokacje opracowanie to zawiera również jednowyrazowy idiom pragmatyczny *Czołem!*[27]

Podobne podejście do opisu frazeologizmów mają autorzy słownika *The Penguin Dictionary of English Idioms*, Daphne M. Gulland i David G. Hinds-Howell, którzy prezentują jednostki fauniczne w następujących rozdziałach: 7. *Animals*, 8. *Birds*, 9. *Fish*, 10. *Insects*. Oprócz tradycyjnie rozumianych frazeologizmów znajdujemy w nich zarówno wyrazy bazowe, jak i derywaty, na przykład: rzeczowniki: *a rat*, *a mole*, *a dragon*; composita: *a dog-fight*, *a cat-call*[28]; czasowniki: *to hog*, *to lionize sb*; czasowniki frazowe: *to ferret out*. W omawianym słowniku uwzględniono również następujące struktury, z reguły nierejestrowane w słownikach idiomów, copula *TO BE* 'BYĆ' + PRZYMIOTNIK / RZECZOWNIK-IMIESŁÓW BIERNY[29], na przykład *to be catty, pig-headed*, oraz kopula *TO BE* 'BYĆ' + RZECZOWNIK / RZECZOWNIK ZŁOŻONY, na przykład *to be a copy-cat* (PDEI: 52–75).

[25] M. Sułkowska, *Od stóp do głów, czyli o częściach ciała i jego atrybutach. Polsko-francusko-hiszpańsko-włoski słownik wyrażeń*, Zielona Góra 2005.

[26] Zob. np. M. Jurkowski, *Nazwy części ciała jako nominacje wtórne w języku rosyjskim i polskim*, [w:] *Problemy nominacji językowej*, t. II, red. M. Blicharski, Katowice 1983, s. 47–58.

[27] Zob. A. Bogusławski, *Uwagi o pracy nad frazeologią*, dz. cyt., s. 16.

[28] Composita traktowane są różnie w klasyfikacjach stałych połączeń wyrazowych, mianowicie Klaus Dieter Pilz nie traktuje ich jako frazeologizmy, natomiast Harald Burger uzależnia włączenie compositum do frazeologizmów od stosunku znaczenia całości do znaczeń komponentów, dzieląc wyrazy złożone na frazeologiczne i niefrazeologiczne. Zob. K. D. Pilz, *Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung und Systematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache*, Göppingen 1978; H. Burger, *Idiomatik des Deutschen*, u. Mitarbeit von H. Jaksche, Tübingen 1973, s. 52.

[29] Zob. T. Grzebieniowski, *Słownictwo i słowotwórstwo angielskie*, Warszawa 1995.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że wybiórcze włączanie jednowyrazowych metafor faunicznych w połączeniu z czasownikami kopulatywnymi ma miejsce również w przypadku niektórych opracowań frazeologicznych niemających charakteru onomazjologicznego. Słownikiem, który zawiera jednowyrazowe metafory, w tym również fauniczne, jest *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* B. M. Quartu (Q). Występują w nim połączenia o strukturze kopula *ESSERE* 'BYĆ' + JEDNOWYRAZOWA METAFORA ANIMALISTYCZNA, na przykład *essere un cane* (dosł. być psem), *essere una pecora* (dosł. być owcą), *essere una volpe* (dosł. być lisem), *essere un volpone* (dosł. być starym lisem)[30].

Słownik Carla Lapucciego (L) również zawiera kilka realizacji modelu ESSERE + JEDNOWYRAZOWA METAFORA FAUNICZNA, na przykład: *essere una iena* (dosł. być hieną), *essere un mandrillo* (dosł. być mandrylem), *essere un'occa* (dosł. być gęsią), *essere un volpone* (dosł. być starym lisem), oraz przykład realizacji podobnego modelu, mianowicie FARE + JEDNOWYRAZOWA METAFORA FAUNICZNA, *fare il camaleonte* (dosł. robić kameleona). Realizacje zarówno obu modeli zawiera również słownik *Capire l'antifona*: *fare il cane* (dosł. robić psa), *essere il coniglio* (dosł. być królikiem), *fare il galletto* (dosł. robić kogucika), *fare il gallo* (dosł. robić koguta), *essere un pidocchio* (dosł. być wszą), *essere una vipera* (dosł. być żmiją), *essere un volpone* (dosł. być starym lisem) (CA).

Wiele przemawia za tym, aby słowniki frazeologiczne, zwłaszcza tworzone w konwencji onomazjologicznej, zawierały metaforyczne znaczenia komponentów faunicznych i ich derywatów. Taki opis jest bardzo ważny z punktu widzenia badań porównawczych, ponieważ daje przegląd figuratywnych użyć zooleksemów, które są komponentami jednostek frazeologicznych i mają potencjał frazeotwór-

[30] *Volpone* – derywat utworzony od rzeczownika *la volpe* 'lis' za pomocą sufiksu *-one*. Format ten służy w języku włoskim do tworzenia augmentatiwów, należy jednak podkreślić, że w przypadku niektórych derywatów „bardzo trudno jest oddać dokładnie odcień znaczeniowy włoskich rzeczowników zgrubiałych czy zdrobniałych, gdyż ściślej może je określić tylko kontekst, w którym występują". M. Kaczyński, *Gramatyka języka włoskiego*, Warszawa 1996, s. 306. Zob. M. Dardano, P. Trifone, *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*, Bologna 1995, s. 605.

czy. Uwzględnianie omawianych jednostek ma duże znaczenie dla glottodydaktyki, ponieważ również na płaszczyźnie metaforyki potocznej zachodzi transfer negatywny. Badania Hilary Nesi potwierdziły, że uczący się języka obcego mają tendencję do przypisywania obcojęzycznym faunizmom konotacji, które mają ich rodzime odpowiedniki[31].

W badaniach kontrastywnych bardzo ważne znaczenie mają terminy *ekwiwalencja* i *ekwiwalent*. Michel Ballard, pisząc o ekwiwalencji, podkreślał, że jednym z jej rodzajów jest tzw. ekwiwalencja idiomatyczna. Według Ballarda jednostki takie, jak klisze, idiomy i przysłowia, należy traktować jako mająca całościowe ekwiwalenty[32]. Ekwiwalencji związków frazeologicznych poświęcili swoje prace również polscy badacze, na przykład Halina Pietrak-Meiser[33], Bożena Rejakowa[34], Monika Sułkowska[35], Magdalena Kobus[36], Joanna Szer-

---

[31] H. Nesi, *A modern bestiary: a contrastive study of the figurative meanings of animal terms*, „ELT Journal" 49, 3 (1995), s. 272–278.

[32] Ballard wyróżnia trzy typy ekwiwalencji: bezpośrednią, czyli zastępowanie wyrazów i struktur podobnymi jednostkami innego języka; niebezpośrednią, która zachodzi, kiedy dwa języki używają różnych form; idiomatyczną. Zob. M. Ballard, *Le commentaire de traduction anglaise*, Paris 1992.

[33] H. Pietrak-Meiser, *Czeskie wyrażenia i zwroty frazeologiczne na tle porównawczym polskim*, Lublin 1985.

[34] B. Rejakowa, *Ekwiwalencja tłumaczenia związków frazeologicznych o identycznej strukturze formalnej i znaczeniowej w przekładach z języka słowackiego na język polski*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. I, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1982, s. 173–181; tejże, *Pojedynczy wyraz jako forma przekładu związku frazeologicznego (wartości referencjalne i stylistyczne)*, „Annales UMCS" (1988), s. 224– 230; tejże, *Mechanizmy językowe w przekładzie związków frazeologicznych na materiale języka słowackiego i polskiego*, Lublin 1994.

[35] M. Sułkowska, *Międzyjęzykowa ekwiwalencja frazeologizmów na przykładzie związków somatycznych w języku polskim, francuskim i włoskim*, „Poradnik Językowy", 6 (2006), s. 6–16; tejże, *Séquences figées. Étude lexicographique et contrastive. Question d'équivalence*, Katowice 2003; tejże, *Traitement contrastif des séquences figées (SF) et problème de leur equivalence interlinguale*, „Neophilologica", 16 (2004), s. 189–200.

[36] M. Kobus, *Frazeologizmy z komponentem* ręka *w językach włoskim i polskim*, „Białostockie Archiwum Językowe", 9 (2009), s. 139–147.

szunowicz[37]. Warto zwrócić uwagę na fakt, że liczne prace poświęcono również tłumaczeniu związków frazeologicznych[38].

2. STAN BADAŃ KONTRASTYWNYCH NAD FRAZEOLOGIĄ FAUNICZNĄ

W analizach kontrastywnych, ważnych dla teorii przekładu, frazeografii dwujęzycznej i glottodydaktyki, porównuje się dwa systemy językowe. W ujęciu kontrastywnym operuje się pojęciem idiomatyczności, która według Andrzeja Marii Lewickiego może dotyczyć:

„1) różnic między językami w ogólnych regułach tworzenia konstrukcji,
2) różnic między językami w szczegółowych (dotyczących poszczególnych wyrazów) regułach łączenia elementów w konstrukcje,
3) arbitralnego lub konwncjonalnego ustalenia w poszczególnych językach jednego, spośród możliwych, sposobu uporządkowania jednostek znakowych dla oznaczenia danego znaczenia,
4) utrwalonego zwyczajowo sposobu obrazowego lub emocjonalnego ujmowania danego fragmentu rzeczywistości”[39].

---

[37] J. Szerszunowicz, *Jednowyrazowe ekwiwalenty obcojęzycznych związków frazeologicznych (na materiale wybranych języków europejskich)*, „Białostockie Archiwum Językowe”, 8 (2008), s. 175–192; tejże, *Quasi-ekwiwalenty związków frazeologicznych w teorii, frazeografii i translatoryce*, „Białostockie Archiwum Językowe”, 9 (2009), s. 323–346.

[38] O tłumaczeniu związków frazeologicznych zob. np. M. Basaj, *Ekwiwalencja tłumaczeń frazeologizmów (na przykładzie języka czeskiego i polskiego)*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. I, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1982, s. 157–165; J. Pociask, *„Trudny orzech do zgryzienia” – kilka uwag o tłumaczeniu stałych związków frazeologicznych*, [w:] „Rocznik Przekładoznawczy”, 2 (2006), s. 191–199; R. Zalewski, *Tłumacz wobec frazeologicznych porównań kolorystycznych*, „Między Oryginałem a Przekładem”, t. VIII, *Stereotyp a przekład*, red. U. Kropiwiec, U. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa, Kraków 2003, s. 331–342; J. Szerszunowicz, *On the Translation on Culture-Bound Phraseological Units*, [w:] *Phraseology, Corpus Linguistics and Lexicography. Papers from Phraseology 2009 in Japan*, red. K. Yagi, T. Kanzaki, Nishinomiya 2009, s. 215–234.

[39] A. M. Lewicki, *Studia z frazeologii*, Łask 2003, s. 16.

Badania frazeologiczne skupiają się więc na rozmaitych aspektach: od analiz składniowych wymagań frazeologizmów poprzez ich semantykę do kulturowych uwarunkować ich motywacji[40]. W różny sposób dokonuje się ekscerpcji materiału badawczego, przykładowo w ujęciu tematycznym analizuje się jednostki z komponentami należącymi do danej grupy. Do najczęściej badanych obszarów frazeologii należą zbiory związków licznie reprezentowane w zasobach poszczególnych języków, a więc jednostki z komponentami somatycznymi[41], kolorystycznymi[42] i faunicznymi. Stanisław Skorupka słusznie zwraca

[40] O motywacji frazeologizmów zob. A. M. Lewicki, *O motywacji frazeologizmów*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, red. tegoż, I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1982, s. 33–47; tegoż, *Motywacja globalna frazeologizmów: znaczenie przenośne, symboliczne i stereotypowe*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, red. tegoż, III, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1985, s. 7–23; J. Szczęk, *Die phraseologische Motiviertheit und ihr Einfluss auf den Phraseologisierungsprozess im Deutschen*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Iwony Bartoszewicz, Uniwersytet Wrocławski 2004.

[41] M. Hordy, M. Aleksiejenko, *Фразеосемантическая группа с компонентом голова/głowa в современных русском и польском языках*, [w:] *Słowotwórstwo, semantyka i składnia języków słowiańskich*, red. M. Blicharski, H. Fontański, Katowice 1999, s. 164–175; M. Hordy, *Лакунарные фразеологические единицы с компонентом голова/głowa в современных русском и польском языках*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, red. M. Aleksiejenko, Szczecin 1997, s. 213–218; tejże, *Фразеологизмы с компонентом рука/ręka в современных русском и польском языках*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały III Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, red. M. Aleksiejenko, Szczecin 1999, s. 232–235; tejże, *Соматизм голова/głowa как средство фразеологической номинации*, „Slavica Stetinensia", 9 (2009), s. 199–210; tejże, *Фразеологизмы с компонентом голова/głowa в языковом отображении действительности*, [w:] *IX Международный Конгресс МАПРЯЛ „Русский язык, литератира и культура на рубеже веков"*, Bratyslava 1999, s. 55–56.

[42] O frazeologii kolorystycznej zob. m.in. R. Sobiech, *Zur deutsch-polnischen Phraseologie im Bereich der Farbbezeichnungen*, „Studia Germanica Posnaniensia", IX (1980), s. 159–166; C. Földes, *Farbbezeichnungen als phraseologische Strukturkomponenten im Deutschen, Russischen und Ungarischen*, red. Ch. Palm, *Europhras 90: Akten der internazional Tagung der germanistischen Phraseologieforschung*, Uppsala 1991, s. 77–89; A. Gondek, J. Szczęk, *Farben in den Phraseologismen des Deutschen und Polnischen. Eine kontrastive Analyse*, „Studia Linguistica", XX (2001), s. 83–94; tychże, *Das Wesen der Einwortidiome und ihr*

uwagę na fakt, że „wśród idiomatyzmów semantycznych wyraźnie występują pewne grupy wyrażeń i zwrotów, które łączą się w określone pola semantyczne. Do najczęstszych należą: 1. Wyrażenia i zwroty oparte na obserwacji świata zwierzęcego i roślinnego”[43].

Badania kontrastywne tak wyselekcjonowanego materiału pozwalają na porównanie zasobów poszczególnych języków, a więc wskazanie podobieństw, jak również różnic kwantytatywnych i kwalitatywnych. Dotychczasowe opracowania frazeologizmów faunicznych można podzielić ze względu na specyfikę badania na kilka grup. Pierwszą z nich stanowią teksty poświęcone obrazom poszczególnych zwierząt utrwalonym w jednostkach poszczególnych języków. Opisy wizerunków zwierząt przekazywanych przez różne języki zawiera książka *Das Tier im Spiegel der* Sprache autorstwa Richarda Rieglera z 1907 roku[44]. Mieści się ona w szeroko rozumianym nurcie lingwistyki kulturowej, podobnie jak wiele współczesnych prac, na przykład rozprawa doktorska Jacka Skawińskiego[45]. Do tej pory pow-

---

Verhältnis zur Phraseologie am Beispiel der Einwortphraseme mit Farbbezeichnungen im Deutschen, „Studia Linguistica”, XXI (2002), s. 65–75; tychże, *Nazwy barw w związkach frazeologicznych języka polskiego i niemieckiego*, „Rozprawy Komisji Językowej”, XXIX, Wrocław 2003, s. 163–175; J. Szczęk, *Phraseologie der Farben. Eine kontrastive Analyse Deutsch–Polnisch*, „Klagenfurten Beiträge zur Sprachwissenschaft”, Jg. 26–27 (2000–2001), s. 151–167; tejże, *Eine harte Nuss zu knacken – Zum Problem der deutsch-polnischen Translation von Phraseologismen (am Beispiel von Phrasemen mit Farbbezeichnungen)*, [w:] Ch. Schatte, *Linguistische und didaktische Probleme der Translatorik. Polnisch-deutsche Nachwuchskonferenz zur germanistischen Linguistik Słubice Oktober 2001*, Poznań 2002, s. 179–192; M. Smiltena, *Farbbeziechnungen in der lettischen und deutschen Phraseologie*, [w:] *Užsienio kalbos mokymo/mokymosi paradigmoje. Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages*, red. J. Korsakas, Šiaulių 2002, s. 97–102; L. Zaręba, *Nazwy kolorów we francuskich i polskich związkach wyrazowych. Studium porównawcze*, [w:] tegoż, *Szkice z frazeologii porównawczej francusko-polskiej i polsko-francuskiej. Esquisses de phraséologie comparative franco-polonaise et polono-française*, Kraków 2004, s. 51–64.

[43] S. Skorupka, *Idiomatyzmy frazeologiczne we współczesnym słownictwie polskim*, „Poradnik Językowy”, 3 (1972), s. 126. O roślinach w polskiej frazeologii zob. A. Nowakowska, *Świat roślin...*, dz. cyt.

[44] R. Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache. Ein Beitrag zur vergleichenden Bedeutungslehre*, Dresden und Leipzig 1907.

[45] J. Skawiński, *Zwierzęta w kulturze i języku – na materiale polskim i niemiec-*

stały między innymi opisy następujących zwierząt: kota w języku polskim w zestawieniu z francuskim[46], psa w polskim i niemieckim[47], lisa we frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej[48], sowy we frazeologii polskiej, angielskiej, włoskiej i niemieckiej[49]. Osobne opracowania zawierają rozważania dotyczące wybranych grup zwierząt, na przykład owadów[50] czy ryb[51].

Frazeologia fauniczna analizowana jest również w opracowaniach traktujących o stereotypach zwierząt, na przykład o stereotypie konia[52] i stereotypach samic niektórych zwierząt domowych w języku

---

kim, niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Jana Franciszka Miodka, Uniwersytet Wrocławski 1999.

[46] K. Mosiołek, *Obraz kota w języku polskim (w zestawieniu z językiem francuskim)*, [w:] *Polono-Slavica Varsoviensia 12. Studia semantyczne*, red. R. Grzegorczykowa, Z. Zaron, Warszawa 1993, s. 47–71.

[47] L. Palmes, *Językowy obraz psa (badania porównawcze na materiale języka polskiego i niemieckiego*, „Poradnik Językowy", 1 (2006), s. 42–56

[48] J. Szerszunowicz, *Językowo-kulturowy obraz lisa w ujęciu komparatywnym (polski-angielski-włoski)*, [w:] *Język, kultura, nauczanie i wychowanie*, red. J. Kida, Rzeszów 2004, s. 239–245.

[49] J. Szerszunowicz, *Językowo-kulturowy obraz sowy w ujęciu komparatywnym*, [w:] „Białostockie Archiwum Językowe", 3 (2003), s. 215–225. Warto nadmienić, że powstały artykuły poświęcone obrazom wybranych zwierząt w polszczyźnie, m.in.: J. Anusiewicz, *Językowo-kulturowy obraz kota w polszczyźnie*, „Etnolingwistyka" 3 (1990), s. 95–138; tegoż, *Koń – jaki jest – w języku polskim*?, „Prace Filologiczne", XXXVII (1992), s. 201–212; M. Peisert, *Językowy i kulturowy obraz węża w języku polskim*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN" XVII (1991), s. 259–270; A. Dąbrowska, Tę żabę trzeba zjeść. *Językowo-kulturowy obraz żaby w polszczyźnie*, „Język a kultura", t. 13, *Obraz świata i kultura*, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 181–203.

[50] L. Zaręba, *„La puce à l'oreille": o frazeologizmach z nazwami owadów słów kilka. Studium porównawcze polsko-francuskie i francusko-polskie*, „Poradnik Językowy", 10 (2004), s. 13–20.

[51] J. Szerszunowicz, *Językowy obraz ryb we frazeologii polskiej i włoskiej (ujęcie komparatywne)*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład*, t. 5, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2005, s. 361–369.

[52] K. Mosiołek-Kłosińska, *Stereotypy* konia *przekazywane przez język polski i francuski*, „Język a Kultura", t. 12, *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1998, s. 266–271.

polskim i francuskim[53]. Analizy frazeologizmów faunicznych są również przedmiotem prac o charakterze ogólnym, na przykład Alicja Nowakowska i Leon Zaręba przedstawili świat zwierząt we frazeologii polskiej i francuskiej[54], Joanna Szczęk – w niemieckiej i polskiej[55], Joanna Szerszunowicz – w angielskiej i włoskiej[56], a Wojciech Chlebda skupił się na portretach zwierząt we frazeografii dwujęzycznej[57].

Do drugiej zaliczyć należy analizę wybranych pojęć opisywanych przez związki z komponentem animalistycznym w porównywanych językach. Przykładowo, powstały prace opisujące intelekt, głupotę i nieszczęście werbalizowane za pomocą różnojęzycznych frazeologizmów z komponentem faunicznym[58]. Ivana Vidović-Bolt przedstawia obraz człowieka we frazeologii zoonimicznej w języku chorwackim i polskim[59], omawiając frazeologizmy dotyczące wieku, opisujące wygląd

---

[53] K. Mosiołek-Kłosińska, *Stereotypy samic niektórych zwierząt przekazywane przez polszczyznę i język francuski*, „Poradnik Językowy", 3 (1994), s. 23–28.

[54] A. Nowakowska, *Obraz świata zwierząt we frazeologii polskiej i francuskiej*, „Poradnik Językowy", 9–10 (1991), s. 361–368; L. Zaręba, *Nazwy zwierząt w idiomatyce polskiej i francuskiej. Studium porównawcze*, [w:] tegoż, *Szkice z frazeologii porównawczej...*, dz. cyt., s. 11–49.

[55] J. Szczęk, *Tierbezeichnungen in den Phraseologismen des Deutschen und des Polnischen. Versuch eines Vergleichs*, [w:] *Königgrätzer Linguistik und Literaturtage*, red. J. Korčáková, J. Beyer, Hradec Kárlové 2003, s. 313–329.

[56] J. Szerszunowicz, *Animals in English and Italian Phraseology*, [w:] *Užsienio kalbos mokymo/mokymosi paradigmoje. Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages*, red. J. Korsakas, Šiaulių 2002, s. 109–112.

[57] W. Chlebda, *„Человек незнающий" в зоопарке, или Портреты животных в двуязычной лексиикогафии*, [w:] *Tekst i słownik w nauczaniu języka i literatury rosyjskiej*, red. tegoż, Opole 1995, s. 187–191.

[58] J. Paszenda, *The dog, pig and other animals in phraseological units depicting human unhappiness in English, Polish and German, in view of the anthropocentric character of language*, [w:] *Topics in Phraseology*, red. P. Kakietek, vol. 1, Katowice 1998, s. 91–120; A. Spagińska-Pruszak, *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej*, Gdańsk 2003; tejże, *„Zwierzyniec" głupoty i mądrości ludzkiej w języku polskim, rosyjskim i chorwackim*, [w:] *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. A. Pstyga, K. Szcześniak, Gdańsk 2003, s. 174–180.

[59] I. Vidović-Bolt, *Frazeologizmy zoonimiczne odnoszące się do człowieka w języku chorwackim i polskim*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja i przekład*, t. 6, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2008, s. 483–492.

i charakter, stany, w jakich się znajduje człowiek, uczucia, stosunki międzyludzkie i zachowanie człowieka.

Trzecią zaś tworzą opracowania poświęcone poszczególnym typom związków mających w swoim składzie komponent fauniczny, na przykład frazemom komparatywnym z komponentem zoonimicznym. Analizowane były między innymi porównania z komponentem faunicznym występujące w języku czeskim i angielskim oraz polskim i czeskim[60]. Barbara Rodziewicz poświęciła monografię frazemom komparatywnym z komponentem zoonimicznym, ograniczając materiał do jednostek mających w swoim składzie nazwy zwierząt domowych[61]. Część pracy Włodzimierza Wysoczańskiego zatytułowanej *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych na materiale wybranych języków* również traktuje o sfrazeologizowanych porównaniach faunicznych[62].

Należy podkreślić, że badania konfrontatywne frazeologizmów animalistycznych mogą być ograniczone kryterium etymologicznym, przykładowo analizie poddawane są jednostki pochodzące z Biblii[63]. Na uwagę zasługuje praca Anastazji Oleśkiewicz poświęcona związkom frazeologicznym o prowieniencji biblijnej i antycznej w pięciu językach, mianowicie polski, angielskim, niemieckim, francuskim, wło-

---

[60] J. Rakusan, *Language Constructs of animal and men in two cultures: Czech vs. English similes with animals in comparatum*, „Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication", 19 (2000), s. 265–279; E. Mrhačová, *Česká a polská přirovnání se zooapelativem jako bázovým slovem*, [w:] *Frazeologia słowiańska. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr hab. H. A. Lilicz*, red. M. Balowski, W. Chlebda, Opole 2001, s. 363–373. O polskich porównaniach faunicznych zob. A. Nowakowska, *Człowiek jako zwierzę. Sfrazeologizowane porównania doczasownikowe na podstawie Słownika frazeologicznego języka polskiego*, [w:] „Język a kultura", t. 15, *Opozycja homo-animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 97–102.

[61] B. Rodziewicz, *Frazemy komparatywne z komponentem zoonimicznym w języku polskim, rosyjskim i niemieckim*, Szczecin 2007.

[62] W. Wysoczański, *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych na materiale wybranych języków*, Wrocław 2005 (tu: Cz. II, I. *Natura*, 3. *Zwierzęta*), s. 126–197.

[63] S. Ribarova, I. Vidović Bolt, *Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i polskom jeziku*, [w:] *Semantyka prirodnog jezika i metajezik semantike*, red. J. Granić, Zagreb–Split 2005, 643–654.

skim i hiszpańskim[64]. Warto również odnotować zainteresowanie frazeologią dialektalną w ujęciu porównawczym, której badania obejmują również związki fauniczne[65].

W badaniach uwzględniany jest również aspekt translatoryczny związków frazeologicznych mających w swoim składzie komponent animalistyczny. Omawianą tematykę podejmuje na przykład Agnieszka Spagińska-Pruszak, która analizuje materiał polski, rosyjski i chorwacki, i Joanna Szerszunowicz, badająca język polski, angielski i włoski[66].

Frazeologia fauniczna analizowana jest również pod kątem międzyjęzykowej ekwiwalencji. Kontrastywne badania jednostek z komponentami animalistycznymi pozwalają na przedstawienie typologii obcojęzycznych odpowiedników. Przykład takiej typologii, opracowanej dla związków rosyjskich i łotewskich, zawiera praca Larisy Pavlovskiej[67]. Ponadto niektórzy badacze skupiają uwagę na opisie konotacji leksemów będących składnikami frazeologizmów w analizie kontrastywnej. Grzegorz Szpila bada leksemy będące nazwami owadów w języku angielskim i polskim[68], a Joanna Szerszunowicz pisze o frazeotwórczym potencjale nazwy w ujęciu kontrastywnym[69].

---

[64] A. Oleśkiewicz, *Europa języków. Związki frazeologiczne o proweniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie słownikowej*, Kraków 2007.

[65] M. Rak, *Frazeologia gwar Podtatrza w kontekście frazeologii słowackiej (z zagadnień frazeologii słowackiej) (z zagadnień frazeologii porównawczej)*, „LingVaria", 1 (3) (2007), s. 103–113.

[66] A. Spagińska-Pruszak, *Komponent animalistyczny we frazeologizmach języka polskiego, rosyjskiego i chorwackiego (aspekt translatoryczny)*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały V Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, red. M. Aleksiejenko, Szczecin 2001, s. 119–123; J. Szerszunowicz, *O przekładzie idiomatycznych wyrażeń i zwrotów porównawczych (na materiale konstrukcji zoomorficznych)*, „Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałto-słowiańskich", t. V (2000), s. 203–212.

[67] Л. Г. Павловская, *Русская фразеология в зеркале латышского языка*, Лепая 1998, s. 55–68.

[68] G. Szpila, *Opis konotacyjny leksemów...*, dz. cyt., s. 31–42.

[69] J. Szerszunowicz, *The Phraseological Potential of the Lexeme BEAR in a Contrastive Perspective*, [w:] *Иностранные языки и литература в современном международном образовательном пространстве. Сборник научных трудов*, Л. И. Корнеева, Т. В.Купрна, Д. С. Левит, Екатеринбург, s. 91–98.

Warto wspomnieć o badaniach frazeograficznych, których efektem jest opracowanie czterojęzycznego elektronicznego słownika frazeologizmów faunicznych, który zawiera angielskie, francuskie, niemieckie i rosyjskie związki mające w swom składzie dziesięć wybranych komponentów (ang. *pig* 'świnia', *dog* 'pies', *cat* 'kot', *horse* 'koń', *sheep* 'owca', *cow* 'krowa', *donkey* 'osioł', *goat* 'koza', *duck* 'kaczka', *chicken* 'kurczę'). Uwzględniane w słowniku obcojęzyczne odpowiedniki danego związku mogą należeć do frazeologii faunicznej lub nie[70].

Długotrwała koegzystencja oraz bliskość związków człowieka i zwierząt znajduje odzwierciedlenie w licznych stałych połączeniach wyrazowych, wśród których wyodrębnić można związki, w skład których wchodzi nazwa zwierzęcia lub jej substantywny czy też adiektywny derywat. W badanych językach występują również czasowniki motywowane stereotypami poszczególnych gatunków zwierząt, które mimo formalnych różnic mogą być bliskimi odpowiednikami wielowyrazowych połączeń.

Analizując frazeologię fauniczną, warto zastanowić się nad jej pozycją w świadomości kulturowej współczesnego użytkownika języka. Irena Bajerowa zauważa, że wiele jednostek motywowanych obserwacjami świata zwierzęcego to związki, które coraz rzadziej słyszy się z ust młodego pokolenia, podając jako przykłady takie frazeologizmy, jak: *koń by się uśmiał*, *pańskie oko konia tuczy*, *jak pies w studni*, *nie dla psa kiełbasa*, *nie pies ni wydra*, *farbowane lisy*, *krowa, która dużo ryczy itd.*, *na bezrybiu i rak ryba*, *patrzeć wilkiem*[71]. Jolanta Tambor zwraca uwagę na fakt, że świat przyrody staje się coraz bardziej obcy współczesnemu człowiekowi, któremu bliższe są osiągnięcia techniki[72].

---

[70] E. Berthemet, *„Phraseological Equivalence" in digital multilingual dictionaries*, [w:] *Phraseologie global – areal – regional. Akten der Konferenz EUROPHRAS 2008 vom 13.–16.8.2008 in Helsinki*, red. J. Korhonen, W. Mieder, E. Piirainen, R. Piñel, Tübingen 2010, s. 353–358.

[71] Badaczka wymienia również przykłady jednostek związanych ze światem roślin, np. *groch o ścianę, jak groch przy drodze*. Zob. I. Bajerowa, *Wpływ techniki na ewolucję języka polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 50–51.

[72] J. Tambor, *Słownictwo i frazeologia odbiciem tendencji cywilizacji technicznej*, „Język a Kultura", t. 2, *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. J. Puzynina, J. Bartmiński, Wrocław 1991, s. 66–67.

Niezaprzeczalnie dzisiejsi ludzie oddalili się od wiejskich realiów i świata przyrody, jednak wydaje się, że świat fauny jest dla współczesnego człowieka na tyle atrakcyjny, że wykorzystuje on potencjał konotacyjny do tworzenia nowych frazeologizmów z komponentami zwierzęcymi[73], a wychodzenie z użycia pewnych jednostek należy taktować jako naturalny proces ewolucyjny frazeologii języka naturalnego. Frazeologia animalistyczna jest bardzo bogata i stanowi materiał badawczy, który pozwala na analizę związków językowo-kulturowych.

PODSUMOWANIE

W perspektywie porównawczej frazeologia fauniczna stanowi interesujący materiał badawczy, który może być analizowany w rozmaitych ujęciach. Należy podkreślić, że autorzy licznych prac uwzględniają w analizie różnojęzycznych frazeologizmów komponent kulturowy. Badania kontrastywne frazeologii faunicznej pozwalają na wykazanie podobieństw i różnic. Wyniki tychże badań mają ważkie znaczenie dla glottodydaktyki, translatologii i frazeografii dwujęzycznej.

---

[73] Np. jednostki angielskie z komponentem *mouse*, które odnoszą się do współczesnych realiów: *mouse potato* 'maniak komp.; osoba spędzająca dużo czasu przy komputerze'; *mouse race* 'wyścig myszy (przejście na mniej stresujący tryb życia', *mouse trap* 'pułapka uniemożliwiająca wyjście z danej strony int.' (LNSA: 206).

II
Frazeologia fauniczna w ujęciu kontrastywnym: wybrane zagadnienia teoretyczne

1. OBRAZOWOŚĆ FRAZEOLOGII FAUNICZNEJ

Zdecydowana większość związków frazeologicznych mających w swoim składzie komponenty fauniczne to jednostki o charakterze obrazowym. Obrazowość frazeologizmów (ang. *image component*) to jedno z dwóch kryteriów przyjętych przez twórców CFLT (*Conventional Figurative Language Theory*), Dmitrija Dobrovol'skiego i Elisabeth Piirainen, do odróżniania związków figuratywnych od niefiguratywnych. Badacze definiują ją jako specyficzną konceptualną strukturę między strukturą leksykalną i asumarycznym znaczeniem jednostek o charakterze figuratywnym, zwracając przy tym uwagę na fakt, że znaczenie dosłowne związku, będące sumarycznym znaczeniem jego komponentów, jest istotne dla znaczenia asumarycznego[1] Jednostki figuratywne łączą dwa różne poziomy konceptualne w swojej strukturze semantycznej.

Według Dobrovol'skiego i Piirainen używany przez nich termin *image component* jest quasi-ekwiwalentem pojęcia *forma wewnętrzna* (ang. *inner form*) używanego w rosyjskiej tradycji językoznawczej, przy czym *forma wewnętrzna* to termin używany przede wszystkim do pierwotnego odczytania danej jednostki figuratywnej, zaś *image*

[1] D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language...*, dz. cyt., s. 14.

component desygnuje część jej planu treści[2]. Obrazowość związku frazeologicznego ma duży związek z jego motywacją, ale nie zależy bezpośrednio od niej. Można założyć, że w przypadku wielu jednostek o motywacji w pełni czytelnej dla współczesnych użytkowników danego języka obrazowość związku jest bardziej wyrazista niż w przypadku związków o nieczytelnej motywacji. Należy jednak podkreślić, że zatarcie motywacji nie oznacza braku obrazowości.

Wśród omawianych jednostek frazeologicznych można wskazać idiomy mające idiomatyczne odpowiedniki w drugim języku (idiomy o kongruentnych obrazach, idiomy bez kongruencji obrazowej) oraz idiomy o odpowiednikach niefrazeologicznych[3]. Szczegółowiej przedstawia ten problem Leon Zaręba, który stwierdza, że „porównując obrazowość we frazeologizmach polskich i francuskich łatwo dojść do stwierdzenia, że mogą tu zachodzić cztery przypadki: 1° całkowite podobieństwo, czyli identyczność obrazu, 2° częściowe podobieństwo, czyli analogia obrazu, 3° różnica obrazu i wreszcie, 4° stosunek: obraz : brak obrazu”[4].

W zasobach frazeologii faunicznej języków europejskich występują wszystkie wymienione przez Zarębę typy. Identyczność obrazu charakterystyczna jest dla licznych internacjonalizmów animalistycznych, motywowanymi konotacjami przypisywanymi danemu gatunkowi na podstawie obserwacji o charakterze obiektywnym, na przykład pol. *tańczyć jak niedźwiedź*, wł. *ballare come un orso*. Wiele jednostek, w których dochodzi do substytucji składnika faunicznego, to nośniki analogicznych obrazów. Zjawisko to ilustruje następujące zestawienie związków komparatywnych o znaczeniu ‘spać mocnym snem’: pol. *spać jak suseł*, wł. *dormire come un ghiro* (dosł. spać jak popielica), *dormire come una marmotta* (dosł. spać jak świstak)[5]. Inny przykład to zwroty frazeologiczne majace znaczenie ‘robić coś

[2] Tamże, s. 17.

[3] Z. Wawrzyniak, *Praktyczne aspekty translacji literackiej na przykładzie języków angielskiego i niemieckiego*, Warszawa 1991, s. 50–51.

[4] L. Zaręba, *Polskie i francuskie frazeologizmy w ujęciu leksykograficznym*, Kraków 1988, s. 114.

[5] Zob. J. Szerszunowicz, *O przekładzie idiomatycznych wyrażeń...*, dz. cyt., s. 206–208.

bezsensownego', ang. *to milk the ram* (dosł. doić barana), pol. *doić kozła*, wł. *cavare il latte dal toro* (dosł. wyciągać mleko z byka). Ilustracją ostatniego typu – jednostka obrazowa w pierwszym języku mająca ekwiwalent nieobrazowy w drugim – jest para związków, angielski idiom *to smell a rat* (dosł. wyczuć szczura) i polski *poczuć pismo nosem*.

Obrazowość związków frazeologicznych „wydatnie wzmacnia plastyczność i wyrazistość tekstu, jego komunikatywność i siłę oddziaływania"[6]. Zdecydowana większość omawianych jednostek frazeologicznych mających w swoim składzie komponent fauniczny to związki o zabarwieniu emocjonalnym występujące w mowie potocznej[7].

2. KULTUROWY CHARAKTER FRAZEOLOGII FAUNICZNEJ

2.1. SYMBOL I STEREOTYP ZWIERZĘCY: MOTYWACJA IKONICZNA I SYMBOLICZNA FRAZEOLOGIZMÓW FAUNICZNYCH

Symbolika zwierzęca należy do niezwykle bogatych – przewija się ona w rozmaitych kontekstach kulturowych, literackich[8] i językowych. W przypadku niektórych kultur – z racji wspólnego dziedzictwa – symbolika ta może wykazywać duże podobieństwo, na przykład nazwa *wilk* ma zbliżoną wartość symboliczną w wielu etnikach europejskich[9]. W perspektywie kontrastywnej widoczne są

---

[6] A. M. Lewicki, A Pajdzińska, *Frazeologia*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 328.

[7] O frazeostylistyce zob. m.in.: R. Gläser, *A plea for phraseo-stylistics*, [w:] *Topics in Phraseology*, red. P. Kakietek, t. 1, Katowice 1988, s. 22–32; tejże, *The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis*, [w:] *Phraseology. Theory, Analysis, and Application*, red. A. P. Cowie, Oxford 2001, s. 125–143; A. Naciscione, *Phraseological units in discourse: towards applied linguistics*, Riga 2001.

[8] O symbolice zwierząt w literaturze zob. *Literacka symbolika zwierząt*. Praca zbiorowa pod red. A. Martuszewskiej, Gdańsk 1993.

[9] E. Piirainen, *Phrasemes from a cultural semiotic perspective*, [w:] *Phraseologie. Phraseology. Ein internationals Handbuchzeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*, t. I, red. H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N.R. Norrick, Berlin–New York, s. 213.

jednakże znaczne różnice, komplikowane poliwalentną zasadą znaczeń symboli zwierzęcych. Eugene Nida, pisząc o ekwiwalencji dynamicznej na przykładzie tłumaczenia Biblii[10], pokazuje, jak różne są symbole niewinności w odległych kulturach: w kulturze europejskiej jest nim baranek, natomiast u Eskimosów – foka.

W ścisłym związku z symbolem pozostaje stereotyp, który bywa znacznie bardziej wyrazisty od symbolu, mającego wiele znaczeń. Jak stwierdza Bartłomiej Malinowski, „zamiast mówić, że lis symbolizuje chytrość, moglibyśmy więc powiedzieć, iż jedną z cech, którą może symbolizować lis, jest chytrość bądź że stanowi ona konotacyjną czy też stereotypową cechę lisa”[11]. Do językowych wykładników stereotypizacji, których analizę można przeprowadzić na materiale jedno- lub wielojęzycznym, należą: „powtarzalność charakterystyki przedmiotu w różnych wypowiedziach, co można zbadać statystycznie, oraz utrwalenie tej charakterystyki w języku, a więc w znaczeniach słów, dające się uchwycić poprzez analizę wyrazów pochodnych (derywatów), metafor, frazeologii, przysłów, a także reguł konstruowania spójnego semantycznie tekstu”[12]. Wykładniki językowe stanowią zapis stereotypów funkcjonujących w danym etnikum, więc w przypadku analizy kontrastywnej występować będą zarówno różnice, jak i podobieństwa, uwarunkowane na przykład wspólnym dziedzictwem kulturowym.

Jerzy Bartmiński i Jolanta Panasiuk wymieniają następujące wykładniki językowe: sposoby nazywania przedmiotu i ich „wewnętrzna forma” (np. *szarak* ‘zając’); przenośne znaczenia wyrazów rejestrowane w opracowaniach leksykograficznych (np. *małpa* ‘człowiek bez-

[10] E. Nida, *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden 1964, s. 159; o ekwiwalencji zob. m.in. I. Burkhanov, *Translation: Theoretical Prerequisites*, Rzeszów 2003, s. 94–98; *Mała encyclopedia przekładoznawstwa*, red. U. Dąbska-Prokop, Czestochowa 2000, s. 68–75.

[11] B. Maliszewski, *Stereotypizacja i profilowanie symbolicznych znaczeń wybranych zwierząt w językowo-potocznym obrazie świata*, „Poradnik Językowy”, 8 (2003), s. 24.

[12] J. Bartmiński, J. Panasiuk, *Wykładniki językowe stereotypizacji*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 381.

myślnie naśladujący kogoś'); znaczenia jakościowe derywatów (*małpować* 'naśladować'); frazeologizmy z cechą domyślną (*końska dawka* 'duża dawka'); przysłowia[13], struktura semantyczna zdań złożonych (zwłaszcza przeciwstawnych, na przykład *Azor to mastiff, a taki łagodny.*) i zdania oparte na relacji przyczynowo-skutkowej (*Lubię psy, ponieważ są wierne.*)[14]. Z punktu widzenia frazeologii konfrontatywnej bardzo ważną rolę w motywacji jednostek frazeologicznych odgrywają licznie występujące w języku potocznym metafory animalistyczne[15], od których tworzone są derywaty o charakterze wartościującym[16].

Według Haliny Kurkowskiej i Stanisława Skorupki mechanizm powstawania przenośni „opiera się na postrzeganiu przez umysł nasz analogii między przedmiotami; jeżeli zatem dwa zjawiska wydają się nam pod pewnymi względami identyczne, to możemy nazwę jednego zjawiska zastąpić nazwą innego. Przenośnia jest więc obrazem językowym ujmującym zjawisko nowe za pomocą wyrazów już znanych. Polega ona na upatrywaniu cech wspólnych między zestawianymi przedmiotami, czynnościami lub pojęciami i przenoszeniu nazwy jednego przedmiotu na przedmiot inny na podstawie owej wspólnej cechy. Na tak naturalnej podstawie oparte są przenośnie nazywające człowieka

---

[13] Przykład przysłowia motywowanego stereotypowymi wyobrażeniami zwierząt podaje Carlo Lapuzzi: *Chi vuole andar di sicuro deve avere: occhio di falco, orecchio di lepre, spalle di mulo, faccia di bertuccia, testa di volpe, lingua di pappagallo e gambe di cervo* (dosł. Kto chce żyć bezpiecznie, powinien mieć: oczy sokoła, uszy zająca, ramiona muła, twarz koczkodana, głowę lisa, język papugi i nogi jelenia; DPI: 49).

[14] J. Bartmiński, J. Panasiuk, *Wykładniki językowe stereotypizacji...*, dz. cyt., s. 382.

[15] O metaforach animalistycznych w ujęciu kontrastywnym zob. m.in.: H. Bartwicka, *„Metafory zwierzęce" w języku polskim i rosyjskim*, [w:] *Lexicographica Slavica, profesorowi Andrzejowi Bogusławskiemu*, red. J. Wawrzyńczyk, Toruń 1992, s. 7–14; J. Szerszunowicz, *Pozorne ekwiwalenty jednowyrazowych metafor faunicznych w języku polskim i włoskim*, „Przegląd Wschodniosłowiański", 9 (2009), s. 217–237.

[16] O derywatach od nazw zwierząt w polszczyźnie potocznej zob. W. Lubaś, *Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*, Opole 2003, s. 420–423.

bojaźliwego *tchórzem*, odważnego lwem, głupiego baranem, podstępnego lisem, wysokiego i chudego bocianem, (...) itd. itd."[17]. Należy podkreslić, że metafory fauniczne bardzo licznie występują w odmianie potocznej badanych języków[18].

Pisząc o metaforach potocznych, Ryszard Tokarski zwraca uwagę na fakt, że „charakteryzowanie człowieka za pomocą nazw zwierząt jest zjawiskiem bardzo regularnym i wyrazistym"[19]. Znajomość zachowań poszczególnych zwierząt, oparta na faktach bądź domysłach, przefiltrowana przez sieć tworzoną przez poszczególne składniki kultury danego etnikum, motywowała znaczenia metaforyczne nazw poszczególnych gatunków. Wiele nazw zwierząt ma znane użytkownikom danego języka konotacje, które częstokroć motywują frazeologizmy[20].

W każdej kulturze funkcjonują stereotypy wielu gatunków zwierząt, a międzykulturowa analiza pokazuje, że jedno zwierzę może mieć bardzo różne wizerunki w badanych etnikach. Przykładowo, w krajach Zachodu mrówka uosabia pracowitość[21], natomiast w Indiach z pozoru bezcelowa bieganina mrówek uważana jest za symbol ludzkiej ciemnoty[22]. Teresa Dobrzyńska pisząc o kulturowych konotacjach wykorzystywanych w znaczeniu metafory, podaje następujący przykład: „jak wynika z analizy przenośni przytaczanej przez indyjskiego teoretyka poezji z przełomu VI i VII wieku, Dandina, określenie *bhramara* (pszczoła) stosowało się w jego czasach w Indiach do zalotnika-bawidamka, który zmienia obiekty swojej miłości (jak byśmy powie-

---

[17] H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 2001, s. 187.

[18] O polskich metaforach zob. P. Wróblewski, *Struktura, typologia i frekwencja polskich metafor*, Białystok 1998.

[19] R. Tokarski, *Językowy obraz świata w metaforach potocznych*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999, s. 74.

[20] O konotacjach nazw zwierząt zob. B. Maliszewski, *Deskryptywne konotacje zwierząt*, „Poradnik Językowy", 10 (2004), s. 46–58.

[21] Por. frazeologizmy z komponentem *mrówka*: ang. *as industrious as an ant*, fr. *c'est une fourmi, un travail de fourmi*, hiszp. *ser una hormiga*, niem. *emsig/fleißig wie die Ameise*, pol. *pracowity jak mrówka*, wł. *operoso come una formica*.

[22] H. Biedermann, *Leksykon symboli*, Warszawa 2001, s. 225.

dzieli: »spija miody« i »lata z kwiatka na kwiatek«)”[23]. W krajach zachodnich pszczoła, podobnie jak mrówka, uosabia pracowitość[24].

W badanym materiale również występują jednostki będące nośnikami różnych znaczeń metaforycznych. Interesujące jest badanie asocjacji semantycznych omawianych nazw, „tych elementów pragmatyki, które są odbiciem wyobrażeń kulturowych i tradycji związanych z danym wyrazem, panującej w danym społeczeństwie praktyki wyzyskiwania odpowiedniej rzeczy i wielu innych czynników pozajęzykowych. Skojarzenia te mogą być bardzo nietypowe, „kapryśne” i różnią się znacznie dla tożsamych lub bliskich znaczeniowo wyrazów różnych języków, a nawet wyrazów jednego języka”[25].

Jak konstatuje Jurij Apresjan, „Takie cechy asocjacyjne, choć nie wchodzą bezpośrednio do semantyki wyrazu, są dla niego bardzo istotne, ponieważ w wielu wypadkach właśnie na nich się opierają regularna metaforyzacja wyrazu, porównania, słowotwórstwo i inne procesy językowe. W rezultacie cecha, która jest asocjacyjna i pragmatyczna dla danego znaczenia leksykalnego, okazuje się cechą istotną i semantyczną drugiego znaczenia”[26]. Przykładowo, konotacje nazwy *małpa* determinują znaczenia derywatu *małpować* ‘naśladować’ i są aktualizowane w znaczeniach sumarycznych takich frazeologizmów, jak: *zwinny jak małpa*, *zręczny jak małpa*, *wspinać się jak małpa*, *brzydki jak małpa*.

Metafory fauniczne należą do metafor naturalnych, czyli takich, które powstały jako refleksja towarzysząca obserwacji zjawisk atmosferycznych, żywiołów, topografii terenu, fauny i flory[27]. Należy podkreślić, że metafory naturalne – w tym fauniczne, które w wielu językach europejskich, w tym w niemieckim, zajmują drugie po somatycz-

---

[23] T. Dobrzyńska, *„Mówiąc przenośnie...” Studia o metaforze*, Warszawa 1994, s. 23–24.

[24] Por. frazeologizmy z komponentem *pszczoła*: ang. *as busy as a bee*, hiszp. *laborioso como una abeja*, pol. *pracowity jak pszczółka*, wł. *esser un’ape*.

[25] J. D. Apresjan, *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2000, s. 76.

[26] Tamże, s. 76–77.

[27] H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 2001, s. 189.

nych miejsce – motywują liczne związki frazeologiczne[28]. Metafora naturalna powstaje w pewnym kręgu kulturowym, ma motywację semantyczno-kulturową[29], należy więc przyjąć, że wśród znaczeń figuratywnych mogą występować rozbieżności, będące rezultatem specyfiki kulturowej danego etnikum[30].

Alicja Nagórko zwraca uwagę na fakt, że dystans między zwierzęciem a człowiekiem jest różny w poszczególnych kulturach – na przykład w kulturze hiszpańskiej jest on daleko większy niż w północnoamerykańskiej[31]. Różnice obserwowane w dystansie znajdują odzwierciedlenie w języku, na przykład w nazwach części ciała i zjawiskach pozajęzykowych. Nagórko podaje następujące przykłady ilustrujące to zjawisko: „anatomicznemu rzeczownikowi angielskiemu *legs* 'nogi' odpowiadają hiszpańskie *patas* (u zwierząt) i *piernas* (u ludzi). Analogicznie: ang. *backs* 'plecy, grzbiet' i hiszp. *lomo* oraz *espalda*; ang. *necks* 'szyje, karki' i hiszp. *pescuezo* i *cuello*. W Ameryce Pn. zwierzęta *get nervous*, mają swoje *hospitals* i *cemeteries* (szpitale i cmentarze) (...)".

Istotną rolę w wykształcaniu znaczeń metaforycznych nazw zwierząt ma ekoznaczenie danego gatunku dla użytkowników języka zamieszkujących habitat tegoż zwierzęcia[32], przy czym jednak występowanie danego gatunku nie zawsze jest warunkiem koniecznym funkcjonowania jego stereotypu w świadomości kolektywnej użytkowników języka[33]. Przykładowo, w kulturze australijskiej duże ekoznacze-

---

[28] Ch. Palm, *Phraseologie: eine Einführung*, Tübingen 1997, s. 38–41; I. Vidović Bolt, *Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji*, [w:] *Kulturni bestijarij*, red. S. Marjanić, A. Zaradija Kiš, Zagreb 2007, s. 403–424.

[29] R. Tokarski, *Językowy obraz świata w metaforach potocznych*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999, s. 68. Por. EGM: 36.

[30] Zob. np. C. Kramsch, *Language and Culture*, Oxford 2000; tomy „Język a Kultura".

[31] A. Nagórko, *Z problemów etnolingwistyki – jak porównywać języki i kultury?*, „Poradnik Językowy", 4 (1994), s. 12.

[32] Ch. Fernando, *Idioms and Idiomacity*, Oxford 1996, s. 93.

[33] J. Linde-Usiekniewicz, *Uwagi o pewnych niebezpieczeństwach związanych z kontrastywnym obrazem językowego obrazu świata*, [w:] *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, cz. II, red. R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2003, s. 357–370.

nie ma kangur, natomiast w arabskiej wielbłąd, co znajduje odzwierciedlenie w języku. Pisze o tym Tadeusz Milewski, stwierdzając, że „w klasycznym języku arabskim, którego podstawę stanowił dialekt koczujących pasterzy, występuje około tysiąca wyrazów odpowiadających naszemu wyrazowi *wielbłąd*, używanych w związku z pewnymi różnicami w wielkości, maści, rasie itd. tych zwierząt"[34]. Konieczne jest więc uwzględnianie roli kulturowej zwierzęcia w badaniach frazeologii faunicznej o charakterze kontrastywnym.

Pojawia się pytanie, jak aktualizowany jest potencjał danego faunizmu w związku frazeologicznym. Według Dobrovol'skiego i Piirainen nazwy zwierząt wchodzące w skład związków frazeologicznych mogą mieć funkcję ikoniczną lub symboliczną. Przykładowo, w jednostkach motywowanych obiektywnymi cechami niedźwiedzia, takimi jak sposób poruszania się i duża masa ciała (np. pol. *tańczyć jak niedźwiedź*), omawiany faunizm pełni funkcję ikoniczną.

Frazeologizmy, w których nazwa niedźwiedź konotuje niebezpieczeństwo, złośliwość lub agresywność, występują w językach szwedzkim (*man ska inte väcka den björn som sover* (dosł. nie wolno budzić niedźwiedzia, który śpi) 'nie wolno powodować kłopotów lub niebezpieczeństwa, jeżeli nie jest to konieczne; nie wolno rozmawiać o rzeczach, które powodowały problemy w przeszłości) i fińskim (*herättää nukkuva karhu* (dosł. budzić śpiącego niedźwiedzia) 'powodować niepotrzebne kłopoty'), to związki wykorzystujące jej wartość symboliczną[35]. Podobną motywację odnadujemy w polskiej zabawie dziecięcej w starego niedźwiedzia, której towarzyszy piosenka pod tytułem *Stary niedźwiedź mocno śpi*. Badacze wykazali, że w poszczególnych językach różna jest dystrybucja frazeologizmów, w których animalizm pełni funkcję ikoniczną lub symboliczną. Jest to ważki wniosek dla dalszych badań kontrastywnych.

[34] T. Milewski, *Językoznawstwo*, Warszawa 2004, s. 171–172.
[35] D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language...*, dz. cyt., s. 343–345.

2.2. FAUNIZMY JAKO NOŚNIKI EWALUACJI

Analiza konwencjonalnych metafor faunicznych wykazuje, że większość nazw użytych figuratywnie to jednostki o charakterze deprecjonującym[36]. Jak pisze S. Skorupka, „ujemna ocena człowieka – jego wyglądu, zachowania, mentalności, obyczajów – jest cechą rzucającą się w oczy w materiale frazeologicznym”[37]. Tendencja do przypisywania nazwom zwierząt negatywnych konotacji, obecna również w językach nie-indoeuropejskich, na przykład w chińskim[38], wiąże się z teorią społecznego, behawioralnego i językowego tabu. E. Leach w artykule *Anthropological aspects of language: Animal categories and verbal abuse* pisze o postrzeganiu zwierząt przez Anglików. Naród ten wyróżnia trzy podstawowe klasy: ryby, ptaki, zwierzęta (czworonogie ssaki żyjące na lądzie). Zwierzęta, których nazwy nie wchodzą w skład żadnej z wymienionych kategorii, tworzą animalistyczne tabu językowe. Tak jest zdaniem Leacha w przypadku owadów z wyjątkiem pszczoły i gadów.

Należy podkreślić, że językowe tabuizowanie nazw zwierząt rozumiane jako nadawanie im nazw eufemistycznych, niebędące obecnie zjawiskiem żywym, ma różnorakie uwarunkowania, takie jak niechęć do obrażenia zwierzęcia, które zgodnie z dawnymi wierzeniami rozumiało mowę ludzką, czy względy religijne[39]. Inną grupę zwierząt, których nazwy wywołują negatywne konotacje, stanowią zwierzęta

---

[36] Por. K. Kekić, *El lenguaje figurado con zoónimos en serbio*, „Language Design” 10 (2008), s. 112–116; M. Sarnowski, *Rzeczowniki sekundarnie wartościujące w języku rosyjskim i polskim. Grupa tematyczna „nazwy zwierząt”*, „Slavica Wratislaviensia”, LXXIV (1992), s. 91–101; J. Szerszunowicz, *The Axiology of Faunal Metaphors in Italian and Polish*, [w:] „Jaunųjų Mokslininkų Darbai. Young Researchers' Works”, 3 (7) (2005), s. 196–200.

[37] S. Skorupka, *Idiomatyzmy frazeologiczne we współczesnym słownictwie polskim*, „Poradnik Językowy”, 3 (1972), s. 125.

[38] R. Kiełtyka, G. A. Kleparski, *On the Indo-European Nature of Non-Indoeuropean Animal Metaphor: the Case of Chinese Zoosemy*, „Studia Anglica Resoviensia”, 4, z. 47 (2007), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”, Seria Filologiczna, s. 92.

[39] Anna Dąbrowska wymienia 26 zwierząt, na których nazwy nałożono tabu (Eurazja: niedźwiedź, wilk, łasica, ropucha, żaba, zając, łoś, jeleń, sobol, lis, dzik, świnia, wiewiórka, kuna, mysz, wąż, pszczoła, rekin, orzeł, jastrząb, sowa; obszar

domowe – nie ludzie i nie dzikie zwierzęta, podobnie jest w przypadku zwierząt hodowlanych. Leach podkreśla znaczenie wartości rytualnej (*ritual value*) danego gatunku, która wpływa na przykład na zasady związane z zabijaniem i spożywaniem danego zwierzęcia w danej kulturze. Badacz sygnalizuje, że niektórym zwierzętom, na przykład świni, zupełnie niesłusznie przypisuje się negatywne cechy[40].

W językach europejskich wiele nazw zwierząt domowych i hodowlanych funkcjonuje jako jednowyrazowe inwektywy i przezwiska[41], przy rzadkich poświadczeniach postrzegania człowieka jako istoty niżej stojącej w hierarchii[42], co odzwierciedla przeświadczenie o wyższości człowieka nad zwierzętami[43]. Zdzisław Kempf określa tę postawę

---

pozaeuropejski: lew, leopard, hiena, tygrys, słoń). Zob. A. Dąbrowska, *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1994, s. 80–84.

[40] E. Leach, *Anthropological aspects of language: Animal categories and verbal abuse*, [w:] *New Directions in the Study of Language*, red. E. H. Lenneberg, Cambridge, Massachusetts 1964, s. 23–63.

[41] Nazwy zwierzęce wystepują w *Słowniku polskich wyzwisk, inwektyw i określeń pejoratywnych* autorstwa Ludwika Stommy (SPW). Pisząc o komunikacji politycznej, Janina Fras wymienia jako jedną z grup negatywnie wartościujących metafor właśnie nazwy zwierząt (np. *gnida*, *padalec*, *pies*, *piesek salonowy*, *kundel*, *kameleon*, *osioł*, *baran*, *świnia*, *jastrząb*, *rekin*, *płotka*, *szczur* etc.). Badaczka podkreśla, że nazwy będące nośnikami pozytywnej oceny są znaczenie mniej liczne (np. *lew*, *orzeł*, *gołąb*, *fisza*). Zob. J. Fras, *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*, Wrocław 2005, s. 194–195. Faunizmy leksykalne i frazeologiczne są również licznie reprezentowane w leksykonie inwektyw politycznych z lat 1918–2000 autorstwa Ireny Kamińskiej-Szmaj (AJ).

[42] Wł. *Le bestie sono carogne da morte; gli domini da vivi e da morti; gli animali son migliori dei cristiani.*

[43] J. Skawiński, *Nazwy zwierząt jako inwektywy w języku polskim i niemieckim, Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład*, t. III, I. Łuczków, J. Sokołowski, Wrocław 2002, s. 253–259; N. Sosnowska, *Postawa wartościująca w onomastyce na przykładzie przezwisk motywowanych nazwami zwierząt*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, cz. II, Lublin 1999; s. 133–139; J. Szerszunowicz, *Funkcje pragmatyczne faunizmów w mowie potocznej*, [w:] *Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych*, red. K. Wojtczuk, A. Wierzbicka, Siedlce 2004, s. 243–248; tejże, *Homo i animal w komunikacji międzyludzkiej – metafory fauniczne w ujęciu konfrontatywnym*, [w:] „Ełckie Studia Teologiczne", t. V (2004), s. 63–71; tejże, *Z badań nad zooinwektywami w ujęciu kontrastywnym (na materiale języka polskiego i włoskiego)*, [w:] *Wokół językowej funkcji emocjonalnej. Fakty dawne i współczesne*, red. K. Wojtczuk, V. Machnicka,

mianem arystokratyzmu[44]; nieco inaczej postrzega człowiek zwierzęta dzikie, a więc niezależne od niego. Pozytywne wartościowanie przypisane jest nazwom zwierząt dzikich, a więc tych, które nie są udomowione przez człowieka[45]. Nieprzypadkowo nazwy zwierząt występują jako komponenty nazw zespołów sportowych (np. *Chicago Bulls*)[46] czy też są elementami nazw nagród (np. *Gazele Biznesu*)[47]. Nośnikami pozytywnej ewaluacji są również liczne nazwy deminutywne i nazwy zwierząt młodych[48], co można tłumaczyć słodką reakcją

Siedlce 2006, s. 279–290. Zob. również: J.deD. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, F. Manjón, *El Arte del Insulto: estudio lexicográfico*, Barcelona 1997; J. de D. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, *Diccionario del Insulto*, Barcelona 2000.

[44] Z. Kempf, *Wyrazy „gorsze" dotyczące zwierząt*, „Język Polski", 2/3 (1985), s. 125–145.

[45] Nazwy zwierząt dzikich mają również konotacje negatywne, na przykład nazwy padlinożerców, takich jak hiena. W polszczyźnie funkcjonuje idiom *hiena cmentarna*, w angielskim frazeologizm *a hyena-laugh* (dosł. hieni śmiech), *laugh like a hyena* (dosł. śmiać się jak hiena) we włoskim zaś związki *puzzare come una iena* (dosł. śmierdzieć jak hiena) i *essere una iena* (dosł. być hieną). Negatywne konotacje motywowały tytuł Hiena Roku, od 1999 roku przyznawany przez Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich, dziennikarzom, którzy wykazali się nierzetelnością i brakiem poszanowania zasad etyki dziennikarskiej. Lista dziennikarzy, gazet, czasopism i wydawnictw, którym przyznano ten tytuł dostępna na stronie http://pl.wikipedia.org/wiki/Hiena_Roku. Dostęp: 2.09.2009.

[46] Inny przykład to *The British Lions* (również *Lions*) – drużyna rugby złożona z najlepszych graczy z Anglii, Irlandii, Szkocji i Walii.

[47] Por. wykorzystanie nazwy *gazele* w nagłówku *Podlaskie firmy jak gazele* (GW Białystok, 15.XII.2009, s. 4).

[48] Np. pol. *kotek*, *misiaczek*, *myszka*, *żabka*; wł. *cucciolo*, *gattina*, *paserotto*, *orsacchiotto*, *topolino*. Zob. J. Szerszunowicz, *Some Remarks on Faunal Affectonyms in Polish*, [w:] *Kultūra – ugdymas – visuomenė. Culture – Education – Society*, red. S. Statkevičienė, Kaunas 2005, s. 303–306. Warto nadmienić, że słownik *Czułe słówka* zawiera listę dziesięciu najczęstszych afektonimów polskich, opracowaną na podstawie ankiet w portalach www.onet.pl i sympatia.onet.pl, 5–9 maja 2009, na której połowa afektonimów to nazwy zwierząt (2. *misiu*, 3. *kotku*, 6. *myszko*, 8. *żabko*, 10. *tygrysku*) (BZ: 124). Słownik ten rejestruje następujące afektonimy fauniczne: *borsuczku*, *gołąbko*, *kaczorku*, *karaluszku*, *kiciu*, *kitku*, *kiziu*, *kocurku*, *kotku*, *króliczku*, *kurczaczku*, *łabądku*, *łasiczko*, *małpko*, *miniu*, *misiu*, *motylku*, *mróweczko*, *myszko*, *niedźwiadku*, *osiołku*, *owieczko*, *pieseczku*, *prosiaczku*, *pszczółko*, *ptaszku*, *robaczku*, *ropuszko*, *rybko*, *sarenko*, *sikoreczko*, *skowroneczku*, *suczko*, *tygrysku*, *wiewióreczko*, *wróbelku*, *zajączku*, *zwierzaczku*, *żabko*, *żółwiku*, *żuczku* (BZ: 130).

Lorenza[49]. Ważne są również wpływy kulturowe, przykładowo, afektonimami, czyli nazwami apelatywnymi „występującymi w postaci wyrazów lub zwrotów stosowanych w sytuacjach szczególnej zażyłości (...)"[50], są często „nazwy o pozytywnych skojarzeniach, odnoszące się do zwierząt niedużych, puchatych, często wyobrażanych jako zabawki i znanych z bajek oraz książek i filmów dla dzieci" (BZ: 132)[51].

Warto zwrócić uwagę na fakt, że niektóre nazwy mogą wywoływać konotacje negatywne mimo pozytywnyego wierunku utrwalonego w kulturze. Przykładowo, mimo że Anglicy znani są z przywiązania do zwierząt, w języku angielskim liczne frazeologizmy wartościujące negatywnie mają w swoim składzie komponent *dog* ('pies')[52]. Podobne konotacje nazwy *pies* i derywatu przymiotnikowego *psi* utrwalone są we frazeologii polskiej, w której w zasadzie występują dwa związki, w których można doszukać się pozytywnego wartościowania, mianowicie *psie przywiązanie* i *psia wierność*. Jednakże, jak pisze Anna Pajdzińska, „i tutaj, chociaż w mniejszym stopniu ujawniają się negatywne konotacje przymiotnika; całkowite, wręcz służalcze oddanie się komuś budzi lekceważenie, a nie podziw czy szacunek"[53].

Możliwości wykorzystania potencjału ewaluacyjnego i emocjonalnego nazw faunicznych ilustruje następujący fragment powieści Władysława Szpilmana, w którym opowiada on o jednej ze swoich kryjówek: „Ściany były cienkie i każdy nieostrożny ruch mógł zdradzić

---

[49] Zob. J. Serpell, *W towarzystwie zwierząt*, Warszawa 1999, s. 93–94.

[50] J. Perlin, M. Milewska, *Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna*, „Język a Kultura", t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 165.

[51] Warto zwrócić uwagę na fakt, że afektonimy nie występują we wszystkich językach. Brak ich w językach południowo-wschodniej Azji. Z punktu widzenia językoznawstwa kontrastywnego istotne jest, że w wielu przypadkach nie można ich tłumaczyć dosłownie (BZ: 132).

[52] A. Pamies Bertrán, E. Iñesta Mena, W. C. Lozano, *El perro y el color negro, o el componente valorativo en los fraseologismos*, [w:] *Léxico y fraseología*, red. J. d. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, Granada 1998, s. 76.

[53] A. Pajdzińska, *Udział konotacji leksykalnej w motywacji frazeologizmów*, [w:] tejże, *Studia frazeologiczne*, Łask 2006, s. 58–59.

moją obecność przed sąsiadami. Słyszałem aż nadto dokładnie, co się u nich działo, szczególnie w mieszkaniu z lewej strony. Sądząc po głosach, mieszkała tam młoda para, która swoja wieczorną gadaninę zaczynała od pieszczotliwego »pieseczku« i »koteczku«. Po upływie kwadransa panująca między nimi harmonia zaczynała się mącić, głosy zaczynały być podniesione, a epitety obejmowały całą skalę zwierząt, począwszy od domowych, a na bydle hodowlanym skończywszy”[54]. Przytoczony fragment pokazuje, jak bogata jest gama uczuciowo nacechownych faunizmów – od afektonimów do inwektyw.

Należy jednak podkreślić, że sporadycznie występują metafory fauniczne, które nie mają charakteru wyraźnie oceniającego. Pedro J. Chamizo Domínguez i Magdalena Zawisławska, analizując polskie i hiszpańskie jednostki zoosemantyczne, wymieniają następujące metafory zwierzęce jako neutralne: *boquerón* (‘anchois’) ‘mieszkaniec Malagi; osoba żyjąca w Maladze’; *gato* (‘kot’) ‘mężczyzna urodzony w Madrycie’, *gata* (‘kotka’) ‘kobieta urodzona w Madrycie’[55]. Zakładając, że wymienione jednostki mają stylistyczne nacechowanie (np. kolokwialne), należy się zgodzić, że nie są one silnie wartościującymi określeniami.

Konwencjonalne metafory zwierzęce mają różną motywację. Liczną grupę jednowyrazowych metafor faunicznych stanowią jednostki, które są odzwierciedleniem naiwnego obrazu świata w danym języku. W perspektywie porównawczej widoczne są podobieństwa (na przykład owady kojarzone są z natręctwem, zwierzęta hodowlane z głupotą), które mogą wynikać z wywodzenia się danej kultury ze źródła wspólnego z innymi kulturami, jakim jest na przykład kultura europejska[56], oraz różnice, mające rozmaite uwarunkowania[57].

---

[54] W. Szpilman, *Pianista*, wstęp i opracowanie A. Szpilman, fragmenty pamiętnika W. Hosenfeld, posłowie W. Biermann, Kraków 2002, s. 129.

[55] P. J. Chamizo Domínguez, M. Zawislawska, *Animal Idioms Used as Insults and Derogation*, „Philologia Hispanica”, 20 (2006), s. 137–174.

[56] M. Peisert, *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii*, Wrocław 2004, s. 89.

[57] S. Skuza-Białousz, *Status metafory potocznej w przekładzie z języka włoskiego*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia III*, t. I, *Konteksty przekładowe*, red. M. Piotrowska, Język a komunikacja 8, Kraków 2005, s. 261–264.

Przykładowo, dwie nacje mogą wyeksponować różne cechy danego gatunku – odmienne konotacje wywołuje polska nazwa *jaszczurka* i jej włoski odpowiednik *una lucertola*. *Uniwersalny słownik języka polskiego* podaje następujące znaczenie metaforyczne leksemu *jaszczurka*: 'o człowieku (zwykle o kobiecie) złym, fałszywym, obłudnym' (USJP, I: 1275) wraz z kwalifikatorami *książk. przen.*[58], natomiast *Il dizionario della lingua italiana* zawiera inne znaczenie metaforyczne korespondującego leksemu *lucertola*, mianowicie *żart.* 'osoba lubiąca wygrzewać się na słońcu' (DeM: 1409)[59]. Jak widać, w porównywanych językach zostały w postaci znaczenia przenośnego zostały wyeksponowane różne cechy jaszczurki[60], ponadto znaczenia mają odmienne zabarwienie stylistyczne.

Niektóre zwierzęta mają wykształcony stereotyp w jednym języku, natomiast nie posiadają go w innych. Tak jest w przypadku nazwy *ryjówka*, która w języku angielskim ma negatywne konotacje (*shrew*), natomiast w polskim i włoskim nie wykształciła żadnych. Ten niepozorny ssak, wyglądem przypominający mysz, ale spokrewniony z jeżami i kretami, codziennie zjada więcej pokarmu niż waży jego ciało. Andrzej Trepka podaje, że „niezależne źródła zgodnie utrzymują, że potrafi pokonać łup sześćdziesięciokrotnie cięższy od siebie! Gdyby lew zagryzł dorosłego słonia, jeszcze pozostałby w tyle za tą rekordzistką"[61]. Na negatywną ocenę tego ssaka zapewne wpłynęły również inne aspekty życia ryjówek obserwowane przez ludzi. Przykładem jest fakt, że „niekiedy ryjówki zjadają swoje odchody, lub oblizują wynicowany koniec jelita chcąc uzupełnić zapas witamin (...). [młode] Ssą matkę około 3 tygodni. W gnieździe pozostają przez miesiąc i jest to jedyny okres, w którym te samotne zwierzęta żyją społecznie. Najpóźniej po 6 tygodniach pojawia się następny miot. Matka gryzie wtedy wyrośnięte potomstwo, aby jak najszybciej opuściło gniazdo, niekiedy nawet pożera opieszałych maruderów"[62].

---

[58] Por. znaczenie derywatu *jaszczurczy* książk. przen. 'pełen złych skłonności, znamionujący podłość; podstępny, nikczemny, podły, złośliwy' (USJP, I: 1274).

[59] Wszystkie tłumaczenia w tekście własne.

[60] Por. hiszp. *lagarta* 'chytra kobieta', 'prostytutka'.

[61] A. Trepka, *Prawdy i nieprawdy o zwierzętach*, Poznań 2003, s. 266.

[62] *Leksykon zwierząt...*, dz. cyt., s. 386–387.

Mimo tak wyrazistego wizerunku gatunek ten nie wykształcił stereotypu ani w kulturze polskiej, ani we włoskiej. W obu językach, tj. polskim i włoskim, brak więc podstawy utworzenia wykładników językowych. Przytoczony przykład ilustruje zjawisko indywidualnego rozwoju znaczeń figuratywnych w poszczególnych językach[63].

Międzyjęzykowe podobieństwa mogą mieć różnorodne uwarunkowania. Na przykład nazwa *świnia* ma negatywne konotacje w wielu językach europejskich. Maria Peisert słusznie stwierdza, że „bez wątpienia ma najgorszą pozycję wśród zwierząt domowych, przypisuje się jej bowiem najbardziej niegodziwe postępki i działania ludzkie"[64]. Marvin Harris tłumaczy negatywna ocenę świni względami ekonomicznymi, mianowicie na terenach suchych i gorących hodowla świń była mniej opłacalną niż na przykład hodowla kóz. Zdaniem Harrisa zakazy religijne, które znajdują się na przykład w Koranie i Biblii, stanowią odzwierciedlenie negatywnych doświadczeń kulturowych[65]. Hans Biedermann uważa, że zakaz spożywania wieprzowiny był rezultatem chęci odróżnienia się Żydów od plemion pogańskich[66].

Uwarunkowania kulturowe kształtują więc językowy obraz świni funkcjonujący w poszczególnych językach. Interesującym przykładem funkcjonowania kulturowych konotacji nazwy *świnia* w różnych językach były „spory o nazwę nowej odmiany grypy. Francuscy eksperci ze Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt w Paryżu (OIE) uważają, że nazwę świńska grypa należy zastąpić określeniem północnoamerykańska (...). Nazwy świńska grypa nie zamierzają też stosować władze Izraela. Ponieważ świnia to dla wyznawców judaizmu zwierzę nieczyste, uznano, że choroba powinna się nazywać grypa mek-

---

63 Konwencjonalne metafory wykorzystywane są w grze słów, na przykład *The trouble with the rat race is that even if you win, you're still a rat.* (dosł. Problem z wyścigiem szczurów polega na tym, że nawet jeśli wygrasz, nadal jesteś szczurem; Lily Tomlin, PC: 232). Różnice w ustalonej metaforyce faunizmów mają duże znaczenie w przekładzie gry słów na język obcy.

64 M. Peisert, *Sus domesticus – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada*, „Język a Kultura", t. 15, *Opozycja homo – animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 149.

65 Zob. M. Harris, *Good to Eat. Riddles of Food and Culture*, New York 1985.

66 H. Biedermann, *Słownik symboli*, Warszawa 2001, s. 368.

sykańska" (*Grypa uderzyła w biznes*, „Rzeczpospolita", 28 kwietnia 2009, nr 99 (8304)).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że niektóre zwierzęta mają złożony stereotyp, co znajduje językowe odzwierciedlenie w postaci rozbudowanej metaforyki. W polszczyźnie przykładem takiej nazwy jest apelatyw *pies*. Jak pisze Katarzyna Mosiołek, „obraz psa utrwalony w języku polskim jest dość zróżnicowany wewnętrznie. Składają się na niego trzy stereotypy tego zwierzęcia – dwa dotyczące psa w ogóle oraz jeden, odnoszący się do młodego psa"[67]. Komponent animalistyczny *pies* występuje w największej liczbie frazeologizmów polskich[68]. Niektóre nazwy mają mniejszy potencjał konotacyjny, a więc fundują mniejszą liczbę znaczeń metaforycznych i są elementami niewielu frazeologizmów.

Wśród włoskich metafor faunicznych o charakterze oceniającym występują również jednostki motywowane tekstami kultury. Przykładem jednostki tego typu jest włoska nazwa *un grillo* ('świerszcz polny') używana w znaczeniu 'osoba prawiąca morały'; 'mądrala' (DeM: 1091). *Il Grillo parlante* jest postacią występującą w książce dla dzieci autorstwa Collodiego o opowieściach Pinocchia[69] i znaczenie metaforyczne nazwy *un grillo* jest językowym odzwierciedleniem charakteru Świerszcza.

Niekiedy faunizmy mają kilka znaczeń figuratywnych, niektóre spośród nich zawierają element oceniający. Przykładowo, w języku włoskim nazwa *una lucciola* ('świetlik, robaczek świętojański') ma dwa znaczenia, z których pierwsze nie ma charakteru silnie oceniającego, drugie zaś jest nośnikiem ewaluacji, mianowicie: 'w teatrze lub kinie bileterka kierująca osoby do ich miejsc'; 'prostytutka'

[67] K. Mosiołek, *Stereotypy psa zawarte w języku polskim*, „Poradnik Językowy", 4 (1992), s. 301–304. Zob. również: A. Pamies Bertrán, E. Iñesta, W. Lozano, *El perro y el color nero, o el componente valorativo en los fraseologismos*, [w:] *Léxico y fraseología*, red. J. d. D. Luque Durán, Granada 1998, s. 71–86.

[68] Analizowane słowniki podają 96 frazeologizmów z komponentem *pies*, 23 związki z komponentem *psi*, po 3 połączenia z przymiotnikiem *pieski* oraz z deminutivum *piesek*.

[69] Por. frazeologizmy: *fare il grillo parlante, fare il grillo saggio, essere il grillo parlante, essere il grillo saggio* (Q: 241).

(DeM: 1408)). Drugie z wymienionych znaczeń nawiązuje do popularnej niegdyś piosenki[70], w której nazwa ta, użyta również w samym tekście, wystąpiła jako eufemistyczne określenie prostytutki[71]. Nazwa *una cerbiatta*[72] wykształciła drugie znaczenie, 'biseksualistka', które motywowane było tytułem filmu *Le Cerbiatte*[73]. Z powodu specyfiki kulturowej omawiane metafory nieobecne są w języku polskim i angielskim.

Wśród analizowanych jednostek faunicznych wystąpiły również przykłady nazw nominujących desygnaty specyficzne dla danej kultury. Przykładem omawianego zjawiska są włoskie nazwy oznaczające piłkarzy lub fanów klubów piłkarskich, na przykład nazwa *una zebra* ('zebra') używana jest w znaczeniu 'gracz Juventusu' (DeM: 2940). Piłkarze tego zespołu mają biało-czarne pasy na koszulkach, co motywowało wtórne użycie nazwy *una zebra*. Faunizm *un canarino* ('kanarek') ma znaczenie 'gracz lub fan zespołu piłkarskiego z Modeny' (DeM: 368), natomiast *rondinelle* ('jaskółeczki') 'gracze zespołu Brescia' (DeM: 2246)[74]. Podobnie jest w przypadku faunicznych określeń osób pochodzących z danego miasta czy regionu, takich jak omówione wcześniej hiszpańskie animalizmy *boquerón* czy *gato*.

Zdecydowana większość związków frazeologicznych to nośniki wartościowania. Szczególnie nacechowaną aksjologicznie grupę jednostek stanowią sfrazeologizowane porównania[75], w których komponent

[70] *Lucciole vagabonde*, B. Cherubini, C. A. Bixio (1927). Jak wspomniano, nazwa ta występuje w tekście piosenki: *noi siam come le lucciole, brilliamo nelle tenebre* (...) (dosł. jesteśmy jak świetliki, świecimy w ciemności).

[71] G. Stefancich, *Tracce di animali nell' italiano. Tra lingua e cultura*, Roma 2000, s. 16.

[72] *Un cerbiatto* 'jelonek, młody jeleń' (WSWP, I: 467); *una cerbiatta* – forma żeńska.

[73] Film francuski *Les Biches*, reżyseria C. Chabrol (1968). Pierwsze znaczenie metaforyczne faunizmu *una cerbiatta* to 'młoda, atrakcyjna dziewczyna'.

[74] Gracze tego zespołu mają na koszulkach biały jaskółczy ogon. Nazwa ta używana jest zazwyczaj w liczbie mnogiej (DeM: 2246).

[75] F. Čermák, *Functional System and Evaluation*, [w:] *Travaux du Cercle linguistique de Prague n.s. Prague Linguistic Circle Papers*, red. E. Hajičová, M. Červenka, O. Leška, P. Sgall, t. I, Amsterdam/Philadelphia 1995, s. 73–84.

substantywny jest częstokroć elementem motywującym[76]. Mieczysław Basaj zwraca uwagę na fakt, że składnikami porównań mogą również być nazwy zwierząt[77].

2.3. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE JAKO NOŚNIKI NAIWNEGO OBRAZU ŚWIATA

Obraz zwierząt przekazywany przez frazeologizmy bywa nośnikiem informacji niezgodnych ze scjentycznym obrazem tego wycinka rzeczywistości, jednostki te odzwierciedlają bowiem obserwacje naiwne, nie zaś naukowe. Stałe połączenia wyrazowe stanowią językowy zapis subiektywnych ocen spostrzeżeń człowieka, przefiltrowanych przez tkankę kulturową. Wśród związków frazeologicznych znajdujemy jednostki odnoszące się do cech realnych poszczególnych gatunków, na przykład wielkości czy barwy, oraz związki odwołujące się do cech przypisanych zwierzętom w poszczególnych etnikach, takich jak chytrość czy łagodność.

Częstokroć spostrzeżenia zapisane we frazeologii faunicznej przekazują nieprawdziwy z naukowego punktu widzenia wizerunek danego zwierzęcia, na przykład świni (np. pol. *brudny jak świnia*, *głupia świnia*). Z naukowego punktu widzenia świnie to stworzenia „nie tylko inteligentne, ale także bardzo plastyczne w przystosowywaniu się do nowych sytuacji, posiadające wielką skalę uczuć (...)"[78]. Warto podkreślić, że negatywny obraz świni przekazywany jest przez liczne języki, między innymi polski, angielski, włoski czy niemiecki.

Innym przykładem omawianego zjawiska jest frazeologizm *działać jak czerwona płachta na byka* (por. wł. *vedere tutto rosso come i tori* (dosł. widzieć wszystko czerwone jak byki)) powstał na bazie przekonania, że kolor czerwony doprowadza byka do szału. Według badań

[76] J. Zaucha, *O motywacji rzeczownikowych składników porównań standardowych*, [w:] *Pojęcie – słowo – tekst*, red. R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2008, s. 241–253.

[77] M. Basaj, *Nazwy zwierząt jako komponenty porównań frazeologicznych*, [w:] *Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, Lublin 1996, s. 281–287.

[78] E. Hymes, *Zwierzęta w służbie człowieka*, Warszawa 1974, s. 93.

naukowych kolor chusty nie ma znaczenia, ponieważ byk reaguje na ruchy mulety.

Niezgodna z naukowymi ustaleniami jest również naiwna wiedza dotycząca sposobu poruszania się raka, która znalazła odzwierciedlenie we frazeologii wielu języków europejskich. Przykładem frazeologizmu będącego nośnikiem stereotypowego wyobrażenia raczego chodu jest włoski idiom *fare come i gamberi* (dosł. robić jak raki) 'iść do tyłu; cofać się'. Warto podkreślić, że idiom ten w swoim składzie nie ma komponentu *do tyłu*, który – z racji swej oczywistości – nie musi występować w związku. W rzeczywistości rak chodzi do tyłu w sytuacji, gdy czuje się zagrożony: „typowy sposób ucieczki raka polega na silnym rytmicznym podkurczaniu wachlarzowatego ogona, co powoduje ruch zwierzęcia do tyłu"[79]. Na powstanie omawianego frazeologizmu wpływ mogły mieć spostrzeżenia dotyczące krabów, które „poruszają się bokiem lub na ukos"[80].

Kolejna obserwacja fałszująca wiedzę naukową zapisana w wielu językach europejskich to przekonanie, że przestraszony struś chowa głowę w piasek. Odzwierciedlenie tego poglądu znajdujemy w takich jednostkach, jak: pol. *chować głowę w piasek (jak struś)*; ang. *like an ostrich (with its head in the sand)* (dosł. jak struś (z głową w piasku)), *ostrich policy* (dosł. strusia polityka), *ostrich belief* (dosł. strusie poglądy)[81]); wł. *fare come lo struzzo* (dosł. robić jak struś), *far la politica dello struzzo* (dosł. robić strusią politykę; por. *mettere la testa sotto la sabbia* (dosł. kłaść głowę pod piasek), *nascondere il capo sotto la sabbia* (dosł. chować głowę pod piaskiem)).

Przekonanie to „pochodzi prawdopodobnie stąd, że siedzący na gnieździe ptak, zaniepokojony, opuszcza głowę tak, że nie widać jej zza nierówności gruntu"[82]. Powszechnie występujący w językach europejskich zwrot frazeologiczny *żyć jak kot z psem* również nie odzwierciedla faktycznego stanu rzeczy, ponieważ kot i pies z reguły żyją zgodniej niż dwaj przedstawiciele jednego z tych gatunków. Znany od

[79] *Leksykon zwierząt...*, dz. cyt., s. 357.
[80] Tamże, s. 180.
[81] Por. *to bury one's head in the sand* (dosł. zakopać głowę w piasku).
[82] Tamże, s. 422–423.

czasów antyku idiom *płakać krokodylimi łzami* (ang. *to shed crocodile tears*; wł. *versare lacrime di cocodrillo*) powstał na bazie przeświadczenia, że krokodyl, udając żal, opłakuje ofiarę. Natomiast w rzeczywistości łzy powstają w związku z wysiłkiem związanym z trawieniem (L: 108), usuwany jest w ten sposób nadmiar soli z gruczołów nosowych[83].

Kolejnym przykładem jednostek frazeologicznych motywowanych fałszywymi poglądami dotyczącymi zwierząt jest związek *papużki nierozłączki*, używany w znaczeniu 'ludzie bardzo zżyci, zaprzyjaźnieni, stale przebywający razem'. W słowniku frazeologicznym autorstwa Renardy Lebdy znajdujemy następującą informację dotyczącą motywacji frazeologizmu: „papużki nierozłączki – gatunek małych, kolorowych afrykańskich papug. Ich nazwa we wszystkich językach pochodzi od zachowania samicy i samca z dobranej pary – nie rozstają się, przytulają się, czeszą sobie nawzajem piórka. Wielu uważa, że po śmierci jednego z partnerów drugi umiera z tęsknoty lub już nigdy nie łaczy się z innym. Nie jest to jednak prawda" (NSF: 60).

Innym przykładem są jednostki frazeologiczne powstałe na bazie przekonania, że ryby nie wydają żadnych dźwięków. W rzeczywistości ryby porozumiewają się między sobą za pomocą dźwięków (Q: 317), jedynie ludzkie ucho nie jest w stanie ich odróżnić. Powszechnie panujące przekonanie, że ryby są nieme motywowało takie jednostki, jak: pol. *milczeć jak ryba*, fr. *muet comme une carpe/un poisson* (dosł. niemy jak karp / ryba), wł. *muto come un pesce* (dosł. niemy jak ryba).

Jak widać, nazwy fauniczne mogą być nośnikami tożsamych lub różnych znaczeń w badanych językach, a więc w konsekwencji poszczególne nazwy mogą mieć zbliżony lub odmienny potencjał metaforyczny i frazeotwórczy. Wojciech Chlebda słusznie postuluje, żeby uwzględniać w opisie słownikowym znaczeń jednostek kulturowe komponenty animalizmów[84]. Elementy te są częstokroć wykorzystywane

---

[83] J. Paszenda, *The dog, pig and other animals...*, dz. cyt., s. 92.

[84] W. Chlebda, *Człowiek Niewiedzący w zoologu albo zwierzęta w polskim opisie słownikowym*, [w:] *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*, red. nauk. P. Kowalski, K. Łeńska-Bąk, M. Sztandara, Opole 2007, s. 24.

do tworzenia nowych jednostek wzbogacających frazeologię danego języka. Mogą być one ponadto tworzywem okazjonalizmów frazeologicznych, zrozumiałych dla odbiorców dzięki znajomości kulturowych komponentów nazw faunicznych.

3. POCHODZENIE FRAZEOLOGIZMÓW FAUNICZNYCH

3.1. FAUNICZNE EUROPEIZMY FRAZEOLOGICZNE

Analizy kontrastywne dwóch lub więcej języków pozwalają wskazać jednostki o tożsamym składzie leksykalnym i podobnej strukturze występujące w badanych językach. Wspólnej frazeologii poświęcono wiele opracowań, których autorzy wykazują tendencję do koncentrowania się na językach europejskich[85]. Najczęściej zestawiane są dwa języki, w zasadzie brak opracowań o charakterze kompleksowym, obejmujących większą liczbę języków nie tylko europejskich[86].

---

[85] Zob. np. P. Braun, D. Krallmann, *Inter-Phraseologismen in europäischen Sprachen*, [w:] *Internationalismen. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie*, red. P. Braun, B. Schaeder, J. Volmert, Tübingen 1990, s. 74–86; J. Korhonen, *Konvergenz und Divergenz deutscher und finnischer Phraseologie. Zugleich ein Beitrag zur Erläuterung der Verbreitung und Entlehnung von Idiomen*, [w:] *„EUROPHRAS 90". Akten der internationalen Tagung zur germanistischen Phraseologieforschung Aske/Schweden 12.–15. Juni 1990, Acta Universitatis Upsaliensis*, Uppsala 1991, s. 123–133; A. Menac, *Gemeinsame semantsiche Gruppen in der Phraseologie der Europäiachen Sprachen*, [w:] *Aktuelle Probleme der Phraseologie. Symposium 27.–29.9.1984 in Zürich*, red. H. Burger, R. Zett, Bern 1987, s. 269–289; V. M. Mokienko, *Phraseologisierung von Europäismen oder Europäisierung von Phraseologismen? Divergente und konvergente Prozesse in phraseologischen Systemen europäischer Sprachen*, [w:] *Europhras 95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*, red. W. Eismann, Bochum 1998, s. 539–555.

[86] Warto zwrócić uwagę na fakt, że powstały takie opracowania przysłów. Zob. np. J. Gluski, *A Comparative Book of English, French, German, Italian, Spanish and Russian Proverbs with Latin Appendix*, Amsterdam 1971; M. Kuusi, *Proverbia Septentrionalia. 900 Balto-Finnic proverb types with Russian, Baltic, German and Scandinavian parallels*, Helsinki 1985; J. Ch. Kim, *Proverbs, East and West. An Anthology of Chinese, Korean, Japanese Sayings with European Equivalents*, Seul

Warto nadmienić, że wspólne frazeologizmy występujące w polszczyźnie i niektórych innych językach europejskich, tj. angielskim, niemieckim, włoskim, hiszpańskim, bułgarskim i rosyjskim, zostały zebrane w opracowaniach frazeologicznych[87].

Analizując frazeologie języków europejskich, należy uwzględnić w badaniach fakt przynależności obszarów, na których języki te są używane, do Europy[88], rozumianej jako pewien koncept, konstrukt mentalny, nośnik pojęć o nawarstwiającej się treści[89]. Przynależność ta znajduje przełożenie na kookurencję jednostek frazeologicznych, które są bliskimi międzyjęzykowymi ekwiwalentami. W książce Anastazji Oleśkiewicz już same tytuły podrozdziałów dają pewne wyobrażenie o tym, jak można ową przynależność rozumieć: *Europa jako obszar geograficzny, wspólnota historyczna, wspólnota kulturowa, organizacja polityczna, wspólnota ekonomiczna, Europa wartości.* Badaczka odnosi do europejskości teorię fraktali[90] i podaje kognitywną

1993; G. Paczolay, *European, Far-Eastern and some Asian Proverbs. A Comparison of European, Chinese, Korean, Japansese, Vietnamese and Other Asian Proverbs*, Veszprém 1994; tegoż, *European Proverbs in 55 Languages with Equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese and Japanese*, Veszprém 1997.

[87] W. Małdżyjewa, J. Wójtowiczowa, *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne. Полски и български фразеолгизми*, Warszawa 1994; A. Mazanek, J. Wójtowicz, *Idiomy polsko-włoskie. Fraseologia idiomatica polacco-italiana*, Warszawa 1986; J. Wójtowicz, M. Wójcicki, *Polnische und deutsche Redewendungen*, Warszawa 1997; D. Wolfram-Romanowska, P. Kaszubski, M. Parker, *Idiomy polsko-angielskie. Polish-English Idioms*, Warszawa 1999; B. Kochan, L. Zaręba, *Idiomy polsko-francuskie. Expressions idiomatiques polono-françaises*, Warszawa 1999; J. P. Ruiz, D. Leniec-Lincow, *Idiomy polsko-hiszpańskie. Expresiones fraseológicas polaco--español*, Warszawa 2003; W. Chlebda, A. Gołubiewa, J. Wawrzyńczyk, T. Wielg, *Idiomy polsko-rosyjskie. Польско-русские идиомы*, Warszawa 2003.

[88] Por. E. Piirainen, *Phraseology in European framework: A cross-linguistic and cross-cultural research Project on widespread idioms*, [w:] *Phraseology. An Interdisciplinary perspective*, red. S. Granger, F. Meunier, Amsterdam 2008, s. 207–228; tejże, *Widespread Idioms in Europe and Beyond. A Cross-linguistic and Cross-cultural Research Project*; www.piirainen.homepage.t-online.de. Dostęp: 12.01.2010.

[89] W. Chlebda, *Kilka uwag o Europach i innych mentalnych kontynentach*, [w:] *Słowo i czas*, red. S. Gajda, A. Pietryga, Opole 1998, s. 48–57.

[90] Fraktal '<łac. 'złamany' mat. 'figura geometryczna o złożonej strukturze, niebędąca krzywą, powierzchnią ani bryłą w znaczeniu geometrii klasycznej, mająca

definicję Europy, która zasługuje na przytoczenie: „w tym matematycznym spojrzeniu na sytuację zrąb zjawiska jest elementem prostym i powtarzającym się w kolejnych etapach procesów rozwojowych. Powstające po sobie – lub obok siebie – twory wywodzą się z pierwotnego bytu i mogą być organizmami skomplikowanymi oraz dalece posuniętymi w rozwoju, jednakże ich istota jest wszędzie ta sama i niezmienna. Zrębem europejskości jest to, co narodziło się przed trzema tysiącami lat w Grecji, a swój optymalny kształt uzyskiwało w basenie Morza Śródziemnego przez pięć stuleci poprzedzających i pokrywających się z przyjściem Chrystusa. Dlatego też wielu ludzi, w różnych epokach historycznych, zapytanych o istotę Europy, odwoływało się do dwóch tradycji – Antyku i chrześcijaństwa”[91].

Jak więc w owym klimacie kulturowym kształtowała się relacja między człowiekiem a zwierzęciem? Jasno rysuje się opozycja między tym, co ludzkie, a tym, co zwierzęce. Jednak, analizując opozycję homo – animal w cywilizacjach Morza Śródziemnego, Kamila Termińska zwraca uwagę na fakt, że „kultura, która wykształciła opozycję zwierzę – człowiek, wykształciła sposoby jej przekraczania.

Wymienić można cztery zasadnicze mechanizmy zatarcia, czy choćby zaciemnienia dychotomii między człowiekiem a zwierzęciem:
1) włączenie jej w triadę: Deus – homo – animal,
2) tworzenie zwierzoczłowieczych hybryd i hydroidów,
3) animalizacja człowieka i deantropocentryzacja tekstu,
4) ludzkie poszukiwanie i utwierdzanie poczucia wspólnoty”[92].

Z punktu rozważań językowych działanie wymienionych mechanizmów kultury europejskiej ma doniosłe znaczenie dla kształtowania się sposobu myślenia o zwierzętach, wartościowania ich, mó-

---

wymiar ułamkowy' (USJPI: 942). O teorii fraktali zob. np. M. F. Barnsley, *Fractals Everywhere*, Boston 1988 (1993); J. Kudrewicz, *Fraktale i chaos*, Warszawa 1993 (2007); P. Pierański, *Fraktale. Od geometrii do sztuki*, Poznań 1992; B. B. Mandelbrot, *The Fractal Geometry of Nature*, New York 1983.

[91] A. Oleśkiewicz, *Europa języków. Związki frazeologiczne o proweniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie słownikowej*, Kraków 2007, s. 60–61

[92] K. Termińska, *Przekraczanie opozycji zwierzę – człowiek w cywilizacjach Morza Śródziemnego*, „Język a Kultura", t. 15, *Opozycja homo – animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 17.

wienia o nich i mówienia o samym człowieka za pomocą odniesień faunicznych.

Maria Peisert podkreśla, że: „badania porównawcze wskazują, że w językach europejskich utrwalił się podobny obraz poszczególnych zwierząt, tzn., że podobne zwierzęta lub ich cechy służą np. do zobrazowania nieszczęścia, wartości intelektualnych i fizycznych człowieka” [93]. Tożsama lub podobna symbolika zwierząt, odzwierciedlona we frazeologiach języków europejskich, jest w dużym stopniu uwarunkowana wspólnym dziedzictwem kulturowym.

Elisabeth Piirainen podkreśla, że badanie frazeologizmów wspólnych wielu językom jest zadaniem trudnym. Do tej pory analizy nie miały charakteru systemowego, problem stanowi również dowolne używanie terminów *internacjonalizm*, *europeizm* i *uniwersalizm*. Ponadto, uproszczenia w interpretacji jednostek frazeologicznych występujących w różnych językach prowadzą do fałszywych wniosków[94]. Badaczka podaje przykład jednostki *ronić krokodyle łzy*, przez jednego z badaczy interpretowanej jako idiom mający w składzie nazwę niewystępującego w Europie zwierzęcia, która w rzeczywistości jest elementem frazeologizmów w wielu językach europejskich, na przykład polskim, niemieckim, włoskim czy portugalskim[95]. Idiom ma pochodzenie tekstowe (ang. *textual dependence*), co zazwyczaj pomija się w analizie grupy tematycznej ‘frazeologizmy z nazwami zwierząt’[96].

Należy więc podkreślić, że badanie jednostek z komponentem *nazwa zwierzęcia* wymaga uwzględniania pochodzenia poszczególnych

93 M. Peisert, *Formy i funkcje...*, dz. cyt., s. 89.

94 E. Piirainen, *Europeanism, internationalism or something else? Proposal for a cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms in Europe and beyond*, „Hermes. Journal of Linguistics”, 35 (2005), s. 48.

95 P. Porsch, *Phraseologismen im interkulturellen Vergleich*, [w:] *Nominationsforschung im Deutschen. Festschrift für Wolfgang Fleischer zum 75. Geburtstag*, red. I. Barz, M. Schröder, Frankfurt/M. 1997, s. 191–200.

96 Innym przykładem przytoczonym przez Piirainen jest zaliczanie idiomu francuskiego *jeter leg gant* (ang. *to throw down the gauntlet*, dosł. rzucić rękawicę) do związków mających w swoim składzie nazwy ubrań i nieuwzględnianie jej motywacji kulturowej, związanej ze zwyczajami rycerskimi. Zob. Piirainen, *Europeanism...*, dz. cyt., s. 49.

jednostek. Anette Sabban zwraca uwagę na problemy terminologiczne występujące w kontrastywnych analizach frazeologizmów, zwłaszcza niekonsekwentne używanie określeń *związany z kulturą* (ang. *culture-bound*) i *charakterystyczny dla kultury* (ang. *culture-specific*)[97]. Badaczka podkreśla, że pierwsze z nich dopuszcza podobieństwa między porównywanymi jednostkami.

3.1.1. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE – REALIZACJE MODELI WSPÓLNYCH JĘZYKOM EUROPEJSKIM

We frazeologii języków należących do ligi europejskiej występują różniące się składem realizacje modeli[98], z których wiele ma proweniencję antyczną. Przykładowo koncept łacińskiego wyrażenia *asinus ad lyram* jest obecny we współczesnych językach europejskich w postaci realizacji modelu ZNAĆ SIĘ JAK + KOMPONENT ANIMALISTYCZNY + RZECZOWNIK OZNACZAJĄCY WYSZUKANY PRODUKT / TRUDNA UMIEJĘTNOŚĆ. Występują one miedzy innymi w następujących językach: pol. *znać się na czymś tyle, co koza na pieprzu*, *znać się na czymś tyle, co kura na pieprzu*; niem. *verstehen davon so viel wie die Henne vom Pfeffer* (dosł. znać się na czymś jak kura na pieprzu); ros. *как свинья в апельсинах разбираться* (dosł. znać się jak świnia na pomarańczach); *как козел в апельсинах разбираться* (dosł. znać się jak kozioł na pomarańczach); wł. *intendersene quanto un bove di musica* (dosł. znać się jak wół na muzyce), *intendersene quanto una vacca del lunario* (dosł. znać się jak krowa na kalendarzu), *intendersene quanto una capra d'algebra* (dosł. znać się jak koza na algebrze).

W językach europejskich występują odnoszące się do sfery intelektu modele frazeologiczne, które mają w swoim składzie komponenty fauniczne. Jeden ze schematów, którego realizacje są liczne

---

[97] A. Sabban, *Culture-boundness and problems of cross-cultural phraseology*, [w:] *Phraseologie. Phraseology. Ein internationals Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*, red. H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N. R. Norrick, t. 1, Berlin–New York 2007, s. 590.

[98] O realizacji modeli paremiologicznych zob. A. Krikmann, *Proverbs on Animal Identity: Typological Memoirs*, [w:] tegoż, *Proverb Semantics. Studies in Structure, Logic, and Metaphor*, red. W. Mieder, Vermont 2009, s. 207–246.

w językach europejskich, to model MÓZG / GŁOWA + NAZWA ZWIERZĘCIA // PRZYMIOTNIK FAUNICZNY + MÓZG / GŁOWA[99], którego realizacje mają znaczenie 'głupiec, dureń'[100]. Kolejny model, na bazie którego powstały związki w różnych językach europejskich, to schemat MIEĆ + NAZWA FAUNICZNA (W L.POJ. LUB L.MN.) + W GŁOWIE[101]. Innym schematem, który również wyraża przekonanie o wyższości intelektualnej człowieka nad zwierzęciem, jest frazeologiczna konstrukcja porównawcza GŁUPI JAK + NAZWA ZWIERZĘCIA[102]. Frazeologizmy komparatywne, które funkcjonują jako intensiva, motywowane

---

[99] O realizacji tegoż modelu zob.: J. Szerszunowicz, *Frazeoinwektywy fauniczne nazywające głupotę w ujęciu konfrontatywnym (na materiale współczesnego języka polskiego w porównaniu z angielskim i włoskim)*, [w:] *Slavenska frazeologia i pragmatyka*, red. Ž. Fink Arsovski, A. Hrnjak, Zagreb 2007, s. 205.

[100] Na bazie omawianego modelu powstały związki w takich językach, jak: ang. *a brain of a pigeon* (dosł. mózg gołębia), *a brain of a canary* mózg kanarka, hiszp. *sesos de mosquito* (*seso* 'mózg', *mosquito* 'komar, moskit, larwa szarańczy'); pol. *ptasi móżdżek* i *kurzy móżdżek*, *mózg cielęcy*, *barania głowa*, *barani łeb*, *ośla głowa*; czes. *ptači mozek* (dosł. ptasi mózg); fr. *cervelle d'oiseau* (dosł. mózg ptaka), *avoir une cervelle de canari* (dosł. mieć mózg kanarka); wł. *cervello di fringuella* (dosł. mózg zięby), *cervello di gallina* (dosł. mózg kury), *cervello di passero* (dosł. mózg wróbla), *cervello di uccellino* (dosł. mózg ptaszka), wł. *cervello di gatto* (dosł. mózg kota), *cervello di grillo* (dosł. mózg świerszcza); wł. *testa d'asino* (dosł. ośla głowa), *capo d'assiolo* (dosł. głowa puszczyka), *testa di bue* (dosł. głowa wołu). Por. composita, np. ang. *bull-head* dosł. głowa byka; szw. *hönshjärna* (*höns* 'kury, drób'; *hjärna* 'mózg').

[101] Przykładami realizacji tegoż modelu są następujące jednostki: ang. *to have (got) bats in the belfry* (dosł. mieć nietoperze w dzwonnicy), *to have a maggot in one's brain* (dosł. mieć gąsienicę w mózgu), ang. *to have rats in the attic* (dosł. mieć szczury na strychu); niem. *einen Wurm/eine Motte im Kopf haben* (dosł. mieć robaka / mola w głowie); pol. *mieć/hodować myszki w głowie*, *komuś wróble gnieżdżą się w głowie, we łbie, w łepetynie, świtają w głowie, we łbie w łepetynie*, *mieć kiełbie we łbie*; wł. *avere il capo pieno di grilli* (dosł. mieć głowę pełną świerszczy). Zob. również K. Feyaerts, *Die Metonimie als konzeptuelles Strukturprinzip: eine kognitiv-semantische Analyse deutscher Dummheitsausdrücke*, [w:] *Wörter in Bildern – Bildern in Wörter, Phraseologie und Paremiologie*, R. S. Baur, C. Chlosta, E. Piirainen, t. 1, Baltmannsweiler 1999, s. 435–465.

[102] W badanych językach w realizacjach tego modelu występują następujące komponenty fauniczne: pol. *baran*, *osioł*, *cap*; ang. *coot* 'łyska', *sheep* 'owca'; wł. *un asino* 'osioł'.

są wyobrażeniami poszczególnych gatunków w danych kulturach[103]. W polskim i włoskim występują również związki o strukturze FAUNIZM + PRZYMIOTNIK / IMIESŁÓW PRZYMIOTNIKOWY, na przykład: pol. *osioł dardanelski/do kwadratu/patentowany*; wł. *un'oca giuliva, asino vestito e calzato*.

Kolejny model o licznych reprezentacjach w językach europejskich to schemat ZABIĆ / ZŁAPAĆ DWOJE ZWIERZĄT PRZY JEDNORAZOWYM WYKONANIU CZYNNOŚCI o znaczeniu 'mieć dwie korzyści za jednym razem, załatwić dwie sprawy za jednym razem', na przykład: ang. *kill two birds with one stone* (dosł. zabić dwa ptaki jednym kamieniem), duń. *twee vliegen in één klap slaan* (dosł. zabić dwie muchy jednym uderzeniem), niem. *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen* (dosł. zabić dwie muchy jednym uderzeniem), wł. *prendere due piccioni con una fava* (dosł. wziąć dwa gołębie na jeden bób)[104], *prendere due rigogoli a un fico* (dosł. wziąć dwie wilgi na jedna figę), szw. *slå två flugor i en småll* (dosł. zabić dwie muchy za jednym uderzeniem). Z kolei w języku polskim i francuskim występują jednostki bez komponentów faunicznych (pol. *upiec dwie pieczenie przy/na jednym ogniu*, fr. *fair d'une pierre deux coup* (dosł. zadać dwa uderzenia jednym kamieniem)). Analiza wyekscerpowanego materiału wykazuje, że zasoby frazeologiczne badanych języków zawierają związki, które są realizacjami tych samych modeli. Komponenty fauniczne wykorzystane do tworzenia związków według danego schematu mogą być identyczne, ale mogą różnić się w zależności od języka. Innymi słowy, są to jednostki mające ekwiwalenty absolutne lub odpowiedniki częściowe.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że różnojęzyczne realizacje danego modelu mogą wykazywać subtelne różnice znaczeniowe. Tak jest w przypadku realizacji schematu 'powierzyć coś komuś, co nie jest bezpieczne w czyimś (danej osoby) posiadaniu', które wystę-

[103] W. Wysoczański, *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych*, Wrocław 2005, s. 46–47.

[104] *Uniwersalny słownik włosko-polski* podaje następującą informację dotyczącą pochodzenia omawianego związku: „dawniej do pułapek na gołębie wkładano bób" (USWP: 1307).

pują w wielu językach europejskich[105]. Niemiecki zwrot *den Bock zum Gärtner machen* (dosł. uczynić kozła ogrodnikiem) ma znaczenie ‘powierzyć komuś kontrolę nad obszarem działalności, w którym ta osoba może wyrządzić duże szkody’, natomiast jego rosyjski odpowiednik *пускать козла в огород* (dosł. wpuścić kozła do ogrodu) ‘powierzyć komuś kontrolę nad obszarem działalności, w którym ta osoba może wyrządzić szkody i zyskać coś dla siebie’[106]. Jak widać, niemiecki frazeologizm *den Bock zum Gärtner machen* bazuje na metaforze ‘absurdalne przydzielenie funkcji’ i ma mniej złożone znaczenie niż jego obcojęzyczne odpowiedniki, których znaczenia obejmują oprócz wymienionego elementu takie składniki, jak ‘dostęp do pewnych dóbr’ i ‘korzystanie z dóbr (w celu zaspokojenia własnych potrzeb)’. Z tego powodu niemiecki idiom może wystąpić w większej liczbie kontekstów niż jego angielski, polski, rosyjski czy włoski odpowiednik.

Analiza tych dwóch idiomów prowadzi do konstatacji, że porównywane jednostki nie w każdym kontekście będą ekwiwalentne, a ich zewnętrzne podobieństwo może być mylące. W przypadku omawianych jednostek oraz im podobnych związków niezwykle ważny jest odpowiedni opis frazeograficzny, pozwalający na wskazanie subtelnych różnic między jednostką a jej obcojęzycznym ekwiwalentem[107]. Warto nadmienić, że omawiany schemat, do którego widoczne są na-

---

[105] Przykładowe realizacje omawianego modelu: ang. *to put the cow to mind the corn* (dosł. powierzyć krowie pilnowanie zboża), *to put the wolf in charge of the sheep* (dosł. powierzyć wilkowi pilnowanie owiec), *to put the fox to guard the henhouse/the chickens* (dosł. powierzyć lisowi pilnowanie kurnika / kurczaków), fr. *donner la brebis à garder loup* (dosł. dać wilkowi pilnować owcę), niem. *den Bock zum Gärtner machen* (dosł. uczynić kozła ogrodnikiem), ros. *пускать козла в огород* (dosł. wpuścić kozła do ogrodu), pol. *zrobić kozła ogrodnikiem*, wł. *lasciare le pere in guardia all'orso* (dosł. zostawić gruszki pod opieką niedźwiedzia), *dare/lasciare la lattuga in guardia ai paperi* (dosł. zostawić sałatę pod opieką kaczek).

[106] D. Dobrovol'skij, *Kognitive und psycholinguistische Aspekte der Phraseologie/Cognitive and psycholinguistic aspects of phraseology...*, dz. cyt., s. 802.

[107] Zob. J. Szerszunowicz, *Quasi-ekwiwalenty związków frazeologicznych w teorii, frazeografii i translatoryce*, „Białostockie Archiwum Językowe”, 9 (2009), s. 323–346.

wiązania również w przysłowiach[108], realizowany jest przez związki frazeologiczne także w niektórych językach nieindoeuropejskich, na przykład japońskim[109].

3.1.2. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE O PROWENIENCJI ANTYCZNEJ

Liczne związki z komponentem faunicznym występujące w podobnej formie w wielu językach europejskich wywodzą się z kultury antycznej[110]. Przykładem takiej jednostki jest wyrażenie *łabędzi śpiew*, pochodzące z Agamemnona Ajschylosa (w. 1444–1445). Grecki związek *kýknou hýmnos* ma liczne bliskie odpowiedniki w językach europejskich: pol. *łabędzi śpiew*, fr. *chant du cygne*, hiszp. *canto del cisne*, niem. *Schwangesang*, wł. *canto del cigno.* Z *Ptaków* (301) Arystofanesa pochodzi zwrot *nosić sowy do Aten*, który znajdujemy w kilku językach europejskich (np. pol. *nosić sowy do Aten*; niem. *Eulen nach Athens tragen*; wł. *portar nottole ad Atene*)[111].

Liczne idiomy, których ekwiwalenty powszechnie występują w wielu językach europejskich, pochodzą z bajek autorstwa Ezopa i Fedrusa. Przykładem idiomu obecnego u obu twórców jest wyrażenie *lwia część* (Ezop, Bajki, 270; Fedrus, Bajki, I: pol. *lwia część*; ang. *the lion's share (of sth)*, fr. *la part du lion*, niem. *Löwenanteil*, wł. *parte del leone*). Należy podkreślić, że wiele motywów, które miały duży potencjał frazeotwórczy, zaktualizowany w postaci idiomów to elementy wykorzystane przez późniejszych twórców. Przykładowo, motyw lwiej części obecny jest u La Fontaine'a (Bajki, I, 6), góra która

[108] Por. wł. *Chi fa il becco ortolano, la volpe pollaiola, il gatto macellaio, e il lupo pastore ha poco cervello* (dosł. Kto robi ogrodnikiem kozła, lisa – sprzedawcą drobiu, kota właścicielem sklepu mięsnego, wilka – pasterzem, ma mało rozumu; DPI: 111).

[109] Por. jap. *neko ni katsuo bushi (wo azukeru)* (dosł. powierzyć kotu suszoną rybę bonito). Zob. również: D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language...*, dz. cyt., s. 69.

[110] O mitologizmach w polszczyźnie zob. D. Krzyżyk, *O mitologizmach w polszczyźnie*, [w:] *Kultura, literatura i sztuka w edukacji językowej w świetle badań empirycznych*, red. J. Kida, Rzeszów 2007, s. 260–266.

[111] Motyw ten odnajdujemy również w późniejszej literaturze, na przykład u J. W. Goethego i L. Ariosta.

urodziła mysz – u Fedrusa (Bajki IV, 23) i La Fontaine'a (Bajki V, 10; wł. *fare come la montagna che partorì il topolino* (dosł. zrobić jak góra, która urodziła mysz))[112]. W literaturze znajdujemy również warianty niektórych motywów, na przykład gęś znosząca złote jaja z jednej z bajek Ezopa (Bajki, 287) u la Fontaine'a (V, 13) pojawia się w postaci kury[113].

Warto nadmienić, że omawiane związki, jednostki o zasięgu ponadnarodowym, występują nie tylko w językach naturalnych (np. łac. *equus troianus* – motyw u Homera, rozpowszechniony przez Wergiliusza, *Eneida* II, 13 – ang. *a Trojan horse*, fr. *cheval de Troie*, hiszp. *caballo de Troya*, niem. *trojanisches Pferd*, pol. *koń trojański*, wł. *cavallo di Troia*), ale i sztucznych, na przykład w esperanto (*troja ĉevalo/Troja ĉevalo*)[114].

Proweniencję antyczną ma również przysłowiowe wyrażenie *krokodylowe łzy* (gr. *krokodeilou dakary*; łac. *crocodili lacrymae*), które występuje w wielu językach europejskich (np. ang. *(to shed/weeep) crocodile tears*; fr. *larmes/pleurs de crocodile*; hiszp. *lágrimas de cocodrilo*; niem. *Krokodilsträne*; pol. *krokodyle/krokodylowe łzy*; wł. *lacrime di coccodrillo*). Używane jest ono w stounku do osób, które współczują nieszczęściu tych, którym sami je zgotowali[115]. Związek

---

112 Występują również warianty bez komponentu faunicznego, np. *essere il parto della montagna, essere come il parto della montagna, fare il parto della montagna* (Q: 308).

113 Inne przykłady: sprzedawanie skóry na nieupolowanym niedźwiedziu występuje u Ezopa i u La Fontaine'a (Bajki, V, 20) (pol. *dzielić skórę na niedźwiedziu*; wł. *vendere la pelle dell'orso prima di averlo ucciso*); lis i winogrona – u Ezopa (Bajki, 32), Fedrusa (Bajki, IV, 3), La Fontaine's (Bajki, III, 11) (*fare come la volpe con l'uva* dosl. zrobić jak lis z winogronami; por. pol. *kwaśne winogrona*); żaba i byk Fedrus (Bajki, I, 23), Oracjusz (Satyry II, III), La Fontaine (Bajki I, 3) (wł. *fare come la rana con il bue* (dosł. zrobić jak żaba z wołem), *gonfio come una rana* (dosł. nadęty jak żaba)).

114 S. Fiedler, *Plansprache und Phraseologie*, Frankfurt am Main 1999, s. 148.

115 Związek ten bywa błędnie rozumiany jako 'bardzo duże łzy'. O znajomości związków frazeologicznych o prowenienсji mitologicznej na podstawie badań wśród studentów zob. D. Krzyżyk, *Znajomość związków frazeologicznych o rodowodzie mitologicznym (na podstawie badań wśród studentów)*, [w:] *Język żyje. Rzecz o współczesnej polszczyźnie*, red. K. Ożóg, Rzeszów 2009, s. 134–141.

ten motywowany był dawnym przesądem, który głosił, że „przed zjedzeniem ofiary krokodylowi ciekną łzy”[116].

Na uwagę zasługuje fakt, że w niektórych językach związki o tożsamej etymologii występują w nieco zmienionej postaci. Na przykład włoski idiom z nazwą *pavone* (‘paw’) *farsi bello con le penne del pavone* (dosł. upiększać się piórami pawia) pochodzi z Bajek Fedrusa (I, 4) ma w niektórych innych językach europejskich, na przykład polskim i angielskim, odpowiedniki, które nie zawierają żadnej nazwy gatunkowej (pol. *stroić się w cudze piórka*; ang. *to strut in borrowed plumes* (dosł. kroczyć w pożyczonych piórach)).

3.1.3. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE O PROWENIENCJI BIBLIJNEJ

Drugim bardzo ważnym źródłem europejskich frazeologizmów faunicznych jest Biblia[117]. Wiele jednostek o proweniencji biblijnej to związki mające tożsame strukturalnie i leksykalnie odpowiedniki wielu językach europejskich[118]. Motyw zbłąkanej owieczki występu-

---

[116] W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003, s. 601.

[117] Zob. np. S. Koziara, *Frazeologia biblijna w języku polskim*, Łask 2009; tegoż, *Frazeologizmy pochodzenia biblijnego z nazwami zwierząt w języku polskim*, „Studia Linguistica”, t. I, red. L. Bednarczuk, M. Mączyński, T. Szymański, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Kraków 2002, s. 155–164; tegoż, *Losy frazeologizmów biblijnych z nazwami ptaków w języku polskim*, [w:] *Z problemów przekładu i stosunków międzyjęzykowych*, red. T. Żeberek, T. Borucki, t. II, Kraków 2002, s. 191–203; tegoż, *Polska frazeologia biblijna – stan i perspektywy opisu*, „LingVaria”, 1 (2006), s. 73–80; J. Treder, *Nazwy biblijne w polskiej frazeologii*, Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UG. Prace Językoznawcze 11 (1985), s. 87–96. Na temat frazeologii biblijnej w ujęciu kontrastywnym zob. np.: S. Ribarova, I. Vidović Bolt, *Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i polskom jeziku*, [w:] *Semantyka prirodnogo jezika i metajezik semantike*, red. J. Granić, Zagreb–Split 2005, 643–654; I. Vidović-Bolt, *Prinos proučavanju biblijskih frazema u poljskom i hrvatskom jeziku (ekvivalencija zoonimskih biblijskih frazema)*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich 5*, *Opis konfrontacja, przekład*, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2005, str. 385–394; A. Oleśkiewicz, *Europa języków...*, dz. cyt. Zob. również słowniki biblizmów: Z. Z. Gatiatullina, B. A. Мендельсон, *Англо-русский словарь библейских фразеологизмов*, Казань 2002; J. Godyń, Od Adama i Ewy zaczynać. *Mały słownik biblizmów języka polskiego*, Warszawa–Kraków 2006.

[118] J. Szerszunowicz, *Kongruencja obrazowania związków frazeologicznych a ich międzyjęzykowa ekwiwalencja*, „Prace Językoznawcze”, XII (2010), s. 210.

jący w Biblii, na przykład: „Błądzę jak owca, która zginęła; / szukaj swego sługi, bo nie zapominam o Twoich nakazach" (Biblia, ST, PS 119, 176); „Wszyscyśmy pobłądzili jak owce, / każdy z nas obrócił się ku własnej drodze, / a Jahwe zwalił na Niego / winy nas wszystkich" (ST, Iż 53, 6), stał się podstawą utworzenia frazeologizmu *zbłąkana owieczka*, oznaczającego grzesznika, kogoś, kto odstąpił od przyjętych zasad (NSF: 332). Jednostka ta ma tożsame strukturalnie i leksykalnie odpowiedniki, na przykład: ang. *lost sheep*, fr. *brebis égarée*, hiszp. *oveja descarriada*, niem. *verlorenes Schaf*, wł. *pecorella smarrita*.

Innym przykładem frazeologizmu faunicznego o proweniencji biblijnej jest wyrażenie *wilk w owczej skórze*, które występuje w Ewangelii św. Mateusza (7,15)[119]. Związek ten – podobnie jak poprzedni – należy do europeizmów frazeologicznych (m.in. ang. *a wolf in sheep's clothing*, fr. *loup vêtu de la peau de mouton*, hiszp. *lobo con piel de cordero*, wł. *lupo in veste d'agnello*). Biblijną etymologię ma również występujące w wielu językach europejskich wyrażenie frazeologiczne *złoty cielec* o znaczeniu 'bogactwo, majatek, pieniądze, dobra materialne' (NSF: 333)[120]. Frazeologia biblijna jest bardzo bogata i stawnowi interesujący materiał porównywany w analizach kontrastywnych.

3.1.4. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE O PROWENIENCJI LITERACKIEJ

Niektóre związki frazeologiczne mające w swoim składzie komponenty fauniczne pochodzą z arcydzieł literatury światowej. Oprócz omówionych już jednostek pochodzących z literatury antycznej w badanym materiale występują również związki z dzieł znacznie późniejszych. Przykładem takiego związku jest wyrażenie frazeologiczne *brzydkie kaczątko*, pochodzące z *Baśni* J. Ch. Andersena. Idiom ten rejestrują liczne słowniki poszczególnych języków europejskich (ang. *ugly duckling*, hiszp. *el patito feo*, niem. *hässliches Entlein*, fr. *vi-*

[119] Wilk w owczej skórze wystepuje również w jednej z bajek Ezopa.
[120] Por. fr. *vetu d'or*, hiszp. *becerro de oro*, wł. *il vitello d'oro.*

lain petit canard, pol. *brzydkie kaczątko*, szw. *[den] fula ankungen*, wł. *anatraccolo brutto*)[121].

Angielski związek *a dog in the manger* również pochodzi z literatury, mianowicie z Bajki Ezopa *Pies i konie*, w której pies nie pozwalał zwierzętom zjeść leżąc w żłobie, a sam też nie skorzystał. Motyw ten został wykorzystany w komedii Lope de Vegi pod tytułem *El perro del hortelano* (Madryt, ok. 1618), „w której psem jest piękna i bogata hrabina Diana de Belflor[122]. Dowiedziawszy się o uczuciach łączących jej sekretarza Teodora z jej dwórką Marcelą, ogarnięta zazdrością, oświadcza mu się, aby go po chwili, jako człowieka z nizin, odtrącić, a potem znów pragnąć"[123]. Występuje on również w polszczyźnie jako kalka hiszpańskiego wyrażenia (hiszp. *el perro del hortelano* → pol. *pies ogrodnika*). Język francuski ma również w swoim zasobie frazeologicznym omawiany związek (fr. *c'est le chien du jardinier (qui ne mange pas de choux et n'en laisse pas manger)*). Z kolei w angielszczyźnie występuje związek *a dog in the manger* (dosł. pies w żłobie), który został przejęty bezpośrednio z bajki Ezopa.

3.1.5. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE ODZWIERCIEDLAJĄCE ZBIEŻNE OBSERWACJE ŚWIATA ZWIERZĘCEGO

Liczne frazeologizmy, występujące w porównywanych językach w identycznej lub podobnej postaci, wśród których znajdujemy jednostki z komponentami faunicznymi, stanowią zapis zbieżnych obserwacji dotyczących rzeczywistości. Alicja Nowakowska, pisząc o sfrazeologizowanych porównaniach doczasownikowych z nazwami zwierząt, stwierdza, że: „porównania, w których występują nazwy zwierząt rodzimych, również mogą mieć charakter internacjonalizmów, np.: *jeść*

---

[121] Innym przykładem jest zwrot *walczyć z wiatrakami* (przykładowe obcojęzyczne odpowiedniki: ang. *tilt at the windmills*, fr. *se batter contre des moulins à vent*, niem. *gegen Windmühle kämpfen/anreiten, einen Kampf gegen Windmühlen führen*, port. *pelejar com moinhos de vento*, ros. *сражаться с ветряными мельницами*, hiszp. *luchar contra molinos de vento*). Zob. W. Mieder, *„Tilting At Windmills". History and Meaning of a proverbial Allusion to Cervantes'* Don Quixote, Burlington 2006.

[122] Dosłowne znaczenie tytułu *El perro del hortelano* to 'pies ogrodnika'.

[123] W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., s. 961.

jak wróbelek, fr. *manger come un moineau*; *umierać jak muchy*, fr. *mourir come des mouches*; *pływać jak ryba*, fr. *nager comme un poisson.* Tu często trudno mówić o wzajemnych zapożyczeniach, można raczej przypuszczać, że obserwacje przyrody, czynione przez przedstawicieli różnych narodów, prowadziły do podobnych rezultatów”[124].

Zwroty przytoczone przez Nowakowską jako materiał egzemplifikacyjny występują w identycznej postaci w języku angielskim: *to eat like a sparrow, to die like flies, to swim like a fish.* W języku włoskim dwa związki mają taką samą strukturę i skład komponentów, mianowicie *morire come le mosche, nuotare come un pesce.* Włoski odpowiednik jednostki *jeść jak wróbelek* zawiera element fauniczny *ptak*, *ptaszek/un uccello*, *un uccellino* (wł. *mangiare come mangiare come un uccello/uccellino*), który jest hiperonimem nazwy *wróbelek.* Omawiane związki występują również w podobnej postaci w języku niemieckim: *wie ein Fisch (im Wasser) schwimmen* (dosł. jak ryba (w wodzie) pływać), *sterben/umfallen wie die Fliegen* (dosł. umierać / padać jak muchy), *essen wie ein Spatz* (dosł. jeść jak wróbel).

Obrazowość prezentowanych sfrazeologizowanych porównań wykazuje więc wysoki stopień zbieżności. W przypadku frazeologii naturalnej działa „prawo do identycznych lub podobnych skojarzeń”, czyli teoria konotacji semantycznych[125]. Przykładowo, w zasobach wszystkich porównywanych języków oraz innych języków europejskich znajdujemy jednostki stanowiące zapis obserwacji ‘koń to silne zwierzę’ (pol. *silny jak koń*), ‘słoń jest duży i ciężki’ (pol. *ciężki jak słoń*) czy ‘naturalnym środowiskiem ryby jest woda’ (pol. *czuć się jak ryba w wodzie*). Związki te, motywowane cechami obiektywnymi poszczególnych zwierząt, stanowią cześć wspólną frazeologii języków europejskich.

3.1.6. ZAPOŻYCZONE FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE

Związki frazeologiczne z komponentem faunicznym występujące w więcej niż jednym języku europejskim mogą być zapożyczeniami.

---

[124] A. Nowakowska, *Człowiek jako zwierzę...*, dz. cyt., s. 99–100.

[125] S. Skorupka, *Zwroty i wyrażenia przenośne w języku potocznym*, [w:] *Wykłady i przemówienia, 8, Towarzystwo Naukowe KUL*, Lublin 1964, s. 5–22.

Przykładowo, w polszczyźnie funkcjonują jednostki przejęte z innych języków europejskich. Są wśród nich zapożyczenia zarówno z języków krajów sąsiadujących z Polską, na przykład z języka niemieckiego (np. niem. *da liegt der Hund begraben* → pol. *tu leży pies pogrzebany*) i rosyjskiego (pol. *podłożyć komuś świnię*)[126], jak i języków używanych w dalej położonych krajach, takich jak angielski (ang. *rat race* → pol. *wyścig szczurów*); hiszpański (hiszp. *el perro del ortelano* → pol. *pies ogrodnika*).

Do przejęcia związków frazeologicznych dochodzi w różny sposób. Na przykład frazeologizm *papierowy tygrys*, obecny w wielu językach europejskich, to stary chiński idiom, który upowszechnił się on za sprawą wywiadu, jaki przeprowadziła Anna Louise Strong z Mao Zedongiem dnia 6 sierpnia 1946. Zedong określił mianem papierowego tygrysa amerykański imperializm i wszystkich reakcjonistów, wówczas do języka angielskiego weszło wyrażenie *a paper tiger* (dosł. papierowy tygrys), które w polskim ma postać *papierowy tygrys*, we włoskim zaś – *tigre di carta*. Omawiane wyrażenie, mające znaczenie ‘o kimś, o czymś pozornie silnym, groźnym, ale zawodzącym w decydującym momencie’ (WSF: 574), występuje w postaci kalki również w kilku innych językach europejskich[127].

Należy podkreślić, że relacje między pożyczka frazeologiczną a jednostką występującą w pierwszym języku kształtują się w różny sposób: jednostka języka wyjściowego może być polisemiczna, natomiast zapożyczony związek – monosemiczny; ponadto jeśli dany frazeologizm jest polisemiczny w badanych językach, jego znaczenia nie muszą być tożsame[128]. Na przykład angielskie wyrażenie *lame duck* (dosł. kulawa kaczka) przeszło do języka niemieckiego (niem. *lahme Ente* (dosł. kulawa kaczka)) oraz do języka włoskiego (wł. *anatra zoppa* (dosł. kulawa kaczka)). W języku angielskim *lame duck* to

---

[126] O zapożyczeniach frazeologicznych z rosyjskiego w polszczyźnie zob.: D. Buttler, *Elementy pochodzenia rosyjskiego we współczesnym języku polskim i kryteria ich oceny III. Kalki frazeologiczne*, „Poradnik Językowy”, 9–10 (1989), s. 684–686.
[127] Por. np. fr. *le tigre de papier*, niem. *Papiertiger*, szw. *papperstiger*.
[128] Zob. J. Szerszunowicz, *Stylistyczna polisemia frazeologizmów w ujęciu konfrontatywnym*, [w:] *Styl a semantyka*, red. I. Szczepankowska, Białystok 2008, s. 369–377.

‘niepełnosprawna, pokrzywdzona przez los osoba’ lub ‘statek lub pojazd nie zdolny do efektywnego funkcjonowania zwłaszcza z powodu trudności finansowych’ (ODEI: 339). *Wielki słownik angielsko-polski* podaje następujące znaczenia związku *lame duck*: ‘nieudacznik’, ‘ofiara losu’, (giełda) ‘osoba niewypłacalna’, ‘bankrut’ (biznes). Warto nadmienić, że w języku angielskim możliwe jest przymiotnikowe użycie idiomu, np. *lame duck company* ‘firma, której przyszłość jest zagrożona’, *lame duck official* ‘nieudolny urzędnik’. Jedno z użyć przymiotnikowych wyraża pojęcie z zakresu szeroko rozumianej kultury amerykańskiej, mianowicie *lame duck president* ‘odchodzący prezydent pełniący obowiązki do czasu objęcia stanowiska przez następcę’ (WSAP: 675).

W języku włoskim idiom *anatra zoppa* ma dwa znaczenia poświadczone w opracowaniach słownikowych. Pierwszym z nich jest znaczenie ‘osoba niezaradna i niezdecydowana’, drugie to ‘zjawisko charakterystyczne dla polityki Stanów Zjednoczonych, zachodzące, gdy czuje ograniczenie wolności działania, ponieważ większość Kongresu jest wrogo do niego nastawiona’ (DeM: 112)[129]. W języku niemieckim korespondujące wyrażenie *lahme Ente* używane jest w odniesieniu do ludzi i pojazdów lub urządzeń: ‘nudna, ociężała, niezdolna do podjęcia decyzji osoba’; ‘powolny pojazd, urządzenie ze słabym napędem itp’ (DR: 459). Analiza przytoczonego przykładu pokazuje, jak złożone są relacje między jednostką a pożyczkami w poszczególnych językach.

Należy podkreślić, że zapożyczenia mogą się różnić kwalifikacją chronologiczną. Przykładowo, w *Wielkim słowniku frazeologicznym języka polskiego* połączenie wyrazowe *jak pies w kręgielni* o znaczeniu ‘przeszkadzający, zawadzający; przeszkadza, zawadza’, będący kalką francuskiego idiomu *comme un chien dans un jue du quilles* (WSFJP: 527), opatrzono kwalifikatorem *przestarzały.* Ponadto należy podkreślić, że żaden inny słownik (ani ogólny, ani frazeologiczny) nie zawiera tejże jednostki.

---

[129] Drugie z podanych znaczeń występuje w odmianie publicystycznej języka włoskiego.

W wielu przypadkach trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, czy dana jednostka jest pożyczką, czy związkiem powstałym na gruncie rodzimym, którego forma wykazuje zbieżność z obcojęzycznym odpowiednikiem w wyniku oddziaływania mechanizmu wspólnych skojarzeń. Przykładowo, zwrot frazeologiczny *łżesz jak pies* traktowany jest przez Tatianę Hołyńską jako zapożyczenie z języka ukraińskiego. Przeprowadzona przez nią analiza materiału słownikowego „w pełni potwierdza, że polskie wyrażenie *łżesz jak pies* jest kalką semantyczną ukraińskiego *brzeszesz jak sobaka*"[130]. Właściwie trudno jednoznacznie stwierdzić, czy jest to ukrainizm, zwłaszcza biorąc pod uwagę potencjał konotacyjny nazwy *pies* w polszczyźnie.

Odnosząc się do problemu rekonstrukcji motywacji wyjściowej danej jednostki frazeologicznej, Anna Pajdzińska słusznie stwierdza, że: „współcześnie nie zawsze da się odtworzyć motywację wyjściową frazeologizmu, nawet wieloaspektowe badania diachroniczne pozwalają najwyżej postawić mniej lub bardziej prawdopodobną hipotezę. Kontrowersje budzi np. *pochodzenie zwrotu ktoś wiesza na kimś a. czymś psy.* S. B. Linde, A. Krasnopolski, J. Krzyżanowski wiążą ten frazeologizm ze średniowiecznym zwyczajem prawnym – przestępcę skazywano na obnoszenie po mieście lub okolicy psa (specjalna kara hańbiąca), poza tym w XV–XVII w. w Niemczech i Holandii pewnych zbrodniarzy wieszano razem z psem (było to gorsze od zwykłego powieszenia). Jednak niemieckie *Will ich lieber Hunde tragen bis Bauzen* jest dalekie i strukturalnie, i semantycznie nie tylko od polskiego związku, lecz także od rosyjskiego i ukraińskiego, a nie ma dowodów, by podobną karę stosowało polskie sądownictwo (tylko wówczas zwrot mógłby powstać niezależnie od niemieckiego)"[131]. Badaczka omawia również interpretację paremiologów rosyjskich, którzy uważają, że komponent *sobaka* w związku *vešat' sobak* występuje w znaczeniu 'rzep przyczepiany do ubrania wroga w celu rzucenia uroku'. Pod-

[130] T. Hołyńska, *Dlaczego kłamca łże jak pies?*, [w:] *Język – człowiek – kultura. Księga pamiątkowa poświęcona Marianowi Jurkowskiemu*, red. B. Czopek-Kopciuch, Piotrków Trybunalski 2000, s. 128.

[131] A. Pajdzińska, *Frazeologia a zmiany kulturowe*, „Poradnik Językowy", 7 (1988), s. 481–482.

sumowując, stwierdza, że „dopóki nie znajdą się argumenty przemawiające za zapożyczeniem z języka niemieckiego lub rosyjskiego, nie można wykluczyć niezależnego powstania frazeologizmu na gruncie języka polskiego"[132].

Powyższe przykłady pokazują, że frazeologiczne związki z komponentami faunicznymi zapożyczone z innych języków stanowią niejednorodną grupę. Należy pamiętać, że w wielu przypadkach trudno jest stwierdzić, czy dany związek frazeologiczny jest pożyczką, czy też powstał niezależnie w danym języku. Zapożyczanie stałych połączeń wyrazowych z komponentem animalistycznym stanowi interesujący przykład wzbogacania języka o nowe frazologizmy fauniczne.

3.1.7. FAŁSZYWI PRZYJACIELE WE FRAZEOLOGII FAUNICZNEJ

W badaniach konfrontatywnych termin *faux amis*, czyli *fałszywi przyjaciele*, z reguły używany jest w odniesieniu do jednostek leksykalnych. Pod pojęciem *fałszywy przyjaciel tłumacza* rozumie się wyraz przypominający podobną jednostkę obcojęzyczną, jednak różniący się znaczeniem[133]. Powstały liczne słowniki polskich słów, które mają fałszywych przyjaciół w takich językach, jak angielski, niemiecki, rosyjski, bułgarski, czeski, chorwacki[134]. Jerzy Pieńkos zwraca uwagę na zróżnicowanie *faux amis*: „wśród *fałszywych przyjaciół* możemy wyróżnić interferencje semantyczne, styli-

---

[132] Tamże, s. 482.

[133] Zob. np. rozdział *„False Friends" and Paronyms*, [w:] D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language...*, dz. cyt., s. 107–120.

[134] Zob. np. M Karpaczewa i in., *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-bułgarskich*, Katowice 1994; J. Kozielewski, *Słownik wyrazów o podobnym brzmieniu a odmiennym znaczeniu w języku polskim i rosyjskim*, Warszawa 1959; R. Lipczuk, *Mały słownik tautonimów niemiecko-polskich. Wyrazy o podobnej formie, lecz różnych znaczeniach*, Warszawa 1990; T. Z. Orłoś, *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych*, Kraków 2003; K. F. Rudolf, *Słownik angielsko-polski polsko-angielski wyrazów zdradliwych*, Kraków 2003; M. Szałek, *Mały słownik angielsko-polskich homonimów. A Small Dictionary of English-Polish Homonyms*, Poznań 2002; G. Szpila, *An English-Polish Dictionary of False Friends*, Kraków 2003; E. Tokarz, *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-chorwackich*, Katowice 1998.

styczne i frazeologiczne”[135]. Do tej pory podejmowano głównie zagadnienia związane z pozorną ekwiwalencją frazeologizmów przedstawianą na materiale jednostek czeskich i polskich[136], rosyjskich i polskich[137], francuskich i polskich[138]. Osobny artykuł został poświęcony fałszywym przyjaciołom występującym wśród jednostek o charakterze obrazowym[139].

Problemowi występowania fałszywych przyjaciół we frazeologii faunicznej, nader istotnemu z punktu widzenia glottodydaktyki[140], zostało poświęcone osobne opracowanie, w którym zjawisko to zostało omówione na przykładzie jednostek polskich, włoskich i angielskich[141]. Większość omawianych frazeologizmów to połączenia o podobnej strukturze i składzie komponentów, które mają różne znaczenia. Tak jest w przypadku następujących związków: polskiego *iść (ruszać, ciągnąć, jechać itp.) gęsiego* ‘rzędem; jeden za drugim’, angielskiego *to do the goose step* (dosł. robić gęsi krok) ‘maszerować

---

[135] J. Pieńkos, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Zakamycze 2003, s. 188.

[136] *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych*, red. T. Z. Orłoś, Kraków 2003.

[137] W. Cieślińska, *Problemy ekwiwalencji frazeologii rosyjskiej w przekładzie na język polski*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, „Prace Językoznawcze” 14 (1988), Studia rusycystyczne i slawistyczne, s. 99–101; I. Daszczyńska, *Rosyjsko-polskie ekwiwalenty pozorne*, Słupsk 1987.

[138] L. Zaręba, *„Entre chien et loup” ou quelques réflexions sur competence d'un traducteur*, [w:] *Przekład literacki a przekład użytkowy. Teoria i praktyka. Materiały III Międzynarodowej Konferencji Traduktologicznej*, Częstochowa 3 czerwca 1998 r., red. U. Dąbska-Prokop, Częstochowa 1999, s. 91–103.

[139] E. Piirainen, *False friends in conventional figurative units*, [w:] *Phraseologismen als Gegenstand sprach- und kulturwissenschaftlicher Forschung. Akten des Europäischen Gesellschaft für Phraseologie (Europhras) und des Westfälischen Arbeitskreises „Phraseologie/Parömiologie”* (Locum 2002), red. C. Földes, J. Wirrer, Baltmannsweiler 2004, s. 157–167.

[140] Zob. np. M. Laskowski, *Faux amis i rzeczowniki złożone jako wyzwanie dydaktyczno-translacyjne*, „Rocznik Przekładoznawczy”, 2 (2006), s. 141–157.

[141] J. Szerszunowicz, *Pseudo-equivalents In English, Italian and Polish Faunal Phraseology*, [w:] *Proceedings XII EURALEX International Congress. Congresso Internazionale Di Lessicografia. Atti*, red. E. Corino, C. Marello, C. Onesti, Alessandria 2007, s. 105–1060.

krokiem defiladowym' i włoskiego *passo dell'oca* (dosł. krok gęsi) 'kaczy chód'. Niektóre stałe połączenia wyrazowe mają identyczną strukturę i skład komponentów, na przykład polski zwrot porównawczy *śpiewać jak kanarek* ('pięknie śpiewać') i jego włoski odpowiednik *cantare come un canarino* (dosł. śpiewać jak kanarek) 'zdradzić tajemnicę'[142].

W niektórych przypadkach relacje te są bardziej złożone, przykładowo wśród pozornych ekwiwalentów występują polisemiczne związki posiadające obcojęzyczne ekwiwalenty monosemiczne; zachodzi również zjawisko odwrotne, mianowicie frazeologizm o jednym znaczeniu w języku wyjściowym ma wieloznaczny odpowiednik w języku docelowym[143].

Przykładem jednostki ilustrującej omawiane zjawisko jest idiom *oślica Balaama* i jego włoski odpowiednik *l'asina di Balaam*. Antroponim *Balaam* to imię proroka, którego oślica przemówiła ludzkim głosem i powstrzymała przed rzuceniem klątwy na Izraelitów. Polskie wyrażenie frazeologiczne *oślica Balaama* jest monosemiczne, natomiast jego włoski odpowiednik posiada dwa znaczenia rejestrowane w opracowaniach leksykograficznych[144]. Polski związek definiowany jest następująco: 'o człowieku nieśmiałym, który niespodziewanie się odezwał lub zaprotestował' (USJP, I: 179), natomiast włoskiego ekwiwalentu *l'asina di Balaam* używa się mówiąc ironicznie o upartym zwierzęciu, które stanęło i nie chce ruszyć z miejsca. Idiomu tego używa się również w znaczeniu 'mówiące zwierzę; cudowne zwierzę' (L: 48)[145].

---

142 Por. pol. *wyśpiewać wszystko*.

143 L. Zaręba, *„Entre chien et loup"...*, dz. cyt., s. 95.

144 Por. ros. *балаамова ослица* 'wyjątkowo uparta, głupia kobieta', 'człowiek małomówny, nieśmiały, który niespodziewanie odezwał się lub zaprotestował'. A. Spagińska-Pruszak, *Intelekt we frazeologii...*, dz. cyt., s. 214.

145 Angielskie słowniki idiomów nie rejestrują związków z komponentem *Balaam*. Wyrażenie *Balaam's ass* i opis zdarzenia przedstawionego w Biblii występują w *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable* bez informacji znaczeniu przenośnym tego wyrażenia (BDPF: 86).

3.2. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE JAKO NOŚNIKI SPECYFIKI KULTUROWEJ

Analiza polskich, angielskich i włoskich jednostek frazeologicznych z komponentem pozwala stwierdzić, że wiele jednostek występuje w podobnej postaci w językach należących do ligi europejskiej. Należy jednak podkreślić, że licznie reprezentowane są jednostki odzwierciedlające specyfikę kulturową poszczególnych etników, występujące tylko w jednym z badanych języków[146]. Związki należące do tej grupy mają rozmaite motywacje, co czyni je atrakcyjnym materiałem badań kotrastywnych.

3.2.1. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE MAJĄCE W SWOIM SKŁADZIE NAZWĘ ZWIERZĘCIA O DUŻYM EKO-KULTUROWYM ZNACZENIU W DANEJ KULTURZE

W poszczególnych kulturach niektóre gatunki zwierząt mają większe znaczenie niż inne, co uwarunkowane jest różnorodnymi czynnikami, takimi jak rdzenność danego gatunku, wykorzystanie go przez daną wspólnotę itp.

Przykładowo, w substandardowej odmianie australijskiej języka angielskiego występują związki frazeologiczne mające w swoim składzie nazwy zwierząt rdzennie australijskich, takich jak kangur, który zdaniem Chitry Fernando jest zwierzęciem o największym znaczeniu ekokulturowym w Australii (ang. *kangaroo, kangaroos in the top paddock* (dosł. mieć kangury na polu), *if he bought the kangaroo, it wouldn't hop* (dosł. nawet gdyby kupił kangura, to by nie skakał), *happy as boxing cangaroo in a fog* (dosł. szczęśliwy jak boksujący kangur we mgle), *nervous as a mother roo in a room full of pick-pockets* (dosł. nerwowy jak matka kangurzyca w pokoju pełnym kieszonkowców))[147].

---

[146] Zob. np. V. Teliya N. Bragina, E. Oparina, I. Sandomirskaya, *Phraseology as a Language of Culture: Its Role in the Representation of a Cultural Mentality*, [w:] *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*, red. A. P. Cowie, Oxford 2001, s. 55–75.

[147] Nazwa ta występuje również w licznych compositach, np.: *kangaroo bar* 'meta-

Do omawianych komponentów faunicznych należą ponadto takie nazwy, jak: jamraj (borsuk workowaty, *bandicoot, bald as a bandicoot* (dosł. łysy jak jamraj), *barmy as a bandicoot* (dosł. zwariowany jak jamraj), *lonely as a bandicoot on a burnt ride* (dosł. samotny jak jamraj na spalonej drodze), *miserable as a bandiccot* (dosł. nieszczęśliwy jak jamraj)), dingo (ang. *dingo, haven't they fed the dingoes lately?* (dosł. czy oni ostatnio nie karmili dingo?, *high as a dingo's howl* (dosł. wysoki jak skowyt dingo), *dry as a dead dingo's donger* (dosł. suchy jak penis zdechłego dingo))[148]. We frazeologii polskiej tylko jeden z wymienionych komponentów w postaci derywatu *kangurzy* (pol. *kangurze skoki*), natomiast pozostałe faunizmy nie fundują związków.

Innym przykładem ilustrującym różnice w ekokulturowym znaczeniu zwierząt i odzwierciedlenia omawianych rozbieżności w zasobach frazeologicznych poszczególnych języków jest funkcjonowanie nazw ryb i zwierząt morskich w polskim i włoskim. Jeżeli chodzi o związki, których komponentami są omawiane nazwy, frazeologia polska jest znacznie uboższa niż włoska, co jest efektem mniejszego znaczenia tych zwierząt w kulturze polskiej[149]. Warto nadmienić, że owo zróżnicowanie dotyczyć może również odmian jednego języka: przykładowo, w południowoafrykańskiej odmianie języka angielskiego wyraz *mamba* opisuje osobę która jest niezwykle sprytna lub zręczna (M: 867). Wyraz ten nie ma poświadczonych leksykograficznie użyć metaforycznych w odmianie brytyjskiej czy amerykańskiej.

---

lowe zabezpieczenie przed kangurami w postaci metalowego elementu zamocowanego na przedzie samochodu', *kangaroo driver* 'polowanie na kangury, najczęściej nocą', *kangaroo fence* 'wysoki płot zabezpieczający przed kangurami', *kangaroo paw* dosł. kangurza łapa 'kwiat przypominający kształtem kangurzą łapę', *kangaroo root* 'trasa linii Qantas z Sydney do Londynu, długi skok'. Zob. Ch. Fernando, *Idioms and Idiomacity*, Oxford 1996, s. 93.

148 Wszystkie związki pochodzą ze strony internetowej www.dagree.net/aussie-slang/slang_faunal.html. Dostęp: 12.04.2008.

149 J. Szerszunowicz, *Językowy obraz ryb we frazeologii polskiej i włoskiej...*, dz. cyt., s. 368.

3.2.2. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE POCHODZĄCE Z LITERATURY NARODOWEJ

Jak już wcześniej zostało zasygnalizowane, w analizowanych zasobach frazeologicznych występują jednostki pochodzące z literatury i mające zasięg ponadnarodowy. Należy podkreślić, że we wszystkich badanych językach obecne są frazeologizmy wywodzące się z utworów uznanych za ważne dla danego narodu, których zasięg występowania ograniczony jest do jednego z badanych języków. Mogą być to teksty literackie należące do klasyki literatury narodowej, jak również teksty popularne czy folklorystyczne.

Frazeologia angielska ma w swoim zasobie jednostki pochodzące z literatury narodowej, które nie mają frazeologicznych odpowiedników w ani w języku polskim, ani włoskim. Przykładami są angielskie idiomy *albatross around/round your neck* (dosł. albatros wokół twojej szyi), pochodzący z utworu Samuela Taylora Coleridge'a *The Rime of the Ancient Mariner*, wyrażenie *dogs of war* (dosł. psy wojny) z *Juliusza Cezara* Szekspira, włoski zwrot *montare sul cavallo di Orlando* (dosł. wsiąść na konia Orlanda) z utworu *Orlando furioso* Ludovica Ariosta (Q: 350). Z kolei idiom *essere il gallo della Checca* (dosł. być kogutem Checchi) przejęto z opery lirycznej *L'elissir d'amore* Gaetano Dionizettiego[150].

Warto zwrócić uwagę na fakt, że liczne idiomy pochodzą z literatury dziecięcej. Przykładowo, *Przygody Alicji w Krainie Czarów* to książka, z której przejęto zwrot frazeologiczny z komponentem faunicznym *to grin like a Cheshire cat* (dosł. uśmiechać się jak kot z Cheshire)[151]. Inna jednostka ze składnikiem animalistycznym to idiom *rats/frogs/snips and snail's and puppy-dogs' tails*, mający znaczenie 'nieprzyjemne cechy charakteru'. Związek ten pochodzi z wierszyka dla dzieci, którego fragment brzmi następująco: *What are little boys made of? Frogs and snails and puppy-dogs' tails.* W potocznej odmianie języka polskiego występuje wyrażenie *kaczka dziwaczka*, pocho-

[150] *Il gallo della Checca tutte le vede e tutte becca.*

[151] Inne idiomy pochodzące z tego utworu to: *Alice in Wonderland, Alice band, as mad as Hatter, as mad as March Hare.*

dzące z wierszyka dla dzieci autorstwa Jana Brzechwy[152]. Frazeologia włoska została wzbogacona jednostkami pochodzącymi z opowieści o przygodach Pinocchia. To właśnie z nich pochodzą takie związki, jak: *un grillo parlante* (dosł. mówiący świerszcz), *il gatto e la volpe* (dosł. kot i lis).

Źródłem frazeologizmów faunicznych są również teksty folklorystyczne, na przykład legenda o obronie Rzymu przez gęsi motywowała jednostkę *fare come le oche del Campidoglio* (dosł. robić jak gęsi z Kapitolu). Do idiomów włoskich pochodzących z opowieści (*racconti popolari*), należą jednostki takie, jak: *essere come il cavallo del Ciolla* (dosł. być jak koń Ciolli; ‘mieć słabe zdrowie, mieć dużo dolegliwości’; być głupim i naiwnym, zadawalać się obietnicami’)[153], *fare come la gatta di Masino* (dosł. robić jak kotka Masina ‘udawać, że sie czegoś nie widzi z lenistwa, strachu lub innych powodów’)[154], *con tanti niente ammazzi l'asino* (dosł. tyloma nic zabijesz osła; ‘w wyniku drobnych zaniedbań wywołać katastrofę’)[155].

Warto nadmienić, że w poszczególnych językach występują jednostki, które pochodzą ze źródeł typowych dla frazeologii wspólnej, takich jak bajki, a nie mają odpowiedników absolutnych w innych językach. Do omawianych jednostek należą związki włoskie *fare la cicala* (dosł. być cykadą; Ezop Bajki, 366; La Fontaine Bajki, I, 1), *uno, ma leone* (dosł. jeden, ale lew; Ezop Bajki, 194) oraz *fare la mosca cocchiera* (dosł. być muchą woźnicą Q: 313; Fedro Bajki III, 6).

Ponadto obca literatura może być źródłem frazeologizmów specyficznych dla danego języka, którego użytkownicy przejmują z tłuma-

---

[152] Na fakt tworzenia stereotypów przez teksty kultury, nie tylko utrwalania ich, wskazuje Wojciech Chlebda podając przykład Kaczki Dziwaczki i wiecznie rozmijających się żurawia i czapli pochodzących z wierszy Jana Brzechwy. Zob. W. Chlebda, *Człowiek Niewiedzący w zoologu...*, dz. cyt., s. 27.

[153] Il Ciolla, bohater opowiadania, miał konia ze stoma ranami pod ogonem, któremu za każdym razem obiecywał obrok na nastepnym postoju (Q: 111).

[154] Kotka wieśniaka Masino zamykała oczy, aby nie widzieć przechodzących obok niej myszy (Q: 223–224).

[155] Opowiadanie mówi o człowieku, który poszedł po drzewo ze swoim osłem. Towarzysze mówili mu, że zwierzę było nadmiernie obładowane, ale on dokładał zwierzęciu kolejne gałęzie, mówiąc, że to nic nie waży (*un peso da niente*). W końcu zwierzę upadło i zdechło (Q: 323–324).

czenia pewne połączenia wyrazowe do języka potocznego. Przykładowo, w polszczyźnie funkcjonują związki frazeologiczne pochodzące z *Kubusia Puchatka*, które nie są rejestrowane w angielskich opracowaniach leksyko- i frazeograficznych, takie jak: *(to) co tygrysy lubią najbardziej, znajomi i przyjaciele królika*[156].

3.2.3. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE POCHODZĄCE Z KULTURY POPULARNEJ

Teksty kultury popularnej, takie jaki na przykład reklamy, filmy czy popularne piosenki, również mogą wzbogacać zasób frazeologiczny danego języka o nowe jednostki z komponentem faunicznym[157]. W potocznej odmianie języka polskiego funkcjonował idiom pragmatyczny pochodzący z telewizyjnej reklamy czekolady *Milka a świstak siedzi i zawija je w te sreberka*, używany do wyrażania niedowierzania w słowa interlokutora[158].

W badanych językach kilka idiomów pochodzi z filmów, na przykład języku angielskim występuje wyrażenie *bunny boiler* (*bunny* 'króliczek', *to boil* 'gotować') pochodzące z filmu *Fatalne zauroczenie* (1987), używane jako określenie odrzuconej kobiety, która ma obsesje na tle ukochanego mężczyzny. Bohaterka, której rolę odtwarza Glenn Close, prześladuje mężczyznę, z którym spędziła noc, między innymi gotuje ukochanego królika jego córki, kiedy rodziny nie ma w domu. Włoskie źródła leksykograficzne podają natomiast informację o filmowej proweniencji sekundarnych znaczeń faunizmów *una cerbiatta* i *un vitellone*. Tytuł filmu w reżyseri Federico Felliniego *I vitelloni* (1953) stał się określeniem ludzi, którzy nie chcą dorosnąć i pozostają na utrzymaniu rodziny. Z kolei po projekcji filmu *Le cerbiatte*[159] nazwa *la cerbiatta*, która

---

[156] B. Nowakowska, *Nowe połączenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*, Kraków 2005, s. 24, 62.

[157] O związkach reklamy i frazeologii zob. np. A. Lusińska, *Reklama a frazeologia. Teksty reklamowe jako źródło nowych frazeologizmów*, Toruń 2007.

[158] Powstały nawet żarty dotyczący tejże reklamy: *Dlaczego świstak siedzi? Bo sreberka były kradzione; Dlaczego świstak siedzi? Bo wiewiórka była nieletnia.*

[159] Tytuł francuski *Les Biches* (1968).

miała skonwencjonalizowane znaczenie figuratywne w języku włoskim ‘młoda, atrakcyjna dziewczyna’, uzyskała drugie, mianowicie ‘biseksualistka’.

3.2.4. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE MOTYWOWANE ZWYCZAJAMI

Niektóre frazeologizmy mające w swoim składzie komponenty fauniczne odwołują się do wspólnej użytkownikom danego języka wiedzy kulturowej. Przykładem takiej jednostki jest angielski związek *like turkeys voting for (early) Christmas* (dosł. jak indyki głosujące za wczesnymi Świętami Bożego Narodzenia) o znaczeniu ‘działać na własną niekorzyść’. W tradycji anglosaskiej pieczony indyk jest typową potrawą świąteczną spożywaną podczas uroczystego, rodzinnego obiadu[160].

Jednostki frazeologiczne z komponentem faunicznym motywowane są również pewnymi elementami rzeczywistości stworzonej przez człowieka, które częstokroć należą do przeszłości. Przykładowo, we Włoszech powszechny był zwyczaj wieszania koguta z gipsu przed sklepem. Pod figurka tą, która miała zapewnić szczęście właścicielowi, widniał napis *credito si farà quando questo gallo canterà* (dosł. udzieli się kredytu, kiedy ten kogut zaśpiewa). Obyczaj ten motywował włoski idiom *quando canternanno i galli di gesso* (dosł. kiedy zaśpiewają koguty z gipsu), którego polskim odpowiednikiem jest jednostka *na święty nigdy*.

Innym przykładem frazeologicznego zapisu dawnych obyczajów i praktyk jest włoski frazeologizm *dare un aghetto per avere un galletto* (dosł. dać szydełko za koguta) o znaczeniu ‘ofiarować coś o małej wartości, aby otrzymać coś bardziej cennego’. Niegdyś w zakonach żeńskich zakonnice wykonywały robótki szydełkowe, które wymieniały na artykuły spożywcze lub inne towary. Z biegiem czasu związek ten nabrał pejoratywnego znaczenia, którego wcześniej nie miał. Bywa on również używany w odniesieniu do kobiet, które wykorzy-

---

[160] J. Szerszunowicz, *Kulturowy aspekt przekładu porównań frazeologicznych*, [w:] *Edukacja humanistyczna, aksjologiczna i estetyczna w świetle programów i potrzeb oświatowych*, red. J. Kida, Rzeszów 2003, s. 230.

stują własny wdzięk dla pozyskania korzyści (*fare come le monache che danno un aghetto per avere un galletto* (dosł. robić jak mniszki, które dają szydełko, żeby dostać koguta (Q: 11)).

Włoski idiom *essere come i polli di mercato* (dosł. być jak kurczęta z rynku), mający znaczenie 'rzeczy / osoby źle dobrane, o jednej spośród rzeczy być zepsutym, bezużytecznym itp.', motywowany był zwyczajem rozpowszechnionym wśród sprzedających kurczęta na targach (Q: 415). Sprzedawali oni pary lub grupy kurcząt, spośród których przynajmniej jedno nie było w dobrym stanie, w ten sposób byli w stanie sprzedać również te, których prawdopodobnie nie udałoby się im pozbyć.

Frazeologia polska ma w swoim zasobie jednostki motywowane praktykami związanymi ze szlacheckimi polowaniami, które były ważnym elementem kultury dawnych czasów, na przykład *popędzić kota, siedzieć jak zając pod miedzą, wietrzyć jak ogar*[161]. Frazeologizmy *biegać za kimś jak za rarogiem* lub *gapić się na kogoś jak na raroga*, sporadycznie używane we współczesnej polszczyźnie, pierwotnie również odnosiły się do polowań. Raróg był jednym z najrzadszych i najbardziej poszukiwanych ptaków w Polsce w XVI/XVII wieku[162].

We frazeologii znajdujemy również związki motywowane zabawami i grami, które są lub były popularne w danym kręgu kulturowym. Angielskie wyrażenie *a pig (a piggy) in the middle* (dosł. świnia (świnka) w środku) jest nazwą zabawy polegającej na tym, że dwie osoby rzucają do siebie piłkę, a trzecia znajdująca się między nimi, próbuje ją złapać. Innym przykładem jest angielski idiom *snakes and ladders* (dosł. węże i drabiny), mający znaczenie 'wzloty i upadki; zmienne koleje losu', który jest nazwą gry planszowej. Uczestnicy tej gry rzucają kostką, następnie przesuwają się o tyle pól, ile oczek wyrzucą. Jeżeli staną na polu, na którym znajduje się głowa węża, muszą cofnąć się na pole, gdzie jest jego ogon. Gdy staną pionkiem na drabi-

---

[161] E. Jędrzejko, *„Obrazki z dziejów polskich" – czyli jeszcze o historyczno-kulturowym aspekcie frazeologii i paremiologii*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. V, red. A. M. Lewicki, Lublin 2002, s. 74.

[162] B. Orłowski, *Zwierzęta w służbie człowieka*, Warszawa 1979, s. 62.

nie, przesuwają się do góry. Zwycięża osoba, która pierwsza przejdzie całą planszę[163].

Warto nadmienić, że w zasobach frazeologii badanych języków występują związki motywowane niegdyś obowiązującymi przepisami. Na przykład polski idiom *wilczy bilet* ma znaczenie ‘zakaz wstępu w jakieś miejsce, spowodowany złą opinią’ (NSF: 70). Jak podaje *Nowy słownik frazeologiczny*, „w dziewiętnastowiecznej Rosji wilczym biletem nazywano dokument, który rozsyłano do wszystkich uczelni, aby uniemożliwić komuś usuniętemu dyscyplinarnie z jakiejś szkoły naukę w jakiejkolwiek innej” (NSF: 70).

3.2.5. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE MOTYWOWANE OBSERWACJAMI CHARAKTERYSTYCZNYMI DLA DANEGO KRĘGU KULTUROWEGO

O ile pewne obserwacje dotyczące otaczającej człowieka rzeczywistości są wspólne wielu kulturom i odzwierciedlone w różnych językach, o tyle inne są specyficzne dla danego etnikum. Przykładowo język włoski jest bogaty w porównania o budowie RZADKI JAK + RZECZOWNIK Z PRZYDAWKĄ: *raro come le mosche d’inverno* (dosł. rzadki jak muchy zimą), *raro come un cane giallo* (dosł. rzadki jak żółty pies), *raro come un merlo bianco* (dosł. rzadki jak biały kos), *raro come una mosca bianca* (dosł. rzadki jak biała mucha). Angielskie opracowania leksykograficzne rejestrują jedną jednostkę realizującą omawiany model, *as rare/scarce as hen’s teeth* (dosł. rzadki jak kurze zęby), która ma zupełnie inną obrazowość niż włoskie porównania.

Interesujące jest odzwierciedlenie we frazeologii właściwych danemu narodowi interpretacji zachowań zwierząt, objaśniania wydawanych przez nie odgłosów itp. Przykładowo, w języku włoskim związek frazeologiczny *fare la civetta* o znaczeniu ‘być egoistą’ motywowany był tłumaczeniem krzyku sowy *tutto mio, tutto mio* (dosł. wszystko

---

[163] Por. przysłowia motywowane grami i zabawami towarzyskimi w języku polskim. A. Piotrowicz, *Słownictwo i frazeologia życia towarzyskiego w polskiej leksykografii XX wieku*, Poznań 2004, s. 103–104.

moje, wszystko moje)[164]. Z kolei włoski wyraz *civetta* ('sowa') ma przenośne znaczenie metaforyczne 'kokietka', powstałe na podstawie przekonania, że sowa swoim zachowaniem przyciąga inne ptaki. To przeświadczenie powodowało, że włoscy myśliwi przywiązywali sowy do drzew jako przynętę[165].

Zasoby frazeologiczne poszczególnych języków zawierają również związki motywowane spostrzeżeniami, które nie zostały zapisane we frazeologiach innych języków narodowych. Przykładem omawianych frazeologizmów jest porównanie *ombroso come un cavallo* (dosł. płochliwy jak koń) o znaczeniu 'nadmiernie bojaźliwy; drażliwy, łatwo obrażający się', powstało na podstawie obserwacji konia, który może się przestraszyć, widząc własny cień.

3.2.6. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE NOMINUJĄCE POJĘCIA SPECYFICZNE DLA DANEJ KULTURY

Interesującą grupę jednostek faunicznych stanowią jednostki nazywające pojęcia charakterystyczne dla danego kręgu kulturowego, desygnaty niewystępujące poza nim – innymi słowy, wszystko to, co specyficzne, odróżniające, inne w perspektywie międzykulturowej.

Niektóre związki należące do omawianej grupy to nazwy, które dla współczesnych użytkowników języka są nominacjami zjawisk z przeszłości, przykładem takiego frazeologizmu jest wyrażenie *białe niedźwiedzie*, używane w znaczeniu 'daleka północ na Syberii jako miejsce rosyjskich zsyłek' (G: 16). Inne zaś należą do określeń znanych realiów

---

[164] Por. niemiecką interpretacje krzyku sowy: *komm mit, komm mit* (dosł. chodź ze mną, chodź ze mną), rozumianego jako okrzyk smierci przywołującej człowieka. W kulturze polskiej sowa również symbolizowała śmierć. A. Gaweł stwierdza, że „sowa należy do ptaków, które w wierzeniach ludowych nie zajmują dużo miejsca. Jeśli już się w nich pojawia, to tylko w dość jednoznacznym kontekście – ptaka zwiastującego śmierć" (2000: 66). Krzyk sowy w dawnej Polsce objaśniano w dawnej Polsce dwojako, mianowicie, jak podaje J. Krzyżanowski za O. Kolbergiem, *puć puć*, czyli *pójdź, pójdź* to wywoływanie śmierci (por. *sowa na dachu kwili, komuś umrzeć po chwili*), natomiast *powi, powi* – zapowiedź narodzin. Zob. A. Gaweł, *Sowa w polskiej tradycji ludowej*, [w:] *Sowa w naturze i kulturze*, red. J. Sokólska, Supraśl 2000, s. 66; J. Krzyżanowski, *Mądrej głowie dość dwie słowie. Trzy centurie przysłów polskich*, Warszawa 1958, s. 485.

[165] J. Podsiadlo, *Sowa i człowiek*, [w:] *Sowa w naturze i kulturze*, dz. cyt., s. 86.

znanych użytkownikom języka, na przykład, funkcjonujące w języku polskim nazwy odnoszące się do stosunkowo niedawnego okresu komunizmu, np. pol. *czerwone pająki* 'członkowie partii komunistycznej, komuniści; członkowie dawnej PZPR, szczególnie przedstawiciele tej partii (SFWP: 528)[166], *psy łańcuchowe kapitalizmu, pies łańcuchowy* komun. przest. 'ktoś, kto służalczo wykonuje czyjeś polecenia; pies przywiązany na stałe łańcuchem' (MN: 527).

Faunizmy są atrakcyjnym tworzywem frazeologizmów nominujących pojęcia właściwe dla danej kultury również współcześnie. Potencjał frazeologiczny faunizmu *hiena* motywował jednostkę *różowe hieny.* Związek ten w postaci *różowe hieny z Komitetu Obrony Robotników* był użyty przez Zygmunta Wrzodaka pod adresem Zbigniewa Bujaka, Władysława Frasyniuka i Adama Michnika podczas obchodów 20-lecia czerwca 1996 w Ursusie. Jak podają Rafał Zimny i Paweł Nowak: „animalizacyjna metafora *hieny* oznacza 'ludzi bezwzględnych, wykorzystujących innych ludzi, zwłaszcza skrzywdzonych przez los' (...). Różowy miał się w tym wypadku kojarzyć z 'wyblakłym czerwonym', czyli potwierdzać związki oskarżanych osób z komunistami i sympatie do nich (*różowymi* po 1989 r. nazywano byłych PZRP-owców, dawniej czerwonych, nierzadko powiązanych z *nową nomenklaturą*)" (ZN: 224).

Frazeologizm *słoń a sprawa polska*, nośnik treści specyficznej dla kultury polskiej[167], definiowany jest w nastepujący sposób: 'o doszukiwaniu się w każdej sprawie związków z Polską' (WSF: 486)[168]. Syndrom ten ma źródło w uwarunkowaniach historycznych – za czasów rozbiorów wszystkie przejawy rzeczywistości wiązane były ze

---

166 Por. derywat *czerwona pajęczyna.* B. Nowakowska, *Nowe połaczenia wyrazowe...*, dz. cyt., s. 78.

167 Zob. J. Szerszunowicz, *Evaluation in Culture-Bound Proverbs and Proverbial Expressions as a Translation Problem*, [w:] *3° Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios – ACTAS. 2nd Interdisciplinary Colloquium on Proverbs – PROCEEDINGS*, red. R. J. B. Soares, O. Lauhakangas, Tavira 2010, s. 222–234.

168 W języku szwedzkim występuje podobny zwrot *słoń a Karol XII.* Zob. J. W. Borejsza, *„Sprawa polska" w XIX i XX wieku*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny" 4 (2001), s. 247–262.

sprawą niepodległości kraju. Omawiany związek jest silnie zakorzeniony w kulturze polskiej, motyw słonia zestawionego ze sprawa polską znajdujemy u Stefana Żeromskiego[169]. Wykorzystała go również Maria Curie-Skłodowska w anegdocie, którą opowiedziała na spotkaniu Międzynarodowego Komitetu Współpracy Intelektualnej Ligii Narodów w 1921 roku[170]. Motyw słonia i sprawy polskiej zainspirował Stanisława Barańczaka do napisania antologii parodii najbardziej znanych polskich wierszy, których ukrytym bohaterem jest słoń – wielki przyjaciel Polski[171].

Pochodzenie polskiej jednostki charakterystycznej dla języka polskiego, *tylko ryby nie biorą*, wiąże się z powszechną w PRL-u praktykę brania łapówek[172]. Modyfikacje omawianego związku występują również w żarcie pochodzacym z tego okresu: *dlaczego ryby nie biorą? Bo ich nie ma. Gdyby były, to by brały.* Inny idiom, który opisuje polskie realia, to związek *krewni i znajomi królika* o znaczeniu 'osoby związane osobiście z kimś wpływowym, korzystające zwykle z protekcji tego kogoś' (USJP, II: 303).

W języku angielskim również występują faunizmy nominujące pojęcia specyficzne dla kultury angielskiej. Przykładowo, *the bulldog breed* (dosł. rasa buldog) to 'Brytyjczycy, zwłaszcza żołnierz brytyjscy'. Buldog symbolizuje cechy takie, jakie jak: odwaga, lojalność i determinacja, które tworzą autostereotyp Brytyjczyków (OGBAC: 79). W jezyku angielskim nazwa ta ma duży potencjał metaforyczny, który wykorzystywany jest w różnego typu tekstach[173]. Jednostka *The British Lion* (dosł. brytyjski lew) jest peryfrastyczną nazwą Wielkiej

---

[169] W *Przedwiośniu* Polak, który miał napisać rozprawę o słoniu, zatytułował ją *Polska a słoń*.

[170] Poproszeni o napisanie eseju o słoniu w konkursie literackim przedstawiciele trzech różnych nacji, Anglik, Francuz i Polak przestawili następujące prace: Anglik – *Moje doświadczenia w polowaniu na słonie w Afryce Południowej*, Francuz – *Seksualne i erotyczne życie słoni*, Polak – *Słoń a polska niezależność narodowa.*

[171] S. Barańczak, *Bóg, trąba i ojczyzna. Słoń a sprawa polska oczami poetów od Reja do Rymkiewicza*, Kraków 1995.

[172] Słownik *Skrzydlate słowa* zawiera następujące objaśnienie tejże jednostki: 'powiedzenie o łapówkarstwie z czasów PRL' (MR: 544).

[173] Przykład wykorzystania figuratywnego znaczenia omawianego faunizmu znajdujemy w poradniku *Courageous Training. Bold Actions for Business Results*,

Brytanii. Idiom *to twist the lion's tail* (dosł. skręcić ogon lwa) ma znaczenie 'upokorzyć lub sprowokować Wielka Brytanię' (DEI: 64).

Przykładem frazeologizmu włoskiego, nośnika pojęć właściwych dla kultury włoskiej, jest idiom *aver bevuto l'acqua del porcellino* (dosł. napić się wody z porcellino), który ma znaczenie 'być typowym florentyńczykiem' (Q: 5). Komponent *porcellino*, dosłownie 'prosiaczek', to nazwa mającej postać dzika z bronzu fontanny we Florencji.

Specyfika omawianych jednostek czyni je z jednej strony bardzo interesującymi zjawiskami językowymi, których analiza pozwala na przedstawienie językowego opisu charakteru kultury, z drugiej zaś są to związki posiadające niefrazeologiczne opisowe obcojęzyczne ekwiwalenty. Warto nadmienić, że niektóre jednostki mają obcojęzyczne odpowiedniki w postaci zapożyczeń, na przykład w języku włoskim funkcjonuje kalka angielskiego idiomu *lame duck president*, mianowicie związek *anatra zoppa*.

3.2.7. FRAZEOLOGIZMY FAUNICZNE MOTYWOWANE WIEDZĄ LOKALNĄ

Frazeologizmy animalistyczne mogą również odzwierciedlać koloryt lokalny. Przykładem jest wyrażenie porównawcze *as happy as ducks in Arizona* (dosł. szczęśliwy jak kaczki w Arizonie), które wykazuje podobieństwo strukturalne do synonimicznego szeregu związków intensyfikujących zbudowanych według wzoru AS HAPPY AS + FAUNICZNY KOMPONENT SUBSTANTYWNY, na przykład *as happy as dog with two tails* (dosł. tak szczęśliwy jak pies z dwoma ogonami), *as happy as a king* (dosł. tak szczęśliwy jak król), *as happy as Larry* (dosł. tak szczęśliwy jak Larry), *as happy as a sandboy* (dosł. tak

---

w której jeden z rozdziałów zatytułowano *Pillar # 1: Be a Business-Goal Bulldog* (dosł. Filar numer 1: Bądź buldogiem celu biznesowego). Oto fragment ilustrujący użycie omawianej metafory: „We choose the bulldog metaphor for Pillar # 1 because we admire the bulldog's qualities of tenacity, strength and courage. We do admire that they are not afraid to go after big things (Wybieramy metaforę buldoga dla filaru numer jeden, ponieważ podziwiamy cechy buldoga: nieustępliwość, siłę i odwagę. Naprawdę podziwiamy to, że nie boją się one podążać za wielkimi wyzwaniami.). Zob. T. Mooney, R. O. Brinkerhoff, *Courageous Training. Bold Actions for Business Results*, San Francisco, California 2008, s. 33.

szczęśliwy jak piaskarz), *as happy as a clam* (dosł. szczęśliwy jak małż)[174], *as happy as a lark* (dosł. tak szczęśliwy jak skowronek), *as happy as pig in muck* (dosł. tak szczęśliwy jak świnia w błocie). Wszystkie wymienione frazeologizmy, różniące się obrazowością, mają znaczenie 'bardzo szczęśliwy'.

Idiom *as happy as ducks in Arizona* (dosł. tak szczęśliwy jak kaczki w Arizonie) jest właściwie antonimem wymienionych jednostek, ponieważ ma on znaczenie 'bardzo nieszczęśliwy', motywowane tym, że w Arizonie poluje się na kaczki. Osoba nieposiadające wiedzy lokalnej może interpretować ten frazeologizm jako jedą z realizacji modelu semantyczno-składniowego AS HAPPY AS + FAUNICZNY KOMPONENT SUBSTANTYWNY ('bardzo szczęśliwy'), czyli – innymi słowy – zachodzi prawdopodobieństwo, że niewłaściwie zdekoduje tę jednostkę.

Innym przykładem frazeologizmów z komponentem animalistycznym, które odzwierciedlają koloryt lokalny, są związki *va' contare i piccioni a Pizza San Marco* (dosł. idź liczyć gołębie na placu św. Marka) *va' a contare le vespe a Ferdinando* (dosł. idź liczyć osy na Ferdynandzie). Oba związki to idiomy pragmatyczne o funkcji 'idź stąd; mam cię dosyć, zajmij się czymś innym'[175]. Pierwsza z wymienionych jednostek używana jest w Wenecji, druga – zaś we Florencji, gdzie stoi pomnik Ferdynanda I Medyceusza, na którego cokole znajdują się liczne pszczoły.

Jak widać, do właściwego dekodowania niektórych frazeologizmów faunicznych niezbędna jest znajomość kolorytu lokalnego. Nawet rodzimi użytkownicy języka, niemający wiedzy na temat zjawisk motywujących omawiane jednostki, mogą mieć problem z właściwą interperetacją tych związków. Niewątpliwie fakt występowania frazeologizmów w danym kontekście komunikacyjnym ułatwia ich zrozumienie, jednak nie można wykluczyć niewłaściwej interpretacji omawianych jednostek przez osoby zamieszkujące inny region. W przy-

---

[174] Frazeologizm *as happy as a clam* jest używany w amerykańskiej odmianie angielszczyzny (zob. CCID: 177).

[175] Por. pol. *idź do kuchni, zobacz, czy cię tam nie ma*; *idź na szczaw liście pompować*.

padku uczących się języka problem ten jest bardziej złożony, ponieważ zdecydowana większość stałych połączeń wyrazowych będących nośnikami kolorytu lokalnego to jednostki nierejestrowane w opracowaniach leksykograficznych.

3.2.8. SPECYFIKA JĘZYKOWA FRAZEOLOGIZMÓW FAUNICZNYCH

Warto zwrócić uwagę na fakt, że niektóre komponenty fauniczne są składnikami jednostek frazeologicznych głównie ze względu na ich potencjał rymotwórczy aktualizowany w obrębie danego związku.

Przykładem ilustrującym omawiane zjawisko jest frazeologizm włoski *essere la gallina nera, che fa l'uovo a tarda sera* (dosł. być czarną kurą, która znosi jajko późnym wieczorem), w którym wykorzystano rym (Q: 221)[176]. Podobnie jest w przypadku kilka innych idiomów włoskich, *fare la cena del galletto: un salto e a letto* (dosł. zrobić kolację kogucika: podskok i do łóżka), *essere come il pipstrello (mezzo topo e mezzo uccello)* (dosł. być jak nietoperz (pół myszy i pół ptaka)) czy *esser come la gallina mugellese (livornese, ecc.): che ha cent'anni e mostra un mese* (dosł. być jak kura z Mugello (Livorno itp.): która ma sto lat a pokazuje (że ma) miesiąc)[177]. Omówione związki występują bardzo często w postaci skróconej – mutylacji ulega drugi człon, w wyniku czego zanika rym.

W języku angielskim również znajdujemy jednostki wykorzystujące elementy instrumentacji głoskowej. Na przykład w idiomach *as snug as a bug in a rug* (dosł. przytulnie jak pluskwa w chodniku) i *to have ants in your pants* (dosł. mieć mrówki w majtkach) wykorzystana została aliteracja – w wszystkich komponentach substantywnych pierwszego związku występuje połączenie krótkiego *a* (w grafii *u*) w połaczeniu ze spółgłoską *g* (*as snug as a bug in a rug*), w drugim zaś w rzeczownikach występuje zbitka spółgłoskowa *nts* (*have ants in your pants*), oraz rytm i rym. Podobnie jest w przypadku idiomu *as drunk as a skunk* (dosł. pijany jak skunks ‘bardzo

---

[176] Omawiany frazeologizm ma również dwa warianty niewykorzystujące rymu (*essere la gallina nera, fare come la gallina nera*).

[177] Wariant *fare la cena del galletto*. Por. *fare come Maestro Piallino, che fece da una trave un nottolino* i wariant *fare da una trave un nottolino.*

pijany'). Aliteracja występuje również w innych jednostkach, na przykład *as dead as a dodo* (dosł. martwy jak dodo)[178], *a pig in a poke* (dosł. świnia w worku), *to have bats in the belfry* (dosł. mieć nietoperze w dzwonnicy), *the rat race* (dosł. szczurzy wyścig). Omawiane czynniki organizują strukturę idiomu, nadając mu stałą postać.

W przypadku niektórych związków frazeologicznych rym i rytm intensyfikują konotacje komponentu faunicznego. Na przykład polskie sfrazeologizowane wyrażenie porównawcze *mądra jak flądra* (wariant *mądry jak dwie flądry*) organizowane jest przez te właśnie czynniki. Negatywne skojarzenia przywoływane przez nazwę *flądra* potęgowane są przez wykorzystanie rymu, co sprawia, że związek ten, używany w potocznej odmianie polszczyzny, ma silne zabarwienie ironiczne.

Podobnie jest w przypadku angielskich idiomów *the cock of the walk* (CID: 77), który wykorzystuje zarówno aliterację, jak i metaforykę nazwy *cock*, która konotuje czupurność, pewność siebie, *as ugly as a box of frogs* (dosł. brzydki jak pudełko żab), w którym aktualizowany jest potencjał konotacyjny nazwy *frog*, która ewokuje brzydotę przy jednoczesnym wyzyskaniu podobieństwa brzmieniowe wyrazów *box* i *frogs*. Innym przykładem jest wyrażenie *culture vulture* (dosł. sęp kulturowy). Warto zwrócić uwagę na znaczenie samej frazy *a box of frogs*, które intensyfikuje przekazywany sens i obrazowość omawianego idiomu.

Interesujący przykład frazeologizmu faunicznego, którego zakres występowania jest ograniczony się do jednego z badanych języków – w tym przypadku do angielszczyzny, a właściwie pewnej jej odmiany – stanowi jednostka pochodząca z *rhyming slang* (dosł. rymowany slang), mianowicie idiom *not a dicky bird*.

Rhyming slang to rodzaj slangu, w którym słowo jest zastąpione wyrażeniem, które się z nim rymuje. Warto podkreślić, że wiele jednostek należących do *rhyming slang* ma zabarwienie humorystyczne. *Rhyming slang* uważany jest za atrybut cockney'ów, londyńskiej klasy robotniczej. Prawdopodobnie powstał pod koniec XVIII wieku jako

---

[178] D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language...*, dz. cyt., s. 45.

żargon złodziei i ulicznych sprzedawców. Faktem jest, że niektóre elementy slangu są dziś powszechnie znane i używane w kolokwialnej odmianie angielszczyzny, na przykład *apples and pears* (dosł. jabłka i gruszki) 'schody', *trouble and strife* (dosł. kłopot i kłótnia) 'żona', *plates of meat* (dosł. talerze mięsa) 'stopy'[179].

Frazeologizm *not a dicky bird* (*dicky* 'kiepski, *bird* 'ptak'), mający w swoim składzie komponent fauniczny, należy do grupy jednostek mających w swoim składzie element pochodzący z *rhyming slang*. Rymujące się połączenie wyrazów *dicky bird* jest odpowiednikiem stylistycznie neutralnego angielskiego wyrazu *word*, czyli 'słowo' (ODI: 77–78).

PODSUMOWANIE

Frazeologia zwierzęca należy – obok frazeologii onomastycznej i kolorystycznej – do najczęściej badanych tematycznych grup stałych połączeń wyrazowych. Analiza kontrastywna frazeologii faunicznej wybranych języków pozwala na zbadanie podobieństw i różnic między porównywanymi zasobami. Umożliwia ona ponadto przedstawienie kulturowych uwarunkowań wpływających na powstanie omawianych jednostek, opisanie ich motywacji.

Badania kontrastywne stałych połączeń wyrazowych z komponentami animalistycznymi pozwalają na ustalenie, które nazwy zwierząt mają największy potencjał frazeotwórczy w poszczególnych językach. Umożliwiają również porównanie stereotypów danego zwierzęcia odzwierciedlonych w frazeologizmach zestawianych języków. Studia nad frazeologizmami mającymi w swoim składzie nazwy zwierząt pozwalają także na wskazanie fałszywych przyjaciół.

---

179 *Oxford Guide to British and American Culture*, red. J. Crowther, Oxford 1999, s. 452.

III
Obraz człowieka we frazeologii faunicznej

1. OPIS CZŁOWIEKA W SŁOWNIKACH TEMATYCZNYCH

Analiza leksyki i frazeologii skłania do stwierdzenia, że antropocentryczny punkt widzenia charakterystyczny jest dla wszelkich działań językowych człowieka. Wyraźnie rysuje się tendencja do antropomorfizacji świata, jak piszą Andrzej Maria Lewicki i Anna Pajdzińska, „antropocentryczny punkt widzenia ujawnia struktura semantyczna zasobu frazeologicznego – przygniatającą większość stanowią związki, które bezpośrednio odnoszą się do ludzi”[1]. Za pomocą frazeologizmów można opisywać człowieka i wszystko, co z nim związane: wygląd, charakter, czynności wykonywane przez niego, sferę uczuć.

Pomocna w omawianym grupowaniu frazeologizmów jest teoria pola znaczeniowego. Jak podaje *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pole semantyczne to „uporządkowany wewnętrznie pod względem paradygmatycznym i syntagmatycznym zbiór leksemów reprezentujący zbiór pojęć związanych jakimś pojęciem nadrzędnym, np. pojęciem intelektu, piękna, pokrewieństwa, barwy”[2]. Sklasyfikowanie jednostek wyrażających pojęcia nadrzędne umożliwia porównanie zasobów frazeologicznych badanych języków, tj. ustalenie, czy

---

[1] A. M. Lewicki, A. Pajdzińska, *Frazeologia*, [w:] *Współczesny język polski*, dz. cyt., s. 329.

[2] *Encykopedia językoznawstwa...*, dz. cyt., s. 444.

dane pojęcie jest wyrażane przez frazeologizmy, czy też nie. Analiza taka pozwala na przestawienie poszczególnych pól w ujęciu kontrastywnym. Nasuwa się pytanie, jakie pola należy wyodrębnić, analizując wizerunek człowieka przekazywany przez frazeologię fauniczną.

Pewne sugestie dotyczące pól znaleźć można w słownikach o makrostrukturze tematycznej: niektóre leksykograficzne opracowania tematyczne grupują jednostki leksykalne i frazeologiczne według pewnych kategorii[3]. Przykładowo, autorzy słownika tematycznego *Człowiek w krainie słów* w następujący sposób przedstawiają swoją pracę: „słownik jest skoncentrowany na człowieku. Zdecydowaliśmy się na taki wybór dlatego, że jądro języka potocznego – jak wykazują badania – stanowi człowiek. A zatem również słownictwo potoczne ma charakter antropocentryczny, co metaforycznie wyraża aforyzm Protagorasa *Człowiek miarą wszech rzeczy.* Ujmujemy zarówno sferę somatyczną człowieka, jak i jego psyche. Słownictwo zgromadzone w naszym słowniku pokazuje człowieka jako istotę biologiczną, fizyczną, psychiczną; to *homo sapiens*, ale też *homo faber* i *homo ludens* w szerokim sensie tych określeń" (CZKS: 7).

Wyrazy i wyrażenia opisujące człowieka włączone do omawianego opracowania zebrane zostały w następujące kręgi znaczeniowe: istota ludzka, życie, etapy życia, rodzina, przyjaźń, płeć, ciało, wygląd człowieka, funkcje witalne, zmysły i odczucia, stany i odczucia, ból, stan ciała i medycyna, pielęgnacja ciała, umysł, afektywność, psychika człowieka, życie duchowe, praca, czas wolny.

W drugim opracowaniu leksykograficznym tychże autorów, *Słowniku tematycznym języka polskiego* (STJP), materiał podzielony został w następujący sposób: *Człowiek jako istota biologiczna (Życie, Człowiek, Wiek, Sen, Zdrowie, Ciało człowieka – lekcja anatomii, Charakter i usposobienie, Zmysłowe postrzeganie świata, Moda i ubiory, Kulinaria), Człowiek jako istota myśląca (Umysł, Uczucia), Człowiek jako istota społeczna (język, Rodzina, Dom, mieszkanie,*

[3] O tematycznych słownikach frazeologicznych zob. np. G. Dziamska-Lenart, *O tematycznych słownikach frazeologicznych języka polskiego*, [w:] *Kształtowanie się wzorów i wzorców językowych*, red. A. Piotrowicz, K. Skibski, M. Szczyszko, Poznań 2009, s. 188–197.

Społeczeństwo, Państwo, Wojsko i wojna, Człowiek w pracy, transport i podróże, Wykształcenie, Władza sądownicza, Wyznania i religia, Literatura i sztuka, Sport, Grzeczność językowa), Świat wokół człowieka (Świat zwierząt, Świat roślinny, Ziemia, Pogoda, Ziemia, Niebo).

Podobnie jest w innych opracowaniach frazeologicznych. Część tematyczna *Słownika frazeologicznego*, którego autorzy podkreślają we wstępie, że „większość frazeologizmów to wyrażenia i zwroty opisujące wygląd, charakter, psychikę i zachowania ludzi" (SF: 12), zawiera dziewięć nadrzędnych tematów: *Człowiek*, *Kontakty między ludźmi*, *Aktywność człowieka*, *Człowiek i sytuacje*, *Człowiek w społeczeństwie*, *Człowiek i otoczenie*, *Ocena*, *Miara*, *Czas*, a w obrębie każdego z nich wyodrębniono szereg węższych.

Inne opracowanie leksykograficzne, *Słownik polszczyzny potocznej* autorstwa Jacka Anusiewicza i Jacka Skawińskiego (SPP), obejmuje takie rozdziały, jak: *Człowiek* (*Nazwy, określenia człowieka, Wygląd człowieka – ciało ludzkie i jego części, Czynności i stany fizyczne – czynności fizjologiczne, Czynności, stany, cechy psychiczne*), *Człowiek i inni ludzie* (*Narodowość – status społeczny, Społeczne uwarunkowanie życia człowieka, Stosunki międzyludzkie*), *Człowiek i sytuacje* (*Sposób wykonywania czynności – charakter zdarzeń, Zamiar podjęcia działań, ich rozwinięcie i zakończenie – niemożność działania, Zachowania i sytuacje niecodzienne, nieoczekiwane, powodujące nieporządek, zamieszania, Sytuacje niesprzyjające – kłopoty – tarapaty – niepowodzenia, Powodzenie działań i zamierzeń – korzystne rozwiązania sytuacji, Pewność – niepewność – przypuszczenie przebiegu i skutku działań, rozwoju sytuacji, Umiejętności – orientacja – doświadczenie – kompetencja, Udawanie – stwarzanie pozorów – unikanie, Działania sprzeczne z prawem bądź społecznie nie akceptowane*), *Człowiek i wartości* (*Zajęcie stanowiska – ocena – wartościowanie, Bezczynność – bierność – brak wartościowania*), *Otoczenie fizyczne człowieka* (*Przedmioty materialne i ich właściwości, Środowisko naturalne i jego elementy*), *Czas, przestrzeń, miara* (*Czas, Przestrzeń – kierunek – miejsce, Ilość – intensywność – kolejność – wielkość*).

Z kolei w *Nowym słowniku frazeologicznym* (NSF) jednostki podzielone są następujące działy: *Natura – człowiek – skłonności (Przyroda, Człowiek jako istota biologiczna), Rozwój – człowiek – wartości*

(Człowiek jako istota myśląca, Świat kultury i nauki, Spojrzenie na świat), Panowanie nad światem – człowiek – ujarzmianie przyrody (Wszechświat, Człowiek w środowisku, Rozwój cywilizacyjny)[4].

Jak widać z powyżej przedstawionych zestawień propozycji wyboru kręgów znaczeniowych słowników leksyki i frazeologii, człowiek jest w centrum kategoryzacji[5]. Sposób grupowania stałych połączeń wyrazowych utworzony na potrzeby omówionych opracowań leksykograficznych stanowi punkt wyjścia stworzenia tematycznie podzielonej prezentacji frazeologizmów faunicznych. Pomocne w jej budowaniu są również prace poświęcone stałym związkom wyrazowym, w których autorzy podjęli próbę opisu grup znaczeniowych wybranych frazeologizmów. Przykładowo, analizę grup związków mających w swoim składzie wyrazy bezpośrednio nazywające ptaki lub pośrednio z ptakami związane przedstawił Jerzy Treder[6]. Wyróżnił on takie grupy frazeologizmów, jak jednostki opisujące: cechy fizyczne, stany fizyczne i czynności, charakter człowieka, aktywność, cechy psychiczne człowieka, postawy moralne, cechy intelektualne, kontakty i uwarunkowania społeczne, przyroda i otoczenie.

Należy podkreślić, że podziały frazeologizmów w dużym stopniu zależą od indywidualnych decyzji, opartych na analizie materiału, które podejmują opracowujący dany materiał badacze. Stwierdzenia Ryszarda Tokarskiego, dotyczące pól znaczeniowych wyrazów, jest prawdziwe również w odniesieniu do pól stałych połączeń znaczeniowych. Według Tokarskiego „problem granic i składu leksykalnego pola wiąże się po części z arbitralną i subiektywną decyzją badacza, ale w głównej mierze wyznaczany jest przez znaczeniowe apekty samego języka i językową świadomość jego użytkowników”[7].

[4] Omawiany słownik zawiera również dział *Związki frazeologiczne zawierające elementarne (uniwersalne) czasowniki* i *Wybór frazeologizmów polsko-angielskich.*

[5] O antropocentryzmie frazeologii potocznej zob. A. Pajdzińska, *Antropocentryzm frazeologii potocznej*, „Etnolingwistyka”, 3 (1990), s. 59–68.

[6] J. Treder, *Nazwy ptaków we frazeologii polskiej*, [w:] *Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremiologii polskiej*, Gdańsk 2005, s. 219–237.

[7] R. Tokarski, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Współczesny język polski*, dz. cyt., s. 362.

2. ANTROPOCENTRYZM FRAZEOLOGII FAUNICZNEJ

W wielu pracach językoznawczych podejmowane są zagadnienia związane z językowo-kulturowym obrazem człowieka przekazywanym przez frazeologię fauniczną[8]. Porównywanie człowieka i zwierzęcia, znajdujące odzwierciedlenie we frazeologii, doszukiwanie się u człowieka cech zwierzęcych, a u zwierząt ludzkich, charakterystycznych dla gatunku homo sapiens ma wielowiekową tradycję. W dawnych czasach bliskość człowieka i zwierzęcia była silnie odczuwana – James G. Frazer podkreśla, że „ostra linia, którą my przeprowadzamy między ludźmi a stworzeniami niższego rzędu nie istnieje dla człowieka dzikiego"[9]. Anna Krawczyk-Tyrpa pisze o relacji niedźwiedzie-ludzie jako opozycji rozmytej, konkludując, że „nie ma ostrej opozycji miedzy ludźmi i niedźwiedziami (...)", ponieważ analiza badawcza różnych kultur wykazała, iż niedźwiedź znajduje się na pograniczu kategorii ludzi i zwierząt[10]. Niektóre gatunki zwierząt są bliższe człowiekowi niż inne, o czym pisze Jean Prieur w sposób następujący: „fizjologia nakreśli granicę pomiędzy, z jednej strony, duszami grupowymi: zwierzętami o krwi niebieskiej (głowonogami), bezbarwnej lub zabarwionej na żółto czy zielono (mięczaki, promieniaki, stawonogi), a, z drugiej strony, duszami indywidualnymi: zwierzętami o krwi czerwonej, czyli kręgowcami, w szczególności tak nam bliskimi ssakami"[11].

Liczne bajki zwierzęce przestawiały ludzi w maskach przedstawicieli fauny; innym przykładem prezentacji zwierzęcych człowieka może być fizjolog Aleksandra Wilkońskiego zawierający portrety ludzi-zwierząt, w którym czytamy między innymi o papugach: „Z tego samego gniazda, co sroki. Papuga powtarza bez wyboru wszystko, co słyszała, ale się nie wdaje w żadne rozprawy. Kto żąda poznać

---

[8] Np. M. Rak, *Językowo-kulturowy obraz człowieka na podstawie animalistycznej frazeologii gwar Orawy, Podhala i Spisza*, [w:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków*, red. W. Chlebda, Opole 2007, s. 111–117.

[9] J. G. Frazer, *Złota gałąź*, Warszawa 1996, s. 388.

[10] A. Krawczyk-Tyrpa, *Niedźwiedzie i ludzie – opozycja rozmyta*, „Język a Kultura", t. 15, *Opozycja homo-animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 243–250.

[11] J. Prieur, *Dusza zwierząt*, Warszawa 1992, s. 8.

tajemnice jakiej rodziny, niechaj się zaprzyjaźni z papugą, a z pewnością w kilka godzin wszystko będzie wiedział, potrzebne i niepotrzebne szczegóły drobiazgowe, ważne i najważniejsze wypadki. Papugi od urodzenia chorują na świerzbienie języka i dlatego ciągle nim w ustach melą, i to też jest ich najpewniejszą poznaką. Wszystkie pomiędzy ludźmi nieporozumienia pochodzą z winy papug, a i wielkie nieszczęścia nieraz ciążą na ich sumieniu"[12].

Warto przypomnieć polski program satyryczny *Polskie Zoo* autorstwa Marcina Wolskiego, prowadzony przez Jerzego Kryszaka i Andrzeja Zaorskiego. Nadawany był w sobotę o godzinie 20.00 w pierwszym programie Telewizji Polskiej w latach 1991–1993. Polityków przedstawiano jako zwierzęta, na przykład Lecha Wałęsę jako lwa, Adama Michnika jako lisa, Tadeusza Mazowieckiego jako żółwia, Jarosława i Lecha Kaczyńskich jako chomiki, Borysa Jelcyna jako niedźwiedzia polarnego, a George'a H. W. Busha jako indyka. Przyporządkowanie maski zwierzęcej danemu politykowi uwarunkowane było z jednej strony podobieństwem wyglądu, z drugiej zgodnością symboliki danego zwierzęcia z charakterem danego polityka.

Warto podkreślić, że również współcześnie wykorzystuje się często w różnorodnych tekstach stereotypowe wyobrażenia zwierząt. W kręgu kultury popularnej na bazie wyrażeń i zwrotów porównawczych motywowanych stereotypami zwierząt powstał następujący tekst: *Jeśli jesteś: pracowity jak pszczółka, silny jak niedźwiedź, harujesz jak wół, a do domu wracasz zmęczony jak pies, idź do lekarza. Prawdopodobnie jesteś osłem.* Innym przykładem jest graffiti *Żyrafa najwyższą formą życia.*

Przykład współczesnego wykorzystania konotacji nazw znajdujemy również w charakterystyce grup dyskusyjnych wykorzystywanej w trakcie szkoleń. Opis tychże grup zawiera między innymi takie typy, jak: nieśmiała sarna, leniwy hipopotam, przebiegły lis czy gruboskórny słoń. Maski zwierzęce wykorzystano również w typologii negocjatorów, w której wyodrębnione zostały trzy typy animalistyczne, mianowicie lisy (chytre i bezwzględne, zazwyczaj wygrywają,

---

[12] *Polacy przez siebie samych odmalowani. Szkice fizjologiczne 1833–1862*, wstęp i wybór J. Rosnowska, oprac. C. Gajkowska, Kraków 1979, s. 229.

a ich partnerzy przegrywają), tropowce (zorientowane na korzyść dla obu stron, myślą o budowaniu reputacji) i osły (uparte, niechętne do nauki, nieelastyczne, zazwyczaj obie strony tracą)[13].

Kolejnym przykładem wyzyskania kulturowo-językowych animalistycznych obrazów jest test *Sprawdź, jaką jesteś matką* opublikowany w czasopiśmie *Przyjaciółka*. Przedstawiono w nim pięć typów matek: mama lwica (wcześnie pozwala wyjść dziecku spod skrzydeł, lecz zawsze czuwa w pobliżu, by w razie potrzeby interweniować); mama ryba (ma bardzo dużo potomstwa, nie karmi go i nie pielęgnuje); mama słonica (bardzo długo opiekuje się swoim małym); mama wróblica (jest wymagająca); mama kotka (bardzo pilnuje swoje dzieci – ufa tylko sobie) (*Przyjaciółka* 2002: 28–29).

Warto również wspomnieć o wykorzystaniu symboliki zwierzęcej w książce Marshalla B. Rosenberga *Porozumienie bez przemocy. O języku serca*[14]. Rosenberg opisuje dwa style porozumiewania się, mianowicie sposób komunikowania się dwóch zwierząt – żyrafy i szakala. Pierwszy z nich, styl żyrafy, to język serca – żyrafa symbolicznie oddaje ten sposób komunikacji, ponieważ ma największe serce w stosunku do masy ciała, ma również długą szyję, która umożliwia szeroką perspektywę oglądu – pełen empatii i miłości. Żyrafy rozwiązują konflikty w sposób pokojowy, okazują innym akceptację, umieją słuchać i powstrzymują się od oceniania. Relacje tworzone przez żyrafę są szczere i wolne. Z kolei język szakala cechuje oskarżanie, grożenie i obrażanie. Szakale mają tendencję do etykietyzowania. Relacje budowane przez szakala oparte są na manipulacji, uzależnieniu i przemocy.

Jak widać, odniesienia do świata zwierząt są bardzo często wykorzystywane przez człowieka w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Potencjał konotacyjny wielu animalizmów jest dobrze znany rodzimym użytkownikom języka i może być wykorzystywany w roz-

[13] Zob. *The three types of negotiators: foxes, bloodhounds and donkeys*, http://blog.millsonline.com/2009/08/13/the-three-types-of-negotiators-foxes-bloodhounds-and-donkeys. Dostęp: 13.08.2009.

[14] M. B. Rosenberg, *Porozumienie bez przemocy. O języku serca*, Warszawa 2003.

maitych tekstach. Wyraźny przejaw tendencji antropocentrycznych we frazeologicznym ujmowaniu świata widać w związkach nazywających czynności wykonywane wyłącznie przez człowieka, na przykład przeklinanie (wł. *bestemmiare come un porco* (dosł. kląć jak świnia)) czy nadużywanie alkoholu (pol. *pijany jak świnia*).

Inny przejaw to sekundarne użycie nazw zwierząt do oznaczania zawodów, funkcji itp. wykonywanych przez ludzi. Przykładowo, w języku biznesu *byki* i *niedźwiedzie* to „osoby (inwestorzy) o odmiennym zachowaniu na giełdzie. *Bull* ('byk') – gracz na zwyżkę, inwestor, który kupuje w oczekiwaniu na wzrost cen, akcji, walut itp. (...) Określenie *bull* pochodzi od sposobu, w jaki byk atakuje rogami, tj. z dołu do góry. Jego przeciwieństwem jest *bear* (niedźwiedź). Jest to gracz na zniżkę, inwestor, który sprzedaje akcje, które nie są aktualnie „w cenie"z intencją zakupienia ich później, gdy ich cena będzie jeszcze niższa. Określenie *bear* pochodzi od sposobu, w jaki niedźwiedź atakuje uderzając łapą z góry na dół"[15]. Ponadto w wielu językach europejskich występują fauniczne określenia policjanta (np. ang. *pig* 'świnia', pol. *pies*, wł. *penguino* 'pingwin', 'karabinier w mundurze galowym').

Należy podkreślić, że we frazeologii świat zwierząt opisywany jest z perspektywy człowieka: „sposób konceptualizacji świata zwierzęcego jest zdeterminowany przez odniesienia do świata ludzkiego. Język odzwierciedlił głównie te aspekty życia zwierząt, które dotyczą ich współżycia z człowiekiem (...). Wspólne życie człowieka ze zwierzęciem stało się podstawą wielu frazeologizmów"[16]. Liczne frazeologizmy polskie, angielskie i włoskie motywowane były obserwacjami dotyczącymi zwierząt gospodarskich i synantropijnych.

Jak podkreślają Lewicki i Panasiuk, „antropocentryzm przejawia się także w składzie leksykalnym frazeologizmów – członem ogromnej liczby jednostek jest nazwa części ciała ludzkiego"[17]. Stwierdzenie to jest prawdziwe również w przypadku frazeologizmów fau-

---

[15] J. Penc, *Leksykon biznesu*, Warszawa 1997, s. 50.

[16] K. Mosiołek-Kłosińska, *Antropocentryzm leksyki zwierzęcej*, [w:] *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, red. R. Grzegorczykowa, Z. Zaron, Warszawa 1997, s. 72–73.

[17] A. M. Lewicki, A. Pajdzińska, *Frazeologia*, dz. cyt., s. 329.

nicznych. Występowanie komponentów somatycznych jest typowe dla jednostek opisujących wygląd człowieka (np. *bocianie nogi*, *świński blond*, *świńskie oczka*) oraz potencjału intelektualnego (np. realizacje modeli MÓZG / GŁOWA + NAZWA ZWIERZĘCIA; PRZYMIOTNIK FAUNICZNY + MÓZG / GŁOWA; MIEĆ + NAZWA FAUNICZNA w l.mn. + W GŁOWIE).

Antropocentryzm wiąże się z wartościowaniem, a komponenty fauniczne są jego nośnikami, na co uwagę zwracają Lewicki i Panasiuk w następujących słowach: „przypisywanie człowiekowi cech przysługujących zwierzętom lub rzeczom, porównanie człowieka do zwierzęcia lub rzeczy wiąże się z wartościowaniem negatywnym”[18]. Obecność leksemów i frazeologizmów animalistycznych wartościujących pozytywnie – z racji ich stosunkowo niewielkiej liczby – nie wpływa znacząco na obraz aksjologii omawianych jednostek.

Podsumowując, należy podkreślić, że frazeologia fauniczna jest nośnikiem całościowego obrazu człowieka: opisuje go w różnych aspektach, ukazując rozmaite wymiary, na przykład biologiczny, psychologiczny czy intelektualny. Liczne połączenia wyrazowe odnoszą się do różnorodnych dziedzin aktywności człowieka. Analiza kontrastywna polskich, angielskich i włoskich związków z komponentami animalistycznymi, przeprowadzona w ujęciu onomazjologicznym[19], pozwala na stwierdzenie, jakie są podobieństwa i różnice w przekazywanych przez nie wizerunkach człowieka.

3. OPIS WYGLĄDU CZŁOWIEKA

Obserwacje dotyczące podobieństw między ludźmi i zwierzętami znajdują odzwierciedlenie w tkance językowej między innymi w postaci licznych frazeologizmów opisujących wygląd człowieka. Większość omawianych jednostek odwołuje się do prototypowego wyglądu

---

[18] Tamże, s. 330.

[19] Por. L. Zaręba, *Pole frazeologiczne pojęcia „pieniądz” w ujęciu konfrontatywnym polsko-francuskim*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. VII, red. A. M. Lewicki, Lublin 2005, s. 51–52.

danego gatunku, jego cech obiektywnych, na przykład: *słoniowe nogi*, *świńskie oczy*, *byczy kark*. Można jednak wskazać związki opisujące wygląd, które motywowane są również w pewnym stopniu cechami przypisanymi zwierzęciu w danym kręgu kulturowym. Zjawisko to ilustrują następujące przykłady: *viso/faccia da furetto* (dosł. twarz jak u fretki) 'twarz szczupła, o chytrym wyrazie', *muso volpino* (dosł. pysk lisi) 'twarz podobna do lisiej', *faccia di capra* (dosł. kozia twarz) 'twarz o złośliwym wyrazie'.

Należy podkreślić, że zdecydowana większość połączeń wyrazowych należących do omawianej grupy ma charakter oceniający. Są to bowiem jednostki, których funkcją jest ośmieszenie cechy wyglądu, przy czym, na co zwraca uwagę Maciej Rak, mogą być to zarówno cechy niezależne od człowieka, na przykład wzrost, jak i te, na które ma on wpływ, na przykład wybór ubioru czy fryzury[20]. Znacznie mniej związków mających w swoim składzie komponenty animalistyczne przekazuje pozytywną ocenę wyglądu człowieka[21].

3.1. OGÓLNE CECHY WYGLĄDU: WZROST I TUSZA

We wszystkich porównywanych językach występują figuratywne animalistyczne określenia wielkości ciała człowieka. Opisywanie wielkości ma charakter skalarny, przy czym nominowane są przede wszystkim ekstrema, wartości krańcowe: bardzo duży i bardzo mały, co ma ścisły związek z wartościowaniem. Omawiane określenia sugerują, że wielkość ciała jest zbyt duża lub zbyt mała w stosunku do wielkości uznawanej za mieszczącą się w granicach przyjętej społecznie normy, czyli innymi słowy wielkości pożądanej.

Oceny przekazywane przez jednowyrazowe metafory fauniczne i związki frazeologiczne z komponentem animalistycznym nie są jed-

[20] M. Rak, *Językowo-kulturowy obraz zwierząt...*, dz. cyt., s. 113.

[21] Wyniki analizy są zgodne z rezultatami badań nad aksjologicznym charakterem leksyki i frazeologii. Por. np. S. Grabias, *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin 1981; A. Rejter, *Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*, Katowice 2006, s. 110; tegoż, *Kognitywne i kulturowe postawy nominacji ekspresywnej w polszczyźnie – perspektywa historyczna*, „Białostockie Archiwum Językowe", 8 (2008), s. 82–83.

norodne. Liczne jednostki opisujące zbyt dużą wielkość ciała, wysoki wzrost i masywną budowę ciała, mają zabarwienie pejoratywne, implikują ociężałość, nieruchliwość i brak wdzięku.

W badanym materiale występują połączenia o znaczeniu 'być dużym i masywnym człowiekiem' (pol. *wygląda ktoś jak niedźwiedź*, *być niedźwiedziem*; ang. *to be a bear* (dosł. być niedźwiedziem); wł. *essere un orso* (dosł. być niedźwiedziem)) oraz 'być dużym i ciężkim człowiekiem' (pol. *być słoniem*, *wyglądać słoniowato*; wł. *avere proporzioni elefantesche* (dosł. mieć słoniowate proporcje), wł. *grosso come un elefante* (dosł. duży / gruby jak słoń), *un mastodonte* (*essere un mastodonte* (dosł. być mastodontem), wł. *essere un ippopotamo* (dosł. być hipopotamem), *essere un bisonte* (dosł. być bizonem); *avere un culo che ci covano i rondoni* (dosł. mieć siedzenie, na którym jerzyki wysiadują jaja))[22].

Polskie i angielskie frazeologizmy przekazują również znaczenia 'bardzo duży i ciężki' (pol. *wielki jak słoń*, *ciężki jak słoń*; ang. *as big as an elephant* (dosł. być tak dużym jak słoń), ang. *as heavy as an elephant* (dosł. tak ciężki jak słoń)).

Warto nadmienić, że w niektórych przypadkach informacja o dużych gabarytach człowieka jest jednym z elementów składowych znaczenia przenośnego danego zooleksemu. Przykładowo, figuratywnie użyta angielska nazwa *gorilla* ('goryl') przekazuje następujące informacje: 'duży człowiek, który wydaje się głupi lub gwałtowny' (M: 615).

W języku polskim, angielskim i włoskim obecne są frazeologiczne realizacje znaczenia 'bardzo gruby', motywowane wyobrażeniam świni (pol. *gruby/spasiony jak wieprz*, *gruby jak słoń*; ang. *as fat as a pig* (dosł. tak tłusty jak świnia); wł. *grasso come un maiale/un porco/un porcello* (dosł. gruby jak wieprz / świnia / prosię). W polszczyźnie występuje ponadto jednostka o znaczeniu 'ktoś bardzo przytył', mianowicie *utył ktoś jak wieprz*.

W języku polskim i włoskim używane są jednostki opisujące dużą i ciężką kobietę poprzez odniesieni do kobyły (pol. *kobylasta kobieta*;

---

[22] Por. *hai un culo che se lo metti alla finestra ti ci covano i rondoni.*

ang. *to be a jade* (dosł. być kobyłą); wł. *essere una cavallona* (dosł. być kobyłą)).

Wśród analizowanych związków występują jednostki opisujące postawnych mężczyzn, których cechuje tężyzna fizyczna, odwołujące się do wyobrażenia byka (pol. *byk* (*wielki jak byk*, *być byczkiem/byczyskiem*); ang. *a great bull of a man* (dosł. wielki byk (człowieka)); wł. *essere un toro* (dosł. być bykiem)). W języku polskim występują ponadto nazwy *wół* (*wyglądać jak wół*) oraz *tur* (*wyglądać jak tur*).

Frazeologia włoska dysponuje również sfrazologizowanymi porównaniami opisującymi osoby pulchne. Komponentami animalistycznymi są nazwy ptaków, mianowicie drozd, pokrzewka ogrodowa, ortolan, przepiórka (*essere grasso come un tordo/un becaficco/un ortolano/una quaglia* (dosł. być tłustym jak drozd / pokrzewka ogrodowa / ortolan / przepiórka)). Słowniki angielskie rejestrują jednostki o podobnym znaczeniu z komponentem *partridge* ('kuropatwa'; ang. *as plump as a partridge* (dosł. pulchny jak kuropatwa)) oraz drozd (*(as) fat as a young thrush* (dosł. tak tłusty jak młody drozd)). Pulchność charakterystyczną dla wieku dziecięcego opisuje frazeologizm *puppy fat* (dosł. szczenięcy tłuszcz), czyli 'fałdy tłuszczu u dzieci, które znikają w późniejszym okresie'.

Liczne są również jednostki opisujące chudość. We frazeologii polskiej, angielskiej oraz włoskiej występują połączenia wyrazowe o znaczeniu 'być bardzo chudym' (pol. *wyglądać jak śledź (wymoczony/holenderski)*, *być szczupakiem/szczupaczkiem*; ang. *to look like a stick-insect* (dosł. wyglądać jak patyczak); wł. *essere un'acciuga/un'alice* (dosł. być sardelą), *essere una brenna* (dosł. być szkapą), *parere un grillo* (dosł. wydawać się świerszczem), *essere un levriero* (dosł. być chartem), *essere un ragno* (dosł. być pająkiem), *parere una lucertola* (dosł. wydawać się jaszczurką). W języku włoskim używa się ponadto związku *mangiare di lucertole* (dosł. jeść jaszczurki), który jest frazeologicznym odzwierciedleniem przekonania, że spożywanie tych płazów pozwala schudnąć[23].

---

[23] Przekonanie to oparte jest na obserwacji wyglądu zwierząt, zwłaszcza bezdom-

Poszerszone znaczenie ma włoski związek *parere una lucciola* (dosł. wydawać się robaczkiem świętojańskim), używany do opisywania szczupłej osoby, której oczy wydają się nieproporcjonalnie duże w stosunku do twarzy.

We frazeologii polskiej i włoskiej występują spetryfikowane porównania wyrażające znaczenie 'bardzo chudy' (pol. *chudy/wychudły jak szkapa*; ang. *as lean as an alley cat* (dosł. taki chudy jak bezdomny kot); wł. *magro come un'acciuga* (dosł. chudy jak sardela), *secco come una aringa, seccco come un baccalà* (dosł. chudy jak dorsz), *secco come una aringa* (dosł. chudy jak śledź), z których jedno, *essere magro come un cavallo di Apocalisse* (dosł. być chudym jak koń Apokalipsy).

W zasobach frazeologii polskiej i angielskiej również znajdujemy obrazowe związki opisujące ludzi o zbyt dużym ciężarze ciała, przy czym ich użycie ograniczone jest do opisu kobiet. W polszczyźnie talię otyłej kobiety porównuje się do talii słonicy w ciąży (pol. *mieć talię jak słonica w ciąży*), natomiast angielszczyzna dysponuje podobnym porównaniem, w którym komponentem faunicznym jest nazwa *cow* ('krowa'; ang. *as slender in the middle as a cow in the waist* (dosł. tak szczupły w pasie jak krowa w talii))[24].

We wszystkich badanych językach obecne są związki o znaczeniu 'być mocno wciętą w talii' motywowane sterotypowym wyobrażeniem wyglądu osy (pol. *mieć talię osy*, *być cienkim w talii jak osa*; ang. *to have a wasp waist* (dosł. mieć osią talię); wł. *avere un vittino di vespa* (dosł. mieć talię osy)).

W języku włoskim występują porówniania doprzymiotnikowe o zabarwieniu pozytywnym, które opisują osoby wysmukłe (wł. *snello/sottile come una libellula* (dosł. szczupły / smukły jak ważka))[25].

Znacznie mniej jednostek frazeologicznych z komponentem faunicznym opisuje wzrost. W języku włoskim wysoki wzrost opisywany

---

nych kotów, których pożywnienie stanowią małe stworzenia, na przykład jaszczurki. W rzeczywistości ich chudość jest z reguły wynikiem niewystarczającej ilości pożywienia (Q: 266). Idiom ten ma następujące warianty: *vivere di lucertole, campare di lucertole*.

[24] Por. terminy sportowe związane z wagą używane w boksie: pol. *waga musza*, ang. *flyweight*, wł. *peso mosca*; pol. *waga kogucia*, ang. *bantamweight*, wł. *peso gallo*.

[25] Por. *danzare come una libellula*.

jest przy użyciu doprzymiotnikowego wyrażenia porównawczego *alto come una giraffa* (dosł. wysoki jak żyrafa), które stanowi językowe odzwierciedlenie elementu stereotypu tego zwierzęcia, mianowicie 'żyrafa jest wysoka'.

We wszystkich językach funkcjonują faunizmy nazywające osoby drobne, na przykład: pol. *pchełka*; ang. *a shrimp* ('krewetka')[26], *a sprat* ('makrela'); wł. *una pulce* ('pchełka'), *un moscerino* ('muszka').

Niski wzrost opisywany jest również przez jednostki o poszerszonym znaczeniu, tzn. informacja dotycząca wzrostu jest jednym z komponentów znaczenia. Przykładowo, polskiego faunizmu *szczurek* używa się w odniesieniu do kogoś drobnego, chudego, mającego chudą, drobną, wąską twarz, frazeologizm *wypierdek mamuta* nazywa człowieka niskiego, brzydkiego i słabego[27], włoska jednostka *un ragno* ('pająk') – człowieka niskiego wzrostu, który ma długie ręce i długie, szczupłe nogi, a animalizm *un ranocchio* ('żaba') – osobę niską, korpulentną i niezgrabną.

Wśród badanych jednostek występują również nazwy zwierząt, konotujące delikatność i słabość, które wykorzystywane są do opisywania osób drobnych. Omawiane faunizmy mogą być używane jako afektonim w stosunku do kobiety lub dziecka. Przykładami takich jednostek są polskie nazwy *kurczę* i *kurczątko* występujące w języku polskim (*kurczę* 'o kimś małym, słabym, delikatnym, zwłaszcza o dziecku' (USJP, II: 365)); *kurczątko* 'o kimś małym, słabym, delikatnym, zwłaszcza o dziecku lub drobnej kobiecie, dziewczynie' (USJP, II: 365)) oraz włoskie nazwy *uno scricciolo* ('mysikrólik') o znaczeniu 'drobna osoba niskiego wzrostu, zwł. jako afektonim' i *un ragnetto* 'afektonim używany w stosunku do małych i szczupłych dzieci' (DeM: 2373). W podobnym znaczeniu używana jest również polska nazwa *żabka* i jej włoski odpowiednik *un ranocchio* ('żaba').

---

[26] Wyraz ten ma zabarwienie obraźliwe (M: 1321). *Wielki słownik angielsko-polski PWN OXFORD* jako polski odpowiednik figuratywnego znacznia nazwy *shrimp* podaje wyraz *konus* (WSAP: 1079).

[27] W *Wielkim słowniku frazeologicznym języka polskiego* wyrażenie *wypierdek mamuta* kwalifikowane jest jako wulgarne (WSFJP: 376).

W języku włoskim występują jednostki frazeologiczne opisujące dwie osoby, których wzrost i tusza kontrastują ze sobą – jedna z nich jest wysoka i postawna, duga zaś – niska i drobna. Pierwszy z omawianych związków odwołuje się do wyobrażenia słonia i komara (wł. *essere come l'elefante e la zanzara* (dosł. być jak słoń i komar)), drugi zaś jest nośnikiem obrazu muchy i wołu (wł. *essere come la mosca e il bove* (dosł. być jak mucha i wół))[28].

3.2. OPIS CZĘŚCI CIAŁA

Jolanta Maćkiewicz, pisząc o różnych sposobach konceptualizacji ciała przez użytkowników języka polskiego, wymienia następujące modele: 1. Ciało to człowiek // ciało to składnik człowieka; 2. Ciało to rzecz należąca do człowieka; 3. Ciało to części ciała; 4. Ciało to pojemnik[29]. Analiza modelu *Ciało to części ciała* implikuje zadania pytania, czym jest owa część. Termin *część ciała* występuje w różnorodnych opisach, zarówno naukowych, jak i tych nienaukowych, w których używane jest intuicyjnie. Maćkiewicz wymienia dwie definicje: „postrzegany dwu- bądź trójwymiarowo kawałek ciała, który wyodrębniamy, ponieważ jest wyrazisty percepcyjnie lub ważny' (np. *palec* czy *plecy*), albo 'element składowy ciała, pełniący określoną funkcję, choć nie zawsze wyrazisty percepcyjnie' (np. *nos* czy *wątroba*)"[30].

Części ciała można opisywać i klasyfikować w bardzo różny sposób. Anna Krawczyk-Tyrpa, stosując określenia przestrzenne, wyodrębnia górne i dolne (granicą jest pas) oraz przednie i tylne[31]. Przyjęcie takiego podziału wiąże się z konceptualizowaniem ciała jako OBSZARU, natomiast podział części ciała na wewnętrzne i zewnętrzne wiąże się z wyobrażeniem ciała jako POJEMNIKA.

---

[28] Por. dowcipy wykorzystujące kontrast między mrówką i słoniem.

[29] J. Maćkiewicz, *Ja i moje ciało, czyli co to jest „bodycentryzm"*, [w:] tejże, *Językowy obraz ciała*, Gdańsk 2006, s. 19–26.

[30] J. Maćkiewicz, *Jaką częścią jest* część ciała? *Rozważania na temat partytywności*, [w:] tejże, *Językowy obraz ciała*, dz. cyt., s. 43.

[31] A. Krawczyk-Tyrpa, *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami ciała*, Wrocław–Warszawa 1987, s. 47–52.

Analiza frazeologizmów opisujących wygląd pozwala stwierdzić, które części ciała mają najwięcej określeń faunicznych w poszczególnych językach, co jest swoistym wykładnikiem postrzegania części ciała przez użytkowników polskiego, angielskiego i włoskiego[32].

3.2.1. TWARZ

W badanym materiale występują jednostki opisujące twarz człowieka poprzez odwołania do wyglądu zwierząt. Faunizmy są nośnikami dwojakiego rodzaju informacji o twarzy. Po pierwsze, przekazują informację o charakterystycznych rysach, które przypominają swoim wyglądem pysk danego zwierzęcia z racji kształtu, rozmieszczenia i osadzenia oczu itp. Po drugie, omawiane jednostki przekazują informacje o cechach przypisywanych człowiekowi na podstawie obserwacji twarzy, które są tożsame z cechami symbolizowanymi przez dane zwierzę. Jak pisze Jolanta Maćkiewicz, „zgodnie z naiwną psychologią – twarz jest zwierciadłem duszy (...)". Twarz (a w niej przede wszystkim oczy) nie tylko „mówi" o tym, co się dzieje „w środku" człowieka, może informować także o osobowości czy charakterze swojego „właściciela" (...). Naiwna psychologia zakłada, że charakter osoby na trwałe odbija się w jej twarzy, zastyga w rysach. Określenia pierwotnie odnoszące się pierwotnie do cech charakteru staja się określeniami dla *twarzy* i *oczu* (...)"[33].

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej występują związki określające twarz, których składnikami są nazwy i derywaty od nazw trzech zwierząt, mianowicie konia, małpy i świni. Pierwszy szereg frazeologizmów to jednostki nazywające pociągłą twarz z wyraźnie zarysowaną szczęką poprzez odwołanie do prototypowego wyobrażenia

[32] O opisie ciała w językach rosyjskim i polskim zob. M. Hordy, *Ciało człowieka we frazeologii (na materiale języka rosyjskiego i polskiego)*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas VIII. Człowiek we frazeologii i leksyce języków słowiańskich*, red. M. Aleksiejenko, M. Hordy, Szczecin 2005, s. 114–121; tejże, *Человеческое тело: окультуренная телесность во фразеологии современных русского и польского языков*, [w:] *Слово. Фраза. Текст. К 60-летию профессора М. А. Алексеенко*, Moskwa 2002, s. 115–125.

[33] J. Maćkiewicz, *Twarz i maska. Potoczne wyobrażenia na temat szczerości i obłudy*, [w:] tejże, *Językowy obraz ciała*, dz. cyt., s. 120, 122.

końskiego pyska (pol. *końska twarz*; ang. *equine face/features*; wł. *faccia cavallina/equina*), a więc stanowiące zapis postrzegania realnych cech konia. We wszystkich analizowanych językach występuje wyrażenie wykorzystujące derywat *małpi* (pol. *małpia twarz*, ang. *monkey face* (dosł. małpia twarz), wł. *faccia scimmiesca* (dosł. małpia twarz), *avere tratti scimmieschi* (dosł. mieć małpie rysy)).

Dwa z porównywanywanych języków mają w swoich zasobach frazeologicznych poświadczone w opracowaniach leksykograficznych jednostki motywowane wyobrażeniem wyglądu orlej głowy (ang. *aquiline face* (dosł. orla twarz), *aquiline features* (dosł. orle rysy); wł. *profile acquilino* (dosł. orli profil)). Związki te opisują twarz wyrazistą, o ostrych rysach. Zauważenie podobieństwa twarzy ludzkiej do ptasiej głowy motywowało angielski frazeologizm *bird-like profile* (dosł. ptasi profil). Warto nadmienić, że w polskich opracowaniach leksykograficznych występują przykłady użyć metaforycznych przymiotnika *ptasi* i rzeczownika *ptak* w połączeniach wyrazowych niemających statusu frazeologizmu, na przykład *ptasia twarz*, *ptasi wyraz twarzy* (USJP, III: 841), *podobny z profilu do ptaka* (S I: 751).

W języku polskim i angielskim istnieją ponadto związki odnoszące się do twarzy z komponentami *szczurzy* (pol. *szczurza twarz*, *szczurkowaty* 'o człowieku: mający chudą, wąską, drobną twarz), *szczurek* ('o kimś mającym chudą, drobną, wąską twarz, o kimś drobnym, chudym' USJP, III: 1505); ang. *rat-faced* (*rat* 'szczur', *face* 'twarz')). Wymienione komponenty budzą negatywne konotacje. Na plan realny nakłada się plan kulturowy, w wyniku czego cechy realne, na przykład kształt czy barwa, komponują się w całość z cechami przypisywanymi danym gatunkom (złośliwość, podłość, głupota itp.).

Podobnie jest w przypadku angielskich odpowiedników polskiego związku z komponentem *weasel* ('łasica') jako jednowyrazowa metafora ma znaczenie 'chytry człowiek; gnida', idiomy *weasel face/ features* (dosł. twarz łasicy / rysy łasicy), *weasel-faced* (dosł. weasel 'łasica') są tłumaczone jako *szczurza twarz*, *szczurze rysy twarzy*, *o szczurzej twarzy* itp. Wyrażenie *świński ryj/morda* zawiera deprecjonujące synonimy twarzy i prymarnie funkcjonuje jako wyzwisko; wydaje się jednak, że w pewnych kontekstach może nazywać twarz

czerwoną, zwłaszcza w przypadku osób o włosach blond[34].

Pozostałe związki, *małpia twarz* oraz *szczurza twarz*, zależnie od kontekstu mogą wskazywać na cechy fizyczne (twarz jak u małpy, twarz jak u szczura) lub funkcjonować jako nośniki negatywnego wartościowania (małpa – głupia i złośliwa; szczur – budzi odrazę, podły). Warto zwrócić uwagę na fakt, że plan kulturowy może dominować nad planem realnym, tak jak jest w przypadku włoskiej jednostki *muso di faina* (dosł. pysk kuny domowej) 'jędzowata twarz' (WSPW, II: 8) czy angielskiego compositum *crab-faced* (dosł. *crab* 'krab', *face* 'twarz')[35]. W przypadku niektórych jednostek, tak jak w przypadku polskiego wyrażenia *goryla powierzchowność*, składnik niefauniczny determinuje semantykę spetryfikowanego połączenia – użycie wyrazu *powierzchowność* wskazuje, że chodzi o podobieństwo zewnętrzne.

Podobnie jest w przypadku idiomów włoskich opisujących twarz, na przykład: *faccia conigliesca* (dosł. królicza twarz) 'twarz przypominająca króliczy pyszczek', *viso/faccia da furetto* (dosł. twarz jak u fretki) 'twarz szczupła, o chytrym wyrazie', *muso volpino* (dosł. pysk lisi) 'twarz podobna do lisiej', *faccia di capra* (dosł. kozia twarz) 'twarz o złośliwym wyrazie', *espressivo come un pesce* (dosl. ekspresyjny jak ryba) 'twarz lub spojrzenie bez wyrazu'. Angielski odpowiednik ostatniego związku to idiom z innym komponentem faunicznym, mianowicie *as expressionless as a face of a cow* (dosł. tak pozbawiony wyrazu jak pysk krowy).

3.2.2. GŁOWA

Jedynie w języku polskim występuje frazeologizm fauniczny opisujące ludzką głowę. Jest nim potocznie używane frazeologiczne wyrażenie porównawcze *łeb jak u kota* o znaczeniu 'wyjątkowo duża głowa'[36].

---

[34] Por. *świński blond*; por. ang. *pig-faced* (*pig* 'świnia', *face* 'twarz'); wł. *aspetto maialesco* (dosł. świński wygląd).

[35] Por. wł. *aspetto leonino/leonesco* 'groźny wygląd' (WSWP, II: 459).

[36] W angielskim i włoskim występują konstrukcje z komponentami o znaczeniu 'głowa' (ang. *head*; wł. *capo/testa*), jednak nie opisują one wyglądu tej tej części ciała, odnoszą się m.in. do intelektu.

3.2.3. WARGI

We wszystkich badanych językach występuje sytuujące się na pograniczu leksykologii i frazeologii określenie warg motywowane wyobrażniem zajęczego pyszczka. *Zajęcza warga* to ‘wada rozwojowa, która polega na niezrośnięciu się dwóch części wargi górnej (WSFJP: 857). Termin ten ma odpowiedniki obcojęzyczne zarówno w postaci sfrazeologizowanych połączeń (wł. *labbro leporino* (dosł. warga zajęcza)[37]), jak i compositów o pełnej kongruencji obrazowej w stosunku do frazeologizmów (ang. *harelip* (*hare* ‘zając’, *lip* ‘warga’), *harelipped*)[38].

3.2.4. ZĘBY

Stosunkowo niewiele frazeologizmów występujących w badanych językach opisuje zęby (podobnie jak włosy uznawane przez Wierzbicką raczej za związane z ciałem niż za właściwe części ciała). W polskim i włoskim obecne są jednostki przekazujące znaczenie ‘duże zęby’, motywowane semem ‘koń ma duże zęby’ (pol. *końskie zęby*; wł. *denti da cavallo* (końskie zęby)). Ponadto w polszczyźnie używane jest wyrażenie frazeologiczne *końska szczęka*.

W angielskich opracowaniach leksyko- i frazeograficznych faunizm frazeologiczny nazywa zęby mleczne (ang. *calf's teeth* (dosł. cielęce zęby)). Wykorzystana w nim została konotacja niedojrzałości, której nośnikiem jest nazwa *calf* (‘cielę’)[39].

3.2.5. OCZY

Jednostki opisujące oczy stanowią najliczniejszą grupę związków wśród badanych jednostek faunicznych opisujących części ciała. Wskazuje to na ludzkie postrzeganie oczu jako najważniejszego elementu twarzy[40]. Jolanta Maćkiewicz słusznie stwierdza, że „tą częścią twarzy, która najbardziej czynnie uczestniczy w uzewnętrznia-

---

[37] *Wielki słownik włosko-polski* podaje również synonimiczne wyrażenie *la voglia della lepre*, które jest opatrzone kwalifikatorem *potocznie* (WSWP, II: 459).

[38] Por. niem *die Hasenscharte*.

[39] Konotacja ta motywowała rówież polską jednostkę *cielęce lata*.

[40] Por. przysłowie *Oczy zwierciadłem duszy*.

niu ludzkiego wnętrza, są OCZY (...)”[41]. Frazeologizmy należące do omawianej grupy opisują wygląd oczu poprzez odwołania do stereotypowego wyobrażenia oczu przedstawicieli danego gatunku. Ponadto niektóre jednostki przekazują informację o ocenie wyrazu oczu, a zarazem i charakteru danej osoby (na przykład ‘chytre spojrzenie’), której nośnikiem jest komponent fauniczny mające określone konotacje kulturowe.

We wszystkich badanych językach występują określenia oczu odwołujące się do wyobrażenia oczu kota i oczu świni. Obraz kocich oczu motywował jednostki o znaczeniu ‘podłużne, mieniące się, zazwyczaj zielonozłote, tajemnicze’ (pol. *kocie oczy*; ang. *cat-eyed* (*cat* ‘kot’, *eye* ‘oko’); wł. *occhi di gatto* (dosł. oczy kota), *occhi da gatto* (dosł. kocie oczy). Z kolei związki powstałe na bazie odwołania do wyglądu oczu świni przekazują informację o małym rozmiarze oczu (pol. *świńskie oczy/oczka*; ang. *piggy eyes* (dosł. świńskie oczy), *pig-eyed* (*pig* ‘świnia’, *eye* ‘oko); wł. *occhi porcini* (dosł. świńskie oczy), *sguardo porcino* (dosł. świńskie spojrzenie)).

W języku polskim i włoskim znajdujemy również wyrażenia frazeologiczne opisujące małe oczy. Frazeologizmy te motywowane są wyglądem krecich oczu (pol. *krecie oczka*, *mieć rano krecie oczka* ‘mieć małe oczka rano’). Polskie opracowania wymieniają trzy elementy charakteryzujące oczy opisywane jako krecie, tj. małe, głęboko osadzone, zmrużone. W języku włoskim idiom *occhi da talpa* (dosł. krecie oczy) ma w stosunku do polskiego frazeologizmu poszerzone znaczenie o składnik ‘bez wyrazu’. W obu językach ten sam idiom wyraża również znaczenie ‘słaby wzrok’[42].

Niektóre polskie i włoskie frazeologizmy opisują oczy poprzez odwołania zarówno do wyglądu, jak i wyrazu oczu poszczególnych zwierzat, na przykład znaczenia ‘duże, brązowe oczy’ i ‘łagodne, płochliwe spojrzenie’ przekazywane są przez jednostki motywowane wyobrażeniem oczu sarny (pol. *sarnie oczy*, ang. *doe-eyed* (*doe* ‘sarna’, *eye* ‘oko’); wł. *occhi da cerbiatta* (*occhi* ‘oczy’, *cerbiatta* ‘łania’)), zaś ‘duże oczy ‘ i ‘oczy o łagodnym, bezmyślnym wyrazie’ – przez związki moty-

[41] J. Maćkiewicz, *Twarz i maska*, dz. cyt., s. 121.
[42] Por. pol. *kreci wzrok*.

wowane wyglądem oczu krowy, cielęcia i wołu (pol. *krowie/krowiaste oczy*, *cielęce oczy*; wł. *occhi bovini* 'bardzo wystające, zazwyczaj duże i bez wyrazu').

W polszczyźnie znaczenia 'oczy bardzo jasne, wypukłe, okrągłe' i 'wzrok, spojrzenie bez wyrazu' wyrażane są przez frazeologizm *rybie oczy*, wykazujący korespondencję znaczeniową z włoskim frazeologizmem komparatywnym *espressivo come un pesce* (dosł. ekspresyjny jak ryba), który może opisywać zarówno wyraz oczu, jak i całej twarzy. W polszczyźnie wyłupiaste oczy nazywa również idiom *żabie oczy*. Oczy bez wyrazu we frazeologii włoskiej opisują również frazeologizmy z komponentem *pesce* ('ryba'), mianowicie *occhi/occhio da pesce lesso* (dosł. oczy / oko gotowanej ryby), *sguardo da pesce lesso* (dosł. spojrzenie gotowanej ryby) 'puste spojrzenie, bez wyrazu utkwione' oraz *occhio da pesce morto* (dosł. spojrzenie martwej ryby) 'bez wyrazu, zamglone, zakochane'[43].

W języku włoskim zachłanne spojrzenie określane jest za pomocą idiomu *occhi di falco* (dosł. oczy sokoła)[44]. Z kolei idiom *occhio di lince* (dosł. oko rysia) charakteryzuje spojrzenie jako 'inteligentne' i 'przewidujące'[45].

Zbieżności występują również we frazeologii angielskiej i włoskiej. W obu językach istnieją idiomy opisujące wąskie i żywe oczy (ang. *ferret-eyed*, *ferret* 'fretka', *eye* 'oko'); wł. *occhi da furetto* (dosł. oczy jak u fretki)).

Każdy z badanych języków ma w swoim zasobie frazeologicznym związki wyrażające znaczenia nierealizowane przez frazeologizmy w pozostałych językach. Wyłącznie w polskim występuje wyrażenie *oczy jak u królika* ('oczy czerwone')[46]. Frazeologia włoska ma w swoim zasobie idiom *occhi di civetta* (dosł. oczy sowy) mający

[43] Por. *far l'occhio di triglia* (dosł. robić oko barweny) 'patrzeć w uwodzicielski sposób, rzucać słodkie spojrzenia, patrzeć w sposób pretensjonalny, spoglądać porozumiewawczo' (Q: 336).

[44] Wyrażenie to ma również znaczenie 'doskonały wzrok', które jest zbieżne ze znaczeniem polskiego związku *sokoli wzrok* i *oczy jak u żbika*.

[45] Wariant *sguardo linceo* (dosł. rysie spojrzenie). Związek ten nazywa również dobry wzrok i opisuje człowieka spostrzegawczego. Por. *ingegno linceo* (dosł. rysi umysł), *un lince* 'człowiek o żywej inteligencji; mądry człowiek' (DeM: 1382).

[46] Por. *wygląda ktoś jak królik* 'ma czerwone oczy, np. z przepracowania'.

znaczenie ‘żółtawe oczy’[47]. Idiom o bardzo podobnym składzie komponentów, *occhi da civetta*, różni się semantycznie od poprzedniego związku, ponieważ opisuje on ‘bardzo duże i okrągłe oczy, zazwyczaj wytrzeszczone, bez wyrazu; nieruchome spojrzenie’[48].

Tylko w w języku włoskim występuje związek frazeologiczny z komponentem faunicznym opisujący podkrążone oczy. Jest nim jednostka *avere calamari dagli occhi* (dosł. mieć kalmary pod oczami).

3.2.6. BRWI / RZĘSY

Analiza polskich, angielskich i włoskich związków frazeologicznych wykazała, że w badanym materiale niewiele określeń faunicznych określa brwi i rzęsy.

W polszczyźnie występują określenia bardzo jasnych brwi i rzęs, które są opisywane poprzez odwołanie do barwy świni (pol. *świńskie brwi/rzęsy*). Znaczenie frazeologizmu *świński blondyn* również zawiera informację o kolorze brwi i rzęs: ‘mężczyzna o bardzo jasnych, prawie białych włosach, brwiach, rzęsach i bardzo jasnym zaroście’ (WSF: 18–19). Inne fauniczne określenie brwi poświadczone w opracowaniach frazeologicznych to związek *sobolowe brwi*, mający znaczenie ‘brwi ciemne i gęste jak futro sobola’ (WSF: 25).

Angielski przymiotnik złożony *beetle-browed* (*beetle* ‘chrząszcz’, *brow* ‘brew’) opisuje krzaczaste lub wystające brwi[49]. Przymiotnik ten mógł być motywowany obrazem czułek wystających z głów niektórych gatunków chrząszcza[50].

Z kolei w języku angielskim używane jest wyrażenie frazeologiczne nazywające długie rzęsy poprzez porównanie do wyglądu pajęczych nóg (ang. *eye lashes like spider’s legs/tarantula’s legs* (dosł. rzęsy jak nogi pająka / tarantuli)).

---

[47] Wyrażenie *occhio di civetta* ma również znaczenie ‘złota moneta’ (DeM: 1664).
[48] Warianty *sguardo da civetta, espressione da civetta* (Q: 338).
[49] Jednostka *beetle-browed* ma również znaczenie ‘z marsową miną’ (o osobie), ‘marsowy’ (o wyrazie twarzy) (WSAP: 94).
[50] O etymologii przymiotnika złożonego *beetle-browed* (B: 110).

3.2.7. NOS

Niewiele sfrazeologizowanych jednostek faunicznych występujących w badanych językach opisuje nos. Wszystkie określenia nosa motywowane są charakterystycznym dla poszczególnych gatunków ptaków wyglądem ich dziobów.

Jeden z frazeologizmów należących do omawianej podgrupy występuje w tożsamej postaci w porównywanych językach. We frazeologii polskiej, jak również angielskiej i włoskiej, obecne jest wyrażenie motywowane charakterystycznym kształtem orlego dzioba (pol. *orli nos*; ang. *aquiline nose*; wł. *naso aquilino*). Angielszczyzna dysponuje jednym określeniem animalistycznym nosa, które ma postać przymiotnika złożonego z komponentem *hawk*, czyli 'jastrząb' (ang. *hawk-nosed* (*hawk* 'jastrząb', *nose* 'nos')), posiadającym bliski odpowiednik w polszczyźnie w postaci związku *jastrzębi nos*.

Frazeologia włoska ma w swoich zasobach inne wyrażenie, mianowicie *naso a civetta* (dosł. nos jak u sowy) nazywający haczykowaty nos. W języku polskim występują jeszcze dwa inne określenia nosa: *kaczy nos*, *kaczkowaty nos* 'nos spłaszczony, podobny do kaczego', *krogulczy nos* 'taki jak u krogulca'. W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* frazeologizm *krogulczy nos* kwalifikowany jest jako związek książkowy (USJP, II: 308).

3.2.8. USZY

Fauniczne związki frazeologiczne opisujące uszy mają poświadczenie jedynie w polskich opracowaniach frazeograficznych. Znaczenie 'mieć duże, odstające, brzydkie uszy' wyrażane jest przez zwrot *mieć uszy jak nietoperz*, natomiast wyrażenie *ośle uszy* opisuje długie i odstające uszy[51].

3.2.9. SZYJA / KARK

We wszystkich badanych językach występują wyrażenia frazeologiczne lub złożone jednostki leksykalne wyrażające znaczenie 'masywny kark', motywowane wyglądem karku byka (pol. *byczy kark*;

[51] Związek *ośle uszy* ma również drugie znaczenie: 'kara za głupotę, bezmyślność, nieuctwo' (WSFJP: 832).

ang. *bull neck*, *bull-necked*; wł. *un collo taurino*) i opisujące długą, wysmukłą szyję, powstałe poprzez odwołanie do szyi łabędzia (pol. *łabędzia szyja*; ang. *swan-like neck*; wł. *collo di cigno*). Ponadto polszczyzna posiada w swoim zasobie dwa inne określenia o znaczeniu 'długa, smukła szyja', mianowicie *bocianowata szyja*[52] oraz *gąsiorowata szyja*. W polskim i włoskim obecne są związki o znaczeniu 'bardzo długa szyja', utworzone na bazie obserwacji 'żyrafa ma bardzo długą szyję' (pol. *szyja jak u żyrafy*, *żyrafia szyja*[53]; wł. *collo di giraffa*).

3.2.10. WŁOSY

Anna Wierzbicka, pisząc o częściach ciała i uwzględniając intuicyjne kryterium czucia, nie traktuje włosów oraz zębów jako części ciała. Jej zdaniem to raczej włosy mają części wspólne z ciałem[54]. Jednak badania prowadzone wśród dzieci wykazały, że odpowiadając na polecenie „Wymień 5 części ciała", najczęściej wymieniały ręce, nogi, plecy, głowa, brzuch i właśnie włosy[55]. Wyniki badań omawiane przez Maćkiewicz można interpretować jako wskazanie, że w potocznej świadomości włosy są ważnym elementem w postrzeganiu człowieka. Zdecydowana większość faunicznych jednostek frazeologicznych opisujących włosy przekazuje informacje o ich kolorze lub sposobie uczesania. Ponadto może informować o braku włosów lub ich nadmiarze.

We wszystkich badanych językach występują frazeologizmy opisujące czarne włosy, motywowane stereotypowym wyobrażeniem kruka[56], a konkretnie barwą upierzenia tego ptaka (pol. *krucze włosy/warkocze*, *czarny jak krucze skrzydło*, *włosy jak skrzydło kruka*; ang. *raven-black hair*, wł. *capelli corvini*).

---

[52] Wariant *bociania szyja*.

[53] *Inny słownik języka polskiego* podaje wariant *żyrafowata szyja* (ISJP, II: 421).

[54] A. Wierzbicka, *Rozważania o częściach ciała*, [w:] *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*, red. E. Janus, Wrocław 1975, s. 102.

[55] J. Maćkiewicz, *Jak dzieci postrzegają ciało, czyli o kształtowaniu się wiedzy potocznej*, [w:] *Językowy obraz ciała*, dz. cyt., s. 66.

[56] Por. pol. *czarny jak wrona*. O językowym obrazie wrony zob. D. Kępa-Figura, *Kategoryzacja w komunikacji językowej na przykładzie leksemu* ptak, Lublin 2007, s. 206–237.

W języku polskim występuje doprzymiotnikowe wyrażenie porównawcze opisujące siwe lub białe włosy starych ludzi poprzez odwołanie do barwy upierzenia gołębia (pol. *siwy/biały/siwy jak gołąb/gołąbek*)[57], z kolei angielszczyzna ma w swoim zasobie frazeologicznym porównanie *as grey as a badger* (dosł. siwy jak borsuk). Należy podkreślić, że przymiotniki wchodzące w skład omawianych jednostek mają znaczenie symboliczne. Małgorzata Potent, pisząc o emocjach wywołanych przez skojarzenia ze starością, podkreśla, że: „ważne znaczenie ma także kolor włosów, stąd obok koloru szarego pojawia się także siwy i srebrny. Te warianty kolorystyczne, będące przecież odrębnymi barwami, niosą zupełnie inny typ emocji. Szczególnie srebrny, który utożsamia hieratyczność, dostojność i powagę, a tym samym konotuje szacunek względem osoby w podeszłym wieku. Nie wyraża, wiodącego przy szarości – smutku, ale podziw, a wręcz niekiedy dumę[58].

W języku polskim obecnych jest stosunkowo dużo określeń koloru włosów, na przykład: ‘siwiejące’ (pol. *szpakowate włosy*), ‘bardzo jasny blond’ (pol. *świński blond*), ‘rude’ (pol. *rudy jak wiewiórka*, *rudy jak lis*). Polskie wyrażenie frazeologiczne *ruda małpa* może być jednocześnie nośnikiem zarówno informacji o kolorze włosów danej osoby, jak i negatywnej oceny, ale może być po prostu inwektywą, której elementem jądrowym jest rzeczownik *małpa*, natomiast przymiotnik pełni wyłącznie funkcję intensyfikującą. W języku angielskim występuje wyrażenie *mousy/mousey hair* o znaczeniu ‘włosy koloru średni brąz’, które ma również charakter oceniający – przekazuje bowiem informacje o nieatrakcyjności tejże barwy (EGM: 48)[59].

W badanych językach występują związki nazywające rozmaite sposoby uczesania, motywowane obserwacjami wyglądu sierści,

---

[57] Por. ang. *dove-grey* (*dove* ‘gołąb’, *grey* ‘szary’) ‘gołębi, w kolorze gołębim’; wł. *colombino* (*colombo* ‘gołąb’) ‘gołębi, jasnopopielaty’ (WSWP, I: 526).

[58] M. Potent, *„Lęk i drżenie” – emocje wywołane przez skojarzenia ze starością (na podstawie wypowiedzi licealistów)*, [w:] *Rejestr emocjonalny języka*, red. nauk. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Siedlce 2009, s. 160.

[59] Przymiotnik *mousy/mousey* może być użyty do przekazywania informacji o ogólnej ocenie człowieka (‘cichy, raczej nieatrakcyjny’). Por. *a short, mousy woman*; *the mousy little couple from Manchester* (EGM: 48).

piór itp., przykładowo, ‘mieć włosy związane na czubku głowy’ (pol. *koński ogon*; ang. *a ponytail*; wł. *coda di/da cavallo*), ‘mieć włosy rozdzielone na pół i związane’ (pol. *mysie ogonki*; ang. *piggy* (‘świnka’; ang. *piggy tails*), ‘mieć sterczące włosy’ (pol. *mieć jeża na głowie/mieć włosy na jeża/na jeża*, *jeżasta czupryna*; *capelli da istrice* (dosł. włosy jak u jeżozwierza)), ‘mieć sterczący kosmyk’ (pol. *mieć koguta na głowie*, *mieć kogutka*)[60], ‘mieć mocno kręcone, krótkie włosy’ (pol. *mieć barana/baranka na głowie*), ‘mieć warkocze spięte na górze’ (pol. *uczesanie w baranki*).

W badanych językach występuje również frazeologizm opisujący gęste włosy za pomocą odwołania do wyobrażenia lwiej grzywy (pol. *lwia grzywa*, ang. *lion's mane*, wł. *chioma leonina*, *la capigliatura leonina*). Nadmierne owłosienie opisywane jest przez angielski idiom *as hairy as a gorilla* (dosł. owłosiony jak goryl) oraz polskie frazeologizmy porównawcze, takiej jak *kudłaty jak niedźwiedź*, *kudłaty jak yeti* oraz *zarośnięty jak yeti*.

W polszczyźnie brak jest antonimicznych określeń faunicznych. Występują one w angielskim i włoskim, są to idiomy z komponentem animalistycznym o znaczeniu ‘zupełnie łysy’. Motywacją frazeologizmu włoskiego jest wyobrażenie nieowłosionych pośladków niektórych gatunków małp (wł. *essere pelato come il culo delle scimmie* (dosł. być łysym jak tyłek małpy)), natomiast komparatywna jednostka angielska ma w swoim składzie nazwę *coot* (‘łyska’). Ptak ten ma białą plamę na ciemnej głowie, która z daleka wygląda jak łysina. Ponadto w zasobie frazeologii angielskiej występuje związek *to look like a plucked chicken/hen* (dosł. wyglądać jak oskubane kurczę / oskubana kura), służący do opisywania osób, którym zbyt krótko ścięto włosy.

W języku włoskim używana jest jednostka frazeologiczna opisujące osobę, która ma na włosach zbyt dużo brylantyny lub żelu. W swojej warstwie obrazowej odwołuje się ona do wyobrażenia przemoczonej myszy (wł. *essere unto come un topo/sembrare un topo uscito da un orcio* (dosł. być nasmarowanym jak mysz / przypominać mysz, która wyszła z glinianego dzbana))[61].

[60] Por. ang. *to have a cowlick*.

[61] Omawiane związki maja również inne znaczenie, mianowicie ‘być przemoczonym do nitki’.

3.2.11. BRODA / WĄSY

Wszystkie analizowane języki mają w swoich zasobach frazeologicznych i leksykalnych jednostki opisujące krótką brodę poprzez odwołanie się do wyobrażenia brody kozła (pol. *capia/kozia/koźla bródka/broda*, *brodaty jak kozioł*; ang. *a goatee beard* ('kozia bródka')[62]; wł. *barba caprina* (dosł kozia broda)). Polskie opracowania zwierają ponadto jednostkę opisującą barwę brody, mianowicie *krucza broda*. Tożsamego strukturalnie związku nie rejestrują opracowania angielskie i włoskie, jednak przyjąć należy, że konotacje nazwy *kruk* i jej przymiotnikowego derywatu obecne we frazeologizmach określających czarne włosy mogą być wyzyskane również w podawaniu informacji o kolorze brody w tych językach. Język polski ma również w swoim zasobie określenie dotyczące charakterystyki wrażeń wzrokowych i być może również dotykowych, którym jest wyrażenie *jeżasta broda*, którego włoskim odpowiednikiem jest związek *barba da istrice* (dosł. broda jak u jeżozwierza).

Każdy z porównywanych języków dysponuje jednostką opisującą wąsy. W języku polskim i angielskim są to określenia długich, gęstych wąsów, przy czym jednostki te mają różne motywacje. W polszczyźnie wykorzystano odwołanie do wyobrażenia suma (pol. *sumiaste wąsy*), natomiast w angielszczyźnie do wąsów morsa (ang. *walrus moustache* (dosł. morsie wąsy)). Frazeologizm włoski *baffi alla spaviera* (dosł. wąsy jak u samicy krogulca) o znaczeniu 'cienkie wąsy' ma w swoim składzie komponent *spaviera*, czyli 'samica krogulca'. Delikatnie rysujące się wąsy przypominają wyglądem linię skrzydeł krogulca w locie (L: 111).

W języku włoskim używana jest również inna nazwa fauniczna należąca do omawianego pola tematycznego, mianowicie *una mosca* ('mucha), która ma znaczenie figuratywne 'kępka zarostu (pod dolną wargą)'[63].

---

[62] W języku angielskim występuje również jednostka leksykalna *goatee* ('kozia bródka').

[63] Por. pol. *mucha* 'krawat w kształcie płaskiej kokardy' (USJP, II: 738); *muszka* kosmet. 'czarna kropka przylepiana przez kobiety na twarzy dla ozdoby lub pokrycia defektów cery, charakterystyczna zwłaszcza dla mody rokokowej' (USJP, II: 746).

3.2.12. SKÓRA

Wśród badanych jednostek faunicznych występują jednostki określające barwę skóry ludzkiej oraz związki nazywające zmiany widoczne na skórze człowieka, zarówno o charakterze trwałym, jak i nietrwałym.

Wśród jednostek określających kolor skóry znajdujemy wyrażenia przekazujące znaczenia 'bardzo czerwony' (pol. *czerwony jak indyk*, *czerwony jak rak*; ang. *as red as a turkey cock*, *as red as a lobster*; wł. *rosso come un tacchino*, *rosso come un gambero*). W języku polskim konotacje nazwy *rak* motywowały związek *spiec się jak rak*[64], używany do opisywania osób, które zbyt długo przebywały na słońcu i ich skóra stała się zaczerwieniona.

W języku polskim i włoskim używane są występują jednostki nazywające różowy odcień cery za pomocą odniesienia do barwy skóry prosięcia (pol. *różowy jak prosiaczek*; wł. *rosa come un porcellino* (dosł. różowy jak prosiaczek)).

Frazeologia włoska ma w swoich zasobach realizację fauniczną znaczenia 'mieć bardzo ciemną karnację' (wł. *essere nero come un calabrone* (dosł. być czarnym jak szerszeń)). Z kolei w języku polskim obecne są jednostki przekazujące znaczenia 'nieopalony', 'o jasnej karnacji' (pol. *biały jak łabędź*, *biały jak kość słoniowa*) oraz 'bardzo blady' (pol. *blady jak wymokły śledź*).

Ponadto w polszczyźnie występują dwa frazeologizmy opisujące twarz pokrytą piegami, motywowane wyglądem indyczego jaja, które jest pokryte centkami, mianowicie *twarz jak indycze jajo* i *piegowaty jak indycze jajo*. Pierwszy z nich ma znaczenie twarz pokryta piegami', drugi zaś – 'bardzo piegowaty'. Podobny frazeologizm, *(as) freckled as a turkey egg* (dosł. (tak) piegowaty jak indycze jajo), rejestruje zaledwie jeden słownik amerykańskiej angielszczyzny substandardowej[65]. Ani słowniki idiomów, ani standardowej angielszczyzny nie rejestrują tej jednostki. Włoskie źródła, z których wyekscer-

---

[64] Słowniki rejestrują również formę *spiekł się ktoś jak rak*.

[65] A. Bertram, *NTC's Dictionary of Folksy, Regional, and Rural Sayings. A Practical Guide to Down-Home Expressions and the Ways They are Used*, Lincolnwood 1996, s. 19.

powany został materiał, nie zawierają faunizmów opisujących piegowatych ludzi.

We frazeologii faunicznej wszystkich porównywanych języków wystąpiły jednostki nazywające zmiany na skórze wywołane przez bodźce zewnętrzne, takie jak chłód lub emocje, na przykład, strach. Obraz okresowo zmienionej skóry skojarzono ze skóra gęsi (pol. *gęsia skórka*; ang. *goose pimples/goose bumps/gooseflesh* (*goose* 'gęś', *pimple* 'pryszcz, krosta, wyprysk', *bump* 'guz', flesh 'ciało, mięso')[66], wł. *avere la pelle d'oca*, *fare la pelle di cappone* (dosł. mieć skórę gęsi, robić skórę kapłona)). We wszystkich badanych językach obecne są związki nazywające stałe zmiany skóry wokół oczu, czyli zmarszczki. W polskim i włoskim skojarzono je z kurzymi łapkami (pol. *kurze łapki*; wł. *zampe di gallina* (dosł. nogi kury)), natomiast w angielszczyźnie – z wronimi (ang. *crow's feet* (dosł. wronie stopy).

3.2.13. PAZNOKCIE

W języku polskim występują dwie jednostki opisujące paznokcie za pomocą odwołania do świata fauny. Pierwszą z nich jest wyrażenie *kocie pazurki* nazywające ostre paznokcie, drugą – związek *krogulcze paznokcie*, czyli takie jak u krogulca, oznaczony w słowniku kwalifikatorem *książkowy* (USJP, II: 308).

We polskim i włoskim używane są również jednostki opisujące brudne paznokcie, używana zwłaszcza w odniesieniu do dzieci (pol. *żałoba po kocie*; wł. *portare il lutto al gatto* dosł. nosić żałobę po zdechłym kocie (o brudnych paznokciach u dzieci)).

3.2.14. NOGI

Wyobrażenie słonia jako olbrzymiego zwierzęcia motywowało wyrażenia frazeologiczne nazywające masywne, grube nogi we wszystkich porównywanych językach (pol. *słoniowate nogi*; ang. *elephantine legs*; wł. *gambe elefantine*). W polskim i włoskim występują idiomy opisujące długie, szczupłe nogi poprzez odwołania do wyobrażeń pta-

[66] Wyrażenie *goose bupms* używane jest w amerykańskiej odmianie angielszczyzny, zaś *gooseflesh* – brytyjskiej.

sich nóg. W polskim frazeologizmie nogi określane są przymiotnikiem *bocianie* (lub *bocianowate*), natomiast we włoskim frazeologizmie pojawia się dzierżawcza forma rzeczownika czapla (wł. *gambe d'airone* (dosł. nogi czapli)). Włoska jednostka ma w stosunku do polskiej znaczenie poszerzone o cechę 'zwinne'.

Ponadto w języku włoskim występują jeszcze inne frazeologizmy określające ludzkie kończyny dolne. Trzy jednostki opisują krzywe nogi, idiom *ci passa in mezzo un cane in corsa* (dosł. przejdzie między nimi biegnący pies)[67] ma charakter hiperboli, drugi frazeologizm, *avere le gambe a balestruccio* (dosł. mieć nogi w jaskółkę)[68], wykorzystuje nazwę ptaka – jaskółki, trzeci, *avere le gambe come una rana* (dosł. mieć nogi jak żaba), odwołuje się do wyobrażenia żabich nóg.

We frazeologii włoskiej znajdujemy również związki opisujące nogi długie i szczupłe, motywowane wyobrażeniem kończyn gazeli (wł. *avere le gambe di gazella* (dosl. mieć nogi gazeli) 'mieć smukłe, długie nogi') oraz odnóży pająka (wł. *essere un ragno* (dosł. być pająkiem') 'mieć długie, szczupłe kończyny').

Angielszczyzna, podobnie jak język polski, jest stosunkowo uboga w jednostki nazywające nogi. Przymiotnik *calf-legged* (*calf* 'cielę', *leg* 'noga') ma znaczenie 'z nogami w x', natomiast *badger-legged* – 'kulawy' (*badger* 'borsuk', *leg* 'noga'; 'kulawy').

Warto nadmienić, że oprócz jednostek opisujących nogi, w języku angielskim występuje przymiotnik złożony odnoszący się do stóp, mianowicie *pigeon-toed* (*pigeon* 'gołąb, *toe* 'palec'), o znaczeniu 'szpotawy; stawiający stopy palcami do środka'.

3.2.15. PIERŚ

W badanym materiale obecne są również związki stanowiące określenia ludzkiej klatki piersiowej. W polskim, angielskim i włoskim leksykalne i frazeologiczne jednostki z komponentem faunicznym przekazują znaczenie 'z wystająca klatką piersiową' poprzez odwołanie

[67] Wariant *ci passa in mezzo un cane con una fascina in bocca* (dosł. przejdzie między nimi pies z wiązką chrustu w pysku).

[68] Wł. *balestruccio* 'jaskółka oknówka'.

do wyobrażenia klatki piersiowej danego gatunku ptaka, w polskim jest nim kura (pol. *kurza klatka piersiowa*), w angielskim – gołąb (*pigeon-breasted* (pigeon 'gołąb', breast 'pierś')) i kurczę (*chicken-breasted* (*chicken* 'kurczę', *breast* 'pierś')), we włoskim zaś tylko gołąb (*petto colombino* (dosł. gołębia pierś)).

We frazeologii włoskiej i angielskiej obecne są związki opisujące kobietę o małym biuście. W obu wyrażeniach porównawczych komponentem faunicznym jest nazwa ryby – w języku włoskim występuje sola (wł. *piatta come una sogliola* (dosł. płaska jak sola))[69], natomiast w angielskim jest to komponent *flounder* 'stornia' (ang. *as flat as a flounder* (dosł. tak płaska jak flądra))[70]. Omawiane wyrażenia frazeologiczne motywowane są charakterystycznym spłaszczeniem ciała tych gatunków.

3.3. OCENA WYGLĄDU

3.3.1. POZYTYWNA OCENA WYGLĄDU

Wśród badanych jednostek faunicznych opisujących wygląd człowieka występują również takie, które określają go w sposób ogólny, wartościując dychotomicznie: atrakcyjny – nieatrakcyjny. Nazwy niektórych zwierząt wywołują pozytywne asocjacje, podczas gdy nazwy innych kojarzone są z brzydotą.

We wszystkich badanych językach nazwa króliczek funkcjonuje jako określenie młodej, atrakcyjnej seksualnie dziewczyny (pol. *być króliczkiem*; ang. *to be a bunny*; wł. *essere una coniglietta*). W polskim i włoskim występują jednostki nazywające seksowne kobiety o atrakcyjnym wyglądzie z komponentami pochodnymi od nazwy *kot* (pol. *koci wdzięk*, *być kociakiem*; wł. *essere una gatta* (dosł. być kotką)), natomiast w angielskim w tej samej funkcji faunizmy lisica (ang. *to be a vixen* (dosł. być lisicą)) i kurczę (ang. *to be a chick* (dosł. być kurczęciem)).

---

[69] Inna nazwa to *podeszwica*.

[70] Ang. *flounder* bryt. ang. 'stornia', 'fląderka', amer. ang. 'płastuga' (WSAP: 456).

W polszczyźnie urodziwą kobietę porównuje się do łani (pol. *dziewczyna/kobieta jak łania*), natomiast w angielskim do kurczęcia (ang. *to be a chick*), we włoskim zaś – do źrebicy (wł. *essere una puledra di razza* (dosł. źrebica czystej rasy), *essere una cavallina* (dosł. być młodą klaczą)) i kurki (wł. *essere una galinella* (dosł. być kurką)).

W języku włoskim występuje jednostka *avere la bellezza dell'asino* (dosł. mieć piękno osła) opisująca piękny wygląd, który właściwy jest młodości i z upływem czasem zniknie.

3.3.2. NEGATYWNA OCENA WYGLĄDU

Wspólne porównywanym językom są jednostki nazywające ludzi uznawanych za brzydkich poprzez odwołanie do wyglądu żaby oraz jednego z jej gatunków, mianowicie ropuchy (pol. *być ropuchą*; ang. *be a toad* (dosł. być ropuchą), *as ugly as a box of frogs* (dosł. tak brzydki jak pudełko ropuch); wł. *brutto come un rospo* (dosł. brzydki jak ropucha)). Negatywna waloryzacja nazw płazów, wynikająca przynajmniej po części z problemów związanych z ich kategoryzacją, jest zgodna ze spostrzeżeniami przywoływanego już wcześniej Leacha.

Ponadto w polskim i włoskim obecne są wyrazy i wyrażenia, które odzwierciedlają postrzeganie małp, w tym koczkodana, jako zwierząt o wyjątkowej brzydocie (pol. *wyglądać jak koczkodan*, *brzydki jak małpa*; wł. *essere una bertuccia* (dosł. być koczkodanem)[71], *essere un scimmia* (dosł. być małpą), *essere uno scimmione* (dosł. być małpiszonem), *brutto come una scimmia* (dosł. brzydki jak małpa)). Jak słusznie stwierdza Kwiryna Handke, „wyraz *małpa* w funkcji epitetu zwykle ma ujemne konotacje – a dotyczy nie tylko wyglądu zewnętrznego, ale szeroko pojętych zachowań człowieka nie akceptowanych i niezgodnych z oczekiwaniami środowiska, a przecież pierwowzór nie daje tak szerokiej podstawy do negacji. Niechęć rozciąga się także na niezwykle urodziwe gatunki tych zwierząt, takie jak na przykład koczkodany, a epitety od nich się wywodzące dotycza nie tylko człowieka ubranego zbyt barwnie (co niekoniecznie

[71] Połączenie wyrazowe *essere una bertuccia* (dosł. być koczkodan) jest frazeologizmem używanym w stosunku do kobiet.

musi być negatywnie wartościujące), ale też ubranego nieładnie, niegustownie, a także wyglądającego dziwacznie, wreszcie – człowieka wstrętnego"[72].

We frazeologii polskiej ogólna negatywna ocena wyglądu wynikająca z postrzegania danej osoby jako wymizerowanej czy też niezdrowej wyrażana jest poprzez odwołanie się do wyobrażenia ryb, mianowicie wymoczonego śledzia (pol. *wyglądać jak wymokły śledź* 'wyglądać kiepsko, mizernie, marnie') i śniętej ryby (pol. *wyglądać jak śnięta ryba* 'wyglądać źle, niezdrowo; też sennie'. Innym frazeologizmem opisującym nieatrakcyjny wygląd jest fraza *pies na kogoś nie spojrzy*.

W badanych językach występują jednostki opisujące atrakcyjność wyglądu człowieka lub jej brak. W analizowanym materiale znajdujemy określenia nieatrakcyjnych kobiet (pol. być kaszalotem; ang. *to be a dog* (dosł. być psem), *to be a badger* (dosł. być borsukiem), *to be a moose* (dosł. być łosiem)[73], *to be a mule* (dosł. być mułem); wł. *essere una cozza* (dosł. być małżem)[74] i nieatrakcyjnych mężczyzn (wł. *essere un cammello* (dosł. być wielbłądem), *essere uno scrafaggio* (dosł. być karaluchem). W języku włoskim osobę wyjątkowo brzydką opisuje się poprzez odwołanie do skorpeny (wł. *essere uno scorfano* (dosł. być skorpeną)[75] oraz jaszczurki zielonej (wł. essere un ragano (dosł. być jaszczurką zieloną)). W polszczyźnie potocznej używane jest wyrażenie *wypierdek mamuta*, o znaczeniu 'człowiek brzydki, mały, słaby fizycznie', które jest silnie nachechowane stylistycznie i ma obraźliwy charakter[76].

---

[72] K. Handke, *Ignorancka potoczność*, „Język a Kultura", t. 5, *Potoczność w języku i kulturze*, red. J. Anusiewicz, F. Nieckula, Wrocław 1992, s. 182–183.

[73] Jednostka używana w brytyjskiej odmianie angielszczyzny.

[74] W języku włoskim rzeczownik *una cozza* jest rodzaju żeńskiego.

[75] Skorpeny to „rodzina jadowitych ryb z rzędu skorpenokształtnych. Głowy wielu z nich pokrywają chrząstkowe i skórne kolce i płaty, służące jako kamuflaż wśród skał i roślin morskich. Ryby te wyposażone są w ostre kolce jadowe w przedniej części płetwy grzbietowej" *Leksykon zwierząt...*, dz. cyt., s. 405.

[76] Związek *wypierdek mamuta* ma drugie znaczenie 'rzecz nieudana, nieładna, byle jaka' (WSFJP: 376).

We wszystkich badanych językach występuje frazeologizm *brzydkie kaczątko* (ang. *ugly duckling*; wł. *anatroccollo brutto*). Ta jednostka o proweniencji literackiej jest polisemiczna: może być używana do wyrażania negatywnej oceny wyglądu człowieka (‘ktoś lub coś nieładne, kalekie, nieefektowne’; ‘określenie osoby (rzadziej rzeczy) brzydkiej wywołującej litość’) lub przekazywać informację o pozornej niskiej wartości danej osoby (‘ktoś niepozorny, niedoceniany, kto jednak ma wartościowe cechy, umożliwiające osiąganie sukcesów’)[77]. Warto zwrócić uwagę na fakt, że w języku włoskim funkcjonuje również inny związek opisujący przemianę wyglądu człowieka, mianowcie *mutarsi da bruco in farfalla* (dosł. zmienić się z poczwarki w motyla).

We wszystkich badanych językach występują związki frazeologiczne, które nazywają zmokłą osobę poprzez odwołania do wyobrażenia przemoczonych zwierząt. W języku polskim jest to obraz zmokłej kury (pol. *wyglądać jak zmokła kura*)[78], w angielskim – szczura (ang. *to look like a drowned rat* (dosł. wyglądać jak szczur po utonięciu), *to be as wet as a drowned rat* (dosł. być mokrym jak szczur po utonięciu)), we włoskim zaś – kurczęcia i myszy (wł. *essere un pulcino bagnato/inzuppato* dosł. być jak zmokłe kurczę), *bagnato come un topo* (dosł. zmokły jak mysz)). W języku włoskim funkcjonuje również polisemiczny idiom porównawczy z komponentem *mysz*, mianowicie *parere/sembrare un topo uscito da un orcio* (dosł. wyglądać jak / przypominać mysz, która wyszła z glinianego dzbana (na wino, wodę, oliwę)). Pierwsze ze znaczeń jest tożsame ze znaczeniem idiomu *bagnato come un topo*, natomiast drugie to ‘mający włosy pełne brylantyny / żelu’.

W angielszczyźnie negatywną ocenę wyglądu przekazują również inne frazeologizmy obrazowe, które nie mają w swoim składzie komponentu *przemoczony/wet/bagnato*. Pierwszy z nich, *to look like sth the cat brought in* (dosł. wyglądać jak coś, co przyniósł kot), odwołuje

[77] Angielska jednostka może być używana zarówno w odniesieniu do osób, jak i rzeczy (CID: 443)).

[78] Por. *wyglądać jak zdechła kura*. Polski związek może być również używany do wyrażania ogólnej negatywnej oceny wyglądu (WSFJP: 341).

się do obrazu kocich zdobyczy, które wywołują obrzydzenie u ludzi. Drugi, *to look like dog's dinner* (dosł. wyglądać jak psi obiad), motywowany jest wyobrażeniem psiego jedzenia, które stanowią odpadki z ludzkiego stołu, a więc nieatrakcyjne pożywienie[79].

3.4. UBIÓR

Jak już wcześniej wspomniano, frazeologizmy mające w swoim składzie komponenty fauniczne opisują również te aspekty wyglądu człowieka, na które on sam ma wpływ, na przykład jego ubiór. Wśród jednostek należących do omawianej podgrupy występują w zasadzie wyłącznie połączenia przekazujące negatywną ocenę.

Przykładowo, ogólna negatywna ocena wyglądu danej osoby wyrażana jest również przez związek porównawczy *wyglądać jak strach na wróble* (ang. *to be a scarecrow*; wł. *essere un spaventapasseri*). W zasobie frazeologicznym języka polskiego występuje ponadto frazeologiczna realizacja znaczenia 'wygląda dziwnie w za dużych butach z cholewami', mająca postać zwrotu porównawczego *wygląda ktoś jak kot w butach*. W faunicznej frazeologii polskiej obecna jest również jednostka, za pomocą której opisuje się bardzo wymięte, pogniecione ubranie (pol. *coś jest jak psu/krowie z gardła wyjęte/wyciągnięte*).

W angielszczyźnie używa się jednostki o znaczeniu 'ubrać się na oficjalną okazję tak, że wygląda się śmiesznie'[80] (ang. *to be done up/dressed up like dog's dinner*)[81]. Inny związek angielski przekazujący negatywną ocenę ubioru człowieka o znaczeniu 'być ubranym niestosownie, wyglądać śmiesznie' to frazeologizm *to be dressed like a hog in armour* (dosł. być ubranym jak wieprz w zbroję), który odwołuje się do kontrastu między wieprzem i zbroją, częścią rynsztunku rycerskiego. Ponadto w angielszczyźnie występuje frazeologizm

---

[79] Por. pol. *pasztet* 'mało atrakcyjna dziewczyna'.

[80] Por. pol. związek występujący w żargonie uczniowskim *wystroić się jak mrówka na otwarcie lasu.*

[81] Według opracowań leksykograficznych jednostka ta występuje w dwóch odmianach angielszczyzny, brytyjskiej i australijskiej.

używany do opisywania osób noszących zbyt ciasne, opięte ubrania (ang. *to look like a trussed chicken* (dosł. wyglądać jak obwiązany kurczak)).

Analiza wyekscerpowanego materiału pozwala stwierdzić, że jedynie w języku włoskim występuje stałe połączenie wyrazowe przekazujące pozytywną ocenę wyglądu. Jest to połączenie czasownika kopulatywnego *essere* z jednowyrazową metaforą *essere un moscardino* (dosł. być orzesznicą) o znaczeniu 'być elegancikiem'.

4. OPIS CZYNNOŚCI ZMYSŁÓW I WYBRANYCH CZYNNOŚCI ODBIERANYCH ZMYSŁAMI

Czynności zmysłów są bardzo ważne dla człowieka i jego funkcjonowania w otaczającym go świecie, a fakt ten znajduje językowe odzwierciedlenie w postaci związków frazeologicznych występujących w analizowanym materiale. Idiomy należące do tej grupy opisują czynności narządów wzroku[82], słuchu i węchu poprzez odwołania do świata fauny.

4.1. WZROK

Frazeologizmy opisujące czynności narządu wzroku są nośnikami dwubiegunowej ewaluacji zdolności widzenia, przy czym warto zwrócić uwagę na fakt, że zdecydowana większość jednostek wyraża ocenę pozytywną.

We wszystkich badanych językach występują związki o znaczeniu 'mieć doskonały wzrok' z komponentem orzeł (pol. *mieć orli wzrok*; ang. *to be eagle-eyed* (*eagle* 'orzeł', *eye* 'oko'); wł. *avere occhio d'aquila* (dosł. mieć oko orła), *avere gli occhi d'acquila* (dosł. mieć oczy orła), *avere la vista d'acquila* (dosł. mieć wzrok orła)). Drugim elementem

[82] O polskich czasownikach oznaczających percepcję wzrokową zob. np. M. Zawisławska, *Czasowniki oznaczające percepcję wzrokową we współczesnej polszczyźnie. Ujęcie kognitywne*, Warszawa 2004.

faunicznym obecnym w polskich, angielskich i włoskich frazeologizmach opisujących ludzi mających dobry wzrok i widzących w ciemnościach jest nazwa *kot* (pol. *mieć kocie oczy/koci wzrok*, *widzieć w nocy jak kot*; ang. *to be cat-eyed* (*cat* 'kot', *eye* 'oko'); wł. *vedere al buio come i gatti* (dosł. widzieć w ciemności jak koty)). Ponadto w polszczyźnie funkcjonują jednostki o tożsamym znaczeniu z komponentem *sowa* (pol. *sowie oczy*, *sowi wzrok*).

W polszczyźnie i angielszczyźnie frazeologizmy opisujące dobry wzrok wykorzystują również potencjał konotacyjny nazwy *jastrząb* (pol. *jastrzębi wzrok*, *jastrzębie oczy*, *jastrzębie spojrzenie*; ang. *have eyes like a hawk* (dosł mieć oczy jak jastrząb), *hawk-eyed* (*hawk* 'jastrząb', *eye* 'oko')), natomiast we włoskim i polskim jednostki należące do omawianej podgrupy mają w swoim składzie nazwę innego ptaka, mianowicie sokoła (pol. *sokoli wzrok*; wł. *avere gli occhi di falco* (dosł. mieć oczy sokoła)).

We frazeologii polskiej występują również inne frazeologizmy opisujące dobry wzrok: *oczy jak u żbika*. W języku angielskim i włoskim w podobnym znaczeniu używane są jednostki motywowane przekonaniem o dobrym wzroku rysia (ang. *be lynx-eyed* (*lynx* 'ryś', *eye* 'oko'); wł. *occhio cerviero* (dosł. rysie oko)).

Jak widać z powyższego zestawienia, polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy opisujące doskonały wzrok to związki motywowane stereotypowymi wyobrażeniami dzikich ptaków i zwierząt należących do rodziny kotów. Należy podkreślić, że wśród składników omawianych związków frazeologicznych dominują nazwy drapieżników.

Jak już wcześniej wspomniano, znacznie mniej jednostek frazeologicznych nazywa słaby wzrok. We wszystkich językach występuje wyrażenie porównawcze z przymiotnikiem *ślepy* i rzeczownikiem *kret* (pol. *ślepy jak kret*, *kreci wzrok*; ang. *as blind as a mole* (dosł. tak ślepy jak kret); wł. *cieco come un talpa* (dosł. ślepy jak kret)). W języku angielskim obecne jest również porównanie z innymi komponentami faunicznymi, mianowicie z nazwą *coot* ('łyska'; ang. *as blind as a coot* (dosł. tak ślepy jak łyska)) i nazwą *bat* ('nietoperz'; ang. *as blind as a bat* (dosł. tak ślepy jak nietoperz)). Pierwsze z wymienionych wyrażeń porównawczych motywowane jest wyobrażeniem wyglądu ptaka, który ma białą plamę na ciemnej głowie, która z daleka wygląda jak

łysina. Z kolei włoski zwrot frazeologiczny *non vedere un buffalo nella neve* (dosł. nie widzieć bawołu w śniegu) prawdopodobnie odwołuje się do wyobrażenia bawołu afrykańskiego o ubarwieniu od brunatnego do czarnego, którego barwa kontrastuje z bielą śniegu.

4.2. PATRZENIE

Wśród badanych związków animalistycznych występują również takie, które określają sposób patrzenia. Pierwsza grupa jednostek to frazeologizmy o znaczeniu ‘patrzeć bezmyślnie; patrzeć z zachwytem’ (pol. *robić cielęce oczy*; ang. *make/cast sheep eyes* (dosł. robić owcze oczy); wł. *fare gli occhi di pesce lesso/di pesce morto/di pesce fradicio* (dosł. robić oczy jak ryba z wody / jak martwa ryba / jak zepsuta ryba), *fare gli occhi di triglia* (dosł. robić oczy barweny)). *Uniwersalny słownik włosko-polski*, objaśniając pochodzenie omawianej jednostki, podaje, że „w chwili śmierci źrenice ryb mają rozmarzony wyraz” (USWP: 1305).

Ponadto badane języki mają w swoich zasobach frazeologicznych jednostki, które opisują wyraz oczu człowieka. Przykładowo, w angielszczyźnie funkcjonuje przymiotnik złożony *dove-eyed*, motywowany konotacjami wyrazu *dove*[83], mający znaczenie ‘o niewinnych oczach, mający łagodne spojrzenie’. Z kolei włoskie wyrażenie *sguardo civettuolo* (dosł. sowie spojrzenie) opisuje zalotne spojrzenie[84]. Niechętne komuś spojrzenie określane jest za pomocą idiomów: pol. *patrzeć/spoglądać bykiem* i *popatrzeć żbikiem*, *spojrzeć, patrzeć, popatrzeć (na kogoś) jak wilk*, wł. *guardare in cagnesco* (dosł. patrzeć z psiego)[85].

Uporczywe wpatrywanie się opisywane jest przez jednostki mające w swoim składzie nazwy zwierząt domowych, na przykład pol.

---

[83] Por. *doveish/dovish, hawks and doves.*

[84] Por. *civetta* ‘kokietka, zalotnica’, *civettare* ‘kokietować, uwodzić, zalecać się’, *civetteria* ‘kokietria, zalotność’, *civettone* ‘podrywacz, kobieciarz’ (USWP: 231).

[85] Warto nadmienić, że w zasobach frazeologicznych języka polskiego i włoskiego obecne są nazywające nieżyczliwe spojrzenie jednostki z komponentem *bazyliszek/basilisco* (pol. *wzrok bazyliszka/bazyliszkowy*; wł. *avere/fare gli occhi di basilisco/occhi da basilisco/sguardo di basilisco*).

gapić się/patrzeć/wlepiać wzrok jak sroka/pies w gnat, *gapić się jak cielę na malowane wrota*, *gapić się jak gawron*; ang. *to look/stare like a stuck pig* (dosł. gapić się jak świnia, która utknęła[86]). Ponadto w polszczyźnie występują inne jednostki opisujące sposób patrzenia. Przykładowo, związek *patrzeć baranim wzrokiem* ma znaczenie ‘patrzeć tępym wzrokiem’. Idiom *zapuścić żurawia* używany jest do nazwania ukradkowego spoglądania, zaglądania gdzieś. Z kolei we frazeologii włoskiej występuje jednostka *fare l'occhio del porco* (dosł. zrobić oko świni) o znaczeniu ‘patrzeć spod oka, patrzeć kątem oka’.

4.3. SŁUCH

Związki frazeologiczne z komponentem faunicznym opisujące czynności narządu słuchu są nieliczne, jednak w każdym z badanych języków wystąpiła jednostka określające je, przy czym w poszczególnych językach te spetryfikowane połączenia wyrażają różne pojęcia. Pierwszą grupę związków stanowią jednostki opisujące brak słuchu muzycznego. W polszczyźnie potocznej funkcjonuje idiom *słoń komuś nadepnął na ucho* używany w odniesieniu do osób o małej wrażliwości muzycznej. W angielszczyźnie występuje wyrażenie porównawcze *as deaf as an adder* (dosł. głuchy jak żmija) o znaczeniu ‘kompletnie głuchy’.

Druga grupa to frazeologizmy używane do opisywania osób obdarzonym dobrym słuchem. W języku polskim używany jest zwrot *mieć ucho jak nietoperz*, natomiast opracowania włoskie rejestrują związek *avere orecchi di lepre* (dosł. mieć uszy zająca).

4.5. WĘCH

Podobnie jak w przypadku zmysłu słuchu, zmysł powonienia jest opisywany przez nieliczne jednostki fauniczne. Należy podkreślić, że występują one tylko w dwóch językach, mianowicie polskim i włoskim. Są one motywowane wiedzą potoczną dotyczącą większej wrażliwości psów niż ludzi na zapachy. Obserwacja ta, zgodna z badaniami

[86] Ang. *stuck* ‘zablokowany, zaklinowany’ (WSAP: 1165).

naukowymi, znalazła językowe odzwierciedlenie w postaci polskich związków *psi węch*, *węszyć jak pies*, oraz włoskich idiomów porównawczych *avere il fiuto come un segugio* (dosł. mieć węch jak ogar) oraz *avere il fiuto come un cane poliziotto* (dosl. mieć węch jak pies policyjny). W związku włoskim komponentem jest hiponim wyrazu *pies*, mianowicie *segugio*, czyli ‘ogar’.

4.6. SMAK

Wyłącznie we frazeologii angielskiej występuje związek opisujący smak odczuwany przez człowieka. Jest to doczasownikowe porównanie *to have a mouth (that tastes) like the bottom of a parrot's cage* (dosł. mieć w ustach smak przypominający klatkę papugi).

4.7. ZAPACH

W zasobach frazeologii faunicznej badanych języków obecne są również jednostki opisujące przykry zapach wydzielany przez człowieka. W polskim, angielskim i włoskim zwierzęciem, które postrzegane jest jako stworzenie o nieprzyjemnym zapachu, jest kozioł. Jego postrzeganie i ocena znajduje językowe odzwierciedlenie w zwrotach porównawczych, których ośrodkiem jest czasownik *śmierdzieć* (ang. *to stink*, wł. *puzzare*) bądź jego synonimy (pol. *cuchnąć/śmierdzieć jak kozioł/cap*, ang. *to smell like a ram-goat* (dosł. śmierdzieć jak kozioł), wł. *puzzare come un caprone* (dosł. śmierdzieć jak kozioł)), a w języku polskim również derywat przymiotnikowy *capi* w wyrażeniach (pol. *capi odór*)[87].

W języku polskim i angielskim osoby o nieprzyjemnym zapachu porównywane są do skunksa, którego stereotypową cechą jest wydzielanie brzydkiego zapachu (pol. *śmierdzi jak skunks*; ang. *to stink like a polecat*[88]).

---

[87] Por. pol. czasownik *capić* uzywany w odmianach substandardowych.

[88] Wyraz *polecat* ma dwa znaczenia: ‘tchórz’, amer. ang. ‘skunks’. Por. hasło *polecat* (WSAP: 901).

W języku polskim występują nazywające nieprzyjemny zapach jednostki z komponentem *pies* (pol. *śmierdzi jak psu spod ogona*, *śmierdzi jak zdechły pies*). Język włoski bogaty jest w jednostki nazywające nieprzyjemny zapach, które motywowane były zarówno zapachem zwierząt w ogóle (wł. *puzzare come un animale* (dosł. śmierdzieć jak zwierzę)), jak i konkretnych gatunków, mianowicie hieny (*puzzare come una iena* (dosł. śmierdzieć jak hiena)), ryby (*puzzare come un pesce (marcio)* (dosł. śmierdzieć jak (zepsuta) ryba)) i świni (*puzzare come un maiale* (dosł. śmierdzieć jak świnia)).

4.8. DŹWIĘKI WYDAWANE PRZEZ CZŁOWIEKA

W analizowanych jednostkach frazeologicznych opisujących dźwięki wydawane przez człowieka najwięcej jest odniesień do odgłosów znanych człowiekowi z własnego doświadczenia. Najliczniej występują nazwy zwierząt gospodarskich i domowych, natomiast stosunkowo niewielka jest liczba nazw zwierząt dzikich. Związki te nazywają różnorodne dźwięki wydawane przez człowieka, a wiele jednostek wartościuje je, sytuując na bipolarnej skali: przyjemny – nieprzyjemny dla ludzkiego ucha.

Frazeologizmy nazywające przeraźliwe dźwięki wydawane przez ludzi porównywane są do tych wydawanych przez ranne zwierzęta (pol. *skowyczeć jak (ranny) wilk*, *ryczeć jak ranny/rozjuszony/dziki zwierz*) lub zwierzęta zabijane w celu spożycia przez człowieka, na przykład prosię (pol. *kwiczeć jak zarzynane prosię*; ang. *to squeal/yell like a stuck pig*), bawół (pol. *ryczeć jak (zarzynany) bawół*; por. *ryczeć jak zarzynane zwierzę*) czy cielę (wł. *piangere come un vitello tagliato* (dosł. płakać jak zarzynane cielę)). Inne związki powstały w przeszłości na bazie obserwacji typowych, codziennych zdarzeń, których uczestnikami były zwierzęta gospodarskie i domowe (pol. *kwiczeć jak świnia w płocie*, *wyć jak zbity pies*; wł. *strillare come una gallina spennata* (dosł. wrzeszczeć jak obskubywana kura), *strillare come un gatto stretto al uscio* (dosł. wrzeszczeć jak kot przyciśnięty drzwiami)).

W polszczyźnie i angielszczyźnie występują zwroty porównawcze o znaczeniu ‘krzyknąć głośno i groźnie’, mające w swoim składzie komponent *lew* (pol. *ryknąć jak lew*; ang. *to roar like a lion*). Po-

nadto, w polskich doczasownikowych porównaniach o znaczeniu 'głośno ryczeć' występują również inne komponenty, na przykład *wół* i *tur* (pol. *ryczeć jak wół/tur*)[89], we włoskim natomiast używany jest frazeologiczny zwrot porównawczy o tożsamym znaczeniu *strillare come l'acquila* (dosł. wrzeszczeć jak orzeł).

W idiomatyce polskiej wysokie dźwięki wydawane przez człowieka, pisk, opisywane są za pomocą porównań z komponentami *kot* i *szczenię/szczeniak* (pol. *piszczy ktoś jak kot*, *piszczy ktoś jak szczenię/szczeniak*). W języku polskim wydawanie dźwięków odbieranych jako żałosne opisywane jest przez dwa zwroty porównawcze z komponentem *pies* (pol. *wyje ktoś jak pies*, *skamle/skomle ktoś jak pies*), natomiast cichych i żałosnych przez zwrot porównawczy *kwili ktoś jak pisklę*[90]. W badanych językach wystąpiły jednostki opisujące ciche dźwięki wydawane przez człowieka, na przykład w języku włoskim istnieje frazeologizm opisujący cichy, słaby głos poprzez odwołanie do głosu komara (wł. *vocina da zanzara* (dosł. głos komara)).

We frazeologii polskiej i włoskiej ludzi milczących oraz niemych opisuje się poprzez odwołanie do stereotypowego wyobrażenia ryby (pol. *milczeć jak ryba*, *milczący jak ryba*, *niemy jak ryba*; wł. *muto come un pesce*)[91]. Ponadto w polszczyźnie ludzie cisi i milczący określani są przy użyciu doczasownikowego porównania *milczeć jak trusia*. We frazeologii angielskiej ludzie milczący porównywani są do małży i ostryg (np. *to shut up/close up like a clam* (dosł. zamknąć się jak małż), *to be as tight mouthed as a clam* (dosł. tak małomówny jak małż)[92], *as close as an oyster/a Kentish oyster* (dosł. tak zamknięty jak ostryga / kentyjska ostryga)).

W polszczyźnie i angielszczyźnie realizowanym frazeologicznie znaczeniem jest 'mówić zachrypniętym głosem' (pol. *skrzeczy ktoś jak*

---

[89] Także 'głośno płakać lub krzyczeć'.

[90] Według *Słownika porównań* związek ten może być używany w odniesieniu do osoby dorosłej lub zwierzęcia (SP: 71).

[91] Por. pol. *jak rak świśnie, a ryba piśnie* 'nigdy', przysłowie *dzieci i ryby głosu nie mają*. Na parafrazie przytoczonego przysłowia opiera się slogan reklamowy firmy Lisner *Lisner. Ryby mają głos*. Zob. M. Spychalska, M. Hołota, *Słownik sloganów reklamowych*, Warszawa 2009, s. 87.

[92] Ang. *tight* 'zaciśnięty', X-*mouthed* 'o X ustach'.

sroka; ang. *to speak as hoarse as a crow* (dosł. mówić tak ochryple jak wrona)).

Niektóre związki nazywają konkretne rodzaje dźwięków wydawanych przez człowieka, takich jak na przykład śmiech czy płacz. We wszystkich porównywanych językach występują związki opisujące ludzki śmiech poprzez odwołanie się do brzmienia końskiego rżenia (pol. *rży/zarżał ktoś jak koń*, *koński śmiech*; ang. *horse laugh* (dosł. koński śmiech); wł. *ridere come un cavallo* (dosł. śmiać się jak koń)). W języku włoskim potencjał konotacyjny tej nazwy wykorzystany został również w stałym połączeniu wyrazowym opisującym silny kaszel, mianowicie *tosse da cavallo* (dosł. kaszel konia). Polszczyzna i angielszczyzna zawierają w swoich zasobach również inne jednostki odnoszące się do śmiechu, w których składnikiem faunicznym jest wyraz *hiena* bądź jego przymiotnikowy derywat (pol. *hieni śmiech*; ang. *hyena-like laugh*). Obraz hieny, padlinożercy, jest zdecydowanie negatywny w kulturze polskiej, angielskiej i włoskiej, związek ten nazywa nieprzyjemny, złośliwy śmiech[93].

Płacz opisywany jest przez frazeologizmy fauniczne w dwóch spośród badanych języków, mianowicie w polskim i włoskim. W polszczyźnie znaczenie ‘płakać obficie’ wyrażane jest przez związek *płakać jak bóbr* motywowany przeświadczeniem, że bóbr opłakuje „swój „strój”, czyli wydzielinę specjalnych gruczołów dawniej cenioną jako lekarstwo i dlatego poszukiwaną przez myśliwych. Strojem bobrowym nazywano też same gruczoły, które bóbr rzekomo miał sobie odgryzać, aby – zostawiwszy je myśliwym – uratować życie” (SP: 111). Oprócz omawianego związku w polszczyźnie występuje idiom *śpiewać baranim głosem*, mający dwa znaczenia, z których jedno odnosi się do płaczu. W języku włoskim używane są dwa zwroty porównawcze o znaczeniu ‘przeraźliwie płakać’ zawierające nazwy zwierząt młodych (wł. *piangere come un vitello* (dosł. płakać jak cielę), *piangere come un agnellino* (dosł. płakać jak jagniątko)).

[93] Por. inne związki z omawianym komponentem, np. pol. *hiena cmentarna*; wł. *puzzare come una iena*.

W języku polskim występują związki odnoszące się do dźwięków wydawanych przez człowieka, które mają dwa znaczenia, z których pierwsze to ‘wydawać dźwięki podobne do tych, jakie charakterystyczne są dla danego gatunku’, drugie zaś ma charakter figuratywny. Przykładowo, związek *pieje/zapiał ktoś jak kogut* jest używany w znaczeniu ‘wydawać dźwięki podobne do kogucich’ oraz ‘mówić lub śpiewać nienaturalnie wysokim głosem’. Idiom ten może być również używany w znaczeniu wydaje dźwięki podobne do kogucich. Podobnie jest w przypadku jednostek *kracze ktoś jak kruk* (‘wydaje dźwięki podobne do kruczych; także przenośnie: wieści coś złego’ SP: 68) oraz *kracze ktoś jak wrona* (‘wydaje dźwięki podobne do wronich; także przenośnie: wieści coś złego’ SP: 68).

Niektóre związki nazywające dźwięki wydawane przez człowieka nie są nośnikami wyraźnego wartościowania, jednak z racji występowania w nich komponentów animalistycznych o negatywnych konotacjach, można uznać je za deprecjonujące człowieka. Przykładem takich jednostek są między innymi następujące połączenia: pol. *chrząkać jak świnia*; ang. *to grunt like a pig* (dosł. chrząkać jak świnia). W języku polskim i angielskim występują jednostki opisujące dźwięki wydawane przez człowieka, które przypominają syk węża (pol. *syczy/syknął ktoś jak wąż/żmija*; ang. *to hiss like a snake* (dosł. syczeć jak wąż). Osłabione wartościowanie występuje w przypadku frazeologizmów opisujących dyszenie i sapanie (pol. *dyszy ktoś jak zgoniony pies*; wł. *sbuffare/soffiare/ansimare come un cavallo* (dosł. dyszeć / sapać / ciężko oddychać jak koń), *sbuffare come un torello* (dosł. dyszeć jak byczek)) i parskanie (pol. *parska ktoś jak kot* (np. myjąc się), *parska ktoś jak koń*, *parska ktoś jak (młody) źrebak*). Pozytywne zabarwienie mają zwroty motywowane wyobrażeniem dźwięków wydawanych przez kota (pol. *mruczy jak kot* ‘mruczy z zadowolenia’; wł. *fare le fusa come un gatto*).

W badanym materiale występują również jednostki odnoszące sie do muzyki, na przykład pięknego śpiewu człowieka opisywanego za pomocą odwołań do dźwięków wydawanych przez ptaki. Związki te, wyrażające znaczenie ‘bardzo pięknie śpiewać’, mają w swoim składzie hiperonim *ptak* lub zawierają nazwy gatunkowe. Przykładowo, we wszystkich porównywanych językach występuje frazeolo-

giczna realizacja potocznej wiedzy na temat pięknego śpiewu słowika w postaci doczasownikowych porównań o znaczeniu ‘pięknie śpiewać’ (pol. *śpiewać jak słowik*; ang. *to sing like a nightingale* (dosł. śpiewać jak słowik); wł. *cantare come un usignolo* (dosł. śpiewać jak słowik)).

We frazeologii polskiej stereotyp słowika motywował dwa inne idiomy, mianowcie wyrażenie *trele słowicze* o znaczeniu ‘piękny śpiew’ oraz zwrot *mieć słowiczy głos*, który znaczy ‘mieć piękny głos’. W polskim i angielskim śpiew, który jest oznaką wesołości, kojarzony jest ze skowronkiem (pol. *śpiewać cały dzień jak skowronek*; ang. *to sing like a lark* (dosł. śpiewać jak skowronek). Ponadto w angielszczyźnie funkcjonuje zwrot porównawczy *to sing like a bird* (dosł. śpiewać jak ptak), natomiast we włoskim składnikiem faunicznym porównania o tożsamej strukturze jest nazwa zięba (wł. *cantare come un fringuello* (dosł. śpiewać jak zięba)). Polszczyzna ma również w swoim zasobie jednostkę *śpiewać jak kanarek*[94].

We frazeologii angielskiej znaczenie ‘przymilny, aksamitny głos’ wyrażane jest przez związek *a voice as soft as a snake* (dosł. głos tak delikatny jak wąż)[95].

W języku polskim i włoskim do jednostek oceniających negatywnie muzykę i śpiew należą związki z komponentem *kot* i derywatami tego wyrazu (pol. *kocia muzyka*[96]; wł. *musica da gatti* (dosł. kocia muzyka)). Znaczenie ‘brzydko śpiewać’ wyrażane jest przez polskie i włoskie frazeologizmy z komponentami faunicznymi (pol. *skrzeczeć jak żaba*, *beczeć jak baran*, *śpiewać baranim głosem*, *beczeć jak koza*;

---

[94] Idiom polski ma pseudo-ekwiwalent w języku włoskim. Porównanie doczasownikowe *cantare come un canarino* (dosł. śpiewać jak kanarek) ma znaczenie ‘zdradzić tajemnicę’ (Q: 91).

[95] Wariant *a snake-like voice*.

[96] Por. ang. *caterwauling* ‘miauczenie, zawodzenie’ (WSAP: 182). Tradycja średniowieczna, w której kot był zwierzęciem diabolizowanym, przyczyniła się do wynalezienia kocich organów, których powstanie mogło ugruntować omawiany element stereotypu kota, tj. ‘kot wydaje nieprzyjemne dla ludzkiego ucha dźwięki’. Aby słuchać kociej muzyki, kilkadziesiąt kotów zamykano w skrzyni z dziurami, przez które wystawały ich ogony. Szarpano za nie lub kłuto szpilkami, a przerażone koty przeraźliwie miauczały. Zob. P. Picq, J.-P. Digard, B. Cyrulik, K. L. Matignon, *Najpiękniejsza historia zwierząt*, Warszawa 2002, s. 131.

wł. *cantare come un gatto* (dosł. śpiewać jak kot); wł. *cantare come una rana* (dosł. śpiewać jak żaba), *cantare come un cane* (dosł. śpiewać jak pies)). Jedynie w polszczyźnie obecna jest frazeologiczna realizacja znaczenia 'nie mieć słuchu muzycznego' (pol. *słoń komuś nadepnął na ucho*)[97].

W badanych językach występują również jednostki, które przekazują znaczenie 'hałasować' (pol. *rozrabia ktoś jak pijany zając*; wł. *schiamazzare come un'oche* (dosł. krzyczeć jak gęsi), *fare come le ocche del Campidoglio* (dosł. robić jak gęsi z Kapitolu)[98]).

W języku angielskim funkcjonuje faunizm nazywający specyficzny rodzaj gwizdu, jaki wydaje mężczyzna na widok atrakcyjnej kobiety przechodzącej ulicą, który ma w swoim składzie komponent *wolf* ('wilk'; ang. *a wolf-whistle* (dosł. wilczy gwizd)). Ponadto w angielszczyźnie używane jest compositum *cat-call* o znaczeniu 'gwizd wyrażający czyjąś dezaprobatę'.

5. OPIS PORUSZANIA SIĘ

Liczne jednostki frazeologiczne z komponentem faunicznym opisują poruszanie się, przy czym – na co zwraca uwagę pisząca o frazemach komparatywnych z komponentem zoonimicznym Barbara Rodziewicz[99] – związki te określają przede wszystkim dwa aspekty: pierwszy to tempo, w jakim człowiek porusza się, drugi zaś – sposób, w jaki wykonuje on tę czynność. Należy podkreślić, że niektóre frazeologizmy są jednocześnie nośnikami informacji o tempie i sposobie, co jest uwarunkowane znaczeniem czasownika lub aktualizowanymi w związku konotacjami komponentu faunicznego. Wiele jednostek

---

[97] Por. ros. *медведь на ухо настyпиил кому-л.* (dosł. niedźwiedź na ucho nastąpił komuś); ang. *to have a van Gogh ear for music* (dosł. mieć ucho van Gogha do muzyki).

[98] Cisza opisywana jest przez włoski idiom *non sentir volare una mosca* (dosł. nie słyszeć, jak leci mucha).

[99] B. Rodziewicz, *Frazemy komparatywne z komponentem zoonimicznym w języku polskim, rosyjskim i niemieckim*, Szczecin 2007, s. 111.

należących do tego subpola to odczasownikowe zwroty porównawcze i odprzymiotnikowe wyrażenia porównawcze odwołujące się do stereotypowych wyobrażeń poszczególnych gatunków.

5.1. OPIS TEMPA PORUSZANIA SIĘ WE FRAZEOLOGII FAUNICZNEJ

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej tempo przedstawiane jest w ujęciu bipolarnym, tzn. jednostki opisują poruszanie się szybko i poruszanie się wolno[100], natomiast brak określeń neutralnych. Większość omawianych związków ma charakter wartościujący: liczne frazeologizmy nazywające szybkie poruszanie się waloryzują dodatnio, natomiast te, które są określeniami powolnego przemieszczania się, przekazują ocenę negatywną.

5.1.1. PORUSZANIE SIĘ SZYBKO

We wszystkich analizowanych korpusach związków frazeologicznych występują jednostki opisujące szybkie przemieszczanie się. Zasoby frazeologiczne wszystkich porównywanych języków zawierają jednostki o znaczeniu ‘biec szybko’ (pol. *pomknął/mknie ktoś jak zając*, *biec/pędzić jak chart*, *biec jak jeleń*, *biec jak sarna*, *pomknął/mknie ktoś jak sarna*[101]; ang. *to run like a deer* (dosł. biec jak jeleń); wł. *correre come una lepre* (dosł. biec jak zając), *correre come un barbero* (dosł. biec jak koń berberyjski)).

W badanych językach występują również frazeologiczne realizacje znaczenia ‘bardzo szybki’ (pol. *rączy jak jeleń*, *szybki jak sarenka*, *śmigły jak sarna*, *śmigły jak ptak*, *szybki jak kot*; ang. *as fast/swift as a deer* (dosł. szybki / rączy jak jeleń), *as fleet as a gazelle* (dosł. tak szybki jak gazela), *as fast as a hare* (dosł. tak szybki jak zając), *as quick as a snake* (dosł. tak szybki jak wąż), *as swift as a hawk* (dosł. tak szybki jak jastrząb); wł. *essere agile/veloce come un levriere* (dosł.

---

[100] O szybkości (cechy „szybko” i „wolno”) w polskiej i rosyjskiej frazeologii zob. E. Straś, *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*, Katowice 2008, s. 112–128.

[101] Por. *uciekać/zmykać jak zając*, *uciekać jak sarna ścigana przez wilki.*

być zwinnym / szybkim jak chart)[102], *veloce come una gazzella* (dosł. szybki jak gazela) *essere veloce come un barbero*), fretka (wł. *veloce come un furetto* (dosł. szybki jak fretka)).

W angielszczyźnie faunizmy są nośnikami znaczeń 'wybiec bardzo szybko' (ang. *to run off like a scalded cat* (dosł. wybiec jak poparzony kot))[103] oraz 'rzucić się nie bacząc na nic w kierunku kogoś, czegoś' (ang. *to go at sb/sth like a bull at a gate* (dosł. iść na kogoś / na coś jak byk do bramy))[104]. W języku angielskim występuje również fauniczna realizacja znaczenia 'bardzo szybko' (ang. *like a bat out of hell* (dosł. jak nietoperz z piekła)).

Idiomatykon włoski ma w swoich zasobach wyrażenia o znaczeniu 'wielka szybkość' (wł. *la sveltezza della gazzella* (dosł. szybkość gazeli)), (wł. *la sveltezza del giaguaro* (dosł. szybkość jaguara)) i pantera (wł. *la sevltezza della pantera* (dosł. szybkość pantery))[105].

5.1.2. PORUSZANIE SIĘ POWOLI

We wszystkich badanych językach występują jednostki opisujące poruszanie się powoli. W polskiej, angielskiej i włoskiej frazeologii znajdujemy doczasownikowe porównania realizujące znaczenie 'chodzić bardzo powoli' (pol. *chodzić/iść/poruszać się jak ślimak*, wł. *camminare come una lumaca* (dosł. chodzić jak ślimak), wł. *camminare come una tartaruga* (dosł. chodzić jak żółw), *camminare come una testuggine* (dosł. chodzić jak żółw)). Polszczyzna ma w swoich zasobach jednostkę o znaczeniu poszerzonym o składnik 'za kimś' (pol. *wlecze się ktoś za kimś jak żółw*).

Obecne są również doprzymiotnikowe porównania o znaczeniu 'bardzo powolny' (pol. *powolny jak ślimak*, *powolny jak żółw*; ang. *as*

---

[102] Opracowania leksykograficzne podają dwie formy komponentu faunicznego występującego w omawianym porównaniu, mianowicie *levriere* i *levriero* (WSWP, II: 465).

[103] Por. pol. *wybiec jak oparzony.*

[104] W angielszczyźnie również występuje jednostka z komponentem *bird* używana do opisywania jazdy samochodu (*to go like a bird* (dosł. jechać jak ptak)).

[105] Por. wł. *pantera* 'szybki wóz policyjny', *gazzella* 'szybki samochód używany przez karabinierów'. O innych odzwierzęcych nazwach pojazdów zob. G. Stefancich, *Trace di animali nell'italiano tra lingua e cultura*, Roma 2000, s. 49.

slow as a tortoise (dosł. powolny jak żółw); wł. *lento come una lumaca* (dosł. powolny jak ślimak)). W polskim i włoskim występują wyrażenia o znaczeniu 'powolny chód' (pol. *żółwi chód*; wł. *passo di lumaca* (dosł. krok ślimaka)). Język polski dysponuje również jednostką o znaczeniu 'powolne tempo' (pol. *ślimacze tempo*), natomiast w polszczyźnie i angielszczyźnie obecne są frazeologizmy fauniczne o znaczeniu 'bardzo wolno' (pol. *żółwim/ślimaczym tempie* ang. *at a snail's pace* (dosł. w tempie ślimaka)).

Badany materiał zawiera jednostki o znaczeniu 'poruszać się bardzo wolno i ociężale / niezdarnie' (pol. *poruszać się jak niedźwiedź*[106], *poruszać się słoniowato*; wł. *muoversi come un elefante* (dosł. ruszać się jak słoń), wł. *camminare come una vacca* (dosł. chodzić jak krowa), wł. *camminare come un orso* (dosł. chodzić jak niedźwiedź), *muoversi come una foca* (dosł. poruszać się jak foka)). W angielskim i włoskim obecne są doprzymiotnikowe porównania wyrażające znaczenie 'bardzo powolny i ociężały / niezdarny' (ang. *as stolid as a cow* (dosł. flegmatyczny jak krowa); wł. *lento come un elefante* (dosł. powolny jak słoń)). Znaczenie 'powolne, niezdarne ruchy' realizowane jest przez związki fauniczne w polskim i angielskim (pol. *niedźwiedzie/misiowate ruchy* ang. *elephantine movements* (dosł. słoniowate ruchy)). W polskiej i włoskiej frazeologii występują jednostki o znaczeniu 'powolny, ciężki chód' (pol. *krowiasty chód*; wł. *passo d'elefante* (dosł. krok słonia), *andatura bovina* (dosł. krowi chód)). Ponadto frazeologia włoska ma w swoich zasobach idiom o znaczeniu 'wielka powolność' (wł. *orsina lentezza* (dosł. niedźwiedzia powolność)).

W polszczyźnie faunizmy realizują znaczenie 'poruszać się leniwie, ospale, bez energii' (pol. *chodzić/poruszać się jak senna mucha*, *poruszać się jak mucha w mazi/miodzie/smole*).

We frazeologii włoskiej występuje także jednostka realizująca znaczenie 'chodzić powoli małymi kroczkami', wyrażane przez związek *andare a passo di formica* (dosł. chodzić mrówczym kro-

---

[106] Potencjał konotacyjny nazwy *niedźwiedź* jest podobny również w innych językach europejskich, na przykład niemieckim. Zob. M. Laskowski, *Semantische und pragmatische Aspekte der deutschen und polnischen Phraseologie*, Zielona Góra 2003, s, 104.

kiem)[107]. Do związków opisujących wolne przemieszczanie zaliczyć należy również polską jednostkę o znaczeniu ‘pobiec drobnymi kroczkami, truchcikiem’, mianowicie *biec/pobiec świńskim truchtem*.

5.2. SPOSÓB PORUSZANIA SIĘ

Wiele jednostek frazeologicznych, motywowanych obserwacjami chodu przedstawicieli poszczególnych gatunków zwierząt, nazywa czynność poruszania się, jednocześnie określając sposób, w jaki dana osoba chodzi. Najwięcej związków tego typu znajdujemy w polszczyźnie, nieco mniej we włoskim, natomiast zdecydowanie najuboższa w jednostki należące do omawianej podgrupy jest angielszczyzna. Liczna podgrupa związków to jednostki o znaczeniu ‘iść / chodzić’ poszerzonym o przysłówkową charakterystykę opartą na stereotypowych cechach gatunku. W badanym materiale występują również frazeologizmy o innych niż *iść/chodzić* podstawach czasownikowych, wśród których na szczególną uwagę zasługują związki mające w swoim składzie człony werbalne *skakać* i *pływać*.

5.2.1. CHODZENIE

We frazeologii włoskiej i angielskiej używane są jednostki realizujące ogólne znaczenie ‘iść pieszo’ (ang. *(on) Shanks's pony/mare* (dosł. na kucyku Shanksa); wł. *andare con il cavallo di San Francesco* (dosł. jechać na koniu świętego Franciszka)).

W polszczyźnie i języku włoskim występują frazeologizmy przekazujące znaczenie ‘chodzić, kołysząc się’ (pol. *chodzić jak kaczka*; wł. *parere un'anatra* (dosł. wydawać się kaczką), *camminare a papero* (dosł. chodzić po kaczemu)). Ponadto we frazeologii polskiej obecna jest jednostka o znaczeniu ‘rozkołysany chód’ (pol. *kaczkowaty chód*).

Polszczyzna na w swoim zasobie frazeologicznym jednostki opisujące bezszelestne poruszanie się, które motywowane są wyobrażeniami skradających się zwierząt, takich jak kot, lis i wąż (pol. *skrada się ktoś jak kot/lis/wąż* ‘skrada się cicho’) oraz związek *iść/przesuwać*

[107] Wariant *camminare a passi di formica* (dosł. chodzić mrówczymi krokami).

się/poruszać się cicho jak nietoperz, motywowany obserwacją dotyczącą bezszelestnego lotu przedstawicieli tego gatunku. W polszczyźnie występuje również wyrażenie o znaczeniu 'ostrożny chód' (pol. *lisi chód*).

W polszczyźnie i języku włoskim znajdujemy frazeologizmy, które opisują cofającego się człowieka, motywowane streotypowym wyobrażeniem chodu raka (pol. *iść rakiem*; wł. *andare all'indietro come i gamberi* (dosł. iść do tyłu jak raki), *fare come i gamberi* (dosł. robić jak raki)). W języku angielskim podobne znaczenie przekazują jednostki wyrazowe o podobnym znaczeniu, które stanowią językowy zapis obserwacji sposobu poruszania się dwóch skorupiaków, mianowicie raka i kraba[108].

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w języku polskim występuje również zwrot frazeologiczny *pełzać, chodzić rakiem itp. rakiem* o znaczeniu 'posuwać się, pełzać na czworakach', którego włoskim odpowiednikiem jest idiom *avanzare gatton gattoni* (wł. *avanzare* 'posuwać się do przodu', *gatto* 'kot').

W badanych językach używane są związki opisujące nerwowe, gwałtowne poruszanie się, chodzenie w tę i z powrotem, miotanie się. Związki te motywowane są wyobrażeniem ryby w sieci (pol. *rzuca się ktoś jak ryba w sieci, rzuca się ktoś jak ryba*) i obrazem zwierząt zamkniętych w klatce (pol. *chodzić/miotać się jak lew/tygrys/zwierzę/zwierz po klatce rzucać się jak tygrys w klatce*; ang. *to pace up and down like a caged animal* (dosł. chodzić tam i powrotem jak zwierzę w klatce); wł. *essere/sembrare un leone di gabbia* (dosł. być / przypominać lwa w klatce)).

W badanym materiale znajdujemy faunizmy o znaczeniu 'chodzić za kimś' (ang. *to dog sb's footsteps* (*dog* 'pies', *footsteps* 'kroki'); wł. *seguire come un cane* (dosł. iść za kimś jak pies))[109]. W polsz-

---

[108] Ang. *to crawfish* (*crayfish* 'rak'), *to crab* (*crab* 'krab'), *to crabsidle.* O jednowyrazowych ekwiwalentach związków frazeologicznych zob. J. Szerszunowicz, *Jednowyrazowe ekwiwalenty obcojęzycznych związków frazeologicznych (na materiale wybranych języków europejskich)*, „Białostockie Archiwum Językowe", 8 (2008), s. 175–192.

[109] *Wielki słownik angielsko-polski OXFORD–PWN* podaje polski odpowiednik idiomatyczny *deptać komuś po piętach* (WSAP: 340).

czyźnie znajdujemy fauniczne realizacje poszerzonego znaczenia 'iść za kimś bez zastanowienia' (pol. *chodzić za kimś jak cielę za krową*, *iść za kimś jak pisklęta za kwoką*).

Warto zwrócić uwagę na obecną w angielszczyźnie i języku włoskim jednostkę nazywającą typowy dla armii faszystowskiej typ defiladowego kroku marszowego typowego dla piechoty niemieckiej króla pruskiego (DeM: 1788), wojska Ameryki Łacińskiej i krajów Europy Wschodniej (ang. *goose step* (dosł. gęsi krok), *to do the goose-step* (dosł. robić gęsi krok), *to goose-step*; wł. *passo dell'oca* (dosł. krok gęsi))[110].

W języku polskim znaczenie 'iść szeregiem jeden za drugim' wyrażane jest przez związek *iść gęsiego*. Ponadto w polszczyźnie faunizm przekazuje znaczenie 'idąc, jadąc powtarzać tę samą drogę i wracać do punktu wyjścia'[111] (pol. *kręcić się [w kółko] jak pies za [(swoim, własnym)] ogonem*). W polskiej frazeologii faunicznej występuje również realizacja znaczenia 'przemieszczać się w nieukierunkowany sposób, wałęsać się bez celu' (pol. *chodzić jak błędna owca, wałęsać się jak pies*).

W polszczyźnie znaczenia 'brodzić po podmokłych terenach' i 'chodzić wysoko podnosząc nogi' realizowane są przez zwrot *chodzić jak bocian*. W języku polskim obecne jest także wyrażenie *bociani krok*. Warto podkreślić, że komponent *bocian* jako składnik jednostek frazeologicznych opisujących sposób poruszania się występuje tylko we frazeologii polskiej. Wojciech Chlebda zwraca uwagę na szczególną rolę tego gatunku w kulturze polskiej, mówiąc o nim jako o „nośniku polskości"[112].

---

[110] Warto zwrócić uwagę na fakt, że wykazuje ona pewne podobieństwo zewnętrzne do polskiego związku *kaczy chód*, w wyniku czego może być potraktowana jako pseudo-ekwiwalent polskiego wyrażenia.

[111] Por. drugie znaczenie 'nie rozwijać się, tkwić w tym samym miejscu, nie móc znaleźć rozwiązania danego problemu' (WSFJP: 527).

[112] Chlebda wymienia dwie cechy niemające poświadczeń nawet w *Nowej księdze przysłów i porzekadeł polskich*: „przynoszenie dzieci" i „przynależność do symboli polskości". Zob. W. Chlebda, *Człowiek Niewiedzący w zoologu...*, dz. cyt., s. 28. Rangę ekoznaczenia bociana potwierdza obecność nazwy gatunku w innych stałych połączeniach wyrazowych (np. *bocianie nogi*, *bociania szyja*). W języku włoskim

W angielszczyźnie znaczenie ‘paradować i puszyć się, wyglądając żałośnie’ wyraża idiom *to strut like a crow in the gutter* (dosł. kroczyć jak wrona w rynsztoku). Angielski ma w swoim zasobie również nazwę *a crocodile* o figuratywnym znaczeniu ‘dzieci idące parami tworząc szereg’. We frazeologii angielskiej używane jest doczasownikowe porównanie *to slink off like a whipped dog* (dosł. chyłkiem się oddalić jak zbity pies) o złożonym znaczeniu, obejmującym składniki określające sposób oddalania się, mianowicie ‘chyłkiem’ i ‘potulnie’.

W języku włoskim występuje frazeologiczna realizacja znaczenia ‘iść długimi, nierównymi krokami; stawiać wielkie kroki’ (*camminare a passi di giraffa* (dosł. iść krokami żyrafy), odwołująca się do wyobrażenia sposobu poruszania się żyrafy. Obecny jest również faunizm o znaczeniu ‘iść podskakując’ (wł. *camminare come una rana* (dosł. iść jak żaba)).

5.2.2. SKAKANIE

Wśród badanych jednostek polskich i włoskich są również frazeologizmy opisujące czynność skakania. Zdecydowana większość to konstrukcje porównawcze motywowane stereotypowym wyobrażeniem poszczególnych zwierząt. Zarówno we frazeologii polskiej, jak i włoskiej, występują jednostki o znaczeniu ‘skakać lekko i zwinnie’ (pol. *skakać jak koza*, *skakać jak sarna*; wł. *arrampicarsi/saltare come una capra* (dosł. wspinać się / skakać jak koza), *saltare come un capriolo* (dosł. skakać jak kozioł)). Polszczyzna jest najbogatsza w jednostki opisujące skakanie, występują w niej bowiem związki z nazwami ptaków, takich jak dzięcioł (pol. *skakać jak dzięcioł*) i wróbel (*skakać jak wróbel* ‘lekko i zwinnie’), i owadów (pol. *skacze ktoś lub coś jak konik polny*).

W polszczyźnie funkcjonują frazeologizmy fauniczne wyrażające znaczenie ‘skakać szybko i zwinnie’ (pol. *skacze ktoś lub coś jak małpa*, *skoczył (skacze) ktoś jak kot*, *skoczył ktoś jak żbik*. Jednostki polskie

---

występują sfrazeologizowane jednostki odnoszące się do atrybutu „przynoszenie dzieci”, np. *La cicogna è arrivata* (dosł. Bocian przybył) o znaczeniu ‘Urodziło się dziecko’, fraza ta może mieć również formę pytania.

realizują również znaczenia ‘podskoczył niezbyt wysoko’ (*podskoczył ktoś jak żaba*) oraz ‘skakać szybko i wysoko’ (pol. *skacze ktoś lub coś jak pchła*). Ponadto obecny jest idiom o znaczeniu ‘wykonywać wielkie skoki’ (pol. *skakać jak kangur*). Opracowania frazeograficzne poświadczają jednostki przekazujące znaczenie ‘wielkie skoki’ (pol. *kangurze skoki*, *lwie susy*).

W języku włoskim faunizmy wyrażają znaczenie ‘iść podskakując’ (wł. *camminare come una rana*, wł. *saltare/saltellare come un grillo* (dosł. skakać / podskakiwać jak świerszcz)), natomiast w polskim – ‘chód z podskokami’ (pol. *żabie ruchy*).

Z kolei we frazeologii angielskiej występuje frazeologizm *to play leap frog* (dosł. bawić się w żabi skok), który ma znaczenie ‘skakać przez plecy pochylonego kolegi’.

5.2.3. PŁYWANIE

We wszystkich badanych językach używane są związki frazeologiczne wyrażające znaczenie ‘doskonale pływać’ z komponentem *ryba* (pol. *pływać jak ryba*; ang. *to swim like a fish*; wł. *nuotare come il pesce*) i jego hiponimami (pol. *pływać jak szczupak*; wł. *nuotare come un delfino* (dosł. pływać jak delfin)).

Odwołania do świata fauny znajdujemy również w związkach nazywających poszczególne style pływackie: *pływać delfinem* (wł. *nuotare a delfino*), inaczej *pływać motylkiem* (ang. *to do a butterfly stroke*; wł. *nuotare a farfalla*), *pływać pieskiem* (ang. *to swim doggy style*; wł. *nuotare a cagnolino*), *pływać żabką* (pol. *pływać jak żaba*; ang. *to swim leap frog*; wł. *nuotare a rana*).

W języku polskim i włoskim występują doczasownikowe zwroty porównawcze opisujące nurkowanie. W polszczyźnie frazeologicznie wyrażane są znaczenia ‘wykonać długi skok’ (pol. dać szczupaka) i ‘zanurkować nagle’ (*dał ktoś nurka jak perkoz*), natomiast w języku włoskim – ‘zanurkować z ciałem wyciagniętym do przodu’ (wł. *tuffarsi a pesce* (dosł. zanurkować na rybę).

W języku włoskim idiom *nuotare come un gatto di piombo* (dosł. pływać jak kot z ołowiu) używany jest w znaczeniu ‘nie umieć w ogóle pływać’.

5.2.4. INNE RODZAJE RUCHU

We wszystkich językach występują frazeologizmy fauniczne wyrażające znaczenie ‘zręcznie się wspinać’ (pol. *wspina się ktoś jak małpa*, *to climb like a monkey* (dosł. wspinać się jak małpa); wł. *arrampicarsi come una scimmia* (dosł. wspinać się jak małpa), wł. *arrampicarsi come uno scoiattolo* (dosł. wspinać się jak wiewiórka). W języku włoskim obecna jest jednostka o poszerzonym znaczeniu, mianowicie ‘wspinać się zręcznie, zwłaszcza na strome ściany’ (wł. *parere/sembrare un ragno* (dosł. wydawać się pająkiem / przypominać pająka)).

Język polski i włoski mają w swoich zasobach frazeologicznych jednostki o znaczeniu niezdarnie tańczyć, których komponentem jest nazwa *niedźwiedź* (pol. *tańczyć jak niedźwiedź*; wł. *ballare come un orso* (dosł. tańczyć jak niedźwiedź)). We frazeologii włoskiej występuje również idiom opisujący wykonywanie tej czynności z gracją poprzez odwólanie do wyobrażenia unoszącej się w powietrzu ważki (wł. *danzare come libellula* (dosł. tańczyć jak ważka)).

Zdolność do wykonywania zręcznych ruchów, wyślizgiwania się, rozumianego zarówno dosłownie, jak i metaforycznie, jest atrybutem węgorza, co znajduje odzwierciedlenie we frazeologizmach polskich i włoskich przekazujących znaczenie ‘zręcznie się wyślizgnąć’ (pol. *wyślizgnąć się jak węgorz*; wł. *contorcersi/divincolarsi come un’anguilla* (dosł. skręcać się / wyginać się jak węgorz), *sgusciare di mano come un’anguila* (dosł. wymknąć się z ręki jak węgorz), *scivolare via come un’anguila* (dosł. wyślizgnąć się jak wąż)). Warto nadmienić, że nośnikiem podobnych konotacji w polszczyźnie jest nazwa *piskorz* (pol. *wić się jak piskorz* ‘wykonywać szybkie ruchy, skręty, np. usiłując uwolnić się od czegoś lub kogoś’[113]).

W języku polskim frazeologizmy fauniczne opisują wykonywanie przewrotów, tj. wykonania całym ciałem szybkiego obrotu i wrócenia do pozycji wyjściowej (pol. *fikać kozły*, *wywrócić koziołka*).

---

[113] Por. drugie znaczenie związku ‘przebiegle, chytrze zręcznie wykręcać się, wymigiwać się od czegoś, próbować uniknąć czegoś’ (NSF: 70). Warianty: *wić się/kręcić się/rzucać się jak piskorz*.

W języku włoskim faunizm wyraża znaczenie ‘poruszać się zygzakiem’ (wł. *procedere a biscia* (dosł. posuwać się naprzód jak wąż niejadowity)).

We frazeologii polskiej występują jednostki opisujące wykonywaną przez człowieka czynność pełzania poprzez wykorzystanie obrazu charakterystycznego dla węża sposobu przemieszczania się – cichego, bezszelestnego przesuwania się po podłożu (pol. *pełzać jak wąż*, *prześlizgnąć się/przeczołgać się cicho jak wąż*) oraz zwijania się w kłębek (pol. *zwinąć się jak żmija*). Pełzanie opisywane jest ponadto przez inne polskie frazeologizmy, takie jak: *pełznie/pełza ktoś jak robak*, *pełznie/pełza ktoś jak gąsienica*, *pełznie/pełza ktoś jak żmija*[114].

W polszczyźnie obecne są jednostki opisujące poruszanie się mające na celu zmylenie osoby tropiącej. W skład omawianych związków wchodzą nazwy zwierząt, na które się poluje, mianowicie zając i lis (pol. *kluczy ktoś jak zając*, *kluczy ktoś jak lis* ‘stara się zmylić ślady’). Z kolei nadmierna ruchliwość opisywana jest przez polski idiom *mieć robaki (w tyłku/w dupie)* o znaczeniu ‘wiercić się, nie móc usiedzieć spokojnie’[115]. Podobne znaczenie, ‘nie móc usiedziec na miejscu’, przekazują angielskie jednostki (ang. *to be like a cat on a hot tin roof* (dosł. być jak kot na gorącym, blasznym dachu), *to be like a hen on a hot girdle* (dosł. być jak kura na gorącej blasze do pieczenia)) oraz włoski faunizm (wł. *essere morso dalla tarantola* (dosł. być ugryzionym przez tarantulę)).

We wszystkich badanych językach występują określenia fauniczne opisujące przemieszczanie się osoby siedzącej na ramionach idącego. W języku polskim komponentem animalistycznym jest nazwa *baran* (pol. *nieść/brać/wziąć kogoś na barana*), w angielskim – *piggy* (‘świnka’; ang. *to give sb a piggyback/to carry sb piggyback* (dosł. wziąć kogoś / nieść kogoś na świnkę)), we włoskim zaś – *cavalluccio*

---

[114] Wymienione związki frazeologiczne mogą również opisywać rzeczy (SP: 105).

[115] Drugie znaczenie jednostki *mieć robaki (w tyłku/w dupie)* to ‘być chorym na robaczycę’ (WSFJP: 650). Por. ang. *sb must have had worms for breakfast* ‘nie móc zjeść pysznego posiłku z powodu braku czasu’ (EI: 462).

(‘konik’; wł. *a cavalluccio* dosł. na konika, *portare qc a cavalluccio* (dosł. nieść kogoś na konika)).

We frazeologii polskiej i angielskiej znajdujemy jednostki opisujące bezmyślne podążanie za kimś. Idiomy te motywowane są obserwacją zachowań baranów, owiec i jagniąt (pol. *iść za kimś jak stado baranów*, *dać się prowadzić/iść jak stado baranów*; ang. *to go like a lamb to the slaughter* (dosł. iść jak jagnię na rzeź), *to follow somebody like a flock of sheep* (dosł. iść za kimś jak stado owiec)).

Frazeologia polska ma w swoim zasobie jednostkę *kręcić się (w kółko) jak pies (za swoim/własnym ogonem)*, która motywowana jest obserwacją dotyczącą ruchu psa usiłującego złapać swój ogon. W angielszczyźnie używany jest zwrot frazeologiczny o tożsamej motywacji, w którym nie występuje nazwa zwierzęcia, mianowicie *to chase one's tail* (dosł. gonić własny ogon). W polszczyźnie i języku angielskim za pomocą faunizmów oddawane jest również znaczenie ‘biegać chaotycznie, bez celu’ (pol. *latać jak kot z pęcherzem*; ang. *to run around like a headless chicken* (dosł. biegać jak kurczę bez głowy’)).

We frazeologii włoskiej występuje idiom *far civetta* (dosł. zrobić sowę) o znaczeniu ‘zrobić unik’, którego angielskim odpowiednikiem jest czasownik animalistyczny *to duck* (*a duck* ‘kaczka’).

5.3. UPADEK

We frazeologii opisującej sposób poruszania się występują również związki opisujące upadek. Jednostki wyrażające znaczenie ‘przewrócić się, upaść’ występują w polszczyźnie (pol. *wywinąć orła*, *złapać zająca*, *fiknąć kozła/koziołka*)[116]. We frazeologii włoskiej faunizm jest nośnikiem znaczenia ‘spaść pionowo w dół’ (wł. *cadere a colombella* (dosł. upaść jak gołąb siniak)).

[116] Drugie znaczenie związku *wywinąć orła* to ‘umrzeć’ (USJP, III: 1303). Idiom *fiknąć kozła/koziołka* ma również znaczenie ‘wykonać przewrót’ (SFJP: 325).

5.4. RUCHY CIAŁA / CZĘŚCI CIAŁA

Jednostki opisujące ruchy ciała i części ciała nie tworzą licznej podgrupy. We frazeologii polskiej i włoskiej za pomocą frazeologizmów opisywane jest wykonywanie skrętów całym ciałem (pol. *wije się ktoś jak wąż*[117]; pol. *andare come una biscia* (dosł. iść jak wąż niejadowity)). Najwięcej związków nazywających ruchy części ciała występuje we frazeologii polskiej. Przykładem połączenia należącego do omawianej podgrupy jest zwrot frazeologiczny *ruszać nosem jak królik*, opisujący czynność polegającą na marszczeniu nosa w sposób podobny do tego, jaki jest charakterystyczny dla królików. Inny przykład to doczasownikowy zwrot porównawczy *poruszać ustami jak żaba* o znaczeniu 'otwierać i zamykać usta' (SFJP: 888). W polszczyźnie używany jest również frazeologizm opisujący ruch szyi, mianowicie *wyciągać szyję jak żuraw*. Frazeologia angielska ma w swoich zasobach związek *to beat the goose* (dosł. bić gęś), który ma znaczenie 'oklepywać się rękoma na rozgrzewkę'.

5.5. BRAK RUCHU

W badanym materiale występują również jednostki, które opisują brak ruchu. Ogólne znaczenie 'nie ruszać się' przekazuje frazeologizm włoski *stare come un pappagallo impagliato* (dosł. być jak wypchana papuga), odwołujący się do obrazu wypchanej papugi. Brak ruchu wyraża polski frazeologizm o precyzyjniejszym znaczeniu 'stać bez ruchu' (pol. *stać jak bocian na gnieździe*).

Polskie jednostki opisujące ludzi siedzących i niewykonujących żadnych ruchów ani niewydających dźwięków *siedzieć jak trusia* i *siedzieć (cicho) jak mysz pod miotłą* odzwierciedlają potoczną wiedzę na temat zwierząt, których nazwy są komponentami tych idiomów. Polski zwrot porównawczy *siedzi ktoś gdzieś jak kura na jajach/na grzędzie* opisuje osobę, która siedzi nieruchomo 'siedzi, nie ruszając się z miejsca'.

---

[117] Idiom ten używany jest również w odniesieniu do skręcających się przdmiotów i falistych linii (SP: 180).

Angielski czasownik złożony *to spread-eagle* (dosł. *to spread* ‘rozpościerać’, *eagle* ‘orzeł’) wyraża znaczenie ‘stać / leżeć z szeroko rozłożonymi rękami i nogami’.

Do grupy frazeologizmów opisujących czynność siedzenia można również zaliczyć frazeologizmy włoskie realizujące znaczenia ‘siedzieć okrakiem na czymś’ (wł. *stare a cavallo di qlco.* (dosł. być na koniu czegoś)) oraz ‘wygrzewać się nieruchomo na słońcu’ (wł. *fare la lucertola* (dosł. być jaszczurką), *stare al sole come le lucertole* (dosł. przebywać na słońcu jak jaszczurka)).

5.6. CECHY ZWIĄZANE Z RUCHEM

5.6.1. ZWINNOŚĆ

Analiza wyekscerpowanego materiału pozwala wskazać zbieżności występujące w polskich, angielskich i włoskich frazeologizmach opisujących zwinność. Liczną grupę stanowią jednostki wyrażające znaczenie ‘bardzo zwinny’ (pol. *zwinny jak kot*, *zwinny jak kozica*, *zwinny jak piskorz*, *zwinny jak jaskółka*; ang. *as agile as a monkey* (dosł. zwinny jak małpa), ang. *as sure-footed as a goat* (ang. *sure* ‘pewny’, *foot* ‘stopa’); wł. *agile come un ragno* (dosł. zwinny jak pająk)[118], *agile/lesto come un gatto* (dosł. zwinny jak kot))[119]. W polszczyźnie występują również związki o znaczeniu poszerzonym ‘zwinny i wygimnastykowany’ (pol. *zwinny jak wiewiórka/pantera* ‘o kimś bardzo zwinnym i wygimnastykowanym’).

W badanym materiale obecne są również jednostki o znaczeniu ‘zwinne ruchy’ (pol. *kocie ruchy*, *koci krok*; ang. *feline movements* (dosł. kocie ruchy)). Polskie słowniki frazeologiczne poświadczają związek o znaczeniu ‘bardzo zręcznie’ (pol. *z małpią zręcznością*).

Polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy przekazują również znaczenie ‘bardzo lekki, pełen wdzięku’ (pol. *lekki jak motyl*; ang. *as*

---

118 Por. wł. *un ragno/uomo ragno* (dosł. człowiek pająk) ‘człowiek guma’.

119 Dwa z semów potencjalnych dotyczących cech obiektywnych kota wymienionych przez K. Mosiołek dotyczą poruszania się, mianowicie ‘kot ma delikatny i cichy chód’ i ‘kot porusza się szybko i zwinnie’. Zob. K. Mosiołek, *Obraz kota...*, dz. cyt., s. 52.

graceful as swan (dosł. tak pełen wdzięku jak łabędź), *leggero come una farfalla* (dosł. lekki jak motyl)). W języku włoskim występują ponadto jednostki o znaczeniu ‘być człowiekiem zwinnym’ (wł. *sembrare una rondine* (dosł. przypominać jaskółkę), *essere una libelulla* (dosł. być ważką), wł. *parere/sembrare un ragno* ‘być bardzo zwinnym’)). Wyjątkowa zwinność opisywana jest we frazeologii włoskiej za pomocą jednostki *leggerezza della farfalla* (dosł. lekkość motyla),

5.6.2. NIEZDARNOŚĆ

Niezdarność opisywana jest przez frazelogizmy mające w swoim składzie nazwy zwierząt postrzeganych jako duże i ociężałe. Większość jednostek została omówiona w podrozdziale poświęconym związkom nazywającym powolne poruszanie się.

W polskim, angielskim i włoskim występują frazeologizmy o znaczeniu ‘być osobą niezgrabną, nieporadną, zachowującą się niezręcznie’ (pol. *porusza się ktoś jak słoń w składzie porcelany*; ang. *(to be) like a bull in a china shop* (dosł. (być) jak byk w sklepie z porcelaną); wł. *essere un elefante in un negozio di porcellane/ in una cristalleria* (dosł. być jak słoń w sklepie z porcelaną / fabryce kryształów)).

W angielszczyźnie doprzymiotnikowe porównania wyrażają znaczenie ‘bardzo niezdarny’ (ang. *as nimble as a cow in the cage* (dosł. tak zwinny jak krowa w klatce), *as nimble as an eel in a snadbag* (dosł. tak zwinny jak węgorz w worku z piaskiem)).

Z kolei frazeologia włoska ma w swoim zasobie obrazowy idiom *ha più garbo un ciuco a bere a boccia* (dosł. osioł ma więcej wdzięku pijąc z pękatej karafki) o znaczeniu ‘ktoś jest niezdarny’.

6. OPIS WYBRANYCH ASPEKTÓW FIZYCZNOŚCI CZŁOWIEKA

Polska, angielska i włoska frazeologia fauniczna przekazuje również obraz fizyczności człowieka. Liczne frazeologizmy opisują kondycję ludzką, sen, śmierć, sferę życia seksualnego i inne czynności życiowe, na przykład odżywianie. Do niniejszej grupy zaliczone zostały jednostki powiązane z tymi aspektami.

6.1. WIEK CZŁOWIEKA

Polskie, angielskie i włoskie opracowania zawierają jednostki opisujące wiek człowieka[120], wśród których liczne są animalizmy. Podobnie jak w przypadku wielu innych kategorii wiek opisywany jest selektywnie, mianowicie frazeologizmy fauniczne nazywają dzieci i ludzi młodych lub starców. W zasadzie brak jednostek z komponentem animalistycznym używanych w odniesieniu do osób w wieku średnim. W badanym materiale występują również faunizmy charakteryzujące w sposób oceniający dzieciństwo i starość.

Wśród jednostek faunicznych o znaczeniu 'rodzeństwo' dominują wyrazy, których podstawową funkcją jest nazywanie zwierząt urodzonych podczas jednego miotu, na przykład: ang. *small fry* ('narybek', 'bardzo małe dzieci', amer. ang.), *brood* ('lęg, miot, potomstwo, młode', 'gromadka, trzódka')[121]; wł. *covata* ('wyląg piskląt' 'dzieci, liczne potomstwo').

Frazeologia angielska ma w swoim zasobie idiom przekazujący znaczenie 'para dzieci w danej rodzinie, rodzeństwo – dziewczynka i chłopiec' (ang. *a pigeon pair* (dosł. para gołębi)).

W badanym materiale występują jednostki fauniczne nazywające małe dzieci (pol. *myszka*, *bączek*, *pędrak*, *pisklę*; ang. *a cheeky monkey* (dosł. bezczelna małpa), *a little monkey* (dosł. mała małpa), *a rug rat* (*rug* 'chodnik', *rat* 'szczur'); wł. *topolino*, *topino* ('myszka')[122], *pulcino* ('kurczę').

Obecne są również faunizmy, które są metaforycznie użytymi nazwami zwierząt, które opisują osoby zajmujące się jakimś rodzajem

[120] O polskich frazeologizmach opisujących wiek człowieka mających poświadczenie w tematycznych słownikach zob. G. Dziamska-Lenart, *Frazeologizmy określające wiek człowieka w tematycznych słownikach frazeologicznych języka polskiego*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas*, t. IX, *Człowiek w przestrzeni słownika i tekstu*, red. M. Aleksiejenko, M. Hordy, Szczecin 2008, s. 121–128.

[121] Wyraz *brood* może być humorystycznie używany w znaczeniu *zgraja* np. w odniesieniu do złodziei.

[122] O afektonimach polskich zob. J. Szerszunowicz, *Some Remarks on Faunal Affectonyms in Polish*, [w:] *Kultūra – ugdymas – visuomenė. Culture – Education – Society*, red. S. Statkevičienė, Kaunas 2005, s. 303–306.

aktywności, na przykład: pol. *orlę* 'odważny chłopiec, zwłaszcza elew lub podchorąży szkoły lotniczej' (USJP, III: 1298); wł. *pulcino* 'piłkarz trampkarz'.

Wśród polskich i angielskich jednostek znajdujemy faunizmy o znaczeniu 'bezczelny / niegrzeczny / niemiły młody człowiek' (pol. *szczeniak*; ang. *a puppy/a young puppy* (dosł. szczeniak / młody szczeniak)). We frazeologii polskiej obecna jest również animalistyczna realizacja znaczenia 'osoba młoda lub niedoświadczona, której wydaje się, że jest mądrzejsza od starszej lub doświadczonej osoby' (pol. *jajko mądrzejsze od kury*)[123].

Z kolei w języku włoskim za pomocą faunizmów wyrażane są znaczenia 'być rozbrykanym dzieckiem' (wł. *essere un puledro* (dosł. być źrebakiem)) i 'być młodym człowiekiem, który nie chce brać za siebie odpowiedzialności i samodzielnie żyć' (wł. *essere un vitellone* (dosł. być cielęciem)).

Ponadto w polszczyźnie występuje jednostka *ptaszyna*, kwalifikowana w słowniku jako książkowa i pieszczotliwa, używana w odniesieniu do dziecka lub kobiety (USJP, III: 841).

W języku polskim funkcjonują frazeologiczne realizacje znaczeń 'lata dziecinne lub młodzieńcze' i 'wczesna młodość' (pol. *cielęce/szczenięce lata*, *cielęcy wiek*). W angielszczyźnie znaczenie 'być bardzo młodym' wyrażane jest przez idiom obrazowy *to be knee-high to a grasshopper* (dosł. być do kolan konikowi polnemu) o znaczeniu 'być bardzo młodym[124].

Ludzi młodych opisuje się również przez frazeologizmy fauniczne będące nośnikami pozytywnej oceny. Przykładem są związki o znaczeniu 'młoda, atrakcyjna kobieta' (pol. *kobieta/dziewczyna jak łania*; wł. *puledra di razza* (dosł. rasowa źrebica)). W języku włoskim obecny jest również faunizm o znaczeniu 'młody mężczyzna' (wł. *puledro di razza* (dosł. rasowy źrebak))[125].

---

[123] Por. pol. *Jajo/jajko chce być/jest mądrzejsze od kury* 'młoda, mało doświadczona osoba chce uchodzic za mądrzejszą niż ktos od niej starszy' (SWFJP: 278).

[124] Omawiany idiom jest używany również w znaczeniu 'być bardzo niskim'.

[125] Wyraz *fledg(e)ling* 'opierzone pisklę' może być również użyty znaczeniu przymiotnikowym: świeżo upieczony (artysta, adwokat), nowo powstały (partia, grupa) lub raczkujący (demokracja) (WSAP: 453).

W polszczyźnie faunizm wyraża znaczenie ‘być dorosłym człowiekiem, który zachowuje się dziecinnie’ (pol. *stary koń*).

Z kolei większość jednostek opisujących starszych ludzi ma nacechowanie negatywne. W polszczyźnie występuje realizacja znaczenia ‘starszy, lubieżny mężczyzna’ (pol. *stary cap*).

We frazeologii włoskiej znajdujemy związki o znaczeniu ‘stara, arogancka, zarozumiała, wścibska kobieta’ (wł. *vecchia gallina* (dosł. stara kura), *vecchia cornacchia* (dosł. stara wrona)).

W angielszczyźnie obecna jest jednostka wyrażająca znaczenie ‘nie być już młodym’ (ang. *to be no spring chicken* (dosł. nie być wiosennym kurczęciem)). Frazeologia angielska ma w swoich zasobach jednostkę opisującą osoby starsze, które zachowują sprawność (ang. *there's life in the old dog* (dosł. jest życie w starym psie)). Język włoski dysponuje związkiem przekazującym znaczenie ‘piękna starość’ (wł. *vecchiaia dell'aquila* (dosł. orla starość))[126] oraz frazeologizmem porównawczym werbalizującym znaczenie ‘bardzo stary’ *vecchio come il cucco* (dosł. stary jak kukułka))[127]. Ponadto w języku włoskim istnieje frazeologizm o znaczeniu ‘ujmować sobie lat’ (wł. *essere come la gallina mugellese/livornese etc.* (dosł. być jak kura z Mugello / Livorno))[128].

6.2. SEN

Zdecydowana większość frazeologizmów animalistycznych z pola „sen” opisuje człowieka i jego czynności dwubiegunowo, mianowicie ujmując zjawiska w szeregu opozycji: mocny sen – lekki sen, iść spać wcześnie – iść spać późno, człowiek funkcjonujący lepiej rano – człowiek funkcjonujący lepiej wieczorem lub w nocy.

---

[126] Idiom ten jest fragmentem powiedzenia *vecchiaia d'aquila, giovinezza d'allodola*. Zob. Psalmy (102, 5). Jednostka ta pojawiła się również w tekstach św. Ambrożego i św. Augustyna (Q: 26).

[127] Idiom motywowały ludowe opowieści o długowieczności kukułki, która według nich może żyć 1000 lat.

[128] Por. ang. *muton dressed as lamb* (dosł. baranina ubrana jak jagnięcina), pol. *z tyłu liceum, z przodu muzeum*.

Jednostki tworzące pierwszą podgrupę to przede wszystkim doczasownikowe porównania z komponentem faunicznym, którym jest nazwa zwierzęcia zapadającego w sen zimowy[129] lub innego, przekazujące znaczenie 'bardzo mocno spać' (pol. *śpi ktoś jak suseł*; ang. *to sleep like a dog* (dosł. spać jak pies); wł. *russare/dormire come un ghiro* (dosł. chrapać / spać jak popielica), *dormire come una marmotta* (dosł. spać jak świstak), *dormire come un tasso* (dosł. spać jak borsuk), *dormire come un orso* (dosł. spać jak niedźwiedź). We frazeologii włoskiej faunizmy realizują również znaczenia 'mocny sen' (wł. *sonno da marmotta* (dosł. sen świstaka)) i 'być człowiekiem lubiącym długo spać' (wł. *essere una marmotta* (dosł. być świstakiem)).

W języku polskim i włoskim używane są frazeologizmy o znaczeniu 'mieć lekki sen' (pol. *śpi ktoś jak zając pod miedzą*, *spać z otwartymi oczami jak zając*[130]; wł. *dormire come una lepre* (dosł. spać jak zając), wł. *dormire con un ochio solo come il gatto* (dosł. spać na jedno oko jak kot)). Inne znaczenie realizowane w języku włoskim to 'zasypiać na stojąco' (wł. *dormire in piedi come i cavalli* (dosł. spać na nogach jak konie))[131].

W badanych językach występuje również zwrot nazywający metodę ułatwiającą zasypianie, która polega na liczeniu baranów przeskakujących przez ogrodzenie. W języku angielskim i włoskim komponentem faunicznym jest nazwa owce (pol. *liczyć barany*; ang. *to count sheep* (dosł. liczyć owce); wł. *contare le pecore* (dosł. liczyć owce)).

Druga grupa to jednostki opisujące porę udania się na nocny spoczynek oraz czas wstawania. Wczesne pójście spać opisywane jest w polskim i włoskim poprzez odwołanie się do pory zasypiania kur (pol. *chodzić spać/kłaść się z kurami*; wł. *andare a letto con le galline* (dosł. chodzić do łóżka z kurami)), we włoskim również kurcząt (wł. *andare a letto con i polli* (dosł. chodzić do łóżka z kurczakami)). W obu językach istnieją zwroty opisujące wstawanie o świcie (pol. *bu-*

---

[129] Por. J. Szerszunowicz, *O przekładzie idiomatycznych wyrażeń i zwrotów porównawczych...*, dz. cyt., s. 206–207.

[130] Związek podany jako polski ekwiwalent jednostki *dormire come una lepre* (PSWP, I: 790).

[131] Por. pol. *zasypiać na stojąco.*

dzić się z kurami, *wstawać ze skowronkami/kurami*; wł. *alzarsi con i polli* (dosł. wstawać z kurczakami); *alzarsi al canto del gallo* (dosł. budzić się o pianiu koguta)). W języku włoskim funkcjonuje również antonim omawianych jednostek, mianowicie zwrot frazeologiczny o znaczeniu ‘wstawać późno’ *alzarsi/levarsi all'alba dei tafani* (dosł. wstawać o świcie bąków (bydlęcych))[132].

W badanych językach występują określenia dwóch typów osób mających różne preferencje związane z porą udawania się na spoczynek i wstawania[133]. W polskim, angielskim i włoskim obecne są faunizmy o znaczeniu ‘być osobą, która chodzi wcześnie spać, wstaje rano wypoczęta i pracuje efektywnie we wczesnych godzinach’ (pol. *być skowronkiem*; ang. *to be a lark*; wł. *essere un'allodola*) oraz ‘być osobą pracującą efektywnie wieczorem i w nocy, chodzącą późno spać i mającą problemy z rannym wstawaniem’ (pol. *być sową*; ang. *to be an owl*; wł. *essere un gufo*)[134]. Ponadto w języku polskim i angielskim funkcjonują inne określenia osoby, która wcześnie wstaje (pol. *ranny ptaszek*; ang. *early bird* (dosł. wczesny ptak)).

W języku angielskim występują trzy znaczenia wyrażane przez związki frazeologiczne, które nie są przekazywane przez jednostki polskie ani włoskie. Pierwsze z nich to ‘spać krótko, zdrzemnąć się’, wyrażane przez idiom *to have a cat nap* (dosł. mieć kocią drzemkę), drugie zaś – ‘osoba odsypiająca w weekendy’, werbalizowane przez jednostkę *to sleep camel*[135], trzecie – ‘chrapać’, przekazywane przez zwrot *to drive pigs to market* (dosł. prowadzić świnie na rynek).

Warto nadmienić, że frazeologizm polski *wyglądać jak śnięta ryba* może być użyty do opisu osoby, która wygląda sennie ‘wyglądać źle, niezdrowo; też sennie’ (WSFJP: 679).

---

[132] Wyrażenie *all'alba dei tafani* odnosi się do momentu, kiedy bąki wykazują dużą aktywność, a więc około południa (L: 412–413).

[133] Obecnie wiele opracowań wymienia trzeci rodzaj, *a humming bird* (‘koliber’), który jest połączeniem dwóch typów. Zob. np. rozdz. V zatytułowany *Are you a Lark, an Owl, or a Humming bird?*, [w:] M. Smolensky, L. Lamberg, *The Body Clock Guide to Better Health. How to Use Your Body's Natural Clock to Fight Illness and Achieve Maximum Health*, New York 2000.

[134] Por. niem. *Lerchen, Eulen*.

[135] Związek ten należy do nowszej frazeologii animalistycznej języka angielskiego i stanowi odzwierciedlenie współczesnych zachowań człowieka (LNSA: 269).

6.3. SIŁA / SŁABOŚĆ

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej występuje zdecydowanie więcej jednostek służących do mówienia o ludziach silnych niż o słabych. We wszystkich badanych językach można wskazać związki wyrażające znaczenie 'bardzo silny' (pol. *silny jak koń*, *silny jak lew*, *silny jak wół*, *silny/mocny jak byk*, *silny jak tur*; ang. *strong as a horse* (dosł. silny jak koń), *as strong as an ox* (dosł. taki silny jak wół); wł. *forte come un cavallo* (dosł. silny jak koń), *forte come un orso* (dosł. silny jak niedźwiedź), *forte come un toro/un torello* (dosł. silny jak byk/byczek))[136].

W języku polskim i angielskim funkcjonują jednostki o znaczeniu 'wielka siła' (pol. *niedźwiedzia siła*, *lwia siła*; wł. *forza leonina* (dosł. lwia siła)). W angielskim faunizm wyraża znaczenie 'silny uścisk' (ang. *bear hug* (dosł. niedźwiedzi uścisk)).

W analizowanych językach obecne są fauniczne realizacje znaczenia 'być silnym mężczyzną' (pol. *być byczkiem*; ang. *he is a great bull of a man* (dosł. jest wspaniałym mężczyzną bykiem)[137] / *a young buck* (dosł. młody byczek)[138]; wł. *essere un leone* (dosł. być lwem)).

Bycie silnym może być jednym z elementów znaczenia przekazywanego przez dany frazeologizm, tak jak w przypadku polskiego związku *ostry pies* używanego do opisywania agresywnego, silnego, zdecydowanego mężczyzny[139].

W polskim i angielskim używa się jednostek o znaczeniu 'bardzo słaby' (pol. *słaby jak mucha*; ang. *as weak as a kitten* (dosł. tak słaby jak kocię))[140].

---

[136] Sem 'koń jest silny' obecny jest również w innych językach, na przykład francuskim. Zob. K. Mosiołek-Kłosińska, *Stereotypy konia przekazywane przez język polski i francuski*, dz. cyt., s. 267.

[137] Por. wyzyskanie potencjału konotacyjnego tegoż faunizmu w nazwie *Chicago Bulls*.

[138] Por. drugie znaczenie związku *a young buck* 'dandys, goguś' (WSAP: 149).

[139] Por. *ostry pies* 'agresywny, groźny o psie'.

[140] Warto nadmienić, że we wyraz *kot* funkcjonuje w odmianach substandar-

W polszczyźnie obecne są faunizmy nazywające słabe osoby (pol. *być kurczątkiem* 'o kimś małym, słabym, delikatnym, zwłaszcza o dziecku lub o drobnej kobiecie, dziewczynie' (USJP, II: 365), *być kurczęciem* 'o kimś małym, słabym, delikatnym, zwłaszcza o dziecku' (USJP, II: 365)).

6.4. ZDROWIE

W badanych językach frazeologiczne porównania fauniczne przekazują znaczenie 'bardzo zdrowy' (pol. *zdrów jak byk*, *zdrowy jak koń*, *zdrów jak ryba/rybka*; ang. *as sound as a roach* (dosł. tak zdrowy jak płoć), *as fit as a flea* (dosł. tak sprawny fizycznie jak pchła), *like a spring chicken* (dosł. jak wiosenne kurczę); wł. *sano come un pesce, sano come una lasca* (dosł. być zdrowym jak świnka), *essere sano come un sarago* (dosł. być zdrowym jak amarel)[141], *vispo (e arzillo) come un grillo* (dosł. rześki (i żwawy) jak świerszcz)[142], *essere grasso come un tordo* (dosł. być tłustym jak drozd).

W języku włoskim znaczenie 'być silnym, zdrowym mężczyzną' przekazuje faunizm *essere un toro/torello* (dosł. być bykiem / byczkiem).

Jednostki polskie i włoskie, motywowane stereotypem konia, wyrażają znaczenie 'dobre zdrowie' (pol. *końskie zdrowie*; wł. *salute di cavallo*), natomiast związki angielskie i polskie nazywają bardzo silny organizm (pol. *koński organizm*; ang. *the constitution of an ox*).

---

dowych współczesnej polszczyzny, na przykład nieformalnym języku używanym w wojsku czy środowisku uczniowskim jako określenie młodego żołnierza czy ucznia. Jak podaje Kołodziejek, „przez pierwsze pół roku żołnierz jest *kotem*, *kociakiem*, *kociskiem*, *ogonem*, *futrzakiem*, *sierściuchem*". Pisząc o przejmowaniu obyczajów fali przez młodzież szkolną, badaczka podaje następujący przykład: „*Kotom i nauczycielom wstęp wzbroniony* – taki napis umieszczono na drzwiach toalety w jednym z warszawskich liceów, w którym we wrześniu urządzono chrzest kotom (...)". E. Kołodziejek, *Człowiek i świat w języku subkultur*, Szczecin 2007, s. 81, 89.

[141] W języku włoskim nazwa *una lasca* 'świnka' (Chondrostoma genei) jest potocznie w znaczeniu 'ryba' (por. WSWP, II: 442).

[142] Związek *vispo come un grillo* używany jest w znaczeniu 'pełen życia, wesoły, energiczny' (Q: 564).

W badanych językach frazeologizmy mające w swoim składzie komponenty fauniczne opisują symptomy choroby, leczenie i złą kondycję człowieka.

Jednostki opisujące objawy choroby lub zaburzenia pracy organizmu ludzkiego stanowią stosunkowo liczną grupę. Polskie, angielskie i włoskie opracowania leksykograficzne rejestrują związki nazywające torsje, czyli wyrzucanie treści żołądka przez przełyk i usta na zewnątrz (pol. *rzygać jak kot*, *puścić pawia*; ang. *to shoot the cat* (dosł. strzelić kota), *to feed the fishes* (dosł. karmić ryby); wł. *fare i gattini* (dosł. robić jak kocięta)). Związek *to feed fishes* używany jest również w znaczeniu ‘mieć chorobę morską’. W języku angielskim doprzymiotnikowe porównanie z komponentem faunicznym wyraża również znaczenie ‘bardzo chory, mający mdłości’ (ang. *as sick as a dog* (dosł. tak chory jak pies)).

Wśród jednostek włoskich występują określenia wysokiej gorączki (wł. *febbre da cavallo* (dosł. końska goraczka), *febbre da leone* (dosł. lwia gorączka)) i silnego kaszlu (wł. *tosse da cavallo* (dosł. koński kaszel)). Polskie i włoskie połączenia wyrazowe (pol. *końska dawka*; wł. *dose di cavallo* (dosł. końska dawka)) wyrażają znaczenie ‘duża dawka’. Ponadto frazeologia włoska ma w swoim zasobie idiom o znaczeniu ‘silny lek’ (wł. *farmaco da cavallo* (dosł. koński lek)).

W badanych językach istnieją związki z komponentami faunicznymi, które opisują różne rodzaje dolegliwości. Przykładowo, w języku angielskim używana jest jednostka *to have a frog in the/one's throat* (dosł. mieć żabę w gardle) o znaczeniu ‘odczuwać drapanie w gardle’.

W zebranym materiale obecne są również połączenia wyrazowe nazywające problemy mentalne, na przykład polski związek frazeologiczny *dostać kota* ma znaczenie ‘oszaleć, zwariować’[143].

[143] Warto również zwrócić uwagę na wykorzystanie nazw zwierząt w leksyce opisującej choroby, na przykład: pol. *świnka*, *kurza ślepota*, *złapać wilka*; ang. *charley horse* (*horse* ‘koń’) ‘zakwasy’, *buffalo hump* (dosł. bawoli kark), *hen blindness* (dosł. kurza ślepota).

W polszczyźnie występują frazeologizmy opisujące poprzez odwołanie się do świata fauny szybkie gojenie się ran: *goi się jak na psie* i *przysycha jak na psie*. Jednostki te stanowią zapis obserwacji psów liżących rany. Czynność ta wpływa na przyśpieszenie ich gojenia się.

Polszczyzna i angielszczyzna mają w swoich zasobach leksykalno-frazeologiznych określenia osób delikatnych motywowane stereotypowym wyobrażeniem kurczęcia (pol. *być kurczątkiem*, *być kurczęciem*[144]; ang. *as tender as a chicken* (dosł. taki delikatny jak kurczę)). W języku polskim i włoskim osoby delikatne opisywane są przez odniesienia do pokojowych piesków, postrzeganych jako wrażliwe i podatne na choroby (pol. *francuski piesek*; wł. *essere un pechinese* (dosł. być pekińczykiem), *essere un barboncino* (dosł. być pudelkiem))[145]. Ponadto w języku włoskim występuje idiom *esser fatto di corna di chiocciola* (dosł. być zrobionym z rogów ślimaka) mający znaczenie 'być delikatnego zdrowia', 'reagować na najmniejsze zmiany atmosferyczne'.

W polskim i angielskim znaczenie 'bardzo zmęczony' wyrażane jest za pomocą jednostek z komponentem *pies*/*dog* (pol. *zmęczony jak pies*; ang. *tired as a dog*). W angielszczyźnie oprócz wymienionego idiomu funkcjonuje również przymiotnik złożony o tożsamym znaczeniu (ang. *dog-tired* (*dog* 'pies', *tired* 'zmęczony')[146]). W języku polskim i włoskim obecne są realizacje znaczenia 'być bardzo zmęczonym' (pol. *paść jak kawka*, wł. *essere a pelle d'orso* (dosł. być jak niedźwiedzia skóra)).

W badanych językach występują frazeologizmy z komponentam animalistycznym nazywające czynności fizjologiczne uważane za wstydliwe. W polszczyźnie faunizm realizuje znaczenie 'wydalać gazy fizjologiczne przez odbyt' (pol. *puścić bąka*), natomiast w angiel-

---

[144] W języku polskim figuratywnie nazwa *kurczę* używana jest w odniesieniu do dziecka, natomiast *kurczątko* – do dziecka lub drobnej kobiety, dziewczyny. Por. USJP, II: 365. Angielski ekwiwalent *chicken* ma inne znaczenie figuratywne, mianowicie 'tchórz'. Por. M: 233.

[145] Por. ang. *to be a lap-dog* (dosł. być pieskiem pokojowym) 'być rozpuszczonym, być otaczanym nadmierną opieką' (PDEI: 53).

[146] Por. niem. *hundemüde* (*der Hund* 'pies', *müde* 'zmęczony').

szczyźnie znaczenie ‘gazy fizjologiczne’ wyraża związek *barking spiders* (dosł. szczekające pająki) ‘gazy’[147].

Kolejną czynnością jest wydalanie, które jest eufeminizowane za pomocą frazeologizmów. Znaczenie ‘pójść do toalety’ ma realizacje fauniczne w języku angielskim (ang. *to go to see a man about a dog/a horse* (dosł. iść zobaczyć się z człowiekiem w sprawie psa / konia))[148]. W języku polskim frazeologizm *w łóżku/w nocy ryby łowić* przekazuje znaczenie ‘moczyć się w nocy’.

Frazeologicznie wyrażane są również czynności odbierane jako nieprzyjemne, na przykład pocenie się związane jest z brzydkim zapachem i nieestetycznym wyglądem spoconej osoby. W polszczyźnie, angielszczyźnie i języku włoskim występują jednostki frazeologiczne przekazujące znaczenie ‘bardzo mocno się spocić’ (pol. *spocić się jak (mysz w połogu)*, *spocony jak mysz*; ang. *to sweat like a pig* (dosł. pocić się jak świnia); wł. *sudare come un cammello/cavallo/maiale* (dosł. spocić sie jak wielbłąd / koń / świnia)).

W polszczyźnie znajdujemy określenia fauniczne opisujące inne odczucia człowieka, na przykład związki wyrażające znaczenie ‘odczuwać mrowienie’ (pol. *mrówki chodzą komuś po plecach*, *mrówki chodzą komuś po (ciele, grzbiecie, plecach, skórze)*, *mieć mrówki w nogach*). Z kolei w języku włoskim faunizm werbalizuje znaczenie ‘trząść się z zimna’ (wł. *pigliare le pispole* (dosł. łapać świergotki łąkowe)).

6.6. ŚMIERĆ

Śmierć jest zjawiskiem, które w kulturze europejskiej obejmowało tabu językowe[149], w wyniku czego opisywana jest przez

---

[147] Drugie znaczenie *barking spiders* ‘tyłek, dupa’ (W: 15).

[148] Warianty: *to go and see a man about a dog/a horse, to have to (go and) see a man about a horse/a dog.*

[149] O tabu zob. np. Z. Leszczyński, *Szkice o tabu językowym*, Lublin 1988; S. Widłak, *Tabu i eufemizm w językach nowożytnych*, „Biuletyn PTJ” XXII, (1963), s. 89–102; tegoż, *Zagadnienie tabu i eufemizmu w językach romańskich*, „Kwartalnik Neofilologiczny”, (1965), s. 73–76; tegoż, *Zjawisko tabu językowego*, „Lud”, 52 (1968), s. 7–23; E. Montero Cartelle, *El tabú, el eufemismo y las hablas jergales*, [w:] *Introducción a la lingüística española*, red. M. Alvar, Barcelona 1995, s. 547–563.

liczne frazeologizmy, zwłaszcza przez jednostki o charakterze eufemizmów[150]. Wiele wyekscerpowanych związków faunicznych opisujących umieranie przekazuje dodatkowe informacje dotyczące nazywanej czynności[151].

Przykładowo, we wszystkich badanych językach występują związki frazeologiczne o znaczeniu 'umierać masowo', motywowane wyobrażeniem ginących much (pol. *padać jak muchy*; ang. *to drop/die/be dying off/be killed/shot down like flies*; wł. *morire come le mosche*). *Słownik porównań*, objaśniając tenże związek, podaje: 'padają ludzie jak muchy – umierają masowo, zwykle z powodu wojny, głodu lub epidemii' (SP: 101). Włoskie opracowanie frazeograficzne autorstwa Quartu jako przyczynę śmierci opisywanej tym idiomem podaje epidemię i wojnę (Q: 313).

Umieranie w warunkach niegodnych człowieka opisywane jest w poszczególnych językach za pomocą idiomatycznych konstrukcji porównawczych z komponentem *pies/dog/cane*[152] (pol. *zdychać jak pies*; ang. *to die like a dog* (dosł. umierać jak pies); wł. *morire come un cane* (dosł. umierać jak pies)[153]).

---

[150] Zob. np. H. Anders, *NEVER SAY DIE – Englische Idiome um den Tod und Sterben*, Frankfurt 1995; A. Engelking, *Istota i ewolucja eufemizmów (na przykładzie zastępczych określeń śmierci)*, „Przegląd Humanistyczny", 4 (1984), s. 115–129; A. Tambor, *Związki frazeologiczne oznaczające śmierć (na materiale francuskim)*, „Poradnik Językowy", 1 (1987), a. 40–46; A. Krzyżanowska, *Związki frazeologiczne oznaczające śmierć w języku polskim i francuskim (analiza porównawcza)*, „Poradnik Językowy", 6 (1993), s. 317–326; tejże, *Ostatnia podróż – czyli polska i francuska metaforyka śmierci*, „Etnolingwistyka", 9–10, s. 93–110; tejże, *Eufemistyczne wyrażanie śmierci w języku polskim i francuskim*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, red. A. M. Lewicki, t. I, Warszawa 1996, s. 93–98; tejże, *Francuska i polska frazeologia śmierci*, Lublin 1999; M. Szwecow-Szewczyk, *Tabu i eufemizmy językowe dawniej i dziś*, „Poradnik Językowy", 6 (1974), s. 285–293.

[151] Wśród frazeologizmów nazywających umieranie występują również związki nieprzekazujące dodatkowych informacji. Zob. J. Szerszunowicz, *Stałe połączenia wyrazowe oznaczające proces umierania w języku polskim i włoskim*, „Białostockie Archiwum Językowe", 5 (2005), s. 112.

[152] O konotacjach nazwy *pies* zob. D. Provenzal, *Il cane*, [w:] tegoż, *Conversazioni linguistiche. Storia e magia delle parole*, Milano 1967, s. 124–125; K. Mosiołek-Kłosińska, *Stereotyp psa w języku polskim*, „Poradnik Językowy", 4 (1992), s. 301–304; L. Palmes, *Językowy obraz psa...*, dz. cyt., s. 42–56.

[153] Por. wł. *seppelire come un cane* (dosł. pochować jak psa).

W języku polskim frazeologizm fauniczny wyraża znaczenie 'zginąć, umrzeć bez ratunku; zostać zabitym przez pomyłkę, nieuwagę' (pol. *przepaść/zginąć/zmarnować się jak ruda mysz w popiele*).

W języku włoskim znaczenie 'umrzeć uwięzionym w zamkniętym miejscu bez możliwości ucieczki'[154] werbalizowane jest przez frazeologizm *fare la fine del topo/fare la morte del topo* (dosł. zrobić koniec myszy / zrobić śmierć myszy).

We frazeologii angielskiej występuje idiom o znaczeniu 'umrzeć' (ang. *to be/make worm's meat* (dosł. być mięsem robaków / stać się mięsem robaków)). Ponadto w języku angielskim faunizm frazeologiczny wyraża znaczenie 'utonąć' (ang. *to feed fishes* (dosł. karmić ryby))[155].

W badanych językach używane są faunizmy o znaczeniu 'zabić kogoś'. Przykładowo, w języku polskim i włoskim występują jednostki z komponentem *pies/cane*, na przykład pol. *zatłuc/zabić/ubić kogoś jak psa zabić jak psa, palnąć komuś w łeb jak psu*; wł. *ammazzare come un cane* (dosł. zabić jak psa). W polszczyźnie obecna jest również jednostka przekazująca informację 'dać się zabić, nie stawiając oporu' (pol. *dać się zarżnąć jak baran*).

6.7. HIGIENA / BRAK HIGIENY

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej bardzo nieliczne są związki opisujące czystość, które w zasadzie ograniczone są do jednostek nazywających czynność mycia się. We frazeologii włoskiej i angielskiej występują idiomy o znaczeniu 'myć się pobieżnie', których etymologia związana jest z obserwacją zachowania kotów (ang. *to have a cat lick* (dosł. lizać się jak kot); wł. *lavarsi come un gatto* (dosł. myć się jak kot)).

---

[154] Idiom ten może stanowić językowe odzwierciedlenie obserwacji sytuacji myszy na statkach, które tonęły. Inna hipoteza dotycząca jego pochodzenia wiąże się z zamurowywaniem mysich dziur w celu pozbycia się gryzoni (Q: 536).

[155] Idiom ten używany jest również w znaczeniu 'wymiotować'.

W badanych językach ludzie brudni opisywani są przez liczne związki frazeologiczne motywowane stereotypem świni[156]. Tak jest w przypadku jednostek wyrażających znaczenie 'być brudasem' (ang. *to be a dirty pig* (dosł. brudna świnia); wł. *essere un porcellone* (dosł. być prosiakiem)[157], *essere un porcello* (dosł. być młodym prosięciem)[158], *essere un porcellino* (dosł. być prosiaczkiem)[159]).

We frazeologii polskiej i włoskiej znaczenie 'bardzo brudny' przekazywane jest poprzez odwołanie do stereotypowego wyobrażenia świni (pol. *brudny jak świnia*; wł. *sudicio come un porco* (dosł. brudny jak świnia)[160]). We frazeologii włoskiej obecne jest ponadto synonimiczne porównanie z komponentem *animale*, czyli 'zwierzę' *sporco come un animale* (dosł. być brudnym jak zwierzę). Znaczenie 'być brudnym' wyraża także włoski idiom motywowany barwą szczura (wł. *essere color topo di fogna* (dosł. być koloru szczura wędrownego)).

6.8. JEDZENIE / PICIE

Zdecydowana większość jednostek opisujących czynności związane ze spożywaniem pokarmów przez człowieka to związki, które są nośnikami znaczenia 'być bardzo głodnym'. Stanowią one realizacje kilku modeli semantyczno-składniowych występujących w badanych

---

[156] Por. derywaty występujące w badanych językach, np. pol. *uświnić się*; ang. *pigsty* 'chlew' (także przenośnie); wł. *porcheria* 'brud', również 'partactwo', (o niesmacznej potrawie) świństwo, (czyn) 'świństwo, draństwo' (słowo) 'świństwo', *il porcile* 'chlew' (także przenośnie), *il porcaio* (brudne miejsce) 'chlew', 'bagno' (moralne).

[157] Drugie znaczenie jednostki *essere un porcellone* to 'być lubieżnikiem' (DeM: 1912). Forma augmentatywna od *porcello*.

[158] *Essere un porcello* znaczy również 'być grubym' (DeM: 1912).

[159] *Essere un porcellino* 'być brudaskiem' (o dziecku).

[160] Por. *as dirty as a pigsty* (dosł. tak brudny jak chlew). Ponadto w angielszczyźnie używany jest idiom *to live like a pig* (dosł. żyć jak świnia), które opisuje ludzi mieszkających w złych warunkach higienicznych. Jego polski odpowiednik nie zawiera komponentu *świnia*, jednak jest on konotowany przez użycie wyrazu *chlew* (pol. *mieszkać jak w chlewie*).

językach. Pierwszy z nich to porównanie (BYĆ) GŁODNY(M) JAK + NAZWA ZWIERZĘCIA, na przykład polskie frazeologizmy *być głodnym jak pies*, *być głodnym jak wilk* (por. *wilczy apetyt*), *głodny jak polna mysz*, angielskie *as hungry as a wolf* (dosł. tak głodny jak wilk), *as hungry as a June crow* (dosł. tak głodny jak czerwcowa wrona), *as hungry as a hawk* (dosł. tak głodny jak jastrząb), *as hungry as a bear* (dosł. tak głodny jak niedźwiedź)[161]. Włoski idiom *aver il mal del lupo* (dosł. mieć chorobę wilka)[162] różni się strukturalnie, jednak bazuje na tożsamych konotacjach nazw *wilk/wolf/la lupa*.

W języku angielskim i włoskim faunizmy wyrażają znaczenia być żarłocznym (ang. *greedy like a pig* (dosł. zachłanny jak świnia); wł. *voraccio come un lucio* (dosł. żarłoczny jak szczupak)) i 'być żarłokiem' (ang. *a greedy pig* (dosł. zachłanna świnia)[163]; wł. *essere una cavalletta* (dosł. być szarańczą) 'być żarłokiem')[164].

W zebranym materiale występują związki realizujące znaczenie 'wielki głód', tworzone według modelu PRZYMIOTNIKOWY DERYWAT ODFAUNICZY + GŁÓD (pol. *wilczy głód*, *wilczy apetyt*; wł. *fame da lupo* (dosł. głód wilka), *fame canina* (dosł. psi głód), *una fame bestiale* (dosł. zwierzęcy głód)).

W badanych językach występują realizacje znaczenia 'zjeść zbyt dużo'. Frazeologizmy te mają charakter wartościujący, implikują bowiem negatywną ocenę sposobu jedzenia danego człowieka (np. pol. *żre ktoś jak świnia*, *obeżreć się jak świnia*; ang. *eat like a pig* (dosł. jeść jak świnia), *to make a pig of oneself* (dosł. zrobić z siebie świnię); wł. *mangiare come un porco/un maiale* (dosł. jeść jak świnia / wieprz)).

Polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy są nośnikami znaczenia 'jeść bardzo dużo' (pol. *jeść tak, jakby się miało tasiemca*; ang. *to eat like a horse* (dosł. jeść jak koń)), *to eat like a wolf* (dosł. jeść

---

161 Por. niem. *einen Bärenhunger haben* (dosł. mieć niedźwiedzi głód) 'być bardzo głodnym'.

162 Wariant *aver il mal della lupa* (dosł. mieć chorobę wilczycy).

163 Por. *piggish* 'żarłoczny'; 'brudny'; 'chamski'; 'opasły'.

164 Inne znaczenie jednostki *essere una cavalletta* to 'być marnotrawcą, rozrzutnikiem'. Por. pol. *szarańcza* 'z niechęcią o dużej liczbie osób, rzeczy' (USJP, III: 1491)

jak wilk))[165]; wł. *mangiare come una bestia* (dosł. jeść jak bestia), *mangiare come un buffalo* (dosł. jeść jak bawół)), *mangiare come un bue* (dosł. jeść jak wół), *avere il verme solitario* (dosł. mieć tasiemca), *avere il mal della lupa* (dosł. mieć chorobę wilczycy)[166], *mangiare/ingozzarsi come un animale* (dosł. jeść / połykać jak zwierzę), *buttarsi a pesce* (dosł. rzucać się jak ryby)).

Frazeologizmy realizujące omawiany schemat opisują również spożywanie małych ilości pożywienia. W języku polskim, angielskim i włoskim znaczenie 'jeść bardzo mało' wyrażane jest przez jednostki awifauniczne (pol. *jeść/pić jak ptaszek*, *dziobać jedzenie jak ptaszek*, *jeść jak wróbelek*, *jeść jak kurczę*; ang. *eat like a bird* (dosł. jeść jak ptak), *pick at the food like a bird* (dosł. dziobać jedzenie jak ptak), *eat like a sparrow* (dosł. jeść jak wróbel); wł. *mangiare come un uccellino* (dosł. jeść jak ptaszek), *mangiare come un canarino* (dosł. jeść jak kanarek), *mangiare come uno scricciolo* (dosł. jeść jak mysikrólik)). W języku włoskim występują również składniki animalistyczne niebędące nazwami ptaków, mianowicie mrówka (*mangiare come una formica* (dosł. jeść jak mrówka)) oraz świerszcz (*mangiare come un grillo* (dosł. jeść jak świerszcz)). W języku włoskim występuje również jednostka porównawcza o znaczeniu 'mało jeść', odwołująca się do sposobu odżywiania się danych gatunków (*campar di rugiada come le cicale* (dosł. odżywiać się rosą jak cykady)).

---

[165] Por. *to wolf (food) down, wolf down one's food.* Należy podkreślić, że nazwa *wilk* konotuje głód nie tylko w polskim, angielskim i włoskim. Symbolika wilka znalazła odzwierciedlenie we frazeologizmach obecnych w wielu innych językach europejskich, na przykład w niemieckim (*hungrig wie ein Wolf* (dosł. głodny jak wilk), *fressen wie ein Wolf* (dosł. żreć jak wilk); por. compositum *Wolfshunger*, *der Wolf* 'wilk', *der Hunger* 'głód'), szwedzkim (*hungrig som en varg* (dosł. głodny jak wilk)), fińskim (*nälkäinen kuin susi* (dosł. głodny jak wilk), *syödä kuin susi* (dosł. jeść jak wilk); por. *sudennälka*), duńskim (*honger hebben als een wolf* dosł. mieć głód jak wilk, *eten als een wolf* (dosł. jeść jak wilk); por. *wolfshonger*), francuskim (*manger comme un loup* (dosł. jeść jak wilk), *faim de loup* (dosł. głód wilka)), greckim (πεινάω/τρώωω σα λύ (*pináo/tróo sa líko*) (dosł. jeść jak wilk)), rosyjskim (*волчий аппетит* (dosł. wilczy apetyt)). D. Dobrovol'skij, E. Piirainen, *Figurative Language...*, dz. cyt., s. 349.

[166] Jednostka *avere il mal della lupa* jest również używana w odniesieniu do potrzeb seksualnych.

Znaczenie ‘móc dużo zjeść’ wyrażane jest przez frazeologizmy z komponentem faunicznym w języku polskim i angielskim (pol. *móc zjeść konia z kopytami*, *zjadłby wołu*; ang. *I could eat a horse* (dosł. mógłbym zjeść konia)).

W języku polskim występuje frazeologizm przekazujący znaczenie ‘dawać komuś (najczęściej dziecku) zbyt dużo jeść’ (pol. *tuczy ktoś kogoś jak gęś*).

We wszystkich badanych językach istnieją idiomy o znaczeniu ‘mieć bardzo zdrowy żołądek’, opisujące człowieka zdolnego do strawienia jakiejkolwiek potrawy, motywowane przeświadczeniem, że struś, który połyka kamienie, co ułatwia trawienie, jest ptakiem mogącym strawić każdy pokarm (pol. *mieć strusi żołądek*; ang. *have a digestion like an ostrich* (dosł. mieć trawienie jak struś); wł. *avere uno stomaco di struzzo* (dosł. mieć żołądek strusia)).

W faunicznej frazeologii polskiej obecna jest realizacja znaczenia ‘ktoś się nie najadł’ (pol. *pożywił się ktoś jak pies muchą*). Ponadto w polszczyźnie występuje również frazeologizm o znaczeniu ‘głodować’, który ma w swoim składzie komponent niedźwiedź (pol. *lizać łapę jak niedźwiedź*, *ssie ktoś łapę jak niedźwiedź*). Jak podaje Mirosław Bańko, frazeologizm ten jest odzwierciedleniem panującego niegdyś przekonania, że „niedźwiedź spędza sen zimowy, ssąc z przednich łap soki zmagazynowane przez lato. Tę fantastyczna historię, opowiedzianą przez Pliniusza, jeszcze w XVII wieku powtórzył Benedykt Chmielowski, polski encyklopedysta” (SP: 74).

W języku włoskim używany jest również porównawczy zwrot frazeologiczny o znaczeniu ‘źle się odżywiać’ (wł. *mangiare come un cane* (dosł. jeść jak pies)), motywowany przeświadczeniem, że pies to zwierzę, które je resztki, mało wartościowe jedzenie[167]. Ponadto, we frazeologii włoskiej animalistycznej występuje realizacja znaczenia ‘nie zjeść kolacji’ (wł. *far la cena del galetto* (*un salto e a letto*) (dosł. zrobić kolację kogucika (skok i do łóżka) ‘iść spać bez kolacji’)).

[167] Por. *to look/dress like a dog’s dinner.*

W angielszczyźnie funkcjonują ponadto jednostki opisujące sposób jedzenia i picia przez odwołanie się do sposobu spożywania pokarmu przez psa (ang. *to eat doggy fashion* (dosł. jeść na psi sposób), *to drink doggy fashion* (dosł. pić na psi sposób)).

6.9. UŻYWKI / UZALEŻNIENIA

Opisywanie nadużywania alkoholu przez ludzi – zachowanie oceniane jednoznaczenie negatywnie[168] – za pomocą odniesień do świata zwierząt jest przejawem ogólnej tendencji do negatywnego postrzegania ich jako istot stojących niżej w hierarchii, w której najwyższą pozycję zajmuje człowiek. Stąd w badanych językach są tak liczne sfrazeologizowane porównania z komponentem faunicznym o znaczeniu ‘bardzo pijany’: *pijany jak bąk*, *pijani jak bydło*, *być pod muchą*; ang. *be as drunk as a skunks/a newt/an owl* (dosł. być pijanym jak skunks / kijanka / sowa), *tight as a tick* (*tick* ‘kleszcz’)[169]; wł. *essere cotto/briaco come una monna* (dosł. być pijanym jak małpa).

Warto zwrócić uwagę na ironiczne wyrażenie porównawcze przekazujące znaczenie ‘być bardzo trzeźwym’, mianowicie *trzeźwy jak świnia*, obecne wyłącznie w polszczyźnie[170].

W badanym materiale występują również frazeologizmy fauniczne o znaczeniu ‘upić się mocno’ (pol. *upić się/schlać się jak bydlę*, *upić się/urżnąć się jak świnia*, *zalać robaka/robaczka*[171]; wł. *prender(si)*

---

168 Liczne frazeologizmy opisujące pijaństwo mają charakter eufemizmów. Zob. np. A. Gondek, J. Szczęk, *Phraseologie im Dienste der Euphemisierung am Beispiel der deutschen und polnischen Phraseologismen zum ‘Alkoholtrinken’*, „Germanica Wratislaviensia”, 126 (2004), s. 101–114.

169 Wyraz *tight* jest potocznym synonimem wyrazu *drunk* (‘pijany’), ma również znaczenie ‘napięty’. Współwystępowanie tych przymiotników z komponentem faunicznym *tick* (‘kleszcz’) daje efekt w postaci gry słów bazującej na dwojakiej możliwości interpretowania znaczenia przymiotnika *tight*.

170 Angielski odpowiednik częściowy omawianego związku to jednostka *as sober as a judge* (dosł. trzeźwy jak sędzia).

171 A. M. Lewicki, *Historia pola frazeologicznego «upijać się/upić się» w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, 1 (1988), s. 36–37.

la monna, *avere la scimmia* (dosł. mieć małpę)[172], *dire il paternostro della scimmia/della bertuccia* (dosł. mówić ojczenasz małpy / koczkodana), *andare a gallina* (dosł. iść do kury).

Polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy animalistyczne przekazują również znaczenie 'pić dużo' (pol. *chlać jak świnia*; ang. *to drink like a fish* (dosł. pić jak ryba); wł. *bere come uno squalo* (dosł. pić jak rekin), *bere come un cammello* (dosł. pić jak wielbłąd)[173]).

W australijakiej odmianie języka angielskiego występuje frazeologizm *drink with flies* (dosł. pić z muchami), który używany jest w znaczeniu 'pić w samotności'[174].

Osoby spragnione, zwłaszcza takie, którym chce się pić alkohol, porównywane są żartobliwie do śledzi (wł. *secco come un'aringa/un'acciuga* (dosł. suchy jak śledź)).

Frazeologizmy fauniczne opisują również efekty upojenia alkoholowego, w stanie którego dana osoba widzi nieistniejące zwierzęta. Znaczenie 'mieć halucynacje spowodowane nadmiernym spożyciem alkoholu' wyrażane jest przez polskie i angielskie związki frazeologiczne (pol. *widzieć białe myszki*; ang. *to see pink elephants/pink spiders/snakes in the boots* (dosł. widzieć różowe słonie / różowe pająki / węże w butach)[175].

---

[172] Idiom *avere la scimmia* jest polisemiczny. Ma on następujące znaczenia: który używany jest kilku znaczeniach, np. 'być pijanym jak bela', 'nie wylewać za kołnierz'; 'być pod wpływem narkotyków', 'zażywać regularnie narkotyki', 'być na głodzie narkotykowym' (Q: 477).

[173] Por. związki z frazeologiczne z nazwą baśniowego zwierzęcia występujące w języku polskim: pol. *ciągnąć wódkę jak smok, pije ktoś jak smok.*

[174] Por. pol. *pić do lustra.*

[175] Warto nadmienić, że we frazeologii japońskiej występuje jednostka fauniczna *tora ni naru* dosł. stać się tygrysem 'upić się do nieprzytomności'. Jak podaje Małgorzata Tomaszewska-Bolałek: „Wyrażenie to jest związane z alkoholem, które nosi nazwę *chikuyō*, czyli bambusowe liście. Kiedyś istniało przekonanie, że tygrysy ukrywały się i drzemały w bambusowych zagajnikach. Druga hipoteza tłumacząca, dlaczego tygrys stał się patronem pijaków mówi, że wyrażenie to jest odniesieniem do sposobu poruszania się tego drapieżnika, który spacerując zaplata łapy do środka, tak samo czyni też człowiek w stanie upojenia alkoholowego". M. Tomaszewska-Bolałek, *Zwierzęta zodiaku w kulturze Japonii*, Warszawa 2007, s. 55.

W angielskiej frazeologii faunicznej występuje również jednostka przekazująca znaczenie 'spożyć alkohol po nadmiernym spożyciu alkoholu' (ang. *to take a hair of the dog that beat you* (dosł. wziąć włos psa, który cie ugryzł)).

Warto nadmienić, że w języku polskim używany jest pragmatyczny frazeologizm fauniczny *ryba/rybka lubi pływać*[176], który jest frazą używaną jako zachęta do wypicia alkoholu[177].

W angielszczyźnie frazeologizmy fauniczne realizują znaczenia związane z zażywaniem narkotyków, na przykład: 'leczenie uzależnienia przez raptowne odstawienie narkotyków' i 'głód narkotyczny' (ang. *cold turkey* (dosł. zimny indyk)[178]), 'odczuwać głód narkotyczny' (ang. *to be turkey* (dosł. być indykiem)), 'raptownie coś odstawić' (ang. *to go on cold turkey* (dosł. iść na zimnego indyka)). W angielskim i włoskim faunizmy wyrażają znaczenie 'kurier przemycający narkotyki' (ang. *a mule* (dosł. muł); wł. *cavallo* ('koń'))[179]. We frazeologii włoskiej idiom *essere a cavallo* (dosł. być na koniu) używany jest do opisywania bycia pod wpływem heroiny. W języku włoskim znaczenia 'być pod wpływem narkotyków', 'zażywać regularnie narkotyki', 'być na głodzie narkotykowym' realizowane są przez idiom *avere la scimmia*, który jest kalką angielskiego *to have a monkey on one's back*[180].

---

176 O frazeologii biesiadnej zob. E. Jędrzejko, *Na frasunek dobry trunek (a uczonym z ksiąg ratunek!?). Frazeologia biesiadna w językowym obrazie świata polskiej kultury narodowej*, [w:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków*, red. nauk. W. Chlebda, Opole 2007, s. 247–265. O toastach polsko-angielskich w ujęciu kontrastywnym zob. E. Jakubowska, *Cross–cultural dimensions of politeness in the case of Polish and English*, Katowice 1999, s. 99–101.

177 Por. uwagi na temat picia alkoholu jako typowego zachowania Polaków [w:] A. Niewiara, *Kształty polskiej tożsamości*, Katowice 2009, s. 272–276.

178 Motywacja omawianej jednostki wiąże się z obserwacją wyglądu człowieka, który zaprzestał brania narkotyków, zwłaszcza heroiny. Krew takiej osoby kierowana jest do organów wewnętrznych, co sprawia, że skóra staje się biała i pokryta gęsią skórką – przypomina więc wygląd skóry indyka.

179 Wyraz *cavallo* ma również drugie znaczenie figuratywne – 'heroina'.

180 Ang. *to have a monkey on one's back* 'być uzależnionym'.

6.10. OPIS SFERY ŻYCIA SEKSUALNEGO

Z biologicznego punktu widzenia człowiek jest zwierzęciem, jego podstawowe funkcje życiowe sa takie same jak innych ssaków. Jedna z nich to rozmnażanie i związana z tą sferą seksualność, opisywana przez bogatą leksykę i frazeologię fauniczną[181]. Należy podkreślić, że stałe połączenia wyrazowe nazywają pewne zachowania, stany itp. związane z tą sferą, na przykład zachowania niemieszczące się w normie społecznej. Frazeologiczne nominacje wynikają z tendencji do eufemizacji.

W polszczyźnie znaczenie 'żyć niemoralnie, rozpustnie' jest wyrażane przez idiom *żyć jak bydlę*. W polskim i włoskim występują fauniczne związki wyrazowe o znaczeniu 'żyć z kimś w nieformalnym związku' (pol. *żyć z kimś na kocią łapę*; wł. *fare le nozze dei cani* (dosł. robić wesele psów)).

We frazeologii faunicznej badanych języków obecne są jednostki opisujące ludzi obdarzonych dużym potencjałem seksualnym. Wspólne trzem porównywanym językom, polskiemu, angielskiemu i włoskiemu, jest wykorzystanie symbolicznego znaczenia nazw samców niektórych zwierząt do wyrażenia znaczenia 'być mężczyzną obdarzonym dużym potencjałem seksualnym' (pol. *być ogierem*, *być bykiem rozpłodowym*; ang. *to be a stallion* (dosł. być ogierem), *to be a stud* (dosł. być koniem reproduktorem), *to be a ram* (dosł. być baranem); wł. *essere uno stallone* (dosł. być ogierem), *essere un montone* (dosł. być baranem)).

Faunizmy realizują również znaczenie 'kobieta o dużym apetycie seksualnym'. W języku polskim kobieta taka określana jest mianem *tygrysicy* lub *kocicy*[182], we włoskim – wilczycy (wł. *essere una lupa*), zaś w angielskim – żbika (ang. *to be a wildcat*).

---

[181] Zob. np. J. Bartmiński, *„Jaś koniki poił" (uwagi o stylu erotyku ludowego*, „Teksty", 2 (1974), s. 11–24; A. Dąbrowska, *Wężem pożądań wejdę do twej duszy – nazwy zwierząt w polskim słownictwie erotycznym*, [w:] „Język a Kultura", t. 15, *Opozycja homo – animal w języku i kulturze*, red. taż, Wrocław 2003, s. 157–188.

[182] Nazwa *kocica* ma dodatkowy składnik znaczenia 'nadpobudliwość erotyczna'. Por. książk. przen. 'kobieta pełna temperamentu, często nadpobudliwa erotycznie' (USJP, II: 144).

We frazeologii angielskiej i włoskiej występują faunizmy o znaczeniu ‘przejawiać dużą aktywność seksualną’ (ang. *to fuck like bunnies* (dosł. pieprzyć się jak króliki); wł. *scopare come un riccio* (dosł. pieprzyć jak jeż), *arare col bue e con asino* (dosł. orać wołem i osłem)). Realizowane jest znaczenie ‘uganiać się za kobietami, mieć duże potrzeby seksualne’ (pol. *być kogutem, być psem na baby*; ang. *to be a dog* (dosł. być psem); wł. *fare il gallo* ‘puszyć się nadskakiwać kobietom’, *fare il galletto, essere un gallo nel pollaio* ‘babski król’). W języku włoskim występuje zwrot *avere il mal della lupa* (dosł. mieć chorobę wilczycy) opisujący osoby żarłoczne, który per extensium, może również opisywać nienasycenie w sferze seksu, przy czym źródła frazeograficzne kwalifikują omawiane znaczenie jako rzadkie (Q: 276). We włoskiej frazeologii faunicznej obecny jest idiom nawiązujący semantycznie do omawianych związków, mianowicie *correre la cavallina* ‘szaleć, wyszumieć się’ (dosł. biegać za klaczami)[183] o znaczeniu ‘szaleć / wyszumieć się’.

Język polski ma w swoim zasobie frazeologicznym jednostkę *lew salonowy*, przekazującą znaczenie ‘mężczyzna uwodzący i zdobywający kobiety, brylujący w towarzystwie, światowiec’.

We wszystkich badanych językach istnieją fauniczne określenia lubieżnego, starego mężczyzny (pol. *być (starym) capem*; ang. *to be an old goat*; wł. *essere un caprone*). Język włoski bogaty jest w jednostki o znaczeniu ‘być lubieżnym’ (wł. *essere un civettone* (dosł. być wielką sową)[184], *essere un mandrillo* (dosł. być mandrylem), *essere un maiale* (dosł. być świnią), *essere un micco* (dosł. byc uistiti), *essere un farfallone* (dosł. być wielkim motylem)).

Badane języki dysponują licznymi wyrażeniami, które są nośnikami negatywnej oceny kobiecych zachowań w sferze seksualnej. Przykładowo, w języku polskim, angielskim i włoskim występują faunizmy o znaczeniu ‘kobieta, która niszczy kochających ją mężczyzn’

[183] Por. *la cavallina* ‘młoda i pełna wdzięku kobieta’ (USWP: 205).

[184] Wł. *civettone* do zgrubienie od *civetta* ‘sowa (pójdźka)’. Por. *civettare* ‘zalecać się, kokietować’, *civetteria* ‘kokieteria, zalotność’, *civettuolo* ‘kokieteryjny, zalotny’ (USWP: 231).

(pol. *modliszka*; ang. *the queen bee* (dosł. królowa pszczół); wł. *una mantide* (‘modliszka’), *un’ape regina* (dosł. królowa pszczół).

W polszczyźnie używany jest również frazeologizm fauniczny *istna wydra*, mający znaczenie ‘kobieta ubrana wyzywająco, prowokująca mężczyzn swoim zachowaniem i wyglądem’[185]. Badane języki mają w swoich zasobach liczne jednostki nazywające kobiety niemoralne, źle prowadzące się (pol. *być suka w rui*; ang. *to be a bitch*; wł. *essere una cagna in calore* (dosł. być suką w rui)[186], *essere una scrofa* (dosł. być maciorą), *essere una vacca/fare la vacca* (dosł. być krową)).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że wiele jest faunicznych określeń prostytutki (pol. *być flądrą*, *być mewką*, *być wilczycą*; wł. *essere una falena* (dosł. być ćmą), *essere una lucciola* (dosł. być świetlikiem), *essere una strofa* (dosł. być maciorą), *essere una troia* (dosł. być maciorą), *essere una troietta* (dosł. być świnką), *essere una vacca/fare la vacca* (dosł. być krową)). W języku włoskim funkcjonuje również określenie fauniczne określenie sutenera (wł. *essere un bertone* (dosł. być koniem z obciętymi uszami)).

W języku angielskim i włoskim występują animalistyczne określenia osób o orientacji homoseksualnej. Angielskie wyrażenie *clam licker/diver* (dosł. osoba liżąca małża / osoba nurkująca w małżu) jest nacechowanym stylistycznie synonimem wyrazu ‘lesbijka’[187], zaś *bull dyke* (dosł. samiec lesbijki) to obraźliwe określenie kobiety o homoseksualnej orientacji o typowo męskim wyglądzie (M: 178)[188]. Włoska jednostka *essere una cerbiatta* ma znaczenie ‘być lesbijką’ i nie niesie bardziej szczegółowych informacji. W języku agielskim nazwa *badger* (‘borsuk’) ma znaczenie ‘homoseksualista’, natomiast wyraz *chicken* znaczenie bardziej szczegółowe ‘młody homoseksualista’[189].

---

[185] Wariant *stara wydra*.

[186] Por. K. Mosiołek, *Stereotypy samic niektórych zwierząt domowych przekazywane przez polszczyznę i język francuski*, „Poradnik Językowy”, 3 (1994) s. 26–27.

[187] Por. *clam* (‘małż’) ‘muszelka, cipka, szparka’ (W: 36).

[188] Por. wyraz *bull* służy do tworzenia nazw samców, np. *bull elephant* ‘samiec słonia’, *bull whale* ‘ samiec wieloryba’. Por. *bull session, a great bull of a man.*

[189] Inne znaczenia wyrazu *chicken*: ‘tchórz’, ‘małolata’, ‘wystraszony’, ‘pedantyczny’.

W języku angielskim istnieje związek *bunny boiler* (dosł. osoba gotująca królika) o znaczeniu 'niebezpieczna osoba, mająca obsesję na tle kochanka, który ją odrzucił'. Jednostka ta pochodzi z filmu *Fatalne zauroczenie* z 1987 roku.

We wszystkich badanych językach znajdujemy jednostki o znaczeniu 'być seksowną kobietą' (pol. *być kotką/kociakiem, być króliczkiem*; ang. *to be a bunny*, *to be a (sex) kitten*, *to be a fox* (dosł. być lisem')[190]. por. *to be kittenish*, *glamour puss*[191]; wł. *essere una gatta*); wł. *essere una coniglietta*).

Odwołania fauniczne występują również w nazwie jednej z pozycji seksualnych, w której mężczyzna penetruje kobietę od tyłu (pol. *na pieska*; ang. *doggy style position* (dosł. pozycja w stylu na pieska), *to do it doggy style* (dosł. robić to w stylu na pieska), *to dog-fuck* (dosł. pieprzyć się na pieska) 'kochać się w pozycji na pieska', *dogfuck* (dosł. pieprzenie się na pieska) 'uprawianie miłości w pozycji na pieska'[192]; wł. *a pecorella*, *alla pecorina*, *a pecoroni* (dosł. na owieczkę)).

W języku angielskim znaczenie 'trzepotanie rzęsami uderzając o czyjś policzek' jest wyrażane przez frazeologizm *a butterfly kiss* (dosł. motyli pocałunek), którego polskim niepoświadczonym frazeograficznie odpowiednikiem jest wyraz *motylek*, używany w zwrocie *zrobić komuś motylka*. W języku włoskim używana jest jednostka o tożsamym komponencie faunicznym, *il bacio della farfalla*, które również nie jest rejestrowane przez opracowania leksyko- i frazeograficzne.

Frazeologia fauniczna ma również w swoich zasobach jednostki opisujące zdradę małżeńską, w których wykorzystany jest powszechny w językach europejskich symbol niewierności – rogi[193]. W polskim

---

[190] Zob. J. Szerszunowicz, *Językowo-kulturowy obraz lisa...*, dz. cyt. W angielszczyźnie do opisywania seksownej kobiety używa się również derywatów przymiotnikowych od nazwy *fox – foxy*.

[191] Związek *glamour puss* może być używany do opisywania zarówno młodej atrakcyjnej kobiety jak i atrakcyjnego młodego mężczyzny. Por. *glamour boy, girl* 'ślicznotka, przystojniaczek' (WSAP: 503).

[192] Wyrazy *to dog-fuck* i *a dogfuck* są polisemiczne (*to dog-fuck* 'obijać się, opierdalać się', *dogfuck* 'leń, wałkoń') (W: 49–50).

[193] O. Lurati, *Fare le corna, planter les cornes, to horn, Hörner aufsetzen:*

i włoskim występują fauniczne realizacje znaczenia ‘być zdradzonym mężem’ (pol. *być rogaczem*[194]; wł. *essere un becco* (dosł. być rogaczem), *fare becco qu* (dosł. zrobić z kogoś rogacza), *becco e bastonato* (dosł. rogacz i i pobity), *essere un lumacone* (dosł. być ślimakiem)). W języku włoskim funkcjonuje idiom *becco contento* (dosł. zadowolony rogacz) o bardziej szczegółowym znaczeniu, mianowicie ‘zdradzany mąż, przyjaźniący się z kochankiem żony’. Poszerzone znaczenie ma również włoska jednostka *avere più corna di un cesto di lumache* (dosł. mieć więcej rogów niż koszyk ślimaków), przekazująca informację o dużej liczbie zdrad. Warto zwrócić uwagę na fakt, że język angielski również wykorzystuje faunizm do nominacji zdradzonego męża. Jest to nazwa *cuckoo* (‘kukułka’), do której dodano pejoratywny sufiks[195]. W języku angielskim niewierny chłopak lub mąż określany jest jako *a love rat* (dosł. miłosny szczur).

W języku włoskim istnieje frazeologizm o znaczeniu ‘pożądać seksualnie’, mianowicie *mettere il cavallo nella stalla* (dosł. postawić konia w stajni). Zainteresowanie erotyczne opisywane jest w języku polskim za pomocą frazeologizmu *lata ktoś za kimś jak kot w marcu* (‘stara się z nim być, zainteresowany nim erotycznie’). Ponadto, w polszczyźnie znajdujemy jednostki o znaczeniu ‘pragnąć być z kimś, choć jest to niebezpieczne’ (pol. *leci ktoś dokądś jak ćma do ognia (w ogień)*, ‘pragnie być z kimś lub gdzieś, choć jest to niebezpieczne’ (pol. *leci ktoś dokądś jak mucha do miodu/na lep*, *lgnie ktoś do kogoś jak mucha do miodu*).

We frazeologii faunicznej używane są jednostki opisujące masturbację. Fauniczne związki o znaczeniu ‘onanizować się’ występują w polszczyźnie i angielszczyźnie (pol. *walić/trzepać konia*, ang. *to lope one's mule* (dosł. pogonić muła), *to choke the chicken* (dosł. dusić kurczę)[196].

---

un'antica pratica di scherno, [w:] Tegoż, *Per modo di dire ... Storia della lingua e antropologia nelle locuzioni italiane e europee*, Bologna 2002, s. 13–24.

[194] Tożsame znaczenie, tj. zdradzić kogoś seksualnie, przekazuje związek *przyprawić/przyprawiać komuś rogi.*

[195] *The Concise Dictionary of English Etymology*, red. T. F. Hoad, Oxford – New York 1993, s. 107.

[196] Angielskie odpowiedniki mają charkter substandardowy (SSPA: 35, 100).

7. OPIS CZŁOWIEKA JAKO ISTOTY SPOŁECZNEJ

Obraz człowieka przekazywane przez polskie, angielskie i włoskie jednostki fauniczne obejmuje również związki dotyczące jego funkcjonowania w społeczeństwie. Jednostki te można podzielić na trzy podgrupy, z których pierwsza zawiera frazeolgogizmy opisujące relacje międzyludzkie, druga – funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie rozumiane jako działanie na różnych polach aktywności, np. uczestnictwo w procesie edukacji, trzecia zaś – stany i sytuacje, w jakich znajduje się człowiek.

7.1. RELACJE MIĘDZYLUDZKIE

7.1.1. RODZINA

Wśród badanych jednostek znajdujemy związki odnoszące się do rodziny, wśród których niektóre opisują jej członków. Przykładowo, w języku włoskim występuje faunizm o znaczeniu ‘być opiekuńczą matką (otoczoną gromadką dzieci’)[197], motywowany stereotypowym wyobrażeniem kwoki (wł. *essere una chioccia* (dosł. być kwoką)). W języku angielskim istnieje faunizm opisujący zdominowanego przez żonę męża (ang. *hen-pecked husband*; *hen* ‘kura’, *peck* ‘dziobać’, *husband* ‘mąż’). Kobieta, która rezygnuje z własnych ambicji zawodowych na rzecz prowadzenia domu i wychowywania dzieci, określana jest w polszczyźnie jako *kura domowa*. W badanym materiale wystąpił również związek oznaczeniu ‘szukać męża’ *cercare il merlo* (dosł. szukać kosa)[198].

Wśród analizowanych związków znajdujemy jednostki odnoszące się do posiadania dzieci lub ich braku. W języku polskim i angielskim używane są idiomy przekazujące znaczenie ‘mieć dużo dzieci’ (pol. *mnożyć się/rozmnażać się jak króliki*; ang. *to proliferate like rabbits/as fast as rabbits*, *to breed like rabbits*), natomiast w języku

[197] Por. *fare come la chioccia (che razzola e non becca)* (dosł. robić jak kura (która dużo grzebie w ziemi i nie nie dziobie) ‘myśleć dużo o innych, a mało o sobie’).
[198] Por. *il merlo* ‘frajer’.

włoskim obecna jest fauniczna realizacja znaczenia ‘być wieloródką’ (wł. *essere una coniglia* (dosł. być królicą)).

Korpus włoski zawiera jednostkę realizującą koncept nieobecny w faunicznej idiomatyce polskiej i angielskiej, mianowcie ‘mieć dzieci, kiedy jest się w starszym wieku’. Związek *avere i pulcini di gennaio* (dosł. mieć styczniowe kurczęta) jest aluzją do zakłócenia naturalnego porządku rzeczy (Q: 430). Nazwa *gennaio* ‘styczeń’ symbolizuje zimę, czyli kres życia człowieka. Z kolei w angielszczyźnie obecna jest fauniczna realizacja znaczenia ‘być bezdzietnym’: *to have neither chick nor child* (dosł. nie mieć ani kurczęcia, ani dziecka).

7.1.2. ZNAJOMOŚĆ / POZYTYWNE RELACJE

Wśród badanych jednostek występują frazeologizmy opisujące pozytywne relacje międzyludzkie. W polszczyźnie wyrażane są one za pomocą odwołań do wyobrażenia koni, które chodzą w jednym zaprzęgu. Przykładowo, porównanie *znać się jak łyse konie* wyraża znaczenie ‘doskonale się znać’. We frazeologii polskiej znajdujemy również jednostkę fauniczną o znaczeniu ‘znać kogoś doskonale’ (pol. *znać kogoś jak łysą kobyłę*). Dobre stosunki opisuje również idiom *dobrać się jak (dwa) łyse konie*, wyrażający znaczenie ‘dobrze się dobrać, mieć podobne zapatrywania itp.’. Znaczenie ‘ktoś jest dobrym kolegą, do którego ma się zaufanie’ przekazywane jest przez idiom *móc z kimś konie kraść*, który ma inną motywację – bazuje na przeświadczeniu, że złodzieje koni muszą mieć zaufanie do osób, które im pomagają w kradzieży.

W polszczyźnie znaczenie ‘żyć zgodnie i kochać się’ opisywane jest przez doczasownikowy zwrot porównawczy *żyć jak para gołąbków.* Podobne znaczenie przekazują angielskie i włoskie jednostki: *lovebirds* (‘papużki nierozłączki’) ‘ludzie, którzy się kochają’, *due piccioncini* ‘dwa gołąbki’. Dwie osoby, które bardzo się lubią i spędzają ze sobą dużo czasu, opisywane są w polszczyźnie za pomocą idiomu *papużki nierozłączki.*

W angielszczyźnie obecna jest frazeologiczna realizacja znaczenia ‘okazać się przyjacielem w biedzie’ w postaci związku *to help a lame dog over a stile* (dosł. pomagać kulawemu psu przy przełazie).

We włoskiej frazeologii animalistycznej występuje jednostka

o znaczeniu ‘para przyjaciół, którzy razem oszukują ludzi’ (wł. *il gatto e la volpe* (dosł. kot i lis))[199].

7.1.3. ZŁE RELACJE

W badanych językach znajdujemy jednostki wyrażające znaczenie ‘żyć niezgodnie’ (pol. *kochać się jak kot z psem*, *żyć z kimś jak kot z psem*; ang. *to have/lead a cat and dog life* (dosł. mieć / prowadzić życie jak kot z psem)[200], *to fight like cat(s) and dog(s)* (dosł. walczyć jak kot / koty i pies / psy); wł. *andare d'accordo come cane e gatto* (dosł. żyć zgodnie jak pies i kot), *essere cane e gatto* (dosł. być psem i kotem)[201]).

Wśród analizowanych zawiązków występują połączenia przekazujące znaczenie ‘drażnić się z kimś, mając świadomość swojej przewagi’, odwołujące się do wyobrażenia kota bawiącego się myszą przed zabiciem jej (pol. *bawić się kimś jak kot myszą/myszką*; ang. *to play cat and mouse*; wł. *giocare/fare come il catto col topo*).

We frazeologii polskiej obecny jest również zwrot porównawczy *kochać jak psy dziada [w ciasnej ulicy]* o znaczeniu ‘nie lubić, nie znosić kogoś’. W języku włoskim jednostka *come il gatto e l'acqua bollita* (dosł. jak kot i wrząca woda) opisuje dwie osoby, które się nie lubią[202].

Frazeologizmy fauniczne nazywają różne zachowania towarzyszące złym relacjom międzyludzkim. Przykładowo, znaczenie ‘kłócić się z kimś’ realizowane jest przez związki z komponentami animalistycznymi (pol. *drzeć koty z kimś*, *gryźć się jak (dwa) psy*, *czubić*

---

199 Omawiana jednostka pochodzi z *Przygód Pinocchia* autorstwa Collodiego.

200 Również zapis *(to have/lead) a cat-and-dog life* (ODEI: 94).

201 Antica Menac traktuje omawiane związki jako antonimiczne w stosunku do żyć jak para gołąbków, ilustrując przykładami z wybranych języków europejskich (chorwackiego, rosyjskiego, niemieckiego, francuskiego i włoskiego). Zob. A. Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb 2007, s. 79. Zob. również K. Mosiołek-Kłosińska, *Motywacja związków frazeologicznych zawierających wyrazy* kot *i* pies, „Etnolingwistyka”, 7 (1995), s. 21–31.

202 Związek ten również używany jest do opisywania wielkiego strachu przed czymś.

się jak dwa koguty[203]; ang. *to fight like ferrets in a sack* (dosł. walczyć jak fretki w worku)). W badanym materiale obecne są również faunizmy przekazujące znaczenie 'kłótnia' (ang. *cat-fight* (dosł. kocia walka'), *dog-fight*[204]). Ponadto frazeologizmy wyrażają znaczenie 'nawymyślać komuś' (pol. *nawrzucać komuś jak świni do koryta*, *obježdżać/zjeżdżać jak burą sukę*, *zwymyślać kogoś jak psa*, *nawymyślać komuś jak psu. warczeć na kogoś jak pies*; ang. *to be all over sb like fleas on a dog* (dosł. być na kimś jak pchły na psie). Związki animalistyczne opisują również agresję fizyczną, na przykład 'uderzyć kogoś głową' *rąbnąć/zwalić kogoś bykiem*, 'zbić kogoś' *zbić kogoś jak psa*, *głaskać czymś jak niedźwiedź*.

Frazeologia fauniczna badanych języków ma również w swoich zasobach związki odnoszące się do rywalizacji. Przykładowo, znaczenie 'bezpardonowa rywalizacja' wyrażane jest przez związki polskie, angielskie i włoskie (pol. *wyścig szczurów*; ang. *rat race*; wł. *la corsa di ratto*). W angielszczyźnie występuje ponadto jednostka *a one-horse race* (dosł. wyścig jednego konia), która opisuje rywalizację, na przykład w grze, zawodach, wyborach, której wynik jest z góry przesądzony, ponieważ jeden z kandydatów jest zdecydowanie lepszy niż inni.

We wszystkich badanych językach używane są jednostki frazeologiczne opisujące złe traktowanie człowieka. Związki o ogólnym znaczeniu 'źle kogoś traktować' to porównania z komponentem *pies*: pol. *traktować kogoś jak psa*; ang. *to treat sb like a (whipped) dog/worse than a dog* (dosł. traktować kogoś jak (zbitego) psa / gorzej niż psa)[205]; wł. *trattare qu come un cane* (dosł. traktować kogoś jak psa). W języku polskim występują również zwroty po-

---

[203] Por. pol. *czupurny kogut* (WSFJP: 307), *czupurność kogucia* (SFJPI: 333), W polszczyźnie funkcjonuje również jednostka fauniczna opisująca ludzi, którzy są zagniewani i gotowi do kłótki. Idiom porównawczy *napuszeni (są) jacyś ludzie jak dwa koguty* o znaczeniu '(stoją naprzeciw siebie) zagniewani i skorzy do kłótni' motywowany jest obserwacją zachowania kogutów.

[204] Spotykany jest również zapis *dogfight*. Jednostka ta ma również inne znaczenia, mianowicie 'sytuacja, w której ludzie rywalizują ze sobą', 'walka samolotów', 'walka psów' (M: 409). Por. *a dog-eat-dog situation.*

[205] Por. *to slink off like a whipped dog* (dosł. chyłkiem się oddalić jak zbity pies).

równawcze z tymże komponentem, których ośrodkiem są inne czasowniki niż „traktować”, na przykład: *uważać kogoś za psa*, *być za psa*, *gonić/pędzić kogoś jak wściekłego psa*, *wypędzić/wyrzucić kogoś (z domu) jak psa*.

W polskiej, angielskiej i włoskiej frazeologii znaczenie ‘człowiek, na którego inni zrzucają całą odpowiedzialność za coś’ przekazywane jest przez jednostkę *kozioł ofiarny* (ang. *scapegoat*; wł. *capro espiatorio*), która ma pochodzenie biblijne.

Ponadto w polszczyźnie i angielszczyźnie frazeologizmy fauniczne wyrażają znaczenie ‘wykorzystywać kogoś’ (pol. *jeździć po kimś/na kimś jak na łysej kobyle*. W polskim, angielskim i włoskim obecne są jednostki frazeologiczne o znaczeniu ‘wykorzystywać kogoś ciągle’ motywowane wyobrażeniem pijawki, która przyssała się do kogoś i trudno się jej pozbyć (pol. *przyczepił się/przyssał się/przysysa się ktoś do kogoś jak pijawka*; ang. *to be a leech* (dosł. być pijawką), *to cling like a leech* (dosł. być pijawką); wł. *essere una mignatta* (dosł. być pijawką), *essere una sanguisuga* (dosł. być pijawką)).

W dwóch językach, włoskim i angielskim, występują idiomy opisujące ludzi, którzy traktują kogoś jako narzędzie, służące do załatwienia jakiejś sprawy. W języku włoskim znaczenie ‘wykorzystywać kogoś do zrobienia czegoś’ wyrażane jest przez związek *levare/togliere le castagne dal fuoco can la zampa del gatto* (dosł. wyjmować kasztany z ognia łapą kota), natomiast w angielskim – przez idiom *to be made a cat’s paw of sb* (dosł. zrobić z kogoś czyjąś kocią łapę)[206].

We wszystkich badanych językach do opisywania ludzi wykorzystujących innych wyzyskuje się metaforyczny potencjał nazw faunicznych (pol. *być pasożytem*; ang. *to be a parasite* (dosł. być pasożytem), *to be a leech* (dosł. być pijawką); wł. *essere una sanguisuga* (dosł. być pijawką), *fare il parassita* (dosł. być pasożytem), *essere una piovra* (dosł. być dziesięcionogą), *essere una piranha* (dosł. być piranią), *essere un paguro* (dosł. być pustelnikiem)[207]).

---

[206] W języku polskim występuje idiom o tożsamej proweniencji, który nie ma w swoim składzie komponentu faunicznego. Jest nim jednostka *wybierać/wyciągać/wyjmować dla kogoś/za kogoś kasztany z ognia*, *wybierać/wyciągać/wyjmować kasztany z ognia cudzymi rękami*.

[207] Jako odpowiednik nazwy *un paguro* dostępne słowniki dwujęzyczne włosko-

W polszczyźnie znaczenie ‘wykorzystywać bez skrupułów’[208] wyrażane jest przez związek *doi ktoś kogoś jak mleczną krowę*. Jednostka *mleczna krowa*, o znaczeniu ‘osoba wykorzystywana bez skrupułów’, ma bliskie odpowiedniki zarówno w języku angielskim (*milch cow*), jak i włoskim (*vacca da mugnere*).

We frazeologii polskiej i włoskiej obecne są idiomy o znaczeniu ‘układ korzystny dla jednej ze stron’ (pol. *spółka z lwem*; wł. *patto leonino* (spółka z lwem)).

W języku polskim znaczenie ‘trzeba ponieść nieprzyjemne konsekwencje jakiegoś czynu’) wyrażane jest przez związek *trzeba połknąć/zjeść tę żabę*. W angielszczyźnie poniżenie opisuje kilka jednostek, na przykład angielski zwrot *to get the bird* (dosł. dostać ptaka) ‘wygwizdać, pozbyć się kogoś w niegrzeczny sposób’, *to eat crow* (dosł. zjeść wronę) ‘być zmuszonym do zmiany zdania, być zmuszonym do zrobienia czegoś upokarzającego’.

We frazeologii angielskiej werbalizowane są wrogie zachowania człowieka w stosunku do innej osoby. Przykładowo, angielski idiom przekazuje znaczenie ‘poruszać się wokół kogoś, aby go osaczyć i zrobić mu krzywdę’ (ang. *to circle around someone like a shark smelling blood/like a shark with its prey* (dosł. krążyć wokół kogoś jak rekin czujący krew / jak rekin za zdobyczą)). Z kolei w języku włoskim występuje idiom opisujący wrogość przez wykorzystanie potencjału symbolicznego dwóch nazw faunicznych – związek *essere una agnello tra i lupi* (dosł. być jagnięciem i wilkiem) wyraża znaczenie ‘być otoczonym nieprzyjaciółmi’.

7.2. FUNKCJONOWANIE W SPOŁECZEŃSTWIE

7.2.1. EDUKACJA

We wszystkich badanych językach występują frazeologizmy odnoszące się do edukacji. W polskim, angielskim i włoskim poświad-

---

-polskie podają następujące odpowiedniki: wyrażenie *pustelnik bernardyn* (WSWP, III: 14), (skorupiak) *pustelnik* (PSWP, I: 126; USWP: 760). Słownik włosko-angielski podaje ekwiwalent *hermit crab* (CID: 295).

[208] Jednostki te mogą również odnosić się do wykorzystywania finansowego osoby lub instytucji.

czenia frazeologiczne mają jednostki charakteryzujące proces uczenia się jako automatyczne przyswajanie bez zrozumienia przez odwołanie się do stereotypu papugi (pol. *wyuczyć się czegoś jak papuga*; ang. *to learn sth parrot-fashion* (dosł. uczyć się czegoś w papuzi sposób); wł. *dire le lezione a pappagallo* (dosł. mówić lekcję jak papuga), *imparare a pappagallo* (dosł. uczyć się jak papuga)). W polszczyźnie występuje realizacja znaczenia 'uczyć się bardzo pilnie', motywowana konotacjami nazwy osioł (pol. *wkuwa ktoś jak dziki osioł*)[209]. Zaciętą rywalizację szkolną nazywa się za pomocą frazeologizmu *wyścig szczurów* (ang. *rat race*; wł. *corsa di ratto*).

Do zasobów stałych połączeń wyrazowych poszczególnych języków wchodzą jednostki wartościujące rozmaite aspekty edukacji i zjawisk z nią związanych, których komponentem faunicznym jest nazwa *osioł* (ang. *donkey*; wł. *asino*, *ciucco*, *somaro*), konotująca między innymi głupotę, i jej derywaty. Przykładowo, polskie i włoskie opracowania frazeograficzne podają związki frazeologiczne opisujące klasę złożoną z niezdolnych uczniów (pol. *klasa osłów*; wł. *una classe di somari*)[210]. W polszczyźnie używane jest wyrażenie *ośla ławka*, wyrażające znaczenie 'ławka przeznaczona dla najgorszego ucznia'. W języku polskim i włoskim występują związki przekazujące znaczenie 'bryk, streszczenie lektur lub zbiór zdań z odpowiedziami' (pol. *ośli most*; wł. *ponte d'asino* (dosł. most osła))[211].

W polszczyźnie i angielszczyźnie obecne są faunizmy o znaczeniu 'pozaginane rogi kartek, w wyniku niedbałego obchodzenia się

---

[209] Nazwa osioł ma różne konotacje, np. 'osioł jest uparty', 'osioł jest głupi', 'osioł to zwierzę, które ciężko pracuje'. Por. pol. *harować jak (dziki) osioł*.

[210] Por. *osioł nad osły*, łac. *asinus asinorum*. Jak podaje W. Kopaliński, „w szkołach dawnej Polski nieuków oprowadzano w oślich uszach po klasach, a uczniowie wołali: *Asinus asinorum in saecula saeculorum*!". W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., Warszawa 2003, s. 894.

[211] Łac. *pons asinorum*. W. Kopaliński podaje, że nazywana jest tak również 5. teza 1. księgi Elementów Euklidesa – pierwsze trudniejsze twierdzenie, które trudno jest przyswoić mniej zdolnym uczniom. Zob. W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., s. 894. Por. BDPF: 928.

z książką, zeszytem' (pol. *ośle uszy*[212]; ang. *dog's ears* (dosł. psie uszy). Ponadto w angielskim funkcjonuje przymiotnik złożony *dog-eared* (dosł. o psich uszach) opisujący książki lub zeszyty, mające strony o zagiętych rogach.

W badanych językach występują również fauniczne frazeologizmy nazywające osoby lubiące czytać. Wszystkie związki mają charakter obrazowy, przy czym operują one różnymi obrazami. Przykładowo, w polskim wyrażeniu wyrazem fundującym jest nazwa *mól* (pol. *mól książkowy*), w angielskim – *worm*, czyli 'robak' (ang. *a book worm*), natomiast we włoskim – *topo*, czyli 'mysz' (wł. *topo di biblioteca*)[213].

Frazeologicznie ujmowaną czynnością związaną z kształceniem jest pisanie. Idiomatykon polski ma w swoich zasobach fauniczną realizację znaczenia 'bardzo duże litery' (pol. *litery jak woły*) oraz 'pisać dużymi literami' (pol. *ktoś pisze wołami*)[214]. W badanym materiale występują jednostki wyrażające czynność 'pisać brzydko' (pol. *pisać jak kura pazurem*[215]; wł. *avere una scrittura che sembra zampe di mosche* (dosł. mieć pismo, które przypomina musze nogi). We frazeologii włoskiej obecne są jednostki opisujące bardzo drobne, trudne do odczytania pismo (wł. *una cacatura di mosche* (dosł. być kropkami po muchach)[216], *zampe di mosca* (dosł. nogi muchy)) oraz bazgraninę (wł. *zampe della gallina/raspatura di gallina* (dosł. łapy kury / grzebanie kury))[217].

---

[212] *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* podaje również inne znaczenie związku *ośle uszy*: mit. 'długie, odstające, też kara za głupotę, bezmyślność, nieuctwo' (WSFJP: 832).

[213] Por. frazeologiamy i composita występujące w innych językach, np. czes. *knihomol* (*kniha* 'książka', *mol* 'mól'), fr. *rat de bibliothèque* (dosł. szczur biblioteczny), hiszp. *ratón de biblioteca* (dosł. szczur biblioteczny), niem. *Bücherwurm* (*Bücher* 'książki', *der Wurm* 'robak'), szw. *bokmal* (*bok* 'książka', *mal* 'mól').

[214] W polszczyźnie używany jest również idiom *coś jest napisane wołami*. Por. *coś stoi jak wół/jest napisane jak wół* 'jest wyraźnie napisane'.

[215] Neutralny stylistycznie komponent werbalny *pisać* używany jest wymiennie z czasownikami bliskoznacznymi, na przykład *bazgrać* i *gryzmolić*. O omawianej jednostce zob. A. Jawór, *Homo scribens i homo legens w polskim słownictwie i frazeologii*, Katowice 2008, s. 114.

[216] Por. pol. *coś jest napisane maczkiem*.

[217] Jednostki *zampe della gallina/raspatura di gallina* są odpowiednikami idiomu

W polszczyźnie występuje frazeologizm nazywający jeden z rodzajów zabaw uczniów, mianowicie jednostka o znaczeniu ‘rzucać samolotami wykonanymi z kartek papieru’ (pol. *puszczać gołębie*).

Angielszczyzna ma w swoich zasobach związek opisujący ulubieńca nauczycieli, którym jest frazeologizm *teacher's pet* (dosł. ulubione zwierzątko nauczyciela).

W języku angielskim potoczne określenie edukacji seksualnej ma również charakter fauniczny (*the birds and the bees* (dosł. ptaki i pszczoły)[218]). Polskie opracowania nie poświadczają obiegowego wyrażenia *ptaszki i motylki.*

7.2.2. POLITYKA

Każdy z analizowanych korpusów zawiera wyrażenie oznaczające osobę o dużym talencie politycznym (pol. *zwierzę polityczne*; ang. *a political animal*; wł. *animale politico*). W polskim, angielskim i włoskim używany jest frazeologizm nazywający dwa typy polityków, tj. umiarkowanych i zwolenników używania siły w polityce (pol. *gołębie i jastrzębie*; ang. *hawks and doves*; wł. *il falco e la colomba*). W angielszczyźnie poświadczenia leksykograficzne mają również derywaty *dovish*/*doveish* i *hawkish*[219].

W języku włoskim występuje frazeologiczna realizacja znaczenia ‘manewr partii, który ma na celu pokonanie innej partii i osiągnięcie własnych celów bez dania jej możliwości obstrukcjonizmu’. Jest ono przekazywane przez obrazowy idiom *fare il salto della quaglia* (dosł. zrobić przewrót przepiórki).

Warto zwrócić uwagę na jednostki frazeologiczne opisujące zjawiska właściwe poszczgólnym kulturom. Przykładowo, polski frazeolo-

kurze łapki. Por. jedno ze znaczeń włoskiego czasownika *raspare* ‘gryzmolić jak kura pazurem’ (USWP: 896).

[218] Związek ten jest elementem idiomu *to tell somebody about the birds and the bees* (dosł. powiedzieć komuś o ptakach i pszczołach) o znaczeniu ‘powiedzieć komuś, skąd się biorą dzieci’.

[219] Angielsko-polski *Słownik polityki z terminami Unii Europejskiej* podaje następujące odpowiedniki omawianych przymiotników: *doveish* – łagodny, umiarkowany, *hawkish* – jastrzębi (CM: 95, 130).

gizm *czerwone pająki* to 'silnie pejoratywna etykietka odnosząca się do politycznej lewicy po 1989' (ZN: 61)[220].

W amerykańskiej odmianie języka angielskiego występuje idiom *lame duck* (dosł. kulawa kaczka), który ma znaczenie 'ustępujący prezydent (nieubiegający się o reelekcję)' (CM: 156). Frazeologia angielska ma w swoich zasobach znaczenia nierealizowane frazeologicznie w polskim i włoskim, 'polityk opuszczający swoją partię i przyłączający się do przeciwników' (ang. *a political rat*), 'kto jest odpowiedzialny za porażkę ważnej osoby?' (ang. *Who killed Cock Robin?*), 'kandydat wystawiony ze względów strategicznych' (ang. *a stalking horse*).

7.2.3. GOSPODARKA / BUSINESS / ŻYCIE ZAWODOWE

W badanych językach obecne są liczne związki fauniczne opisujące rozmaite aspekty życia zawodowego. Wśród wyekscerpowanych polskich, angielskich i włoskich znajdujemy jednostki opisujące wpływowe osoby, zajmujące ważne stanowiska. Związki te motywowane są wyobrażeniem dużej ryby (pol. *gruba ryba*, *rekin*; ang. *big fish*; wł. *pesce grosso*). W języku angielskim występuje również faunizm przekazujący precyzyjniejsze znaczenie 'osoba mająca bardzo silną pozycję w świecie finansjery' (ang. *a financial shark* (dosł. rekin finansowy))[221]. Warto nadmienić, że w polszczyźnie korespondująca

---

220 Związek występuje również w postaci *czerwona pajęczyna*. Warto nadmienić, że w potocznym użyciu funkcjonuje jednostka *czerwone świnie*, a leksykograficzne poświadczenie ma związek *zatoka czerwonych świń* definiowana w następujący sposób: 'pogardliwe potoczne wyrażenie używane głównie przez mieszkańców Warszawy na określenie luksusowego w warunkach PRL osiedla w Wilanowie, zmieszkałego dawniej przez prominentnych działaczy PRL-owskich władz partyjnych i państwowych, po 1989 r. – także przez polityków SLD (m.in. Aleksandra Kwaśniewskiego, Leszka Millera, Józefa Oleksego) (ZN: 300). Innym frazeologizmem polskim odnoszącym się do świata polityki jest wyrażenie *różowe hieny* 'obelżywe określenie pod adresem członków Komitetu Obrony Robotników (Zbigniewa Bujaka, Władysława Frasyniuka i Adama Michnika) wypowiedziane publicznie 26 czerwca 1996 r. przez Zygmunta Wrzodaka podczas obchodów 20-lecia czerwca '76 w Ursusie' (ZN: 224).

221 Por. *rekin finansowy* ma dwa znaczenia: 'człowiek bardzo bogaty', 'właściciel wielkiej fortuny, nie zawsze zdobytej we właściwy sposób' (NSF: 64). Nazwa *shark* (dosł. rekin) konotuje agresję i ma figuratywne znaczenie 'osoba próbująca

nazwa, tj. *rekin*, ma poszerzone znaczenie ('potentat finansowy bezwzględny w interesach' (USJP, III: 916))[222].

We frazeologii angielskiej jednostka *a big fish in a small pond* (dosł. duża ryba w małym stawie) niesie informacje o ograniczeniu wpływów danej osoby ('osoba, której wpływy ograniczone są do małego obszaru'). Warto nadmienić, że w angielszczyźnie podobne znaczenie co idiom *a big fish* mają związki *a fat cat* (dosł. gruby kot; 'bogaty biznesmen lub bizneswoman, zwłaszcza sprywatyzowanej firmy, otrzymujący wysokie wynagrodzenie i nieproporcjonalnie duże premie w stosunku do swoich umiejętności')[223] i *a big bug* (dosł. duża pluskwa)[224].

Antonimami omawianego związku są jednostki wyrażające znaczenie 'mało ważna osoba' (pol. *płotka*; ang. *only a small fish*). Włoski idiom *pesce lesso* ma poszerzone znaczenie 'osoba mało znacząca i nieenergiczna'.

W polszczyźnie i angielszczyźnie zaciętą rywalizację nazywa się *wyścigiem szczurów* (ang. *rat race*)[225].

Liczne frazeologizmy fauniczne opisują osoby, zjawiska i czynności związane ze światem finansów[226], na przykład z funkcjonowaniem

---

dokonać wrogiego przejęcia, pirat'. Faunizm ten występuje również w compositach (np. *shark-watcher* (dosł. obserwator rekinów) 'konsultant próbujący zidentyfikować potencjalnych piratów wśród kupujących udziały firmy, *shark-repellent/shark repellant* (dosł. środek odstraszający rekiny) 'jakiekolwiek obronne taktyki stosowane w razie próby przejęcia firmy' (BC: 74)).

[222] W *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* znaczenie przenośne kwalifikowane jest jako publ. (USJP, III: 916). Por. konotacje omawianej nazwy w obcojęzycznych związkach, np. ang. pot. pej. *loan shark* (dosł. rekin pożyczkowy) 'lichwiarz', 'bankier'; wł. *essere uno squalo* (dosł. być rekinem)'być okrutnym i nienasyconym'.

[223] Por. *a fat-cat row*, *fat-cat pay*, *cut fat cats down to size*, *fat cat on gravy train*, *fat cat cream off millions*, *a fat-cat image*.

[224] Należy zwrócić uwagę na fakt, że w angielszczyźnie frazeologizmy te konotują korupcję.

[225] We frazeologii angielskiej występują również inne jednostki derywowane od związku *rat race*, mianowicie *rat race equilibrium* 'równowaga wyścigu szczurów (nagrodzona praca ponadnormatywna)' i *rat-race membership fee* 'koszty uczestnictwa w wyścigu szczurów (np. ubranie i akcesoria statusu)' (LNSA: 247).

[226] W języku angielskim, zarówno w jego amerykańskiej jak i brytyjskiej odmianie

giełdy papierów wartościowych[227]. W badanych językach nazwami o dużym potencjale frazeotwórczym fundującymi jednostki należące do omawianego kręgu tematycznego są nazwy *byk/bull/toro* i *niedźwiedź/bear/orso*[228]. Znaczenie 'spekulant grającego na zwyżkę' wyrażane jest przez pierwszą z wymienionych nazw, natomiast znaczenie 'spekulant grający na zniżkę' – przez drugą. W języku angielskim nazwy te występują w licznych terminach z zakresu ekonomii[229]. Warto nadmienić, że angielszczyzna jest najbogatsza w leksykalne i frazeologiczne faunizmy odnoszące się do giełdy[230].

---

występują fauniczne określenia monet i banknotów, np. ang. *buck* 'dolar amerykański' – najprawdopodobniej jest to mutylowana forma wyrazu *buckskin/buckarooney*, odnoszących się do handlu z Indianami, *clam* 'dolar amerykański', fishskin 'dolar amerykański', *frogskin* 'dolar amerykański', *horse* 'pięciofuntowy banknot', *pony* 'dwadzieścia pięć funtów', *monkey* 'pięćset funtów' (BC: 34–35).

[227] M. J. Garcia Berzosa, *Zoo Techniques in the Stock Market*, „English Teaching Forum", t. 37, nr 4 (Oct-Dec 1999), s. 29–31.

[228] Przymiotnik *bullish* uzywany jest również w znaczeniu 'optymistyczny' (WSAP: 153). W języku angielskim, z którego zostały przejęte do polskiego i włoskiego, są one również używane jako czasowniki (*to bear* 'spowodować obniżkę czegoś', *to bear a market* 'spowodować obniżkę akcji na giełdzie' (WSAP: 90); *to bull* 'spekulować na zwyżkę', [shares, stock] 'zwyżkować', *to bull the market* 'wywoływać sztucznie obniżkę cen (WSAP: 152)). Ponadto w angielszczyźnie używane są przymiotnikowe derywaty omawianych rzeczowników (*bullish* 'zwyżkujący', *bearish* 'zniżkujący').

[229] Do najczęściej uzywanych związków należą takie jednostki, jak: *bull campaign* (dosł. bycza kampania) 'sztuczne windowanie cen' (WSAP: 152), *bull account* (dosł. byczy rachunek) 'zobowiązanie maklera z tytułu papierów wartościowych przy grze na zwyżkę' (STF: 30), *bull position* (dosł. bycza pozycja) 'stan posiadania akcji zakupionych na giełdzie na kredyt (za marżę)' (BM: 45), *bull market* (dosł. byczy rynek) 'rynek zwyżkujących cen; hossa'; *bear account* (dosł. niedźwiedzi rachunek) 'zobowiązanie maklera z tytułu papierów wartościowych przy grze na zniżkę' (STF: 24), *bear campaign/bear raid/bear tack* (dosł. niedźwiedzia kampania / niedźwiedzi atak / niedźwiedzia taktyka) 'granie na zniżkę', *bear raiders* (dosł. niedźwiedzi piraci) 'spekulanci („piraci") skupujący akcje w celu uzyskania pakietu kontrolnego' (STF: 24), *bear position* (dosł. niedźwiedzia pozycja) 'gra na zniżkę cen lub kursów', *bear hug* (dosł. uścisk niedźwiedzia) 'informacja podawana zarządowi firmy o ofercie / próbie przejęcia', *bear market/bear run* (dosł. niedźwiedzi rynek) 'rynek zniżkujących cen; bessa', *bear squeeze* (dosł. niedźwiedzi impas) 'środki podejmowane przez bank centralny w celu ograniczenia spekulacji na rynkach walutowych przy grze na zniżkę' (STF: 24).

[230] Występują w niej nazwy osób, na przykład *stag* (dosł. jeleń) 'spekulant gieł-

W języku angielskim frazeologicznie wyrażane jest znaczenie ‘ryzykowne przedsięwzięcie’ (ang. *wildcat scheme/venture* (dosł. żbicze przedsięwzięcie), ‘nielegalny / dziki strajk’). Ponadto angielskie i włoskie frazeologizmy przekazują znaczenie ‘dziki strajk’ (ang. *wildcat strike* (dosł. żbiczy strajk); wł. *gatto selvaggio* (dosł. dziki kot) ‘dziki strajk’)[231]. W opracowaniach angielskich występuje faunizm przekazujący znaczenie ‘być złą inwestycją’ (*to be a turkey* (dosł. być indykiem)).

7.2.4. SZTUKA / ROZRYWKA / CZAS WOLNY

We wszystkich badanych językach występują frazeologizmy odnoszące się do sztuki, rozrywki i spędzania czasu wolnego. We wszystkich badanych językach frazeologizmy fauniczne o tożsamej strukturze wyrażają znaczenie ‘ostatnie dzieło autora lub dzieło kończące jakiś okres historyczny, literacki itp.’ (pol. *łąbedzi śpiew*; ang. *swan song*; wł. *canto del cigno*). Związek ten motywowany jest rozpowszechnionym w starożytności wierzeniem, że łabędź w chwili śmierci wydawał najpiękniejszy głos. W polszczyźnie używany jest frazeologizm o znaczeniu ‘rzadka książka’ (pol. *biały kruk*).

W języku włoskim faunizm przekazuje znaczenie ‘numer popisowy (artysty), popisowa rola’ (ang. *cavallo di battaglia*). Jego pochodzenie wiązane jest z faktem, że „spośród koni, które posiadali kondotierzy i kapitanowie, koń bojowy był najlepszy i najbardziej ulubiony” (USWP: 1304).

dowy’, *lame duck* (dosł. kulawa kaczka) ‘niewypłacalny spekulant’, *lamb* (dosł. jagnię) ‘niedoświadczony spekulant’, *gold bug* (dosł. złota pluskwa) ‘inwestor, który posiada złoto jako zabezpieczenie przed inflacją, oraz inne nazwy (np. *kangaroos* ‘udziały w australijskich firmach’, *cats and dogs* (dosł. koty i psy) ‘udziały o niepewnej wartości’, *dog* ‘produkt o małym udziale rynku i niskim wskaźniku wzrostu’).

[231] W angielszczyźnie liczne są jednostki związane z różnymi aspektami pracy zawodowej, na przykład systemem zmianowym (ang. *lobster shift* (dosł. homarza zmiana) ‘20.00–4.00 lub 12–8.00’), kontraktów (ang. *yellow dog contract* (dosł. kontrakt żółtego psa) ‘kontrakt (obecnie nielegalny) między zarządem firmy a nowym pracownikiem, w którym zobowiazuje się on nie przyłączać się do związków zawodowych w okresie bycia zatrudnionym w tejże firmie’ (BC: 134)), promocji (*a dog and pony show* (dosł. pokaz z psem i kucykiem) ‘impreza promocyjna’) czy też pracy biurowej (*prairie dog* (dosł. piesek preriowy) ‘urzędnik z sąsiedniego boksu biurowego reagujący na jakiś dźwięk’) (LNSA: 238)).

W zasobach frazeologicznych badanych języków występują również określenia osób: w polszczyźnie, agielszczyźnie i języku włoskim obecne są realizacje znaczenia ‘osoba doskonale radząca sobie na scenie’ (pol. *zwierzę sceniczne*; ang. *a stage animal*; wł. *un animale da palcoscenico*)[232]. W języku włoskim faunizm jest nośnikiem znaczenia ‘być marną aktorką / śpiewaczką’ (wł. *essere una cagna*)[233]. Z kolei we frazeologii angielskiej przekazywane jest znaczenie ‘osoba, która uczestniczy w licznych imprezach kulturalnych z powodu snobizmu’ (ang. *a culture vulture* (dosł. sęp kulturalny)). Angielskie opracowania poświadczają fauniczne wyrażenia o znaczeniach ‘osoba imprezowa’ (ang. *a party animal* (dosł. zwierzę imprezowe)) oraz ‘fanatyk siłowni’ (ang. *a gym rat* (*gym* ‘siłownia’, *rat* ‘szczur’)).

W badanych językach istnieją związki wyrażające znaczenie ‘bardzo się czymś interesować’. Przykładowo, w angielszczyźnie występują idiomy używane w odniesieniu do ludzi interesujących się czymś bardzo (*to have the bug* ‘pasjonować się’; *to be/get bitten by a bug* ‘połknąć bakcyla’). Związki o podobnym znaczeniu rejestrowane są także w polskich opracowaniach frazeograficznych (pol. *mieć swego konika*; *mieć kota na punkcie czegoś*)[234].

7.2.5. PRZESTĘPCZOŚĆ / NARUSZENIE PRAWA

We wszystkich badanych językach znajdujemy związki frazeologiczne mające w swoim składzie komponenty animalistyczne, które opisują osoby łamiące prawo i osoby strzegące prawa oraz czynności wykonywane przez obie grupy.

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej licznie reprezentowane są jednostki nazywające złodziei. Przykładowo, w języku włoskim występują liczne określenia fauniczne opisujące złodziei tworzone według modelu TOPO DI + NAZWA MIEJSCA, W KTÓRYM DZIAŁA DANY ZŁODZIEJ, wyrażające znaczenie ‘złodziej czegoś’ / ‘zło-

---

[232] Model ZWIERZĘ + OKREŚLENIE / OKREŚLENIE + ZWIERZĘ obecny jest we wszystkich badanych językach, por. np. pol. *zwierzę polityczne*, ang. *a political animal*, wł. *animale politico*.

[233] Drugie znaczenie połączenia *essere una cagna* ‘być dziwką’.

[234] Por. *konik* ‘ulubione zajęcie’.

dziej działający gdzieś', na przykład: 'złodziej hotelowy' (wł. *topo d'albergo* (dosł. mysz hotelowa)), 'złodziej kolejowy' (wł. *topo di treno* (dosł. mysz pociągowa)), 'złodziej samochodowy' (wł. *topo d'auto* (dosł. mysz samochodowa)), 'złodziej okradający mieszkania' (wł. *topo d'appartamento* (dosł. mysz mieszkaniowa)). W języku włoskim marny złodziej opisywany jest jako kradnący kury (wł. *ladro di galline* (dosł. złodziej kur)), a osoba, która kradnie często przedmioty o małej wartości, nazywana jest sroką złodziejką (wł. *gazza ladra* (dosł. sroka złodziejka). Włoskie frazeologizmy nazywające osoby mające skłonności do popełniania kradzieży motywowane są stereotypowymi wyobrażeniami kota (wł. *esser più ladro del gatto* (dosł. być bardziej złodziejskim od kota)).

Wyłącznie w języku polskim występuje frazeologizm fauniczny wyrażający znaczenie 'złodziej okradający groby' (pol. *hiena cmentarna*). W angielszczyźnie faunizmy nazywają rozmaitych przestępców, na przykład 'maniak podpalania' (ang. *a fire bug* (dosł. maniak podpalania)), 'maniak śmiecenia' (ang. *a litter bug* (dosł. maniak śmiecenia))[235], 'włamywacz' (ang. *a cat burglar* (dosł. kot włamywacz)), 'przemytnik, szmugler (nielegalnych imigrantów do USA)' (ang. *to be a coyot* (dosł być kojotem)), 'być przemytnikiem narkotyków' (ang. *to be a mule* (dosł. być mułem)).

W badanych językach używane są fauniczne nazwy policjantów (pol. *być psem*; ang. *to be a pig* (dosł. być świnią); wł. *essere un segugio* (dosł. być ogarem), *essere un penguino* (dosł. być pingwinem)). W języku włoskim funkcjonują również fauniczne określenia szpicla (wł. *essere un segugio* (dosł. być ogarem) 'być szpiclem') oraz prywatnego detektywa (wł. *essere un lince* (dosł. być rysiem) 'być prywatnym detektywem').

W języku angielskim i włoskim obecne są jednostki opisujące ludzi współpracujących z policją. W angielszczyźnie wyrażane jest znaczenie 'wyśpiewać wszystko' (ang. *to sing like a canary* (dosł. śpiewać jak kanarek)). Język włoski ma w swoich zasobach faunizm o znaczeniu

[235] Wyraz *bug* ma znaczenia: 'insekt, robak; pluskwa; wirus; błąd, wada, defekt; urządzenie podsłuchowe, pluskwa; mania, bakcyl; maniak' (WSAP: 150).

‘być donosicielem’ (wł. *essere un canarino* (dosł. być kanarkiem))[236]. Z kolei angielski idiom *to be a stool pigeon* (*to stool* pot. 'kablować', *pigeon* ‘gołąb’) ma znaczenie ‘być człowiekiem służącym za przynętę, być donosicielem, informatorem policji’[237]. Podobne znaczenie, ‘być kapusiem’, wyraża połączenie *to be a rat* (dosł. być szczurem). W języku włoskim frazeologizm fauniczny przekazuje znaczenie ‘być obserwowanym przez policję, być namierzonym’ (wł. *essere una pecora segnata* (dosł. być naznaczona owcą)).

W badanym materiale występuje również nazwa przestępstwa, mianowicie w angielszczyźnie faunizm wyraża znaczenie ‘szantaż, głównie na tle seksualnym’ (ang. *badger game*)[238].

Ponadto w języku angielskim i włoskim istnieją związki nazywające przebywanie w więzieniu (ang. *to do bird* (wł. robić ptaka); wł. *esser uccel di gabbia* (dosł. być ptakiem w klatce)), a we włoskim ponadto związek nazywający pójście do więzienia (wł. *andare a bastonare i pesci* (dosł. iść okładać kijem ryby)). Faunizmy przekazują znaczenie ‘osoba, która często idzie do więzienia’ (pol. *niebieski ptak*; ang. *jail bird* (dosł. więzienny ptak)). W angielszczyźnie znaczenie ‘nieoficjalny sąd’ wyrażane jest przez frazeologizm *kangaroo court*, który pierwotnie używany był w odniesieniu do nieformalnych sądów w więzieniach, współcześnie pojawia się zaś w kontekście nieoficjalnych kar nakładanych przez działaczy związków zawodowych (PDEI: 64).

7.3. STANY I SYTUACJE, W JAKICH ZNAJDUJE SIĘ CZŁOWIEK

7.3.1. BOGACTWO / BIEDA

We frazeologii badanych języków występują jednostki opisujące stan majątkowy człowieka poprzez przedstawienie opozycji biedny – bogaty. Jednostki z tego pola wykazują duże zróżnicowanie w zakresie metaforyki, stosunkowo niewiele jest jednostek o tożsamej postaci leksykalno-składniowej.

---

[236] Por. pol. *wyśpiewać wszystko.*

[237] Por. *to be a stoolie.*

[238] Por. *badger* ‘borsuk, szparka (wagina)’ (W: 12).

W polszczyźnie i angielszczyźnie znaczenie ‘bardzo biedny’ realizowane jest za pomocą porównań z komponentami faunicznymi (pol. *biedny jak mysz kościelna*, *bogaty jak żaba w pierze*; ang. *to be as poor as church mice* (dosł. być tak biednym jak myszy kościelne))[239].

Znaczenie ‘być bardzo biednym’ wyrażane jest przez stosunkowo liczne związki włoskie (wł. *vivere di buio come le piattole* (dosł. odżywiać się ciemnością jak wszy łonowe), *grattarsi i pidocchi* (dosł. drapać się z powodu wszy), *avere il gatto nella madia* (dosł. mieć kota w dzieży / skrzyni na chleb ‘żyć biednie; mieć mało do jedzenia’), *essere nudo bruco* (dosł. być nagim robakiem)).

W badanym materiale występuje również frazeologiczna realizacja znaczenia ‘zbiednieć’: pol. *zejść na psy* ‘zbiednieć’, ang. *to go to the dogs* (dosł. ‘iść do psów’). Warto zwrócić uwagę na fakt sygnalizowany przez Elke Gehweiler, która wskazuje na subtelne różnice między tymi jednostkami[240].

W polszczyźnie i angielszczyźnie istnieją fauniczne określenia małych zarobków, idiomy o znaczeniu ‘bardzo mała suma pieniędzy; bardzo małe wynagrodzenie’, mianowicie: *psie pieniądze/psi grosz/psi zarobek* i *chicken feed* (dosł. karma kurcząt). Ponadto w angielszczyźnie występuje również związek przekazujący znaczenie ‘mała suma pieniędzy’ (ang. *a (mere) flea bite* (dosł. (zwykłe) ugryzienie pchły)). Warto nadmienić, że polskie wyrażenia łączą się z czasownikami *kupić* i *sprzedać*[241].

W języku angielskim używa się faunizmu wyrażającego znaczenie ‘mieć wystarczająco dużo pieniędzy, aby utrzymać się’. Jest to

---

[239] Anna Wierzbicka pisze o etymologii związków z komponentem *mouse*, stwierdzając że „powszechne wyrażenia typu *as quiet as a mouse (cichy jak mysz)* lub *poor as a church mouse (biedny jak mysz kościelna)* też są znaczące. Pierwsze z nich podkreśla cichość myszy, drugie zaś – jej związek z domostwem ludzkim, które – w przeciwieństwie do kościoła – można uważać za stałe źródło pożywienia”. A. Wierzbicka, *Nazwy zwierząt*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1993, s. 260.

[240] Por. E. Gehweiler, *Going to the Dogs? A Contrastive Analysis of S.th. is Going to the Dogs and jmd./etw. Geht vor die Hunde*, „International Journal of Lexicography”, 19, 4 (2006), s. 419–438.

[241] Pol. *kupić/sprzedać za psie pieniądze/psi pieniądz/psi grosz*.

idiom *to keep the wolf from the door* (dosł. trzymać wilka od drzwi), motywowany jest symbolicznym znaczeniem nazwy *wolf* (‘wilk’).

Znacznie mniej jednostek animalistycznych opisuje bycie bogatym. W wyekscerpowanym materiale występują jednostki przekazujące znaczenie ‘bardzo bogaty człowiek’ (pol. *rekin finansowy*). Frazeologizm ten używany jest również w znaczeniu ‘właściciel wielkiej fortuny, nie zawsze zdobytej w uczciwy sposób’ (NSF: 64). W angielszczyźnie frazeologizm wyraża znaczenie ‘ludzie niezbyt dobrze wychowani, którzy mają dużo pieniędzy’ (ang. *pigs in clover* (dosł. jak świnie w koniczynie)). Podobne znaczenie przekazuje polski idiom *wół z pozłacanymi rogami* i włoski idiom *pidocchio rifatto* (dosł. zmieniona wesz), który służy do opisywania nowobogackich.

Wśród analizowanych jednostek występują frazeologizmy przekazujące znaczenie ‘żyć w dostatku’, które operują różnym obrazowaniem (pol. *komuś tylko ptasiego mleka brakuje*[242]; wł. *stare in un ventre di vacca* (dosł. być w żołądku krowy)). Angielski idiom *to live high off/on the hog* ma w swoim znaczeniu dodatkowy składnik ‘żyć w komforcie, zwłaszcza jedząc i pijąc dużo’.

Zasoby frazeologiczne porównywanych języków mają w swoich zasobach jednostki realizujące znaczenie ‘źródło łatwych, dużych dochodów’ (pol. *kura, która znosi/znosząca złote jaja/jajka*; ang. *hen laying golden eggs*; *gallina dalle uova d’oro*). Pochodzą one z jednej z bajek Ezopa (*Bajki*, 287). W angielszczyźnie za pomocą frazeologizmu, mającego w składzie wyrażanie *hen laying golden eggs*, realizowane jest znaczenie ‘zniszczyć coś, co jest dla kogoś źródłem zysku’ (ang. *to kill the hen laying golden eggs* (dosł. zabić kurę, która znosi złote jaja)[243]). Z kolei włoskie opracowania frazeologiczne zawierają jednostkę *aver trovato la gallina dalle uova d’oro* (dosł. znaleźć kurę znoszącą złote jaja) o znaczeniu ‘znaleźć źródło łatwych i dużych dochodów’.

---

[242] Koncept znany w starożytności (gr. *orníthon gála*, łac. *gallinarum lac* (dosł. kurze mleko). Zob. W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., s. 780.

[243] W bajce Ezopa właściciel gęsi znoszącej złote jaja zabił ją, ponieważ był przekonany, że zdobędzie natychmiast wiele złotych jajek, które – jak wierzył – znajdowały się w środku gęsi. Wariant *to kill a golden goose.*

W angielszczyźnie i polszczyźnie występują idiomy o znaczeniach ‘źródło łatwego dochodu’ i ‘osoba zapewniająca pieniądze’ (pol. *dojna krowa*; ang. *milch cow*)[244]. W polszczyźnie znaczenie ‘wykorzystywać kogoś, zwłaszcza finansowo’ przekazuje związek *doić kogoś jak mleczną krowę*.

We frazeologii angielskiej istnieje również realizacja znaczenia ‘trwonić pieniądze’, którą jest związek *to play duck and drakes with one's money* (dosł. puszczać kaczki pieniędzmi)[245].

W języku polskim używany jest biblizm *złoty cielec* o znaczeniu ‘symbol bogactwa; pieniądze, majątek’, kwalifikowany w *Małym słowniku biblizmów polskich* jako *przenośny* i *książkowy*, który ma tożsame odpowiedniki w angielskim (*(the) golden calf* (dosł. złote cielę)) i włoskim (*vitello d'oro* (dosł. cielę ze złota)).

Wyrażenie to jest elementem frazeologizmów o znaczeniu ‘bogactwo, pieniądze, majątek uczynić celem życia’ (pol. *czcić złotego cielca*; ang. *to worship the golden calf*; wł. *adorare il vitello d'oro*)[246].

W języku włoskim okres dobrobytu opisywany jest za pomocą biblizmu *le sette vacche grasse* (dosł. siedem tłustych krów), którego antonimem jest związek *le sette vacche magre* (dosł. siedem chudych krów)[247].

7.3.2. BEZPIECZEŃSTWO / ZAGROŻENIE

W badanych językach niemalże wszystkie jednostki opisujące pojęcia związane z niebezpieczeństwem mają w swoim składzie dwa komponenty fauniczne, mianowicie nazwy *wilk/wolf/il lupo* oraz *lew/lion/il leone*. Oba zooleksemy, których wartość symboliczna jest wspólna językom europejskim, konotują drapieżność, siłę i bezwzględność[248].

---

[244] Ang. *milch* ‘dojny’. Przymiotnik ten używany jest w połączeniach *milch cow* i *milch ewe*.

[245] Ang. *to play duck and drakes* ‘puszczać kaczki’.

[246] Por. wariant *kłaniać się złotemu cielcowi* (MSB: 54).

[247] Por. pol. *tłuste lata, chude lata*.

[248] Por. angielski związek *to take the bear by the tooth* (dosł. wziąć niedźwiedzia za ząb) (BDPF: 104).

Najliczniejsze są jednostki wyrażające dwa znaczenia, z których pierwsze to ‘narażać się na niebezpieczeństwo’ (pol. *iść jak wilkowi w gardziel*, *iść (prosto) w paszczę lwa/lwu w paszczę*, *wejść do jaskini lwa*; ang. *to put one's head in the lion's mouth* (dosł. włożyć głowę w paszczę lwa); wł. *cacciarsi nella tana del lupo* (dosł. wpaść do kryjówki wilka), *entrare nella tana del leone/del lupo* (dosł. wejść do kryjówki wilka)). Drugie, ‘być w niebezpieczeństwie’, przekazywane jest przez angielskie i włoskie jednostki (ang. *to hold the wolf by the ears* (dosł. trzymać wilka za uszy); wł. *tenere il lupo per gli orecchi* (dosł. trzymać wilka za uszy) ‘znaleźć się w niebezpiecznej sytuacji, w której nie można długo wytrzymać i nawet najmniejsza zmiana może być bardzo niekorzystna’, *cadere/andare/finire in bocca al lupo* (dosł. wpaść wilkowi w paszczę) ‘znaleźć się w wielkim niebezpieczeństwie’).

W polszczyźnie występuje frazeologizm fauniczny mający znaczenie ‘zagrożony’ (pol. *bezpieczny jak wesz na paznokciu*). W języku polskim obecne jest również połączenie wyrazowe przekazujące znaczenie ‘ktoś czuje się bezbronny w obliczu niebezpieczeństwa’ (pol. *czuje się ktoś jak szczur w pułapce*).

Z kolei w języku włoskim istnieje frazeologiczna realizacja znaczenia ‘radzić sobie z niebezpieczeństwem’ (wł. *cavalcare la tigre/essere a cavallo della tigre* (dosł. siedzieć okrakiem na tygrysie)). W angielszczyźnie frazeologizm fauniczny przekazuje znaczenie ‘prowadzić niebezpieczne życie’ (ang. *to ride the tiger*). Drugie znaczenie, przekazywane przez tę jednostkę, to ‘igrać z ogniem’. Ponadto w języku angielskim znaczenie ‘ktoś lub coś przerażającego’ werbalizowane jest w postaci (ang. *the big bad wolf* (dosł. duży zły wilk))[249].

7.3.3. WOLNOŚĆ / NIEWOLA

Stałe połączenia wyrazowe opisujące ludzi wolnych nie są liczne w badanym materiale. W języku polskim i angielskim występują doprzymiotnikowe jednostki porównawcze opisujące ludzi wolnych, które przekazują znaczenie ‘całkowicie wolny’ (pol. *wolny/swobodny jak ptak*; ang. *free as a bird* (dosł. wolny jak ptak)).

---

[249] Idiom motywowany jest postacią złego wilka znaną z baśni, na przykład z baśni o Czerwonym Kapturku czy o trzech świnkach.

Z kolei znaczenie ‘nie być wolnym’ w polszczyźnie i języku włoskim wyrażane jest przez zwroty porównawcze motywowane wyobrażeniem uwiązanego na łańcuchu psa (pol. *być uwiązanym jak pies na łańcuchu*; wł. *stare come il cane alla catena* (dosł. czuć się jak pies na łańcuchu)). Zamknięcie i brak wolności opisuje idiom *like a bird in a cage/a caged bird* (dosł. jak ptak w klatce). Z brakiem wolności wiąże się brak prywatności, który opisuje angielski faunizm, przekazujący znaczenie ‘być cały czas obserwowanym, nie mieć prywatności’ poprzez odwołanie do wyobrażenia złotej rybki w akwarium (ang. *like being in a goldfish bowl* (dosł. jak bycie w akwarium złotej rybki))[250].

8. OPIS DZIAŁAŃ LUDZKICH

8.1. DZIAŁANIA SKUTECZNE I POŻĄDANE

W badanym materiale występują fauniczne jednostki frazeologiczne opisujące skuteczne działania ludzkie oceniane pozytywnie. Jedną z podgrup stanowią związki nazywające radzenie sobie z kłopotami, rozwiązywanie problemów i znajdowanie wyjścia z trudnych sytuacji.

Frazeologia włoska ma w swoich zasobach frazeologiczną realizację znaczenia ‘rozwiązać trudny problem w ostatniej chwili’ (wł. *prendere l’anguilla per la coda* (dosł. wziąć węgorza za ogon)[251]. W polskim i włoskim znaczenie ‘dawać sobie radę w każdych okolicznościach’ werbalizowane jest w postaci frazeologizmów faunicznych (pol. *wytrzymywać/dawać sobie radę) jak salamandra w ogniu*[252]; wł. *andare come una biscia* (dosł. iść jak wąż niejadowity)). W angielszczyźnie frazeologicznie przekazuje się znaczenie ‘działać skutecznie’ (ang. *to have (got)/with a kick like a mule* (dosł. mieć kopnięcie jak muł / z kopnięciem jak [kopnięcie] muła)).

250 Ang. *goldfish* ‘karaś złocisty’, ‘złota rybka’ (WSAP: 513).
251 Wariant *afferrar l’anguilla per la coda*.
252 W *Wielkim słowniku frazeologicznym języka polskiego* związek ten jest kwalifikowany jako książkowy i przestarzały.

W języku włoskim frazeologizmy fauniczne opisują czynności związane w wyczkiwaniem: ‘wyczekiwać odpowiedniego momentu do podjęcia danej czynności’ (wł. *aspettare il porco alla quercia (alla ghianda)* (dosł. czekać na świnię przy dębie (żołędziu)), ‘oczekiwać na osobę w miejscu, w którym zazwyczaj się pojawia; wyczekiwać na okazję, która ma się pojawić’ (wł. *aspettare la lepre al balzello* (dosł. czekać na zająca przy pułapce))[253].

Polskie i włoskie opracowania frazeograficzne poświadczają związki wyrażające znaczenie ‘pokazać własne umiejętności, zdolności, talent w jakiejś dziedzinie itp.’ (pol. *pokazać lwi pazur*; wł. *mostrare l’unghia del leone* (dosł. pokazać lwi pazur). Polski związek jest polisemiczny – oprócz podanego znaczenia wyraża również inny sens, mianowicie ‘wykazać się męstwem w sytuacji zgrożenia’.

W angielszczyźnie i języku włoskim występują również frazeologiczne realizacje znaczenia ‘mieć dwie korzyści za jednym razem, załatwić dwie sprawy za jednym razem’ (ang. *to kill two birds with one stone* (dosł. zabić dwa ptaki jednym kamieniem); wł. *prendere due piccioni con una fava* (dosł. wziąć dwa gołębie na jeden bób))[254].

Do omawianej podgrupy można również zaliczyć jednostki wyrażające finalizację danej czynności. W języku włoskim istnieje frazeologiczna werbalizacja sensu ‘skończyć pomyślnie’ w postaci związku *fare il becco all’oca* (dosł. zrobić dziób gęsi)[255].

Wśród badanych jednostek znajdują się również związki wyrażające znaczenie ‘wyjść cało z opresji’ (pol. *spaść jak kot na cztery łapy*; ang. *to be a cat with nine lives* (dosł. być kotem z dziewięcioma życiami); wł. *cadere in piedi come i gatti* (dosł. spaść na nogi jak koty), *avere sette anime/spiriti/vite come i gatti* (dosł. mieć siedem dusz / duchów / żyć jak koty)). Motywowane są one rozpowszechnionym przekonaniem, że koty mają zdolność wychodzenia bez szwanku z niebezpieczeństw.

---

[253] Wariant *aspettare la lepre al balzo.*

[254] Por. pol. *upiec dwie pieczenie na jednym ogniu.*

[255] Warianty: *far il becco all’oca (e le corna al podestà)* (L: 284), *ecco fatto il becco all’oca...* (L: 284).

We frazeologii angielskiej i włoskiej znaczenie ‘zrobić coś z łatwością’ wyrażane jest za pomocą frazeologizmów o charakterze obrazowym (ang. *to pull/produce a rabbit out of the hat* (dosł. wyciągnąć królika z kapelusza) i *estrarre il coniglio dal cilindro* (dosł. wyciągnąć królika z cylindra)). W polskich opracowaniach leksykograficznych ma poświadczenie operujący tożsamą obrazowością związek bez komponentu faunicznego ((*wyciagać/wyjmować) jak z kapelusza* ‘z łatwością zaskakiwać czymś’ (WSFJP: 290)). Zarówno w polskiej, jak i włoskiej frazeologii znaczenie ‘zadowolić wszystkich’ przekazywane jest jest przez frazeologizmy fauniczne o zbieżnym obrazowaniu (pol. *postępować tak, by wilk był syty i owca cała*; wł. *terenre l'orto salvo e capra sazia* (dosł. utrzymać ogród bezpieczny i owcę sytą)).

8.2. DZIAŁANIA NIEPOTRZEBNE / NIESKUTECZNE

Znacznie więcej faunicznych frazeologizmów polskich, angielskich i włoskich opisuje czynności nieskuteczne, nieefektywne, które są oceniane jako nielogiczne i bezsensowne. We wszystkich badanych językach występują związki o charakterze obrazowym nazywające czynności, które nie mogą być zrealizowane z przyczyn obiektywnych. Przykładowo każdy z porównywanych języków ma w swoim zasobie frazeologicznym zwrot o znaczeniu ‘wykonywać bezsensowną czynność’, realizujący schemat DOIĆ + NAZWA ZWIERZĘCIA PŁCI MĘSKIEJ. W języku polskim jest nim frazeologizm *doić kozła*, w angielskim – *milk the ram* (dosł. doić barana) i *milk the bull* (dosł. doić byka)[256], zaś we włoskim – *cavare il latte dal toro* (dosł. wydobywać mleko z byka)[257].

W analizowanych językach obecne są również jednostki o znaczeniu ‘wykonywać bezsensowną czynność’, realizujące inne schematy leksykalno-składniowe, na przykład w angielskim występują idiomy

[256] Rzadziej używany wariant tej jednostki ma postać *to milk the he-goat into the sieve* (dosł. doić kozła do wiadra; B: 95).

[257] Por. wł. *cavar sangue dalle rape/da una rapa* (dosł. wydobywać krew z rzep / z rzepy), *cavar sangue dalle pietre* (dosł. wydobywać krew z kamieni), *cavar sangue dal muro* (dosł. wydobywać krew ze ściany / z muru).

to shoe a goose (dosł. obuć gęś) oraz *to flog a dead horse* (dosł. chłostać martwego konia). Najbogatszy w omawiane frazeologizmy jest język włoski, w którym funkcjonuje szereg synonimicznych jednostek, takich jak: *voler raddrizzare le gambe ai cani* (dosł. chcieć prostować nogi psom), *cercare cinque piedi ai montone* (dosł szukać pięciu nóg u barana), *soffiare il naso ai cammelli* (dosł. wydmuchiwać nos wielbłądom), *soffiare il naso alle galline* (dosł. wydmuchiwać nos kurom), *mandare a bastonare i pesci* (dosł. wysyłać okładać kijem ryby), *dare a bere alle rane* (dosł. dać pić żabom), *fischiare ai tordi* (dosł. gwizdać na kosy), *dare il fieno all'oca* (dosł. dawać siano gęsi), *menare le oche in pastura* (dosł. prowadzić gęsi na pastwisko). W angielszczyźnie czynność oceniana jako bezsensowna opisywana jest za pomocą frazeologizmu *to go on a wild goose chase* (dosł. iść na polowanie na dziką gęś) *wybrać się z motyką na słońce*.

Ponadto w języku polskim i włoskim używane są fauniczne frazeologizmy realizujące model NOSIĆ X DO Y, gdzie X to nazwa zwierzęcia, a Y nazwa miejsca, gdzie występuje ono w dużej liczbie. W obu językach obecna jest realizacja o proweniencji antycznej, mianowicie *nosić sowy do Aten* i *portar nottole ad Atene*. We frazeologii włoskiej istnieje również inna jednostka realizująca omawiany model, mianowicie *portar coccodrilli in Egitto* (dosł. wozić krokodyle do Egiptu).

W języku włoskim czynności niepotrzebne opisywane są również za pomocą jednostek faunicznych o schemacie UCZYĆ X CZEGOŚ, CO X UMIE DOSKONALE, przekazujących znaczenie 'uczyć kogoś czegoś, co doskonale umie'. Tworzą one rozbudowany szereg synonimiczny złożony z następujących jednostek: *insegnare a nuotare ai pesci* (dosł. uczyć ryby pływać), *insegnare agli uccelli a volare* (dosł. uczyć ptaki latać), dosł. *insegnare ai gatti ad arrampicarsi* (dosł. uczyć koty wspinać się)[258], *insegnare alla lepre a correre* (dosł. uczyć zająca biegać)[259]. W języku polskim i angielskim również występują frazeologiczne realizacje omawianego schematu, jednak nie zawierają one komponentów faunicznych (pol. *uczyć księdza pacie-*

[258] Warianty: *insegnare ai gatti ad arrampicare, insegnare ai gatti a rampicare.*
[259] Por. *I paperi menano le oche a bere* (dosł. gąsiorki prowadzą gęsi pić).

rza; ang. *to teach one's granmother to suck eggs* (dosł. uczyć babkę wypijać jajka))[260].

W języku włoskim dwa znaczenia, 'próbować zrobić coś niemożliwego' i 'usiłować zastosować niewłaściwe lub zbyt skomplikowane metody', wyrażane są przezfrazeologizm *aver perduto i muli e cercare i capestri* (dosł. zgubić muły i szukać powrozów).

W badanym materiale występuje grupa jednostek opisujących czynność wykonana niepotrzebnie. Przykładowo, w języku angielskim i włoskim funkcjonują fauniczne jednostki o znaczeniu 'niepotrzebnie alarmować kogoś', 'niepotrzebnie wzywać pomocy' (ang. *to cry wolf* (dosł. krzyczeć wilk); wł. *gridare al lupo* (dosł. wołać wilka))[261].

W badanym materiale obecne są również idiomy nazywające czynność, której negatywna ocena wiąże się z niewłaściwym doborem osoby. Wyrażają one znaczenie 'oferować komuś coś, czego dana osoba nie potrafi docenić' (pol. *rzucać perły przed wieprze*; ang. *to cast pearles before swine* (dosł. rzucać perły przed wieprze); wł. *gettare le perle ai porci* (dosł. rzucać perły przed wieprze)). Do tej grupy zaliczyć można również jednostkę *dare la biada all'asino* (dosł. dać obrok osłu), która ma dwa znaczenia, mianowcie 'przypisywać komuś inteligencję lub rozsądek, której ktoś nie posiada' oraz 'zmarnować talent, uprzejmy gest itp. dla osoby nieumiejącej docenić go'.

Trudność lub niemożność wykonania danej czynności może również wynikać ze zwrócenia się do niewłaściwej osoby. Znaczenie 'próbować kupić coś od kogoś, kto nie chce sprzedać danej rzeczy lub decyduje się sprzedać na bardzo niekorzystnych dla kupującego warunkach; zwrócić sie do niewłaściwej osoby' wyrażane jest przez włoski idiom *comprare il lardo dal gatto* (dosł. kupować smalec od kota)[262]. Ponadto we włoskim obecna jest frazeologiczna realizacja znacze-

---

[260] Są one obecne również we frazeologii włoskiej, na przykład *insegnare il credo agli Apostoli* (dosł. uczyć apostołów credo).

[261] Idiomy te motywowane są opowieścią o młodym pasterzu, który dla żartu wielokrotnie krzyczał 'Wilk!'. Mieszkańcy wsi za każdym razem spieszyli z pomocą, która okazywała się niepotrzebna. Kiedy wilk rzeczywiście się pojawił, wieśniacy potraktowali wołanie pasterza o pomoc jako żart (Q: 269).

[262] Konotacja 'kot lubi smalec' obecna jest również w związku *tanto va la gatta al lardo* (tak długo chodzi kotka po smalec), który jest skróconą formą przysłowia

nia ‘szukać jakiejś rzeczy u kogoś, kto jej nie ma’ (wł. *cercare la lana dall’asino* (dosł. szukać wełny u osła)). Znaczenie ‘zwrócić się do niewłaściwej osoby realizowane jest również we frazeologii angielskiej (ang. *to put the saddle on the wrong horse* (‘włożyć siodło na niewłaściwego konia); *to get the wrong pig by the tail* (dosł. złapać niewłaściwą świnię za ogon)).

We frazeologii badanych języków wyrażane jest również znaczenie ‘wykonać jakąś czynność zbyt późno’. Realizują one schemat ZROBIĆ COŚ PO TYM, JAK X UCIEKŁ, w którym X jest nazwą zwierzęcia. Angielskie źródła leksykograficzne rejestrują jeden frazeologizm *to lock the stable door after the horse has bolted/after the horse is stolen* (dosł. zamykać stajnię po tym, jak koń uciekł / został skradziony)[263], włoskie natomiast dwie jednostki: *chiudere il pozzo dopo che è annegato il vitello* (dosł. zamknąć studnię po tym, jak cielę się utopiło) i *chiudere la stalla dopo che i buoi sono fuggiti* (dosł. zamknąć stajnię po tym, jak woły uciekły)[264].

Osobną grupę tworzą jednostki opisujące sytuację, w której czynność ma charakter przedwczesny – plany, o których mowa zbyt daleko wybiegają w przyszłość, co każe oceniać negatywnie daną czynność. W języku polskim i włoskim występują jednostki o charakterze obrazowym z komponentem *niedźwiedź/un orso* (pol. *dzielić skórę na niedźwiedziu*; wł. *vendere la pelle dell’orso prima di averlo ucciso* dosł. sprzedawać skórę niedźwiedzia przed zabiciem go). W języku polskim podobny koncept realizuje związek o innym składzie leksykalnym, mianowicie *łowić ryby przed niewodem.*

W języku włoskim używane są ponadto trzy inne idiomy o tożsamym znaczeniu, mianowicie *vendere l’ucello sulla frasca* (dosł. sprzedawać ptaka na gałęzi), *mangiare l’agnello in corpo alla pecora* (dosł.

Tanto va la gatta al lardo che ci lascia lo zampino (dosł. tak długo kotka chodzi po smalec, aż zostawi łapkę). Omawiana jednostka ma znaczenie ‘nieuczciwość wyjdzie na jaw’. Motywacja związana jest z obserwacją kota, który próbując zjeść smalec, wkłada łapę do pułapki na myszy (Q: 224).

263 Wariant: *like locking the stable after the horse has bolted* (dosł. jak zamykanie stajni po tym, jak koń uciekł).

264 Warianty: *chiudere la stalla dopo che i buoi sono scappati* (CA: 97), *chiudere la stalla dopo che sono scappati i buoi* (L: 403; P: 67).

zjeść jagnię w ciele owcy), *mangiare l'uovo in corpo della gallina* (dosł. zjeść jajko w ciele kury), w angielskim zaś jeden – *to count one's chickens before they are hatched* (dosł. policzyć kurczęta, zanim się wylęgną)[265].

Negatywna ocena może wynikać z wybrania niewłaściwego momentu do wykonania danej czynności. Przykładowo, we frazeologii angielskiej realizowane jest znaczenie 'przeprowadzać znaczące zmiany w najmniej odpowiednim momencie' (ang. *to swap horses in midstream/half across the stream* (dosł. zmieniać konie w połowie strumienia)), we włoskiej zaś – 'robić wszystko w ostatniej chwili' (wł. *fare/essere come la gallina nera* (dosł. robić / być jak czarna kura)).

Wykonywanie czynności na opak, w niewłaściwej kolejności opisywane jest za pomocą następujących obrazowych idiomów: ang. *to put the cart before the horse* (dosł. umieścić wóz przed koniem), wł. *mettere il carro davanti ai buoi* (dosł. stawiać wóz przed wołami), *imbrigliare l'asino per la coda* (dosł. założyć cugle osłu na ogon).

Inny typ czynności ocenianych negatywnie to zadawanie sobie trudu, aby przekonać kogoś do czegoś, na co dana osoba ma i tak ochotę. Jednostki o znaczeniu 'niepotrzebnie kogoś do czegoś namawiać' występują w języku polskim, *przymuszać/zmuszać ryby/rybę do wody*[266], i we włoskim, na przykład: *invitare la lepre a correre* (dosł. zaprosić zająca do biegania), *invitare la mula ai calci* (dosł. zaprosić mulicę do kopania), *invitare l'orso alle pere* (dosł. zapraszać niedźwiedzia do gruszek)[267], *invitare la lepre a correre* (dosł. zapraszać zająca do biegania) 'zdać sobie wiele trudu, aby przekonać kogoś do zrobienia czegoś, na co ktoś ma ochotę i co by zrobił bez nalegania', 'zaoferować komuś sposobność, na którą ktoś oczekuje'[268].

---

265 Por. przysłowie *Don't count your chickens before they are hatched* (SPA: 58).

266 *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* podaje następujące znaczenie polskiego związku: 'robić coś niepotrzebnie; też niemądrze'.

267 Por. *invitare il matto alle sassate, invitare uno al suo gioco, invitare qualcuno alle nozze.*

268 W *Dizionario di modi di dire della lingua italiana* idiom ten opatrzony jest kwalifikatorem *raro* 'rzadki' (Q: 259).

W języku włoskim występuje frazeologiczna realizacja znaczenia ‘zwrać uwagę na mało istotne rzeczy i tracić z pola widzenia naprawdę ważne rzeczy’ (wł. *perdere la mula e andare cercando la cavezza* (dosł. zgubić mulicę i iść szukając postronka)). W angielszczyźnie za pomocą stałego połączenia wyrazowego wyrażane jest znaczenie ‘tolerować wielkie błędy, koncentrując się na drobnych’ (ang. *to swallow a camel and strain at a gnat* (dosł. połknąć wielbłąda, a odcedzić komara). Negatywną ocenę przekazuje również jednostka *to strain at a/every gnat* (dosł. odcedzać każdego komara) znacząca ‘przejmować się drobiazgami’.

Osobną grupę stanowią idiomy opisujące czynności nieudane, tj. takie, które zakończyły się niepowodzeniem. Znaczenie ‘nie zdołać czegoś zrobić’ wyrażane jest przez frazeologizm włoski *non cavare il ragno dal buco* (dosł. nie wyciągnąć pająka z dziury).

We frazeologii włoskiej znaczenie ‘zacząć ambitnie, ale nie zrealizować zamierzeń’ przekazywane jest przez jednostkę fauniczną (wł. *essere un cavallo di ritorno* (dosł. być powrotnym koniem)).

Zakończenie wykonywanej czynności, które można określić jako smutne lub niechlubne, opisywane jest za pomocą frazeologizmu *fare il volo di calabrone* (dosł. robić lot szerszenia). Angielszczyzna ma również w swoim zasobie jednostki o znaczeniu ‘zrobić klapę’ (*to bring one’s pigs to a fine market* (dosł. przyprowadzić swoje świnie na niezły rynek)) i ‘nie zdołać czegoś sprzedać’ (*to bring one’s pigs to the wrong market* (dosł. przyprowadzić swoje świnie na niewłaściwy rynek).

W badanym materiale licznie występują związki o znaczeniu ‘powierzyć komuś kontrolę nad obszarem działalności, w którym ta osoba może wyrządzić szkody i zyskać coś dla siebie’. Związki te bazują na obrazie zwierząt, którym powierza się opiekę nad innymi zwierzętami lub rzeczami, które są dla nich atrakcyjne (ang. *to put the cow to mind the corn* (dosł. powierzyć krowie pilnowanie zboża), *to put the wolf in charge of the sheep* (dosł. powierzyć wilkowi pilnowanie owiec), *to put the fox to guard the henhouse/the chickens* (dosł. powierzyć lisowi pilnowanie kurnika / kurczaków), pol. *zrobić kozła ogrodnikiem*, wł. *lasciare le pere in guardia all’orso* (dosł. zostawić gruszki pod opieką niedźwiedzia),

dare/lasciare la lattuga in guardia ai paperi (dosł. zostawić sałatę pod opieką kaczek)).

W badanych językach istnieją frazeologiczne realizacje znaczenia ‘kupić coś bez obejrzenia, bez sprawdzenia’. W polszczyźnie znaczenie takie przekazuje idiom kupić kota w worku, w angielskim – *to buy a pig in a poke* (dosł. kupić świnię w worku), we włoskim – *comprare la gatta nel sacco* (dosł. kupić kotke w worku).

W języku polskim występuje frazeologizm *udowadniać, że nie jest się wielbłądem*, który ma znaczenie ‘przekonywać o czymś, co jest oczywiste, dowodzić czegoś, co jest bezsprzeczne’, a więc również jest nośnikiem negatywnej ewaluacji.

Frazeologia polska ma w swoich zasobach idiom o znaczeniu ‘nieumyślnie komuś zaszkodzić’[269], zwłaszcza chcąc mu pomóc – *oddać niedźwiedzią przysługę*. Opracowania frazograficzne poświadczają wyrażenie *niedźwiedzia przysługa* definiowane jako działalność przynosząca szkodę temu, komu chciano pomóc.

W języku polskim frazeologicznie realizowane jest znaczenie ‘zamienić coś bez zysku dla siebie’, które wyraża zwrot *oddać byka za indyka*. Byk jest zwierzęciem o większej wartości niż indyk, stąd zamiana opisywana przez idiom symbolizuje stratę[270]. Stratę opisuje również włoski idiom *fare come il corvo col caccio* (dosł. robić jak kruk z serem), mający znaczenie ‘stracić zajmowaną pozycję przez próżność, łatwowierność lub naiwność’, opisuje jeden z możliwych rezultatów próżności ludzkiej[271].

Frazeologia angielska ma w swoim zasobie jednostkę *like turkeys voting for (an early) Christmas* (dosł. jak indyki głosujące za (wczesnymi) Świętami Bożego Narodzenia) opisującą działanie na własną

---

[269] Tak definiuje związek Stanisław Bąba, który analizuje użycia tejże jednostki i jej warianty. Zob. S. Bąba, *Warianty zwrotu* niedźwiedzia przysługa, [w:] tegoż, *Frazeologia polska. Studia i szkice*, red. nauk. P. Fliciński, K. Skibski, Poznań 2009, s. 285.

[270] Por. fr. *echanger un cheval contre un boiteux* (dosł. zmienić konia jednookiego na kulawego) ‘zmienić coś złego na jeszcze gorszego’.

[271] Frazeologizm ten pochodzi z bajek (Ezop, Bajki 165; Fedrus, Bajki, I, 13). Podobny motyw występuje u La Fontaine’a (Bajki, I, 2).

niekorzyść, tj. postępowanie niekorzystne dla osoby wykonującej daną czynność, której polskim ekwiwalentem jest zwrot *podcinać gałąź, na której się siedzi*. Związek ten ma motywacje kulturową, mianowicie bazuje na elemencie wiedzy wspólnej (ang. *shared-knowledge element*) dla kręgu kulturu anglosaskiej ‘pieczony indyk to tradycyjna potrawa bożonarodzeniowa’.

W badanym materiale występuje również frazeologizm opisujący niejednakowe traktowanie identycznych spraw *to make a fish of one and flesh of another* (dosł. robić rybę z jednego i mięso z drugiego).

8.3. CZYNNOŚCI TRUDNE / NIEMOŻLIWE DO WYKONANIA / BEZSENSOWNE

Negatywnie oceniane są również czynności, które postrzegane są jako trudne lub niemożliwe do wykonania. W języku włoskim występuje kilka jednostek o takim znaczeniu, na przykład związek *attaccare il campanello al collo del gatto* (dosł. przyczepić dzwoneczek do szyi kota) planować przedsięwzięcie teoretycznie doskonałe, w praktyce jednak niewykonalne[272]. Czynności trudne do wykonania opisywane są za pomocą jednostek *pelare l'orso* (dosł. obedrzeć niedźwiedzia ze skóry) oraz *menar l'orso a Modena* (dosł. wysłać niedźwiedzia do Modeny).

Nośnikami negatywnej oceny są również jednostki o znaczeniu ‘tracić / marnować czas na głupstwa’. W języku włoskim znaczenie to przekazywane jest przez związek odwołujący się do wyobrażenia osoby uganiającej się za motylami (wł. *andare a caccia di farfalla* (dosł. iść na polowanie na motyle), *correre dietro alle farfalle* (dosł. biegać za motylami)). Do analizowanej podgrupy zaliczyć należy również włoski frazeologizm *fischiare ai tordi* (dosł. gwizdać na kosy), który ma znaczenie ‘tracić czas, gadać po próżnicy’[273] oraz inny związek włoski, *andare a caccia di grilli* (dosł. iść na polowanie na świerszcze), o bardziej precyzyjnym znaczeniu, mianowicie ‘tracić

---

[272] Por. ang. *to bell the cat* ‘podjąć się wielkiego ryzyka’ (WSAP: 98).

[273] Por. wł. *caccia alle farfalle* (dosł. polowanie na motyle).

czas na głupie pytania'. W języku polskim marnowanie czasu i lenienie się opisywane są za pomocą związków *leżeć bykiem* i *zbijać bąki*[274].

Inny typ czynności ocenianej negatywnie to działania, w których występuje niewspółmierność towarzyszącego im zamieszania i efektu. Włoski idiom *far il volo dell'oca* (dosł. wykonać lot gęsi) ma znaczenie 'robić wiele hałasu o nic'. W języku włoskim frazeologizmu *fare come il cuculo tutto voce e niente penne* (dosł. robić jak kukułka tylko głos i żadnych piór) używa się do opisywania dzieci, które są bezczelne i krzyczą.

Negatywnie ocenianą czynnością jest bierne oczekiwanie, wyrażane przez włoski frazeologizm *fare il collo lungo come il giraffa* (dosł. robić długą szyję jak żyrafa), którego polskim odpowiednikiem jest *czekać na mannę z nieba.*

Źle oceniane są również czynności wykonywane w pośpiechu – w języku włoskim występuje związek *fare come la gatta frettolosa (che fece i gattini cechi)* (dosł. robić tak jak śpiesząca się kotka (która rodzi ślepe kocięta)), opisujący pośpiesznie wykonywaną czynność, która przynosi marne efekty. Negatywne wartościowanie przekazuje również frazeologizm *fare come i capponi di Renzo* (dosł. robić jak kapłony Renzo), który ma znaczenie 'obwiniać wszystkich oprócz winnego'.

W badanym materiale występują polskie i włoskie jednostki fauniczne werbalizujące znaczenie 'pomylić się'. W języku włoskim obecne są związki realizujące model WZIĄĆ X za Y, mianowicie *pigliare un granchio per un gambero* (dosł. złapać kraba zamiast raka), *prendere lucciole per lanterne* (dosł. brać świetliki za latarnie). Znaczenie 'pomylić się' jest przekazywane przez polski zwrot *palnąć/strzelić byka.*

8.4. NAŚLADOWANIE

We wszystkich badanych językach występują jednostki frazeologiczne i leksykalne, które opisują naśladowanie polegające na przedrzeźnianiu przez człowieka innej osoby.

---

[274] Wariant *bąki sadzić.*

Jednostki o znaczeniu ‘naśladować kogoś’ motywowane są stereotypem małpy, postrzeganej jako zwierzę, które powtarza zachowanie innych (pol. *naśladować/przedrzeźniać jak małpa*, *małpować*; ang. *to ape* (*an ape* ‘małpa); wł. *fare lo scimmiotto* (dosł. robić małpkę)).

Osoba, która naśladuje dokładnie coś, co zrobił ktoś inny, ponieważ nie ma własnych pomysłów, określana jest w języku angielskim jako *copycat* (*to copy* ‘kopiować’, *a cat* ‘kot’)[275].

Wspólne frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej jest opisywanie ludzi naśladujących inne osoby za pomocą odwołania do stereotypowego wyobrażenia owcy, której przypisuje się uległość i naśladownictwo, będące wynikiem działania instytnktu stadnego (pol. *owczy pęd*; ang. *to be like sheep* (dosł. być jak owce), *to go like lamb to slaughterhouse* (dosł. iść jak jagnię do rzeźni); wł. *sottomissione pecoresco* (owcza uległość), *essere una pecora* (dosł. być owcą), *fare come i montoni di Panurge* (dosł. robić jak barany Panurga))[276].

Frazeologia angielska ma w swoim zasobie jednostkę *like a lemming* (dosł. jak leming)[277], motywowaną potoczną wiedzą o masowych samobójstwach lemingów w morzu, która jest niezgodna z prawdą[278].

W polszczyźnie funkcjonuje również sfrazeologizowane porównanie *iść za kimś jak pisklęta za kwoką*, opisujące bezkrytyczne naśladowanie innej osoby[279].

---

275 Wyraz *copycat* używany jest również jako przymiotnik ‘podobny do czegoś innego i uważany za kopię’, np. *copycat crimes* (M: 309).

276 Panurg – jedna z głównych postaci w powieści satyrycznej Gargantua i Pantagruel Rabelais’go (fr. *les moutons de Panurge*). Hasło *owce Panurga* występuje u Kopalińskiego: „Panurg na statku zakupuje u handlarza bydła barana-przewodnika stada i wrzuca go do morza. Wszystkie owce skaczą za nim, a handlarz, który próbuje powstrzymać je, zostaje pociągnięty w otchłań morską”. W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., Warszawa 2003, s. 901.

277 Wariant *lemming-like*.

278 „Szczególnie znany jest leming norweski (górski, właściwy), *Lemmus lemmus*, ze względu na okresowy olbrzymi przyrost naturalny będacy przyczyną masowych wędrówek w poszukiwaniu pożywnienia. Podczas wędrówek często dociera do morza i ginie w nim podczas próby jego przepłynięcia. Dawniej uważano, że skacząc do morza lemingi usiłują popełnić zbiorowe samobójstwo”. *Leksykon zwierząt...*, dz. cyt., s. 204.

279 Związek ten przekazuje znaczenie ‘naśladować kogoś ślepo, bezkrytycznie wzo-

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej występują jednostki opisujące przesadę. Znaczenie 'wyolbrzymiać' opisywane jest we wszystkich badanych językach za pomocą schematu ROBIĆ Z X Y[280]. W dwóch językach, mianowicie polskim i włoskim, związki zawierają kontrastujące elementy fauniczne, którymi są mucha, symbolizująca niepozorność i słoń, symbolizujący wielkość (pol. *robić z muchy słonia*; ang. *to change a fly into an elephant* (dosł. zmieniać muchę w słonia); wł. *fare d'una mosca un'elefante* (dosł. robić z muchy słonia)[281]). W angielskim frazeologizmie występuje również inny kontrastujący obraz, mianowicie zestawienie kopca kreta i góry (ang. *to make a mountain out of a mole hill* (dosł. robić górę z kopca kreta)). Z kolei w języku włoskim używany jest związek o podobnym obrazowaniu, w którym komponetem faunicznym jest *un topolino*, czyli 'mysz' (wł. *fare di un topolino una montagna* (dosł. robić z myszy górę)).

Do omawianego pola należy również polska jednostka *góra porodziła mysz* i jej obcojęzyczne odpowiedniki (ang. *the mountain brought forth a mouse*; wł. *la montagna ha partorito un topo, fare come la montagna che partorì un topo*) o znaczeniu 'robić wielkie przygotowanie, których efekty miały być znaczące, a okazały się być niewspółmiernie małe do poczynionych przygotowań'.

W polszczyźnie i angielszczyźnie istnieją jednostki opisujące użycie środków niewspółmiernych do wykonywanej czynności. Znajdujemy w nich komponenty fauniczne będące nazwami małych, niepozornych zwierząt, na przykład polska nazwa *wróbel* i angielskie *butterfly* 'motyl', *fly* 'mucha' (pol. strzelać do wróbla z armaty; ang. *to*

rować się na kimś'. Drugie znaczenie jednostki *iść za kimś jak pisklęta za kwoką* to 'podążać za kimś bez zastanowienia' (WSFJP: 532).

280 Łac. *Elephantum ex musca facere*. O ekwiwalentach omawianej jednostki zob. J. Ziomek, *O przekładaniu przysłów*, [w:] *Poetyka i stylistyka słowiańska*, zredagowała i uwagami wstępnymi opatrzyła S. Skwarczyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 104–105.

281 Anna Bednarczyk, pisząc o różnojęzycznych odpowiednikach omawianych jednostek, zwraca uwagę na fakt, że nie zawsze są w pełni ekwiwalentne. Zob. A. Bednarczyk, *Kulturowe aspekty przekładu literackiego*, Katowice 2002, s. 118.

break a butterfly on the/a wheel (dosł. łamać motyla na kole), *to take a spear to kill a fly* (dosł. brać dzidę, aby zabić muchę), *to crush a fly on a wheel* (dosł. łamać muchę na kole), *to open an oyster with a dagger* (dosł. otwierać ostrygę sztyletem)).

W języku włoskim występuje frazeologizm *avere gli occhi di bove* (dosł. mieć oczy wołu) o znaczeniu 'przesadzać, wyolbrzymiać'. Z kolei w języku angielskim funkcjonuje fraza *all one's geese are swans* (dosł. wszystkie jego gęsi to łabędzie), która ma charakter pragmatyczny i używana jest jako frazeologizm charakteryzujący czyjąś tendencję do przesady.

8.6. NUDZENIE SIĘ

Wśród badanych angielskich i włoskich jednostek faunicznych występują związki opisujące ludzi odbieranych jako nudnych, przekazujące znaczenie 'być nudziarzem'. Angielski idiom *a dull dog* (dosł. nudny pies), mający znaczenie 'nudziarz', jest jednym z szeregu wyrażeń frazeologicznych utworzonych według schematu A(N) + PRZYMIOTNIK + DOG. Rzeczownik *a dog* jest synonimem człowieka, natomiast przymiotnik nadaje całemu połączeniu znaczenie ewaluatywne[282]. Drugi związek *essere una piattola* (dosł. być wszą łonową)[283], połączenie czasownika kopulatywnego i jednowyrazowej metafory, ma znaczenie 'być nudziarzem'.

Ponadto włoska frazeologia ma w swoim zasobie frazeologiczną realizację znaczenia 'bardzo nudny'. Włoskie opracowania leksykograficzne rejestrują frazeologizm porównawczy *essere noioso come le mosche cavalline* (dosł. być nudnym jak gzy).

Z kolei w polszczyźnie frazeologizm wyraża znaczenie 'nudzić się bardzo'. Jest nim doczasownikowy zwrot frazeologiczny *nudzić się jak mops*. Motywował go stereotyp mopsa, psa domowego, którego życie pozbawione jest jakichkolwiek atrakcji.

---

[282] Por. np. *a jolly dog* (dosł. wesoły pies) 'wesołek'; *a lazy dog* (dosł. leniwy pies) 'leń; *a sly dog* (dosł. chytry pies).

[283] Jednostka *essere una piattola* jest polisemiczna. Związek ten używany jest również w następujących znaczeniach: 'być natrętem', 'bać się wszystkiego' (Q: 402).

8.7. PODRÓŻOWANIE

Czynnością opisywaną za pomocą związków frazeologicznych z komponentami faunicznymi jest podróżowanie. Brak jest jednostek mających bliskie strukturalnie i leksykalnie odpowiedniki w pozostałych językach.

W polszczyźnie występuje frazeologiczna realizacja znaczenia 'wciąż zwlekać z wyjazdem, z wyjściem, odkładać ciągle podróż', którą jest doczasownikowy zwrot porównawczy *wybierać się jak sójka za morze*[284]. Związek ten motywowany jest obserwacjami zachowania sójek. Jak podaje słownik *W kilku słowach*, „niektóre sójki odlatują na zimę do ciepłych krajów, inne zaś zostają w Polsce, dlatego nie wiadomo, który ptak naprawdę opuści swe miejsce" (M-KC: 296).

Angielskie opracowania frazeograficzne zawierają idiom o znaczeniach 'zwiedzić Londyn; jeździć po świecie, zwiedzać różne kraje, zobaczyć ciekawe miejsca na świecie' (K: 55) (ang. *to see lions* (dosł. zobaczyć lwy)). Ponadto we frazeologii angielskiej istnieje frazeologizm o znaczeniu 'klasa ekonomiczna' (ang. *sardine class* (dosł. klasa sardynkowa)).

We frazeologii włoskiej frazeologizmy fauniczne realizują znaczenia 'dużo podróżować; ciągle się przemieszczać' i 'przybywać z daleka; przejechać kawał drogi; odbyć długą i męczącą podróż', wyrażane przez jednostkę *fare più miglia di un lupo a digiuno* (dosł. zrobić więcej mil niż wilk na czczo), Związek ten odzwierciedla obserwację dotyczącą zachowań wilków, które – jeżeli są głodne – przemierzają duże odległości, aby znaleźć pożywienie. Język włoski ma w swoich zasobach frazeologicznych jednostkę o znaczeniu 'zabierać wszystko ze sobą (w podróż)'[285] (wł. *portarsi la casa dietro come la tartarughe* (dosł. nieść dom za sobą jak żółwie)).

W badanym materiale obecne są również realizacje znaczenia 'osoba, która nie przebywa długo w danym miejscu, wędrowiec'

---

[284] Słownik *W kilku słowach* podaje również inne znaczenie omawianego związku: 'Mówimy z dezaprobatą, że ktoś **wybiera się jak sójka za morze**, jeżli bardzo długo przygotowuje się do wyjścia czy wyjazdu, guzdrze się' (M-KC: 296).

[285] Drugie znaczenie tego związku to 'zawsze mieć wszystko przy sobie'.

(pol. *przelotny ptak*; ang. *a bird of passage* (dosł. ptak wędrowny); wł. *essere come uccello sulla frasca* (dosł. być jak ptak na gałązce)[286]).

8.8. PRACA / PRÓŻNOWANIE

We frazeologii polskiej i angielskiej występują frazeologizmy o znaczeniu 'pracować pilnie' (pol. *pracować jak pszczoła*, *pracować jak mrówka*, *krząta się ktoś jak mrówka*, *uwijają się ludzie jak mrówki*; ang. *to work like a bee*, *to work like a beaver/beavers* (dosł. pracować jak bóbr / bobry)). Polskie opracowania słownikowe poświadczają również frazeologiczne realizacje znaczenia 'skrzętna praca' (pol. *mrówcza praca*, *mrówczy trud*, *mrówcza pracowitość*, *mrówczy wysiłek*), natomiast angielskie – 'niewdzięczna praca' (*doneky work/donkey's work* (dosł. ośla praca / praca osła)).

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej znajdujemy liczne frazeologizmy fauniczne przekazujące znaczenie 'pracować ciężko'. Ludzie pracujący długo i ciężko porównywani są do zwierząt gospodarskich, które pomagały człowiekowi w pracach polowych, postrzeganych jako zdolne do ciężkiej wielogodzinnej pracy. Wspólne badanym językom są związki motywowane stereotypowym wyobrażeniem osła, postrzeganego jako zwierzę gospodarskie, które zmuszane jest do niewdzięcznej, nielekkiej pracy. Jednostki te, wśród których dominują intensyfikujące porównania odczasownikowe, opisują ludzi, którzy – podobnie jako osioł – ciężko pracują (pol. *harować/pracować jak (dziki/głupi) osioł*, *tyra ktoś jak dziki osioł*; ang. *to do the donkey work*; wł. *lavorare come un ciuco/un somaro, essere l'asino di casa*).

W polskim i angielskim występują również zwroty porównawcze z komponentem *koń/horse* (pol. *harować/pracować jak koń*; ang. *to work like a horse*, *to be a workhorse*), natomiast w polskim i włoskim ze składnikiem *bue* (pol. *harować jak wół*, *tyra ktoś jak wół*, *orze ktoś jak wół*, *pracowity jak wół*, *wół roboczy*; wł. *lavorare come un bue* (dosł. pracować jak wół)). We frazeologii angielskiej za pomocą idiomu motywowanego stereotypowym wyobrażeniem konia przeka-

---

[286] Wariant *essere l'uccello della sulla frasca.* Omawiana jednostka ma również ogólniejsze znaczenie, mianowicie 'być skorym do zmian' (L: 435; Q: 542).

zywane jest ponadto znaczenie ‘osoba chętna do ciężkiej pracy i wykonywania pracy innych’ (ang. *a willing horse* (dosł. chętny koń’)).

We angielskich i włoskich wyrażeniach opisujących osobę wykonującą ciężką pracę występują hiperonimy *beast/una bestia* (ang. *a beast of burden*; wł. *bestia da somma*), który jest również elementem składowym sfrazeologizowanych porównań włoskich (wł. *faticare/lavorare/sudare come una bestia* (dosł. trudzić się / pracować / pocić się jak bestia). Wspólne tym dwóm językom są również zwroty z komponentem *dog/un cane* (ang. *to work like a dog* (dosł. pracować jak pies); wł. *lavorare come un cane* (dosł. pracować jak pies)).

W polszczyźnie obecne są również frazeologiczne realizacje znaczeń ‘pracować szybko’ (pol. *kręcić się/zwijać/jak mucha w ukropie/w rosole*) oraz ‘pracować powoli’ (*pracować jak żółw*[287], *pracować jak senna mucha*).

Z kolei w angielskiej frazeologii faunicznej występują związki o dwóch innych znaczeniach z omawianego pola, mianowicie ‘pracować z determinacją’ (ang. *to work like a tiger* (dosł. pracować jak tygrys))[288], ‘wykonać najbardziej męczącą lub najnudniejszą część pracy’) i inwestycji’ (ang. *to do the donkey work*), ‘wykonywać pracę za kogoś (kogo się zatrudniło)’ (ang. *to keep a dog and bark yourself* (dosł. trzymać psa i szczekać samemu)), ‘wykonywać nudną pracę za marne pieniądze’ (ang. *to be a drone* (dosł. być trutniem)).

Fauniczna realizacja znaczenia ‘być partaczem’ obecna jest wyłącznie w języku włoskim. Połączenie wyrazowe *essere un cane* (dosł. być psem) wykorzystuje konotacje komponentu animalistycznego[289].

W języku polskim i włoskim animalistyczne frazeologizmy wyrażają również znaczenie ‘spędzać czas na próżnowaniu’. W obu tych językach lenistwo opisywane jest za pomocą jednostek nazywających czynności wykonywane dla zabicia czasu. Jedna z takich czynności jest liczenie, oglądanie lub łapanie much (pol. *liczyć muchy na*

[287] „Rysunek żółwia towarzyszył hasłu „Pracuj powoli!”, które kolportowano w Generalnej Guberni, wzywając do lekceważenia solidnej pracy, a więc do biernego oporu wobec polityki niemieckiego okupanta. Ponownie pojawiło się w okresie stanu wojennego” (SP: 123).

[288] Zob. hasło *tigerish* (EGM: 54).

[289] Por. wł. *essere una cagna* (DeM: 348).

ścianie, *łapać muchy*; wł. *(stare a) guardare le mosche che volano* dosł. oglądać muchy, które latają, *pigliare mosche* dosł. łapać muchy). W języku polskim występuje jeszcze inna czynność o podobnym charakterze, mianowicie zbijanie bąków (pol. *zbijać bąki koło nosa*). W omawianych językach używane są ponadto jednostki o tożsamym znaczeniu, które motywowane są wyobrażeniem zwierzęcia, które nie pracuje (pol. *leżeć bykiem*; wł. *fare la vacca* (dosł. być jak krowa)).

9. OPIS CZŁOWIEKA JAKO ISTOTY INTELIGENTNEJ

Jednym z elementów przekazywanego przez polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy obrazu człowieka jest intelekt i pojęcia związane z procesem myślenia. Do omawianej grupy należą jednostki o silnym wartościowaniu. Wiele z nich to faunizmy oceniające możliwości intelektualne człowieka.

9.1. MÓWIENIE

We wszystkich badanych językach występują związki frazeologiczne nazywające akt mowy[290]. W polskiej, angielskiej i włoskiej frazeologii ludzie mówiący mechanicznie, bez zrozumienia, powtarzający coś porównywani są do papug (pol. *powtarzać/mówić coś jak papuga*, ang. *to parrot* (*a parrot* ‘papuga’)[291]; wł. *ripetere a pappagallo* (dosł. powtarzać jak papuga), *fare il pappagallo* (dosł. być papugą), *ripetere una cosa in modo pappagallesco* (dosł. powtarzać coś w papuzi sposób)).

Ludzie mający skłonność do gadulstwa opisywani są w badanych językach za pomocą odniesień do ptaków. Znaczenie ‘bardzo gadatliwy’ przekazywane jest przez polskie i włoskie porównania (pol. *gadatliwy jak sroka*; wł. *ciarliero come una gazza* (dosł. gadatliwy jak sroka), *pettegolo come una taccola* (dosł. gadatliwy jak kawka)).

[290] O polskich stałych połączeniach wyrazowych nazywających akt mowy zob. A. Pajdzińska, *Związki frazeologiczne nazywające akt mowy. Semantyka i składnia*, Lublin 1988.

[291] Por. pol. pot. *papugować* (USJP, III: 41).

We frazeologii angielskiej i włoskiej obecne są jednostki o znaczeniu 'bardzo dużo mówić' (ang. *to chatter like a magpie* (dosł. paplać jak sroka)), *to talk the hind leg off a donkey* (dosł. mówić, że tylna noga osła odpada); wł. *aver mangiato il fegato di capra* (dosł. mieć zjedzoną wątrobę kozy)).

W języku włoskim znaczenie 'być gadułą' wyrażane jest za pomocą faunizmu (wł. *essere una taccola* (dosł. być kawką)).

W badanym materiale występują jednostki opisujące mówienie o szczegółowszym znaczeniu, przykładowo: 'przeinaczać, przekręcać coś; przedstawiać coś fałszywie, opacznie' (pol. *odwracać kota ogonem*), 'tłumaczyć w bardzo prosty sposób' (pol. *tłumaczyć coś komuś jak chłop krowie na miedzy/granicy*), 'mówić długo i nudnie, zwlekać z przekazaniem informacji' (pol. *ciągnąć jak kura ze spluwaczki*), 'rozmawiać nie rozumiejąc się nawzajem' (pol. *rozmawiać jak gęś z prosięciem*), 'zaczynać mówić na swój ulubiony temat' (pol. *dosiadać/dosiąść swojego konika*; ang. *to ride one's hobby horse (to death)* (dosł. jeździć na swoim koniku (do śmierci)).

Wśród badanych polskich jednostek występuje ponadto frazeologizm, który przekazuje informację na temat emocji towarzyszących wykonywanej czynności. Jest to polskie porównanie doczasownikowe *warczy ktoś na kogoś jak pies*, którego znaczenie można wyrazić jako 'mówi coś do niego ze złością'.

W angielszczyźnie obecny jest faunizm o znaczeniu 'mówić otwarcie o interesach' (ang. *to talk turkey*). W języku angielskim funkcjonuje również idiomatyczna realizacja znaczenia 'wypaplać sekret' (ang. *to let the cat out of the bag* (dosł. wypuścić kota z torby)). W angielszczyźnie za pomocą frazeologizmu z komponentem animalistycznym werbalizowane jest znaczenie 'celowo zboczyć z tematu wprowadzając inny temat (ang. *to start a conversational hare* (dosł. zacząć (konwersacyjnego) zająca); *to draw a red herring across the path* (dosł. przeciągnąć czerwonego śledzia przez ścieżkę)[292]).

Z kolei w języku włoskim za pomocą frazeologizmu faunicznego wyrażane są znaczenia: 'używać nadmiernie wyszukanego słownictwa'

---

[292] Wyrażenie *a red herring* może być użyte samodzielnie w znaczeniu 'temat, który ma odwrócić uwagę od głównego tematu'.

(wł. *far la bocca a cul di pollo* (dosł. zrobić usta w kuper kurczęcia)[293], ‘nazywać rzeczy po imieniu’ (wł. *chiamare la gatta gatta e non micia* (dosł. nazywać kotkę kotką, a nie kicią)[294], ‘powtórzyć coś skrótowo’ (wł. *riferire/ripetere una cosa a volo di uccello* (powtarzać coś z lotu ptaka)), ‘powtarzać coś w kółko’ (wł. *essere la canzone dell'uccellino* (dosł. być piosenką ptaszka), ‘krążyć wokół tematu’ (wł. *menare il cane per l'aia* (dosł. prowadzić psa po klepisku)).

9.2. GŁUPOTA

Potencjał intelektualny ujmowany jest we frazeologii bipolarnie – jednostki opisujące możliwości człowieka albo nazywają głupotę, albo mądrość. Należy podkreślić, że znacznie większa liczba frazeologizmów określa osoby odbierane jako mało inteligentne. Taki stan rzeczy jest zgodny z ogólną tendencją, którą Anna Pajdzińska ujmuje w następujący sposób: „dużo więcej frazeologizmów wyraża wartościowanie negatywne niż pozytywne. Serie synonimiczne określające zjawiska negatywne sa bogatsze niż serie określające zjawiska pozytywne”[295]. Liczne jednostki odnoszące się do sfery intelektu, przekazujące negatywne wartościowanie, mają w swoim składzie komponenty fauniczne, które są częstokroć metaforami o charakterze oceniająco-ekspresywnym.

Przypisywanie głupoty zwierzętom, w wyniku czego nazwom animalistycznym nadaje się charakter deprecjonujący, można wiązać z ludzką niewiedzą. Kwiryna Handke wymienia dwa rodzaje niewiedzy, mianowicie potencjalną i nabytą (tradycyjną). Jak stwierdza badaczka, niewiedza nabyta „dotyczy takich efektów percepcji otaczającej rzeczywistości, które zaistniały wówczas, gdy człowiek w braku wiedzy naukowej posługiwał się powierzchownymi obserwacjami, a te następnie były przenoszone przez wieki, jak utrwalone tradycją, nabywane przez kolejne pokolenia elementy języka, w specjalny sposób

---

[293] Pozostałe znaczenia związku *far la bocca a cul di pollo* to: ‘ściągnąć usta’, ‘być nienaturalnym, pozować na kogoś’.

[294] Por. ang. *to call a spade a spade* (dosł. nazywać łopatę łopatą).

[295] A. Pajdzińska, *Wartościowanie we frazeologii*, „Język a Kultura”, t. 3, *Wartości w języku i tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław 1991, s. 18.

„martwe", bo nie weryfikowane stopniowo w miarę rozwoju wiedzy kolejnych epok, co dawałoby podstawę do znoszenia i eliminowania z języka (też świadomości) wcześniejszych naiwności i lapsusów"[296].

Maciej Rak zwraca uwagę na fakt, że „z pozoru głupota uznawana jest za cechę zwierząt, lecz tymi frazeologizmami określa się właściwości intelektualne człowieka"[297]. Badacz słusznie zauważa, że frazeologizmy wartościujące operują antyprzykładami, na przykład *głupi jak baran*, *głupi jak osioł* czy *głupia gęś*.

Analiza zebranego materiału pozwala na wskazanie pewnych ogólnych tendencji we frazeologicznym wyrażaniu głupoty[298]. Zarówno w polskim, jak i angielskim oraz włoskim o ludziach nieinteligentnych mówi się za pomocą odwołań do ptaków, które mają nieduże głowy, co interpretowane jest jako oznaka niskiej inteligencji. Ludzie głupi zestawiani są również ze zwierzętami, zwłaszcza hodowlanymi, stojącymi niżej w hierarchii od człowieka, który zajmuje najwyższą pozycję. Przykładem jednostek o takim obrazowaniu są następujące związki: pol. *bezmyślne bydlę*; wł. *essere un animale* (dosł. być zwierzeciem). Głupota jest cechą przypisywaną osłu, którego portret przekazywany przez frazeologię różni się znacznie od jego wizerunku w naukowym obrazie świata, o czym pisze Handke: „od dawna wiadomo, że osioł jest jednym z mądrzejszych zwierząt, o czym zresztą wie również znaczny krąg niespecjalistów. Jednak potocznej weryfikacji myślowo-językowej przeszkadzają tu stale na nowo postrzegane akty oporu osła przed narzuceniem mu woli człowieka – a zatem stereotyp nie tylko nie ma szans modyfikacji, ale utrwala się jeszcze mocniej w powszechnej świadomości"[299].

---

[296] K. Handke, *Ignorancka potoczność*, dz. cyt., s. 182.

[297] Pisząc o wartościowaniu, badacz zwraca uwagę na fakt, że „krytyce nie podlegają jedynie obłąkanie i kalectwo. Dydaktyzm frazeologii animalistycznej odnosi się tylko do tych cech, na które osoba nazwana daną jednostką ma wpływ i może je zmienić". M. Rak, *Językowo-kulturowy obraz człowieka...*, dz. cyt., s. 113.

[298] J. Szerszunowicz, *Frazeoinwektywy fauniczne nazywające głupotę w ujęciu konfrontatywnym (na materiale współczesnego języka polskiego w porównaniu z włoskim i angielskim)*, [w:] *Slavenska frazeologija i pragmatika*, red. Ž. Fink Arsovski, Zagreb 2006, s. 203–28.

[299] K. Handke, *Ignorancka potoczność*, op. cit., s. 182.

W badanym materiale występują faunizmy wyrażające znaczenie ‘bardzo głupi’, mające postać doprzymiotnikowych porównań z komponentami animalistycznymi (pol. *głupi jak osioł*, *głupi jak baran*, *głupi jak cielę*, *głupi jak cap*; ang. *as silly as a sheep* (dosł. tak głupi jak owca), *as stupid as a coot*; wł. *stupido/ignorante come un asino* (dosł. głupi jak osioł). W potocznej polszczyźnie używane są dwie jednostki o restrykcjach genderowych – *mądry jak dwie flądry* przekazuje znaczenie ‘głupi’, natomiast *mądra jak flądra* – ‘głupia’.

Frazeologizmy fauniczne przekazują również znaczenie ‘bardzo głupi człowiek’ (pol. *osioł dardanelski*, *osioł do kwadratu*, *osioł patentowany*, *baran (z kogoś)*, *Boże cielę*, *głupie cielę*; wł. *un tocco d’asino*, *un pezzo d’asino*). Wśród jednostek wyrażających znaczenie ‘bardzo głupi człowiek’ liczne są wyrażenia z komponentami somatycznymi *głowa* i *mózg* oraz dzierżawczymi formami hiperonimu ptak i jego hiponimów, którymi są nazwy ptaków udomowionych i dzikich (pol. *kurzy móżdżek*, *ptasi mózg/móżdżek*; ang. *bird’s brain* (dosł. mózg ptaka), *bird-brained* (dosł. o ptasim mózgu), *the brains of a canary* (dosł. mózg kanarka), *to have a brain of a pigeon* (dosł. mieć mózg gołębia); wł. *cervello d’uccellino* (dosł. mózg ptaka), *avere un cervello di gallina* (dosł. mieć mózg kury), *cervello di passero* (dosł. mózg wróbla), *avere un cervello come uno scricciolo* (dosł. mieć mózg jak mysikrólik), *cervello di fringuella* (dosł. mózg zięby), *capo d’assiolo* (dosł. głowa syczka)).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w realizacjach tego modelu występują również nazwy innych zwierząt, na przykład: *barania głowa*, *barani łeb*, *ośla głowa*, *mózg/rozum cielęcy*; ang. *bull-headed*, *bull-head*); wł. *pezzo di bue* (dosł. kawał wołu), *testa di bue* (dosł. głowa wołu), *avere un cervello quanto un’acciuga* (dosł. mieć mózg jak sardela), *cervello di gatto/gatta* (dosł. mózg kota / kotki), *cervello di grillo* (dosł. mózg świerszcza), *avere un cervello quanto una formica* (dosł. mieć mózg jak mrówka), *testa d’asino* (dosł. głowa osła).

W porównywanych językach faunizmy wyrażają również znaczenie ‘bardzo głupia kobieta’ (pol. *głupia gęś*, *głupia krowa*, *głupia koza*, *głupia owca*; ang. *goose* (por. głupia koza); wł. *essere un’oca giuliva* dosł. być radosną gęsią)).

Analizowane języki mają w swoich zasobach liczne jednostki o znaczeniu ‘być głupcem’. W badanym materiale występują liczne połączenia czasowników kopulatywnych z jednowyrazowymi skonwencjonalizowanymi awifaunicznymi metaforami, na przykład: ang. *to be a cuckoo* (dosł. być kukułką), *to be a jackass* (dosł. być osłem), *to be a turkey* (dosł. być indykiem), *to be a dodo* (dosł. być drontem[300]), *to be a gowk* (dosł. być kukułką)[301], *to be a woodcock* (dosł. być słonką), *an old coot* (dosł. stara łyska); wł. *essere un allocco* (dosł. być puszczykiem), *essere un papero/una papera* (dosł. być młodym gąsiorem / młodą gęsią), *essere un pollastro* (dosł. być młodym kogutem), *essere uno scricciolo* (dosł. być mysikrólikiem), *essere un barbagianni* (dosł. być sową płomykówką), *essere un cucco* (dosł. być kukułką), *essere un gabbiano* (dosł. być mewą śmieszką), *essere un merlo* (dosł być kosem), *essere un tordo* (dosł. być drozdem)).

Znaczenie ‘być bardzo głupim’ wyrażają również związki mające w swoim składzie inne niż awifauniczne komponenty, na przykład nazwy ssaków i ryb (pol. *być osłem*, *być mułem*[302]; ang. *be a donkey* (dosł. być osłem), *to be a dumb bunny* (dosł. być głupim króliczkiem)[303], *to be a prawn* (dosł. być krewetką)[304], *to be a cow* (dosł. być krową); wł. *essere un asino*[305], *essere una tuta d'asino*, *essere un asino calzato e vestito*, *essere un pecorone*, *essere (come) un miccio* (dosł. być osłem), *essere una marmotta* (dosł. być świstakiem)[306], *essere un merluzzo* (dosł. być dorszem), *essere una talpa* (być kretem), *essere un bue* (dosł. być bykiem)). W języku polskim występuje ponadto idiom *ktoś jest głupi i ma wszy.*

---

300 Ang. *dodo* ‘dront; dodo’ (WSAP: 340).

301 Wyraz *gowk* jest szkocką nazwą kukułki (ST: 87).

302 Por. pol. *być człowiekiem mułowatym.*

303 Por. *bunny slope* ‘ośla łączka’.

304 Jednostka ta używana jest w australijskiej odmianie języka angielskiego.

305 Por. idiom *avere gli orecchi lunghi* (dosł. mieć długie uszy), który jest motywowany wyglądem uszu osła.

306 Świstak jest zwierzęciem, które zapada w sen zimowy. Obserwacje zachowania tego zwierzęcia motywowały takie włoskie idiomy, jak *dormire come una marmotta, sonno da marmotta.* Inne znaczenia jednostki *essere una marmotta*: ‘być leniwym’, ‘być obojętnym na wszystko’, być śpiochem’.

Znaczenie 'głupota' przekazywane jest przez włoską jednostkę *inteligenza bovina* (dosł. wołowa inteligencja)[307], motywowaną stereotypem wołu, postrzeganego jako zwierzę nieinteligentne.

W analizowanym materiale obecne są również połączenia wyrazowe przekazujące znaczenie 'zachowywać się głupio' poprzez odwołanie się do potencjału konotacyjnego nazw faunicznych (pol. *zachowywać się jak osioł*, *dostać małpiego rozumu*; ang. *to be an ape* (dosł. być małpą), *to make an ass of oneself* (dosł. zrobić z siebie osła); wł. *fare l'asino* (być osłem)[308]).

W polskiej i włoskiej frazeologii znajdujemy frazeologiczne realizacje znaczenia 'nie być wybitnym'. Jednostki te, wyrażające negatywna ocenę możliwości intelektualnych człowieka, wykorzystują element negacji i odwołanie do stereotypu orła – króla ptaków, postrzeganego jako uosobienie inteligencji (pol. *nie być orłem*; wł. *non essere un'aquila* (dosł. nie być orłem)[309].

We wszystkich badanych językach ludzi nierozważnych i głupich opisuje się za pomocą jednostek wykorzystujących metaforę GŁOWA TO POJEMNIK z komponentami faunicznymi, które różnią się w poszczególnych językach. Frazeologizmy te realizują model semantyczno-formalny MIEĆ COŚ W GŁOWIE i jego warianty, na przykład: pol. *mieć/hodować myszki w głowie*, *komuś wróble gnieżdżą się w głowie*, *mieć zajączki w głowie*; wł. *avere i grilli per la testa* (dosł. mieć świerszcze w głowie), *avere i capo pieno di grilli* (dosł. mieć głowę pełna świerszczy)[310], *to have bats in the belfry* (dosł. mieć nietoperze w dzwonnicy), *to have rats in the attic/upper story* (dosł. mieć szczury na strychu / górnym piętrze), *to have a maggot in one's head* (dosł. mieć czerw / robaka w głowie[311]).

---

[307] Wł. *bovino* 'wołowy', 'tępy, przytępiony' (USWP: 158).

[308] Por. *ośla łączka, ponte asinorum.*

[309] Warto nadmienić, że w języku polskim występuje idiom *wystrychnąć kogoś na dudka*, w którym komponent fauniczny *dudek* jest synonimem głupca.

[310] Polskie odpowiedniki to 'mieć kiełbie we łbie' i 'mieć wybujałe ambicje'.

[311] W polszczyźnie realizacje omawianego modelu, na przykład *mieć muchy/kaczki w głowie*, mają poświadczenie w źródłach słownikowych już od XVI wieku, od XVII również *mieć zajaczka w głowie*, por. dzisiejsze *mieć kota.* Zob. K. Siekierska, *Frazeologia związana z rzeczownikiem „głowa". Rys historyczny*, „Prace Filologiczne", t. XXVI (1976), s. 190.

W zasobach frazeologii polskiej i włoskiej występują związki określające niską kompetencję danej osoby w danej dziedzinie lub brak wiedzy z jakiegoś zakresu. Znaczenie ‘nie znać się zupełnie na czymś’ wyrażane jest przez następujące jednostki: pol. *znać się na czymś tyle, co koza na pieprzu*, *znać się tyle, co kura na pieprzu*; wł. *intendersene quanto un bove di musica* (dosł. znać się tyle, co wół na muzyce), *intedersene quanto una capra dall'algebra* (dosł. znać się tyle, co koza na algebrze), *intendersene quanto una vacca dal lunarno* (dosł. znać się tyle, co krowa na kalendarzu). Do tej grupy można zaliczyć jednostkę polską *chodzić jak wół wkoło apteki*, która realizuje inny model strukturalny. Podobną ocenę intelektu człowieka wyrażają włoskie idiomy *non distinguere i bufali dall'oche* (dosł. nie odróżniać bawołów od gęsi) i rzadko używany frazeologizm *esser come il caval di Ciolla* (dosł. być jak koń Ciolli).

W badanych językach znajdujemy frazeologiczne realizacje znaczenia ‘być niekompetentnym, niezdolnym do wykonywania najprostszych czynności’ (pol. *(ktoś, z kogoś) jak z koziej dupy trąba*; ang. *not to be able even to run a whelkstore* (dosł. nie być w stanie nawet poprowadzic sklepu z trąbikami)[312]; wł. *non saper cavare un grillo da un buco* dosł. nie umieć wyjąć świerszcza z dziury); *rimanere indietro come la coda del maiale* (dosł. pozostawać z tyłu jak świński ogon))[313].

We frazeologii włoskiej występuje frazeologiczna realizacja znaczenia ‘stać się jeszcze głupszym niż się było’ (wł. *andar vitello e tornar bue* (dosł. pójść cielęciem i wrócić wołem)). Idiom ten używany jest do opisywania osób, o których mówiący sądził, że powinny były zmądrzeć w wyniku odbytych studiów czy pozyskanego doświadczenia.

[312] *Whelk* ‘trąbik’ (Buccinum) rodzaj mięczaka, gatunek morskiego ślimaka, żyjącego głównie w chłodnych wodach wokół Wysp Brytyjskich, Francji, jak również Islandii, Norwegii i wysp Arktyki oraz wzdłuż wybrzeży Ameryki Północnej. Ślimaki trąbika po ugotowaniu nadają się do spożycia.

[313] Por. *essere indietro come la coda del cane* (dosł. być z tyłu jak psi ogon) ‘być staromodnym’.

W polszczyźnie frazeologizm fauniczny wyraża znaczenie 'mieć głupi pomysł' (pol. *ruszyć konceptem/głową/mózgiem/rozumem jak martwe cielę ogonem*).

Warto zauważyć, że zasoby faunizmów opisujących ludzi uważanych za głupich ciągle wzbogacają się o nowe jednostki. Przykładowo, *Internetowy słownik slangu i mowy potocznej* (www.miejski.pl. Dostęp: 1.07.2008) podaje figuratywne znaczenie wyrazu *leming*, objaśniając, że jest to 'człowiek, który bezkrytycznie wierzy w to, co usłyszy w telewizji, albo przeczyta w Internecie i przyjmuje to wszystko bez żadnego zastanowienia; uważa się przy tym za madrego. Głupek. Jednym z podstawowych źródeł zdobywania wiedzy leminga jest portal Onet.pl'.

9.3. INTELIGENCJA

Jak już było wspomniane, znacznie mniej frazeologicznych jednostek faunicznych opisuje ludzi inteligentych. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać w arystokratyzmie – postawie przyjętej przez człowieka patrzącego na świat zwierząt[314]. Ponadto, mówienie o czyjejś głupocie wiąże się z negatywną oceną i zazwyczaj z emocjami oceniającego. Negatywne emocje odczuwane są silniej niż pozytywne, co ma odzwierciedlenie w liczbie jednostek frazeologicznych, które sa nośnikami emocji pozytywnych i negatywnych – idiomów wyrażających te drugie jest więcej.

We wszystkich badanych językach obecne są fauniczne jednostki przekazujące znaczenie 'być bardzo inteligentnym', wykorzystujące potencjał konotacyjny komponentów awifaunicznych. W języku polskim i włoskim osoby postrzegane jako inteligentne nazywane są orłami (pol. *być orłem*; wł. *essere un'aquila*). Orzeł, król ptaków, jest symbolem bystrości i inteligencji. Znaczenie 'bardzo inteligentny' przekazują angielskie i polskie porównania doprzymiotnikowe (pol. *mądry jak wąż*; ang. *as wise as an owl* (dosł. tak mądry jak sowa)). W angielszczyźnie funkcjonuje również fauniczna reali-

[314] Zob. Z Kempf, *Wyrazy „gorsze" dotyczące zwierząt...*, dz. cyt., s. 125–145.

zacja znaczenia ‘bardzo mądry człowiek’ (ang. *a wise old owl* (dosł. mądra stara sowa).

Znaczenie ‘być inteligentnym’ przekazuje również jednostka o proweniencji literackiej *to know/tell a hawk from a handsaw* (dosł. odróżniać jastrzębia od piły)[315]. Do omawianego pola należy również jednostka przekazująca znaczenie ‘zdrowy rozsądek’ (ang. *horse sense* (dosł. koński rozsądek). W polszczyźnie nośnikiem poszerzonego znaczenia ‘człowiek inteligentny i sprytny’ jest idiom *mądra ryba*.

9.4. PAMIĘĆ / KONCENTRACJA

We wszystkich badanych językach występują frazeologiczne realizacje znaczenia ‘mieć doskonałą pamięć’, które mają w swoim składzie komponent *słoń* (pol. *mieć pamięć jak słoń*; ang. *have a memory like an elephant*; wł. *avere una memoria da elefante*). Jednostki te, powszechnie występujące w językach europejskich, motywowane są poglądem, że słonie to zwierzęta obdarzone doskonałą pamięcią, które nie zapominają wyrządzonej im przed laty krzywdy. Z kolei w polszczyźnie frazeologizm jest nośnikiem znaczenia przeciwstawnego – ‘mieć słabą pamięć’ (pol. *mieć kurzą pamięć*). Jednostka ta motywowana jest postrzeganiem kur jako ptaków o niskiej inteligencji, a więc i słabej pamięci[316].

W angielszczyźnie znajdujemy frazeologiczną realizację znaczenia ‘osoba niezdolna do skoncentrowania się na czymś przez dłuższy czas’ (ang. *a butterfly/grasshopper mind* (dosł. motyli umysł / umysł świerszcza)). Komponentami faunicznymi są nazwy zwierząt, które szybko zmieniają swoją pozycję, ciągle przemieszczając się z miejsca na miejsce, tj. *butterfly* (‘motyl’) i *grasshopper* (‘świerszcz’). W języku znalazło odzwierciedlenie podobieństwo między szybką zmianą miejsca i przedmiotu koncentracji.

Ponadto w zasobach frazeologii angielskiej znajdujemy fauniczną realizację znaczenia ‘zapamiętać jakieś wydarzenie na całe życie’

---

[315] Zob. *Hamlet*, II, 2.

[316] Podobne konotacje nazwy *kura* i derywatu *kurzy* motywowały jednostki takie, jak na przykład *kurzy mózg/móżdżek*.

(ang. *to trap/catch/capture something like a fly in amber* (dosł. uchwycić coś jak muchę w bursztynie)).

9.5. PODEJMOWANIE DECYZJI / INTUICJA / ZAMIAR

Wśród polskich, angielskich i włoskich stałych połączeń wyrazowych występują frazeologizmy opisujące zdecydowane podejmowanie decyzji i rozpoczęcie działania. Znaczenie 'od razu przystępować do rzeczy; zabierać się śmiało do działania' przekazywane jest przez połączenia idiomatyczne o tożsamej strukturze i identycznym składzie leksykalnym (pol. *chwytać/brać/łapać byka za rogi*; ang. *to take the bull by the horns* (dosł. wziąć byka za rogi)); wł. (wł. *prendere il toro per le corna* (dosł. wziąć byka za rogi)). Obrazowość tej jednostki odwołuje się do przekonania, że najlepszym sposobem uniknięcia ataku byka jest zablokowanie głowy zwierzęcia (Q: 537). W języku włoskim faunizm wyraża znaczenie 'powziąć stanowczą decyzję' (wł. *tagliare la testa al toro* (dosł. uciąć głowę bykowi)[317]).

W faunicznej frazeologii polskiej i włoskiej istnieją jednostki wyrażające znaczenie 'być niezdecydowanym przy dokonywaniu wyboru, mając dwie możliwości' (pol. *osiołkowi w żłoby dano*; wł. *essere/fare come l'asino di Buridano* (dosł. być osłem Buridana / robić jak osioł Buridana)[318]. Znaczenie 'wybierać i przebierać, ostatecznie dokonując nie najlepszego wyboru (zwłaszcza o małżeństwie)' przekazywane jest przez włoski idiom *far come il moscon d'oro* (dosł. robić jak wielka złota mucha).

Ponadto badany materiał zawiera związki opisujące odwlekanie podjęcia decyzji. Przykładowo, znaczenie 'ktoś długo nie może podjąć decyzji' wyrażane jest przez polski frazeologizm *nosi się ktoś z czymś*

---

[317] *Uniwersalny słownik włosko-polski* podaje dwa polskie odpowiedniki związku *tagliare la testa al toro*, mianowicie *powziąć stanowczą decyzję/wziąć byka za rogi* (USWP: 1146).

[318] Słownik podaje znaczenie omawianej jednostki – oraz jej etymologię: „Wyrażenie przypisane Giovanniemu Buridano, średniowiecznemu filozofowi, jak ilustracja jego teorii filozoficznej" (USWP: 1305). Analizowane słowniki idiomów angielskich nie zawierają omawianej jednostki. Podaje ją jedynie *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable* (BDPF: 180).

jak kura z jajem, znaczenie 'czekać, jaki obrót przyjmą sprawy' – przez angielski idiom *to (wait and) see which way the cat jumps* (dosł. (czekać i) zobaczyć, w którą stronę skoczy kot). W polszczyźnie znaczenie 'wciąż zwlekać z wyjazdem, z wyjściem, odkładać ciągle podróż' przekazywane jest przez frazeologizm *wybierać się jak sójka za morze.*

Frazeologia angielska ma w swoich zasobach frazeologiczną realizację znaczenia 'osoba mająca swoje zdanie, którą trudno nakłonić do zmiany decyzji' (ang. *nobody's poodle* (dosł. niczyj pudel)). Z kolei we frazeologii włoskiej faunizm jest nośnikiem znaczenia 'być niezdecydowanym i chwiejnym człowiekiem' (wł. *avere (il) sangue di piattola* (dosł. mieć krew wszy łonowej))[319].

W angielszczyźnie funkcjonuje jednostka opisująca bycie zmuszonym do zmiany zdania na jakiś temat, mianowicie *to eat crow* (dosł. zjeść wronę)[320]. Ponadto we frazeologii angielskiej faunizm *to turn the cat in the pan* (dosł. kręcić kotem w garnku) przekazuje znaczenie 'zmieniać przekonania, poglądy'.

We frazeologii angielskiej obecna jest realizacja znaczenia 'przeczuwać coś' (ang. *to smell a rat* (dosł. czuć szczura). W polszczyźnie w znaczeniu tym używany jest związek *węszyć jak pies*, zaś wyrażenie *psi węch* ma znaczenie 'intuicja'. W angielszczyźnie poszerzone znaczenie 'przeczuwać wojnę' wyrażane jest również przez idiom z komponentem faunicznym *to sniff the air like an old war horse* (dosł. wciągać nosem powietrze jak koń wojskowy).

Bardzo szczegółowe znaczenie, 'zdecydować się rozmawiać o czymś, czego nie poruszało się wcześniej ze względu na różnice opinii, ze strachu itp.)[321], wyraża włoski frazeologizm *sputare il rospo* (dosł. wypluć ropuchę).

---

[319] Jednostka *avere (il) sangue della piattola* ma również inne znaczenie, mianowicie 'być powolnym' (L: 347).

[320] Drugie znaczenie związku *to eat crow* to 'być zmuszonym do zrobienia czegoś upokarzającego' (CID: 118).

[321] W *Uniwersalnym słowniku włosko-polskim* jako odpowiednik związku *sputare il rospo* podano 'wyrzucić coś z siebie' (USWP: 964).

10. OPIS CECH CHARAKTERU CZŁOWIEKA

Liczne frazeologizmy występujące w badanych językach opisują charakter człowieka – jego rozmaite wady i zalety – przez odwołanie się do stereotypowych wyobrażeń poszczególnych gatunków zwierząt. Znacznie większa liczba polskich, angielskich i włoskich frazeologizmów faunicznych, podobnie jak w przypadku innych grup, wyraża cechy oceniane negatywnie.

10.1. ŁAGODNOŚĆ / DOBROĆ / POTULNOŚĆ

Polskie, angielskie i włoskie sfrazeologizowane porównania wyrażają znaczenie ‘bardzo łagodny’ przez odwołanie się do stereotypowych cech baranka i gołębia, a w angielszczyźnie obecny jest również frazeologizm motywowany wyobrażeniem jelonka (pol. *łagodny/cichy jak baranek*, *łagodny/niewinny/pokorny jak jagnię*; ang. *as gentile/innocent/meek/quiet as a lamb*, *as gentle/harmless as a dove* (dosł. łagodny jak gołąb), *as gentle as a fawn* (dosł. łagodny jak jelonek)[322]; wł. *docile/mansueto/mite come un agnello* (dosł. łagodny jak jagnię), *dolce come una colomba* (dosł. łagodny jak gołębica)).

Konotacje nazwy *baranek* wykorzystane są również w faunizmach o znaczeniu ‘być łagodnym człowiekiem’ (pol. *być barankiem*; ang. *to be like a lamb*; wł. *essere un agnello/un agnellino*). We frazeologii chrześcijańskiej *Baranek Boży* (ang. *God's Lamb*; wł. *Agnello di Dio*) to peryfrastyczne określenie Jezusa Chrystusa[323], które w języku polskim może być używane w odniesieniu do osoby uległej, spokojnej i cichej (WSFJP: 59)[324]. Jednostki o znaczeniu ‘bardzo łagodny czło-

---

322 Konotacja łagodności motywowała również derywat czasownikowy *to fawn* ‘łasić się do kogoś’ (o psie), ‘przymilać się do kogoś, łasić się do kogoś’ (o osobie) (WSAP: 431).

323 Zob. D. Forstner OSB, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 258–259.

324 W cytowanym opracowaniu frazeograficznym związek ten opatrzony jest kwalifikatorami *książkowy* oraz *ironiczny* (WSFJP: 59). Angielskie i włoskie opracowa-

wiek' to również stałe połączenia wyrazowe bazujące na stereotypie gołębia, na przykład: pol. *człowiek gołębiej dobroci*, *człowiek gołębiego serca*, *gołębia dusza*, *gołębie serce*, *gołąb dobroci*; ang. *a turtle dove* ('turkawka'); wł. *essere una colomba* ('gołębica')[325]. W angielszczyźnie ludzi łagodnych opisuje się za pomocą nazwy *pussy cat* ('kicia, kiciuś')[326]; *to be a real pussy cat*).

We wszystkich językach występują faunizmy 'być łagodnym człowiekiem', którymi są frazeologizmy opisując łagodnych ludzi jako osoby, które nie zrobiłyby krzywdy nawet musze – małemu i bezbronnemu owadowi (pol. *muchy by (nawet) nie zabił*; ang. *wouldn't hurt a fly* (dosł. nie zabiłby muchy); wł. *non esser capace di far male a una mosca* (dosł. nie byłby w stanie skrzywdzić muchy)).

10.2. WIERNOŚĆ / NADOPIEKUŃCZOŚĆ /CIERPLIWOŚĆ

Potoczna wiedza na temat wierności psa motywowała związki frazeologiczne opisujące oddanych komuś ludzi we wszystkich badanych językach[327]. W tych językach faunizmy przekazują znaczenie 'bardzo wierny' – w języku polskim i włoskim wierni ludzie opisywani są za pomocą doprzymiotnikowych porównań (pol. *wierny jak pies*; wł. *fedele come un cane* (dosł. wierny jak pies)), natomiast w angielszczyźnie występuje przymiotnik złożony *dog-like*.

W polszczyźnie i angielszczyźnie używane są ponadto idiomy o znaczeniu 'wielkie przywiązanie'. W języku polskim wyjątkowe przywiązanie określane jest jako *psie przywiązanie*, w angielskim

---

nia nie rejestrują wtórnego znaczenia omawianego związku (np. L, Q). We włoskim wyrażeniu binominalnym o znaczeniu 'okrucieństwo i łagodność' nazwa *agnello* skontrastowana jest z nazwą *il lupo* 'wilk' (wł. *il lupo e l'agnello*).

[325] Konotacja ta motywowała również internacjonalizm *gołąb/gołąbek pokoju* (por. ang. *dove of peace*; wł. *colomba della pace*).

[326] *Wielki słownik angielsko-polski Oxford–PWN* kwalifikuje leksem *pussy cat* jako należący do języka używanego w kontaktach z dziećmi (*baby talk*) (WSAP: 949).

[327] Należy pamiętać, że stereotyp psa jest złożony. Zob. np. S. Skorupka, *Wieloznaczność związków frazeologicznych*, „Poradnik Językowy", 5 (1976), s. 221; K. Mosiołek-Kłosińska, *Stereotyp psa w języku polskim*, „Poradnik Językowy", 4 (1992), s. 301–304.

zaś – jako *dog-like fidelity* (dosł. psia wierność) i *spaniel-like devotion* (dosł. przywiązanie jak u spaniela). W polszczyźnie w postaci idiomu faunicznego werbalizowane jest znaczenie ‘ktoś towarzyszy komuś wiernie i z oddaniem’ (pol. *przywiązał się ktoś do kogoś jak pies/przywiązany (jest) ktoś do kogoś jak pies*).

W angielszczyźnie funkcjonuje związek opisujący zachowanie osób nadopiekuńczych, którym jest doprzymiotnikowe porównanie *as fussy as a hen with one chick/like a hen with one chicken* (dosł. tak dbający jak kura z jednym kurczęciem)[328].

We frazeologii polskiej i włoskiej występują również związki opisujące ludzi cierpliwych, na przykład doprzymiotnikowe porównania o znaczeniu ‘bardzo cierpliwy’, które motywowane były cechami przypisywanymi wołu. Wół to zwierzę gospodarskie wykonujące przez długi czas ciężkie prace, co interpretowano jako cierpliwość (pol. *cierpliwy jak wół*; wł. *paziente come un bove* (dosł. cierpliwy jak wół)). We frazeologii włoskiej znajdujemy również idiom o znaczeniu ‘mieć wielką cierpliwość’ o tożsamym obrazowaniu (wł. *avere la pazienza di un bove* (dosł. mieć cierpliwość wołu)).

10.3. PRACOWITOŚĆ / LENISTWO

Stałe połączenia wyrazowe nazywające ludzi mających zamiłowanie do pracy motywowane są wyobrażeniami dwóch owadów, mianowicie pszczoły i mrówki, które postrzegane są jako stworzenia wyjątkowo pracowite. Ich stereotypy motywowały liczne frazeologizmy występujące w polskim, angielskim i włoskim. Warto nadmienić, że w angielszczyźnie frazeologizmy opisujące pracowitego człowieka motywowane były również stereotypem bobra.

Wśród jednostek tworzących omawiane pole występują związki wyrażające znaczenie ‘bardzo pracowity’ (pol. *pracowity jak pszczoła/pszczółka*, *pracowity jak mrówka as busy as a bee* ang. *industrious as an ant* (dosł. pracowity jak mrówka), *as indostrius as a beaver* (dosł. pracowity jak bóbr); wł. *operoso come una formica*). W badanym materiale obecne są również faunizmy o znaczeniu

[328] Por. pol. *jak kura z jajem.*

‘bardzo pracowity człowiek’ (pol. *pszczółka*, *mróweczka*; ang. *a busy bee* (ang. pracowita pszczoła), *an eager beaver* (dosł. gorliwy bóbr); wł. *essere un’ape* (dosł. być pszczołą)).

W porównywanych językach funkcjonują metafory fauniczne o znaczeniu ‘leń’, którymi są nazwy zwierząt postrzeganych jako mało pracowite. W polskim i angielskim tak odbieranym owadem jest truteń (pol. *być trutniem*, *być bykiem*; ang. *to be a drone*)[329].

W języku włoskim synonimem wyrazu ‘leń’ są dwie inne nazwy, z których pierwsza, *una marmotta* (‘świstak), konotuje ospałość[330]. Druga zaś, *un vitellone* (‘cielę’), ma motywacje kulturową i złożone znaczenie (‘młody człowiek, który nie chce pracować i woli być na utrzymaniu innych’). W języku angielskim występuje idiom z eksplicytnie wyrażonym wartościowaniem, którego nośnikiem jest przymiotnik *lazy* (‘leniwy’), mianowicie *a lazy dog* (dosł. leniwy pies)[331].

Powolność zwierzęcia, interpretowana jako lenistwo motywowała znaczenie metaforyczne jednostki *to be a snail* (dosł. być ślimakiem) o znaczeniu ‘być leniwym człowiekiem’. W języku włoskim podobne znaczenie przekazuje wyrażenie frazeologiczne *gatto di piombo* (dosł. kot z ołowiu; ‘osoba powolna, leniwa, ospała’)[332].

10.4. NIEŚMIAŁOŚĆ / BOJAŹLIWOŚĆ / TCHÓRZLIWOŚĆ / CZUJNOŚĆ / OPANOWANIE

W badanych językach znaczenie ‘bardzo cichy / bojaźliwy’ przekazywane jest za pomocą doprzymiotnikowych jednostek z komponentami faunicznymi (pol. *cichy jak trusia*; ang. *as timid/nervous as*

---

[329] Angielski frazeologizm *to be a drone* ma jeszcze inne znaczenie, mianowicie ‘wykonywać nudną pracę za marne pieniądze’.

[330] Jednostki te stanowią frazeologiczny zapis faktu, że świstaki hibernują. Por. *sonno da marmotta, dormire come una marmotta.*

[331] W języku angielskim występuje model A(N) + PRZYMIOTNIK + DOG, którego realizacje mają znaczenie ‘być jakimś człowiekiem’, np. *be a top dog*, *be a lazy dog*, *a jolly dog*, *a lucky dog*, *a sad dog*, *a dull dog*, *a sly dog*, *a surely dog*, *a vile dog.*

[332] Por. *gatto di piombo* ‘osoba, która źle pływa’, ‘porusza się ociężale’, ‘pada ciężko’ (Q: 224).

a rabbit (dosł. tak nieśmiały / nerwowy jak królik), *as timid as a mouse* (dosł. płochliwy jak mysz); wł. *pauroso come un coniglio* (dosł. strachliwy jak królik)). Te same składniki animalistyczne obecne są w jednostkach wyrażających znaczenie ‘być cichym’ (ang. *to be a mouse* (dosł. być myszą); wł. *essere un coniglio* (dosł. być królikiem), *aver un cuor di coniglio* (dosł. mieć serce królika)).

Znaczenie ‘być cichym, bojaźliwym człowiekiem’ w języku polskim i angielskim realizowane jest w postaci jednostek motywowanych konotacjami nazwy mysz. Zwierzę to postrzega się jako ciche, bojaźliwe stworzenie, co znajduje odzwierciedlenie w zasobach frazeologicznych porównywanych języków (pol. *szara mysz*; ang. *to be mousy/mousey* (dosł. być myszowatym))[333]. Obserwacje tego zwierzęcia, postrzeganego przez ludzi jako lękliwe[334], motywowały polskie idiomy *siedzieć jak mysz pod miotłą*, *cicho jak mysz* oraz angielską jednostkę *to be a mouse* (dosł. być myszą)[335].

Osoby tchórzliwe i płochliwe opisywane są w polszczyźnie i języku włoskim za pomocą porównań faunicznych, a w angielszczyźnie również za pomocą przymiotników złożonych, o znaczeniu ‘bardzo tchórzliwy’ (pol. *płochliwy jak sarna*, *być tchórzem*, *ktoś podszyty tchórzem*, *nędzny tchórz*, *śmierdzieć tchórzem*; ang. *chicken-hearted* (*heart* ‘serce’), *chicken-livered* (*liver* ‘wątroba’), *hen-hearted* (*hen* ‘kura’)[336]; wł. *essere timido come una gazzella* (dosł. być nieśmiałym jak gazela), *ombroso come un cavallo* (dosł. być płochliwym jak koń)[337]).

---

[333] Por. konotacje wyrazu *mysz/mouse* i derywatu przymiotnikowego *myszowaty/mousey.*

[334] Por. A. Wierzbicka, *Nazwy zwierząt*, dz. cyt., s. 260.

[335] Połączenie *to be a mouse* używane jest również w znaczeniu ‘być nieatrakcyjną, zaniedbaną kobietą’. Warto nadmienić, że konotacje omawianej nazwy motywowały również angielski frazeologizm pragmatyczny *a man or a mouse* (dosł. człowiek czy mysz) o znaczeniu ‘no śmiało, zrób to, odwagi’.

[336] *Wielki słownik angielsko-polski* podaje następujące znaczenia wyrazu *chicken* ‘kurczak, kurczę, (female) kura’ (WSAP: 197).

[337] Wł. *ombroso* ‘płochliwy’, ‘obrażalski, nieufny’ (USWP: 735)

W angielszczyźnie synonimem tchórza jest nazwa *chicken* 'kurczę' (ang. *chicken* ('kurczę')[338]. We frazeologii tego języka występują również fauniczne idiomy o znaczeniu 'strachajło', którymi są związki mające w swoim składzie komponent *cat*: *a scaredy cat* (*scared* 'wystraszony', *cat* 'kot'), *a fraidy-cat* (to be afraid of 'bać się', cat 'kot')[339]. W angielszczyźnie osoba płaczliwa porównywana jest do jagnięcia. Wyrażenie frazeologiczne *baa lamb* ma znaczenie 'beksa, płaksa' (*baa* 'bee! mee!, *lamb* 'jagnię').

We frazeologii włoskiej znaczenie 'być chorobliwie nieśmiałym' wyrażane jest przez idiom *sembrare un pulcino bagnato* (dosł. przypominać zmokłe kurczę)[340].

Znaczenie 'bać się wszystkiego', używane do charakteryzowania osób strachliwych, realizowane jest we frazeologii polskiej i angielskiej (pol. *bać się myszy*, *bać się czarnej krowy*; ang. *somebody wouldn't say boo to a goose* (dosł. ktoś nie powiedziałby „Łuu!" do gęsi)[341]). Frazeologizm włoski *aver paura dell'acqua come i gatto* (dosł. bać się wody jak koty)[342] odzwierciedla obserwację dotyczącą niechęci kotów do wody[343].

Frazeologizmy polskie, angielskie i włoskie są nośnikami znaczenia 'udawać, że się nie dostrzega niebezpieczeństwa'. Jednostki te motywowane są one stereotypowym wyobrażeniem zachowania przestraszonego strusia, które jest wspólne dla wszystkich analizowanych języków. Przykładami omawianych związków są takie idiomy, jak:

---

[338] Nazwa ta występuje w omawianym znaczeniu jako składnik idiomu pragmatycznego *are you chicken?* (dosł. czy jesteś kurczęciem?) 'cykor cię obleciał?'). Por. *to chicken out* 'stchórzyć, spietrać się', *to play chicken* 'bawić się w „kto pierwszy stchórzy"' (WSAP: 197).

[339] W *Wielkim słowniku angielsko-polskim* jednostki *a scaredy cat*, *a fraidy-cat* opatrzono kwalifikatorem *baby talk* (WSAP: 47, 1036).

[340] Por. *sembrare/essere un pulcino nella stoppa* (dosł. przypominać kurczę w pakułach) o znaczeniu 'być zgubionym / bezradnym jak dziecko'.

[341] Ang. *boo* 'okrzyk niezadowolenia', 'u!', 'łuu!' (WSAP: 127).

[342] Por. przysłowie *gatto scottato dall'acqua calda ha paura della fredda* (dosł. kot oparzony gorącą wodą boi się zimnej).

[343] Por. *come il gatto e l'acqua bollita* (dosł. jak kot i wrząca woda) 'czujący do siebie wielką niechęć'.

pol. *chować głowę w piasek jak struś*[344]; ang. *to be an ostrich* (dosł. być strusiem); wł. *nascondere la testa come lo struzzo* (dosł. chować głowę jak struś). W angielszczyźnie występują również frazeologiczne realizacje znaczenia ‘udający, że nie dostrzega niebezpieczeństwa’ (ang. *like an ostrich (with its head in the sand)* (dosł. jak struś (z głową w piasku), *ostrich-like* (dosł. podobny do strusia)). W badanych językach obecna jest także fauniczna nazwa takiego zachowania (pol. *strusia polityka*; ang. *ostrich-policy* (dosł. strusia polityka), *ostrich-belief* (dosł. strusi pogląd); wł. *la politica dello struzzo* (dosł. strusia polityka)).

W angielszczyźnie frazeologicznie wyrażane są również znaczenia ‘starać się uniknąć czegoś przykrego’ i ‘udawać, że się śpi w obliczu zagrożenia’ (ang. *to play possum* (dosł. odgrywać oposa)). Z kolei we frazeologii włoskiej idiom fauniczny przekazuje znaczenia ‘udawać, że się czegoś nie widzi ani nie słyszy’ i ‘nie zajmować stanowiska’ (wł. *fare il pesce in barille* (dosł. zachowywać się jak ryba w beczce)).

W języku polskim występuje szereg porównań odprzymiotnikowych o znaczeniu ‘bardzo czujny’, mianowicie *czujny jak zwierzę*, *czujny jak żuraw*, *czujny jak pies*. Z kolei związek *bać się jak pies jeża* przekazuje znaczenie ‘zajmować się czymś, robić coś z wielką ostrożnością’.

Analizowane korpusy zawierają frazeologizmy fauniczne opisujące ludzi opanowanych, zimnych, niepokazujących emocji. Znaczenie ‘człowiek nieokazujący emocji’ w języku polskim i angielskim wyrażane jest przez związki motywowane są stereotypowym wyobrażeniem ryby, która jest zimna w dotyku (pol. *zimna ryba*; ang. *a cold fish* (dosł. zimna ryba)). W języku włoskim używany jest idiom *gatto di marmo* (dosł. kot z marmuru) o znaczeniu ‘osoba zimna i nieokazująca emocji’[345]. We frazeologii polskiej i angielskiej występują doprzymiotniowe porównania o znaczeniu ‘bardzo chłodny, opanowany’

344 Por. ang. *to bury one’s head in the sand* (dosł. zakopać głowę w piasku).

345 Związek ten ma również drugie znaczenie ‘kobieta piękna, lecz pozbawiona osobowości’ (Q: 224).

(pol. *zimny jak ryba*; ang. *as cold as a paddock* (dosł. tak zimny jak żaba)). Ponadto w polszczyźnie liczne są jednostki opisujące zimną naturę (pol. *rybia krew*, *rybia natura*, *spokój rybi*, *temperament rybi*).

10.5. ODWAGA / WALECZNOŚĆ

W badanych językach ludzie odważni opisywani są za pomocą związków frazeologicznych mających w swoim składzie nazwy zwierząt drapieżnych. Najwięcej jednostek motywowanych jest stereotypowym wyobrażeniem lwa, któremu przypisuje się odwagę i waleczność.

Konotacje te aktualizowane są w jednostkach faunicznych o znaczeniu ‘bardzo odważny’ (pol. *odważny jak/niczym lew*; ang. *as brave/bold as a lion* (dosł. tak odważny / śmiały jak lew), *lion-hearted* (*lion*’ lew’, *heart* ‘serce’)) oraz ‘bardzo waleczny’ (pol. *waleczny jak lew*).

Wśród analizowanych jednostek polskich i angielskich obecne są połączenia wyrazowe o znaczeniu ‘dzielnie walczyć’ (pol. *walczyć jak lew*, *bić się jak lew*; ang. *to fight like a lion* (dosł. walczyć jak lew), *to fight like a tiger/a tigeress* (dosł. walczyć jak tygrys / tygrysica). Frazeologizmy polskie motywowane były stereotypem lwa, natomiast angielskie – lwa i tygrysa. Polskie i włoskie opracowania słownikowe poświadczają frazeologiczne realizacje znaczenia ‘dzielnie bronić się’ (pol. *bronić się jak lew*, *broni się ktoś jak lew*[346], *broni się ktoś jak żbik*, *broni się ktoś jak odyniec*; wł. *diffendersi come un leone/una leonessa* (dosł. bronić się jak lew / lwica)). W polszczyźnie występuje także faunizm werbalizujący znaczenie ‘ktoś staje się niezwykle odważny’ (pol. *budzi się w kimś lew*), natomiast język włoski ma w swoich zasobach frazeologicznych realizację znaczenia ‘zachować się bardzo odważnie’ (wł. *comportarsi da leone* (dosł. zachowywać się jak lew)).

Wyekscerpowany materiał zawiera frazeologizmy przekazujące znaczenie ‘bardzo odważny człowiek’ (ang. *lion-heart* (dosł. lwie serce); wł. *un cuor di leone* (dosł. serce lwa)) oraz ‘być bardzo od-

[346] Ostatni związek używany jest również w postaci *bronić się jak lwica*.

ważnym człowiekiem’ (ang. *to be a lion* (dosł. być lwem); wł. *avere un coraggio da leone* (dosł. mieć odwagę lwa), *essere un leone* (dosł. być lwem)).

10.6. SKĄPSTWO / SZCZODROŚĆ

We wszystkich porównywanych językach znaczenie ‘być bardzo skąpym’ realizowane jest za pomocą frazeologizmów faunicznych. W języku angielskim i włoskim osoby skąpe opisywane są za pomocą obrazowych idiomów motywowanych wyobrażeniem człowieka, który nawet wesz – stworzenie o bardzo małym ciele – obdarłby ze skóry (ang. *would skin a louse for the sake of its hide* (dosł. obdarłby wesz dla jej skóry); wł. *scorticcherebbe anche un pidocchio* (dosł. obdarłby nawet wesz), *scorticare un pidocchio* (dosł. obedrzeć ze skóry wesz)). W języku włoskim osoby skąpe nazywane są również za pomocą konstrukcji złożonej z czasownika kopulatywnego i derywatu przymiotnikowego rzeczownika *pidocchio* (wł. *essere pidochioso* (dosł. być zawszonym, ‘być skąpym’)).

W języku polskim i włoskim występują związki frazeologiczne opisujące skąpstwo, które są nośnikami podobnych obrazów. Polszczyzna ma w swoim zasobie frazeologicznym jednostkę *mieć węża w kieszeni*, język włoski – idiom *avere il granchio alla scarsella* (dosł. mieć kraba w kabzie), który ma wariant *avere un granchio alla borsa* (dosł. mieć kraba w sakiewce). W obu przypadkach wykorzystany jest obraz zwierzęcia: w polskim – węża, we włoskim – kraba, które uniemożliwia wydobycie pieniędzy, zaciskając się wokół kieszeni, sakiewki itp. Anna Pajdzińska wskazuje na inną możliwość interpretacji, pisząc: „motywacja zwrotu *ktoś ma węża w kieszeni* ‘ktoś jest skapy’ staje się oczywista dopiero wówczas, gdy przywołamy potoczne skojarzenia na temat węża i kieszeni. Wąż budzi wstręt i strach, jest nieprzyjemny w dotyku, jego ukaszenie jest niebezpieczne, kieszeń służy zaś do przechowywania pieniędzy – nic więc dziwnego, że niechętnie sięga się do kieszeni po pieniądze, skoro można natrafić w niej na węża”[347].

---

[347] A. Pajdzińska, *Udział konotacji leksykalnej w motywacji frazeologizmów*, [w:] *Studia frazeologiczne*, Łask 2006, s. 53.

Frazeologia włoska ma w swoich zasobach fauniczną realizację znaczenia ‘mieć do czynienia z bardzo skąpą osobą’ (wł. *comprare il lardo dal gatto* (dosł. kupować smalec u kota)[348].

W języku włoskim faunizm jest nośnikiem znaczenia ‘bardzo hojny, aż do poświęcenia swego życia dla innych’ – ludzi hojnych opisuje idiomatyczne porównanie doprzymiotnikowe *generoso/pietoso come un pelicano* (dosł. szlachetny / litościwy jak pelikan) o znaczeniu. Pisklęta pelikana rodzą się bardzo słabe i przez długi okres rodzice karmią młode zwróconym z worka pokarmem. Ludzka interpretacja pozycji, w jakiej pelikany to robią, motywowała późnoantyczną legendę, według której pelikany rozrywały sobie pierś, by nakarmić młode, jeśli nie miały innego pokarmu lub żeby zaduszone przez węża młode przywrócić do życia[349].

10.7. ZAMKNIĘCIE W SOBIE / MAŁOMÓWNOŚĆ

Analiza zebranego materiału wykazuje podobieństwa w obrazowaniu animalistycznych frazeologizmów opisujących zamknięcie w sobie, nietowarzyskość i małomówność. Pierwszą grupę związków tworzą jednostki opisujące ludzi stroniących od tworzystwa innych poprzez odwołanie się do stereotypowych wyobrażeń dzikich zwierząt.

W polskim i włoskim obecne są faunizmy przekazujące znaczenie ‘być człowiekiem zamkniętym w sobie, stroniącym od ludzi’, które odwołują się do stereotypowego wyobrażenia niedźwiedzia (pol. *być nietowarzyskim niedźwiedziem*; wł. *essere un orso* (dosł. być niedźwiedziem), *essere un tipo di natura orsina* (dosł. być typem natury

[348] Por. drugie znaczenie omawianego związku ‘prosić o coś nieodpowiednią osobę, która jest bardzo zainteresowana posiadaniem danej rzeczy’ (L: 214). *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* podaje wyłącznie przytoczone znaczenie, tj. nie uwzględnia ‘mieć do czynienia z bardzo skąpą osobą’, z uzupełnieniem o komponent ‘i zgadza się na sprzedaż na niekorzystnych dla kupującego warunkach. Słownik ten zawiera również uogólnione znaczenie ‘zwrócić się do niewłaściwej osoby’ (Q: 254).

[349] Antyczna tradycja głosiła, że pelikany giną, kiedy machaniem skrzydeł próbują ratować swoje młode od wykurzenia dymem przez myśliwych. W chrześcijańskiej ikonografii pelikan jest symbolem Chrystusa w Eucharystii. Symbolizuje ofiarność i poświęcenie. Zob. W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., s. 940.

niedźwiedziej)). W języku włoskim osoba nietowarzyska opisywana za pomocą nazw zwierząt, które mają kolce (wł. *essere un riccio* (dosł. być jeżem), *essere un istrice* (dosł. być jeżozwierzem)). Wśród włoskich związków występują również realizacje znaczenia ‘stronić od ludzi’, które także motywowane są wyobrażeniem niedźwiedzia (wł. *vivere come un orso* (dosł. żyć jak niedźwiedź), *fare una vita da orso* (dosł. prowadzić niedźwiedzie życie)).

Druga grupa związków frazeologicznych z komponentem animalistycznym to jednostki mające w swoim składzie nazwy zwierząt żyjących w skorupie[350]. Przykładem są frazeologizmy polskie i włoskie motywowane wyobrażeniem ślimaka schowanego w muszli (pol. *zamknąć się jak ślimak w skorupie*; wł. *fare una vita da chiocciola* (dosł. prowadzić życie ślimaka), *vivere come una chiocciola* (dosł. żyć jak ślimak), *viver ritirato come le chioccole* (dosł. żyć samotnie jak ślimaki)) oraz żółwia zamkniętego w skorupie (pol. *schować się/zamknąć się jak żółw do skorupy*; wł. *viver ritirato come le tartarughe* (dosł. żyć samotnie jak żółwie)). W języku włoskim występuje frazeologizm motywowany obrazem pająka zaszywającego się w dziurę (wł. *vivere come un ragno (nel proprio buco*) (dosł. żyć jak pająk we własnej dziurze)). Opisywanie nietowarzyskości i zamknięcia w sobie poprzez odwołanie się do obrazu zwierząt kolczastych, mianowicie jeża i jeżozwierza, jest charakterystyczne dla języka włoskiego. We frazeologii tego języka istnieją związki motywowane wyobrażeniem jeża, który ma kolce i potrafi zwinąć się w kłębek (wł. *essere un riccio* (dosł. być jeżem), *chiudersi come un riccio/a riccio* (dosł. zamykać się jak jeż), *essere un istrice* (dosł. być jeżozwierzem)).

Ponadto w polszczyźnie obecne są związki z innymi komponentami faunicznymi, na przykład: *borsukowaty charakter*, *być dzikiem*, *mieć kogoś za dzika*, *samotny wilk/odyniec*, *samotny jak pies/wilk/odyniec*. W angielskim również występują dwie jednostki mające

[350] W języku włoskim występują również jednostki o tożsamym znaczeniu z komponentami *boccolo* ‘kokon’, ‘oprząd’ (*vivere nel proprio boccolo, chiudersi nel proprio boccolo*) i *buco* ‘skorupa’ (*vivere nel proprio buco*).

w swoim składzie komponent *lone* 'samotny' (ang. *a lone bird* (dosł. samotny ptak), *a lone wolf* (dosł. samotny wilk)). We włoskim symbolami samotniczego trybu życia są sowa (wł. *essere un gufo* dosł. być sową) i ropucha (wł. *essere un rospo* (dosł. być ropuchą)).

Osoby samotne opisywane są również przez polskie i włoskie jednostki mające w swoim składzie nazwy zwierząt synantropijnych, takich jak pies i kot. We frazeologii polskiej i włoskiej występują frazeologizmy realizujące znaczenie 'bardzo samotny' w postaci doprzymiotnikowych porównań z wymienionymi animalizmami (pol. *sam (samiutki, samiuteńki) jak pies*, *samotny jak pies*; wł. *solo come un cane* (dosł. sam jak pies). W języku włoskim funkcjonuje frazeologizm wyrażający znaczenie 'odludek rozczarowany do życia' (wł. *gatto frustato* (dosł. zbity kot)).

W zasobie frazeologii angielskiej obecne są związki opisujące zamkniętość i małomówność; są to jednostki z komponentem *clam* 'małż' (ang. *to be tight-mouthed as a clam* (dosł. mieć tak zaciśnięte usta jak małż), *to shut up/close up like a clam* (dosł. zamknąć się jak małż)). Zarówno we frazeologii angielskiej, jak i włoskiej znajdujemy związki, których motywacja związana jest z obserwacją ostryg (ang. *as close as an oyster* (dosł. zamknięty jak ostryga), wariant: *as close as Kentish oyster*; wł. *chiuso come un ostrica* (dosł. zamknięty jak ostryga)).

10.8. SPRYT / CHYTROŚĆ / WYRACHOWANIE

Polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy wyrażają znaczenie 'bardzo chytry' za pomocą doprzymiotnikowych porównań z rozmaitymi komponentami animalistycznymi (pol. *chytry/szczwany lis*, *przebiegły jak lis*, *lisem podszyty*, *chytry jak wąż*; ang. *as sly/cunning/crafty as a fox* (dosł. tak chytry / szczwany / przebiegły jak lis), *astuto/furbo come una volpe* (dosł. chytry / przebiegły jak lis), *furbo come un furetto* (dosł. chytry jak fretka), *furbo come un'anguilla* (dosł. chytry jak węgorz), *furbo come un gatto* (dosł. chytry jak kot)).

W badanym polu faunizmy przekazują również znaczenie 'bardzo chytry człowiek' (pol. *stary lis*; ang. *a sly fox* (dosł. chytry lis); wł. *una volpe sopraffina* (dosł. wyrafinowany lis), *una vecchia volpe*

(dosł. stary lis), *un volpone* (dosł. lisisko)) oraz ‘być chytrym’ (wł. *essere un furetto* (dosł. być fretką))’[351], *essere un lumacone* (dosł. być pomrowem)’[352], *essere un aspido sordo* (dosł. być głuchym wężem jadowitym))[353].

Wśród polskich i włoskich frazeologizmów występują również związki o znaczeniu ‘wielka chytrość’ (pol. *lisia chytrość*; wł. *astuzia volpina* (dosł. lisia przebiegłość))[354], odwołujące się do stereotypowego wyobrażenia lisiej natury[355].

W polszczyźnie złożone znaczenie ‘bardzo sprytny, przebiegły, mądry, doświadczony’ wyrażane jest przez jednostki tworzone według modelu NAZWA PTAKA w N. l.mn. + KARMIONY, na przykład *szpakami karmiony*, *bażantami karmiony*, *wronami karmiony*. Znaczenie ‘bardzo sprytny’ realizowane jest przez angielski idiom *as clever as a cartload of monkeys* (dosł. taki sprytny jak wóz pełen małp). W badanym materiale występują również faunizmy przekazujące znaczenie ‘bardzo sprytny człowiek’ (pol. *mądra ryba*, *bywały (za) stary wróbel*[356]; ang. *an old bird* (dosł. stary ptak); wł. *mal gatto* (dosł. zły kot)). Ponadto we frazeologii polskiej i angielskiej obecne są werbalizacje znaczenia ‘ktoś jest bardzo sprytny’ (pol. *ktoś nie wypadł sroce spod ogona*; ang. *there are no flies on sb* (dosł. na kimś nie ma much)).

Frazeologizmy polskie i włoskie przekazują znaczenie ‘wielki spryt’ (pol. *koci spryt*, *psi spryt*; wł. *furberia gattesca* (dosł. kocia chytrość)).

W języku włoskim w roli określeń ludzi przebiegłych i zachłannych występują połączenia figuratywnie użytych nazw drapieżnych

---

351 Por. *avere occhi di furetto* (dosł. mieć oczy fretki), *avere faccia/viso da furetto* (dosł. mieć twarz fretki). Inne znaczenia jednostki *essere un furetto*: ‘być bardzo zwinnym’, ‘być szybkim’, ‘łatwo się irytować’.

352 Inne znaczenia jednostki *essere un lumacone*: ‘być obłudnikiem’, ‘być guzdrałą’.

353 Drugie znaczenie związku *essere un aspide sordo* to ‘współpracować z policją’.

354 Por. *lisie zamiary*, *lisia ostrożność*, *lisie wykręty*, *lisi uśmiech*, *lisie spojrzenie*, *lisi chód inteligenzia volpina* (dosł. lisia inteligencja), *occhi volpini* (dosł. lisie oczy).

355 Zob. J. Szerszunowicz, *Językowo-kulturowy obraz lisa...*, s. 239–245.

356 Por. *starego wróbla nie brać na plewy.*

ptaków z czasownikiem kopulatywnym *essere*, na przykład 'być przebiegłym i zachłannym' (wł. *essere un astore* (dosł. być jastrzebiem gołębiarzem)), 'być zachłannym'; 'być drapieżną osobą, być w stanie dużo zdobyć dzięki sprytowi' (wł. *essere un falco* (dosł. być sokołem)).

Do opisywanego pola należy także związek binominalny *il lupo e la volpe* (dosł. wilk i lis), odwołujący się do symboliki zwierzęcej, który ma znaczenie 'okrucieństwo i chytrość'.

W angielszczyźnie występuje frazeologizm opisujący osobę, od której trudno uzyskać jakąś informację (ang. *a slippery eel* (dosł. śliski węgorz)).

W badanym materiale znajdują się również jednostki opisujące działanie wyrachowanej osoby. Przykładowo, w angielszczyźnie występuje fauniczna realizacja znaczeń 'popierać dwie przeciwstawne koncepcje' (ang. *to ride two horses at the same time/at once*) oraz 'popierać obie strony w sporze' (ang. *to run with the hare and hunt with the hounds*). Ponadto, wśród wyekscerpowanych frazeologizmów są jednostki opisujące znoszenie niedogodności lub poświęcenie czegoś dla uzyskania korzyści w przyszłości. W języku włoskim frazeologizmy fauniczne realizują znaczenia 'znieść niedogodności licząc na przyszłe korzyści' (wł. *portare rispetto al cane per amor del padrone* (dosł. okazywac szacunek psu z miłości do pana)) i 'poświęcić coś dla większych korzyści' (wł. *buttare sardelle/sardine per prender luci* (dosł. rzucić sardynki, aby wziąć szczupaki)).

Podstępne działanie na czyjąś szkodę opisywane jest przez mitologizm *koń trojański* (ang. *a Trojan horse*; wł. *cavallo di Troia*)[357]. Do omawianego pola należą również jednostki angielskie, odnoszące się do dawania prezentów z wyrachowania. Jednostki fauniczne przekazują znaczenia: 'mały prezent dany w nadziei na dużą korzyść' (ang. *a sprat to catch a mackerel* (dosł. szprotka, aby złapać makrelę)) i 'zaoferować / dać coś, licząc na duże zyski' (ang. *to throw a sprat to catch a mackerel/whale* (dosł. rzucić szprotkę, aby złapać makrelę / wieloryba)).

[357] Jednostka ta ma również znaczenie 'zakamuflowane niebezpieczeństwo' (NSF: 51). Wyrażenie *koń trojański* używane jest również w informatyce (trojany).

Polszczyzna ma w swoich zasobach frazeologicznych jednostkę wyrażającą sens ‘ktoś przymila się do kogoś w celu uzyskania jakiejś korzyści’, którą jest doczasownikowy zwrot porównawczy *łasi się ktoś jak kot/kotka*, używany do opisywania osób. Związek ten motywowany jest obserwacją zachowań typowych dla kotów, które w ten sposób proszą o jedzenie czy pieszczoty.

W języku włoskim występują ponadto fauniczne realizacje znaczeń ‘oszukiwać, maskować się’ *fare la serpe tra le anguile* (dosł. udawać węża wśród węgorzy), *fare la gatta morta* (dosł. udawać zdechłą kotkę) oraz ‘zachowywać się zgodnie z oczekiwaniami osoby, od której się czegoś chce’ (wł. *prendere il gatto per la collottola* (dosł. wziąć kota za kark)).

10.9. OBŁUDA / KŁAMLIWOŚĆ / ZŁOŚLIWOŚĆ

W badanych językach znaczenie ‘okazywać nieszczery żal’ wyrażane jest w postaci frazeologimu pochodzącego ze starożytności, które motywowane było przeświadczenie, że krokodyl opłakuje swoją ofiarę (pol. *ronić krokodyle łzy*; ang. *to shed/weep crocodile tears*); wł. *versare lacrime di cocodrillo*)[358]. W języku włoskim występują ponadto jednostki o znaczeniu ‘nieszczerze współczuć’, realizujące model ZROBIĆ JAK X, KTÓRY OPŁAKUJE Y, A POTEM SZKODZI Y-OWI / ZROBIĆ JAK X, KTÓRY SZKODZI Y-OWI, A POTEM MU WSPÓŁCZUJE, na przykład *fare come il corvo che prima piange la pecora e poi la mangia* (dosł. zrobić jak kruk, który najpierw opłakuje owcę, a potem ją zjada), *essere fare come il gatto che prima ammazza il topo e poi miagola* (dosł. zrobić jak kot, który najpierw zabija mysz, potem miauczy).

Angielszczyzna ma w swoim zasobie frazeologicznym realizację znaczenia ‘ukryty nieprzyjaciel’ (ang. *a snake in the grass* (dosł. wąż w trawie)). Konotacje nazwy *snake* wykorzystane są również we frazeologizmie o znaczeniu ‘podstępnie’ (ang. *like a snake* (dosł. jak wąż)).

W polszczyźnie znaczenie ‘osoba niegodna zaufania i fałszywa lub podstępna’ wyrażane jest przez frazeologizm *wąż zdradziecki*. Po-

[358] Por. niem. *Krokodilstränen* (*das Krokodil* ‘krokodyl’, *die Tränen* ‘łzy’).

dobne znaczenia przekazują jednostki włoskie o podobnym obrazowaniu (wł. *essere una serpe* (dosł. być wężem) 'być obłudnikiem, hipokrytą', *essere una serpente a sonagli* (dosł. być grzechotnikiem) 'być zdradzieckim wężem'), *andare come una biscia* (dosł. iść jak wąż niejadowity), *essere una biscia* (dosł. być niejadowitym wężem). W języku włoskim ludzi obłudnych opisuje się również za pomocą połączenia *essere un lumacone* (dosł. być pomrowem)'[359]. We wszystkich badanych językach znaczenie 'człowiek działający podstępnie' nominowany jest przy wykorzystaniu stereotypowego wyobrażenia kreta (pol. być kretem; ang. to be a mole; wł. essere una talpa). W polszczyźnie podstępne działania, knowania nazywane są *krecią robotą*.

Znaczenie 'ktoś, kto udaje osobę łagodną, kto umiejętnie skrywa swój prawdziwy, zły charakter, złe zamiary; obłudnik' wyrażane jest przez frazeologizm o proweniencji biblijnej obecny w języku polskim, angielskim i włoskim (pol. *wilk w owczej skórze*, ang. *wolf in sheep's clothing*, wł. *il lupo in veste d'agnello*), o znaczeniu, motywowany kontrastem między stereotypowymi wyobrażeniami dwóch zwierząt, wilka i jagnięcia.

Polskie doprzymiotnikowe wyrażenie *fałszywy jak kot*, motywowane stereotypowym wyobrażeniem kota, wyraża intensyfikację cechy nazwanej przymiotnikiem wchodzącym w skład związku, przekazując znaczenie 'bardzo fałszywy'.

W porównywanych językach 'osoba szybko zmieniająca poglądy' opisywana jest jako kameleon. Zwierzęta te mają zdolność do szybkiej zmiany ubarwienia w celu maskowania się[360]. Obserwacja ta motywowała znaczenie metaforyczne nazwy kameleon (pol. *kameleonowa natura*; ang. *to be a chameleon* (dosł. być kameleonem); wł. *essere un camaleonte* (dosł. być kameleonem)).

Znaczenie 'unikać odpowiedzialności', rozumiane jako „wyślizgiwanie się" z trudnych sytuacji, wyrażane jest przez jednostki motywowane stereotypowym wyobrażeniem węgorza – ryby, której skóra

359 Inne znaczenia jednostki *essere un lumacone* 'być chytusem', 'być guzdrałą'.

360 Należy podkreślić, że zmiana ubarwienia to także „sposób informowania o stanie fizycznym i psychicznym zwierzęcia, np. podczas snu kameleony przyjmuja barwę ziemistobiałą". *Leksykon zwierząt...*, dz. cyt., s. 143.

pokryta jest grubą warstwą śluzu, co utrudnia schwytanie jej (pol. *wyślizgnąć się jak węgorz*; ang. *to be an eel* (dosł. być węgorzem); wł. *scivolare via come un'anguilla* (dosł. wyślizgiwać się jak węgorz), *essere un'anguilla imburrata* (dosł. być węgorzem okraszonym masłem)[361]. W polszczyźnie tożsame znaczenie przekazuje jednostka *wykręcać się jak piskorz*, której komponent fauniczny to nazwa innej ryby o ciele pokrytym gęstym śluzem.

Zarówno w języku polskim i włoskim występują sfrazeologizowane porównania opisujące czynność kłamania. Znaczenie 'kłamać' wyrażane jest polszczyźnie za pomocą idiomu *żywe ryby zjadać*, zaś – 'kłamać bezczelnie' przez doczasownikowe porównanie *kłamać/łgać jak pies*. Z kolei cechę 'bardzo kłamliwy' przekazuje włoski frazeologizm *più bugiardo che un gallo* (dosł. bardziej kłamliwy od koguta). Idiom ten motywowany jest przekonaniem, że kogut pieje, kiedy chce, nie zaś wyłącznie o świcie.

W badanym materiale znajdujemy również jednostki opisujące osoby złośliwe (pol. *jaszczurczy język*, *jaszczurcza natura*; ang. *viperish tongue* (dosł. żmijowaty język); wł. *avere un lingua viperina* (dosł. mieć jaszczurczy język)).

10.10. NIEGODZIWOŚĆ / PODŁOŚĆ / BEZWZGLĘDNOŚĆ

Faunizmy polskie, angielskie i włoskie są nośnikami znaczenia 'być podłym człowiekiem' (pol. *być gadem*, *być żmiją/żmijką*; ang. *to be a reptile*, *to be* ang. *viper* ('żmija'), *to be a snake* ('wąż')[362]; wł. *essere un rettile*, *essere un cocodrillo* (dosł. być krokodylem), *essere una vipera* ('żmija'), *essere una serpe* ('wąż, żmija'), *essere un aspide* (dosł. być jadowitym wężem) 'być złym człowiekiem'). We wszystkich językach obecne są jednostki odwołujące się do stereotypu świni (pol. *być świnią*, *zachować się/postąpić jak świnia*; wł. *essere un porco* (dosł. być świnią), *fare il porco* (dosł. być świnią)).

[361] Omawiane jednostki używane są również w odniesieniu do wyślizgiwania się rozumianego literalnie, jako czynność ruchowa.
[362] Por. *snaky*, *viperish*.

W języku polskim i włoskim osoby podłe opisuje się za pomocą nazw padlinożerców. Przykładowo, w połączeniu *być szakalem* komponent rzeczownikowy ma znaczenie ‘osoba czerpiąca zyski z czyjegoś nieszczęścia, wyzyskująca kogoś’, z kolei włoskie opracowanie leksykograficzne podaje następujące znaczenie elementu rzeczownikowego związku *essere uno sciacallo*: ‘nędzny rabuś domów lub sklepów opuszczonych z powodu katastrofy, również podejrzany wyzyskiwacz nieszczęść, które przydarzyły się innym’ (DO: 1869)[363]. Metaforyczne znaczenie nazwy *hiena* zarówno w polszczyźnie (‘człowiek bezwzględny, wykorzystujący innych ludzi, zwłaszcza skrzywdzonych przez los’), jak i w języku włoskim (wł. *essere una iena* ‘być osobą okrutną i godną pogardy’) jest również jednoznacznie negatywne[364].

We wszystkich analizowanych językach człowiek odrażający moralnie nazywany jest wszą: pol. *być wszą*, *być gnidą* ‘być człowiekiem odrażającym moralnie’; ang. *to be a louse* (dosł. być wszą); wł. *essere un pidocchio* (dosł. być wszą). Nośnikiem negatywnej oceny charakteru człowieka, którego uważa się za godnego pogardy, są również jednostki odwołujące się do negatywnego stereotypu robaka (pol. *marny robak*; ang. *to be a worm* (dosł. być robakiem), wł. *essere un verme* (dosł. być robakiem). W języku włoskim w podobnym znaczeniu używany jest hiponim nazwy *verme*, mianowicie *lombrico* (‘dżdżownica’).

W języku angielskim występują konstrukcje czasownika kopulatywnego *to be* w połączeniu z metaforami faunicznymi opisującymi podłych ludzi, na przykład: *to be a hound/hound dog* (dosł. być ogarem / psem ogarem) ‘być sukinsynem’, *to be a ferret* (dosł. być fretką), *to be a rat* (dosł. być szczurem), *to be a skunk* (dosł. być skunksem). Potencjał konotacyjny nazwy *szczur* wykorzystuje się również w języku włoskim (wł. *essere un topo di fogna* (dosł. być szczurem wędrownym)). Ponadto w angielszczyźnie obecna jest frazeologiczna realizacja znaczenia ‘nie mieć przyzwoitości / być źle wychowanym’. Ma ona postać idiomu *to have the morals of al alley-cat* (dosł. mieć moralność kota dachowca).

---

363 Konotacje nazwy *sciacallo* wykorzystane są również w jednostkach *atti di sciacalaggio* i *comportamento sciacallesco*.

364 Drugie znaczenie *una iena* to ‘osoba wściekła’. Por. *diventarsi una iena* (dosł. stać się hieną) ‘wyjść z siebie’.

W angielskim i włoskim znajdujemy jednostki przekazujące znaczenie ‘bardzo podły’ (ang. *as mean as a snake* (dosł. tak podły jak wąż); wł. *viscido come un serpente* (dosł. podstępny jak wąż)).

Wszystkie analizowane korpusy zawierają frazeologiczną realizację znaczenia ‘doczekać się niewdzięczności od kogoś, komu się wyświadczyło wiele dobrego’. W zasobach frazeologicznych porównywanych języków występuje związek *wyhodować żmiję na własnym łonie* (ang. *to nurse/cherish a viper in one's bosom*; wł. *allevare/scaldare (scaldarsi)/mettersi una serpe in seno*)[365].

W badanych językach ludzi nieuczciwych i bezwzględnych opisuje się poprzez odwołania do stereotypowego wyobrażenia rekina (pol. *rekin finansowy* ‘właściel wielkiej fortuny, nie zawsze zdobytej w uczciwy sposób’, *rekin* publ. ‘potentat finansowy bezwzględny w interesach’; ang. *a shark* ‘oszust finansowy’, *a loan shark* ‘lichwiarz’; wł. *essere uno squalo* (dosł. być rekinem) ‘być okrutnym i nienasyconym’, *essere un pescecane* (dosł. być rekinem) ‘być paskarzem wzbogaconym na wojnie’).

Wśród analizowanych faunizmów występują ponadto jednostki wyrażające następujące znaczenia: ‘podstępnie komuś szkodzić’ (pol. *podkładać/podłożyć komuś świnię*), ‘obarczyć kogoś niemiłym obowiązkiem, nie mówiąc mu o tym wcześniej’ (pol. *podrzucać/podrzucić komuś kukułcze jajo*), ‘wpakować innych w kłopoty, usuwając się w odpowiednim momencie’ (wł. *fare come il delfino, che mette i tonni nella rete e poi scappa* (dosł. robić jak delfin, który wprowadza tuńczyki do sieci i potem ucieka)), ‘oszukać kogoś sprytnie, tak aby tego nie zauważył’ (wł. *pelare la gazza senza farla stridere* (dosł. oskubać srokę tak, żeby nie krzynęła)).

10.11. GRUBIAŃSTWO

Pierwszą grupę jednostek opisujących ludzi ocenianych jako grubiańskich stanowią związki motywowane konotacjami nazw zwierząt domowych, które z racji znacznej wielkości ciała postrzegane są jako

[365] Frazeologizm ten pochodzi z jednej z bajek Ezopa, funkcjonował w łacinie w postaci *in sinu viperam habere*.

prymitywne, niezdarne i pozbawione wdzięku. Przykładowo, w języku polskim występuje frazeologizm *byk rozpłodowy* o znaczeniu ‘osiłek, mężczyzna nieokrzesany, brutalny’, z kolei we włoskim – jednostka *essere un bufalo* (dosł. być bawołem), która ma znaczenie ‘być prostakiem, grubianinem’, w angielszczyźnie zaś idiom *a surely dog* (dosł. pewny siebie pies), przekazujący znaczenie ‘grubianin, cham’. Ponadto, w polszczyźnie występuje fauniczna realizacja znaczenia ‘nieokrzesani ludzie’ (pol. *bydło nie ludzie*)[366]. W języku polskim znaczenie ‘wpycha się ktoś nieproszony, na siłę; na chama’ wyrażane jest przez jednostkę *ktoś pcha się jak świnia do koryta*[367].

W badanym materiale występują fauniczne związki o znaczeniu ‘być niedelikatnym’. Ludzie niedelikatni opisywani są przez angielski frazeologizm *to have a skin/hide like a rhinoceros* (dosł. mieć skórę jak nosorożec), motywowany potoczną wiedzą na temat grubości skóry tego zwierzęcia. W języku polskim funkcjonują jednostki, które nie mają w swoim składzie nazwy gatunkowej zwierzęcia ani jej derywatu, mianowicie *mieć grubą skórę* i *być gruboskórnym.* Warto nadmienić, że w języku włoskim również używany jest idiom o podobnym co polskie jednostki składzie komponentów (wł. *avere la pelle dura* (dosł. mieć twardą skórę))[368]. W polszczyźnie niedelikatność konotowana jest przez nazwę *niedźwiedź* (pol. *być/okazać się niedźwiedziem*, *gruboskórny niedźwiedź, niedźwiedzia delikatność*).

10.12. DUMA / PRÓŻNOŚĆ / ZAROZUMIAŁOŚĆ / EGOIZM / APODYKTYCZNOŚĆ

We frazeologii faunicznej badanych języków duma i próżność opisywane są przez odwoływanie się do nazw zwierząt, którym człowiek

---

366 Por. *bydło było, bydło będzie.*

367 Por. *pchają się ludzie jak bydło.*

368 W języku włoskim jest to jednostka polisemiczna, która oprócz wymienionego ma również inne znaczenia, na przykład: ‘być bardzo odpornym na choroby’, ‘wielokrotnie uniknąć śmierci’, ‘być osobą doświadczoną i zdolną, którą trudno oszukać’, ‘być osobą, na której trudno zrobić wrażenie’ (Q: 385). Warianty: *avere la buccia dura*, *avere la pellaccia dura*, *esser di pelle dura*, *esser di buccia dura*, *avere la scorza dura.*

przypisuje te cechy na podstawie obserwacji cech realnych poszczególnych gatunków. Przykładowo, paw postrzegany jest jako próżny, ponieważ ma piękny ogon, który prezentuje rozkładając go, tak że widoczne są wszystkie barwne pióra. Obserwacja ta, utrwalona przez teksty literackie, motywowała związki porównawcze w jezyku polskim, angielskim i włoskim, które wyrażają znaczenia ‘bardzo dumny / nadęty’ (pol. *napuszony (jest) jak paw*, *pyszny/dumny jak paw*; ang. *as proud as a peacock* (dosł. tak dumny jak paw); wł. *fare il pavone* (dosł. być pawiem), *fare la ruota come il pavone* (dosł. rozpościerać ogon jak paw) oraz ‘puszyć się’ (pol. *nadymać/puszyć się jak paw*, *chodzić jak paw*).

W analizowanych językach znaczenie ‘być napuszonym / nadymać się’ przekazywane jest za pomocą odniesienia do obrazu indyka (pol. *być/chodzić/siedzieć jak indyk*, *puszy się/napuszył się ktoś jak/indyk (indor)*, *napuszony (jest) jak indyk (indor)*; ang. *to swell like a turkey cock* (dosł. nadąć się jak indor)). Z kolei w polskim i włoskim osoby nadęte opisywane są przez jednostki, w których występuje komponent *żaba* lub jego synonimy (pol. *nadymać się jak żaba*; wł. *essere gonfio come una rana* (dosł. być nadętym jak żaba), *essere gonfio come un rospo* (dosł. być nadętym jak ropucha)).

W języku angielskim osoby nadęte określane są mianem sowy (ang. *to be an owl* (dosł. być sową)). Nazwa ta również obecna jest we frazeologicznej realizacji znaczenia ‘bardzo nadęty’ (ang. *as solemn as an owl* (dosł. tak poważny jak sowa)). W polszczyźnie osoby mające tendencję do chwalenia się porównywane są do sroki – jednostka z komponentem *sroka* przekazuje znacznie ‘przesadnie podkreślać swoje zalety; chełpić się’ (pol. *chwalić się jak sroka ogonem*).

We frazeologii angielskiej i włoskiej występują jednostki, które mają znaczenie ‘uważać się za wyjątkową osobę’. Różnią się one obrazowaniem, mianowicie angielski idiom *to be the cat's whiskers* (dosł. być wąsami kota) motywowany był spostrzeżeniem dotyczącym bardzo dużej czułości wąsów kota, która umożliwia mu przechodzenie przez wąskie otwory w ciemności[369]. Opracowania frazeograficzne po-

[369] Por. *cat's whiskers* ‘coś wspaniałego’, ‘ktoś wspaniały’ (B: 212). W slangu występuje synonimiczna jednostka *to be the (dog's) bollocks* (dosł. być psimi jajami) (LID: 34).

świadczają warianty omawianego idiomu, na przykład *to be the cat's pyjamas* (dosł. być piżamą kota)[370] i *to be the cat's meow* (dosł. być miauknięciem kota). Ponadto w języku angielskim występuje quasi-synonim *to think one is the bee's knees* (dosł. uważać, że jest się kolanami pszczoły). Z kolei w języku włoskim funkcjonuje związek *credersi il figlio della oca bianca* (dosł. uważać się za syna białej gęsi) o podobnym znaczeniu, tj. 'uważać się za osobę wyjątkową, której wszystko się należy)[371]. Przymiotnik *bianca* ('biała'), występujący jako składnik omawianych jednostek, konotuje wyjątkowość.

Zebrany materiał zawiera również faunizmy o znaczeniu 'zarozumialec'. Przykładowo, w języku angielskim idiom *the cock of the walk* (dosł. kogut wybiegu), mający znaczenie 'zarozumialec', odwołuje się do wyobrażenia koguta, który dominując wśród kur, stwarza wrażenie dumnego i ważnego. Idiom *a fly on the wheel* (dosł. mucha na kole) to określenie pyszałkowatego człowieka przypisującego sobie wielkie zasługi.

W angielszczyźnie istnieje ponadto frazeologiczna realizacja znaczenia 'wymądrzać się' (ang. *to ride a high horse* (dosł. jeździć na wysokim koniu)[372]).

Frazeologizmy fauniczne przekazują również znaczenie 'nadużywać swoich kompetencji; wprowadzać własne porządki, nie licząc się z innymi, postępować samowolnie'. W języku polskim i włoskim występują zwroty frazeologiczne (pol. *panoszyć się jak szara gęś*[373]; wł. *essere il gatto del casa* (dosł. być kotem [danego] domu). W angielszczyźnie obceny jest ekwiwalent, który nie zawiera nazwy zwierzęcia – *to rule the roost* (dosł. rządzić grzędą).

Ponadto w angielszczyźnie występują faunizmy o znaczeniu 'apodyktyczny człowiek'. Wyrażenie *a bossy cow* (dosł. apodyktyczna krowa) opisuje osobę, która stara się rządzić innymi ludźmi.

---

[370] Wariant *to be the cat's pyjamas* przypisuje się Tadowi Dorganowi (1877–1929), którego uważa się za autora dwóch innych znanych połączeń wyrazowych, mianowicie *hot dog* i *lounge lizard* (BDMPF: 125).

[371] Wariant *credersi il figlio della gallina bianca* (dosł. uważać się za syna białej kury).

[372] Warianty *to be/get/climb on one's high horse.*

[373] Por. pol. *szarogęsić się.*

Jednostka włoska *fiero come un leone* (dosł. dumny jak lew) używana jest do opisywania osób pełnych dumy. Związek ten motywowany jest stereotypowym wyobrażeniem lwa – króla zwierząt.

Badane języki mają w swoich zasobach związki opisujące zachowania ludzkie oceniane jako egoistyczne. Należy do nich jednostka przekazująca znaczenie ‘w sytuacji zagrożenia ludzie małoduszni dbają tylko o własne dobro, starają się ratować tylko siebie’ (pol. *z tonącego okrętu szczury uciekają*)[374]. Z kolei w języku włoskim występuje związek *fare come la civetta* (dosł. robić jak sowa) o znaczeniu ‘być egoistycznym’. Etymologia związku wiąże się z interpretacją krzyku sowy jako *tutto mio, tutto mio*, czyli ‘wszystko moje’. W języku angielskim używane jest wyrażenie *a selfish beast* (dosł. egoistyczna bestia), które motywowane jest wyobrażeniem zwierzęcia jako istoty pozbawionej wyższych uczuć, charakterystycznym dla postawy arystokratycznej. Angielszczyzna ma w swoich zasobach porównanie *as wilful as a pig*, które znaczy ‘egoistyczny’[375]. W języku włoskim istnieje również frazeologizm opisujący ludzi egoistycznych, mianowicie związek przekazujący znaczenie ‘zachowywać się egoistycznie’ (wł. *fare il porco comodo/i propri porci comodi* (dosł. robić świni wygodnie / swoim świniom wygodnie)).

We frazeologii angielskiej znajdujemy jednostki opisujące osoby, które szukają rozgłosu i zabiegają o przyjaźń ze znanymi osobami. Znaczenie ‘być osobą szukającą rozgłosu’ wyraża idiom *to be a publicity hound* (dosł. być ogarem rozgłosu), natomiast ‘osoba zabiegająca o przyjaźń ze znanymi ludźmi; gospodarz / gospodyni zapraszający / a znane osoby, aby zrobić wrażenie na gościach’ – *a lion hunter* (dosł. myśliwy polujący na lwy)[376]. Podobne znaczenie, mianowicie ‘osoba, która szuka kontaktu z wpływowymi ludźmi, aby mieć z tych znajo-

---

[374] Również *uciekać jak szczury z tonącego okrętu*, ‘natychmiast po wyczuciu niebezpieczeństwa’. Motywacja idiomu wiąże się z obserwacją zachowań szczurów. Por. wykorzystanie elementu wiedzy potocznej ‘szczury pierwsze opuszczają statek’ w żarcie: Przybiega szczur do kapitana statku: „Koleś, jutro mamy ćwiczenia ewakuacyjne, więc bez paniki”.

[375] Drugie znaczenie omawianego związku to ‘bardzo uparty’.

[376] Por. ang. *to lionize* ‘traktować jak znakomitość’ (WSAP: 694).

mości korzyści', przekazuje jednostka *a lounge lizard* (dosł. jaszczurka z lobby [hotelowego]).

10.13. UPÓR

Wadą wyróżnioną we frazeologiach badanych języków jest upór, oceniany negatywnie i opisywany za pomocą wykorzystania potencjału konotacyjnego nazw zwierząt, których stereotyp zawiera tę cechę. Pierwsze znaczenie z omawianego pola, 'bardzo uparty', wyrażane jest w badanych językach przez liczne frazeologizmy z komponentami faunicznymi (pol. *uparty jak osioł*, *uparty jak muł*, *uparty jak baran*, *uparty jak kozioł*; ang. *as stubborn/obstinate as a mule* (dosł. uparty jak muł), *as obstinate as a donkey* (dosł. uparty jak osioł), *pig-headed* (pig 'świnia', head 'głowa')[377], *as wilful as a pig* (dosł. uparty jak świnia)[378]; wł. *duro/testardo come un asino* (dosł. uparty jak osioł), *testardo/caparbio come un mulo* (dosł. uparty jak muł)).

Drugim znaczeniem, przekazywanym za pomocą frazeologizmów faunicznych, jest 'upierać się' (pol. *upierać się jak osioł*, *stanąć/stawać okoniem*[379]; wł. *ostinarsi come un mulo* (dosł. upierać się jak muł)).

W polskiej i włoskiej frazeologii obecne są również połączenia o znaczeniu 'wielki upór' (pol. *ośli upór, koźli upór*; ang. *caparbietà asinina* (dosł ośli upór)).

W angielszczyźnie obrazowe porównanie *to be as flexible as a bee in a pot of honey* (dosł. być tak elastycznym jak pszczoła w słoju miodu) używane jest w odniesieniu do osób, które mają problemy z dostosowaniem się do zmieniącej się sytuacji.

---

[377] Por. wariant graficzny *pigheaded*. W angielszczyźnie występują również derywaty, np. *pig-headedly* 'z oślim uporem', *pigheadedness* 'ośli upór' (WSAP: 881).

[378] Drugie znacznie związku *as wilful as a pig* to 'egoistyczny'.

[379] Etymologia tej jednostki jest następująca: „Okoń ma bardzo ostre płetwy, dlatego rybie, która chce go pożreć, przełknięcie okonia sprawia wiele trudności" (WKS: 214).

We frazeologii faunicznej natrętni ludzie opisywani są głównie poprzez odwołania do dwóch grup zwierząt odbieranych jako stworzenia, których trudno się pozbyć, mianowicie owadów oraz zwierząt pasożytnicznych należących zarówno do gromady owadów, jak i innych gromad, takich jak pajęczaki.

We wszystkich analizowanych językach występują związki frazeologiczne, których etymologia związana jest z obserwacjami zachowania owadów i interpretowaniem go jako dokuczliwego dla człowieka. W języku polskim i włoskim osoby natrętne porównywane są do rozmaitych owadów. Znaczenie 'bardzo natrętny' przekazywane jest przez doprzymiotnikowe porównania (pol. *natrętny jak mucha*; ang. *as troublesome as a wasp in one's ear* (dosł. tak kłopotliwy jak osa w czyimś uchu); wł. *noioso come una mosca* (dosł. natrętny jak mucha), (wł. *essere noioso comeun tafano* (dosł. być natrętnym jak bąk bydlęcy), *essere peggio di un tafano* (dosł. być gorszym od bąka bydlęcego), *noioso/fastidioso come un calabrone* (dosł. być natrętnym jak szerszeń)).

W badanym materiale znajdujemy fauniczne realizacje znaczenia 'być natrętnym' (pol. *brzęczeć jak (uprzykrzona) mucha*, *brzęczeć jak komar*) oraz 'zatruwać komuś życie, nie dawać spokoju' (wł. *essere peggio delle cavallette* (dosł. być gorszym od szarańczy)).

Faunizmy przekazują również znaczenie 'natręt' (pol. *uprzykrzona mucha*; (ang. *a gad-fly* ('giez'); wł. *una zanzara* ('komar'), *un calabrone* ('szerszeń'), *una mosca tse-tse* ('mucha tse-tse'), *una piattola* ('wesz łonowa'), *una zecca* ('kleszcz'), *una cavalletta* ('szarańcza')).

We frazeologii polskiej obecna jest również animalistyczna realizacja poszerzonego znaczenia 'ktoś natrętny, ale lubiany' (pol. *uprzykrzona mucha*). W polszczyźnie występuje również faunizm przekazujący znaczenie 'opędzać się od od natręta', mianowicie *oganiać się od kogoś jak od muchy*.

W badanym materiale realizowane są znaczenia 'uczepić się, nie odstępować, naprzykrzać się komuś' (pol. *przyczepił się ktoś do kogoś jak wesz do psiego ucha* i *przyczepił się ktoś do kogoś jak kleszcz do*

psiego ucha[380]; ang. *to cling to somebody like a barnacle* (dosł. przylgnąć do kogoś jak pąkla), *to cling/stick like a limpet* (dosł. przyczepić się jak skałoczep); wł. *attaccarsi come un'ostrica allo scoglio* (dosł. przyczepić się jak ostryga do skały podwodnej)).

W języku angielskim i włoskim występują również związki frazeologiczne opisujące intruzów. Znaczenie 'intruz' wyraża angielski idiom *a cuckoo in the nest* (dosł. kukułka w gnieździe), a 'być intruzem' – włoska jednostka *essere come una mosca nel latte* (dosł. być jak mucha w mleku).

11. OPIS EMOCJI

Wśród badanych związków osobną grupę stanowią jednostki odnoszące się do życia emocjonalnego człowieka. Frazeologizmy wyrażają emocje należące do wszystkich klas wyróżnionych przez Monikę Schwarz-Friesel, t.j. do emocji: wiążących się z relacjami międzyludzkimi (np. miłość), towarzyszących przeżyciom wewnętrznym (np. wstyd), wywoływanych przez pewne czynniki sytuacyjne (np. smutek), reakcje na zagrożenie (np. strach)[381].

Emocje negatywne, silniej odczuwane niż pozytywne, opisywane są przez liczne związki frazeologiczne. We wszystkich badanych językach największa liczba stałych połączeń wyrazowych wyraża główne, podstawowe, wrodzone emocje ludzkie, tj. strach i gniew[382], o których mówi się niemal wyłącznie metaforycznie[383]. Inne emocje, które werbalizowane są w postaci frazeologizmów, to między innymi miłość, szczęście, smutek i wstyd.

---

[380] W polszczyźnie używany jest jeszcze jeden wariant omawianego frazeologizmu, mianowicie *przyczepił się ktoś do kogoś jak rzep (do) psiego ogona*.

[381] M. Schwarz-Friesel, *Sprache und Emotion*, Tübingen 2007, s. 67.

[382] A. Spagińska-Pruszak, *Język emocji. Studium leksykalno-semantyczne rzeczownika w języku polskim, rosyjskim i serbsko-chorwackim*, Łask 2005, s. 8.

[383] Z. Kövecses, *Metaphor and metonymy in cognitive linguistics*, [w:] *Cognitive Linguistics: A User-friendly Approach*, red. K. Turewicz, Szczecin 2005, s. 13–34.

W badanym materiale występują jednostki, które opisują miłość. Przykładowo, znaczenie 'okazywać miłość' wyrażane jest w polskiej i włoskiej frazeologii faunicznej za pomocą odwołań do wyobrażenia pary gruchających gołębi (pol. *gruchać jak dwa gołąbki*[384]; wł. *tubare come due piccioncini/tortorelle*)[385].

Znaczenie 'para zakochanych' w języku polskim wyraża faunizm *dwa gołąbki*, we włoskim jest ono werbalizowane w postaci wyrażenia *due picioni/piccioncini* (dosł. dwa gołębie / gołąbki), zaś w angielskim przekazuje je nazwa *lovebirds* ('papużki nierozłączki'; 'para młodych osób, które się kochają, zwłaszcza o ludziach okazujacych sobie uczucie w miejscu publicznym', 'dwie osoby, które się bardzo kochają')[386].

We frazeologii włoskiej frazeologizm recesywny *portare polli* (dosł. przynosić kurczęta) ma znaczenie 'okazywać względy, zwłaszcza potajemnie'[387].

W polskiej i angielskiej frazeologii faunicznej występują wyrażenia nazywające niedojrzałą miłość, w ujęciu kognitywnym nieprototypową, przeciwstawianą prototypowej miłości erotycznej[388]. Do przekazywania znaczenia 'niedojrzała miłość' wykorzystuje się nazwy zwierząt młodych, na przykład w jezyku polskim i angielskim jest nim przymiotnikowy derywat od nazwy *szczenię* (pol. *szczenięca miłość*; ang. *puppy love*). W języku angielskim obecny jest również komponent *cielęcy* (ang. *calf love*). Miłość opisywana przez omawiane frazeologizmy ma charakter wyłącznie emocjonalny.

---

384 Znaczenie związku objaśniane jest następująco: 'czule romawiać ze sobą, okazując sympatię, miłość; przymilać, czulić się do siebie' (WSF: 123).

385 Por. ang. *to bill and coo.*

386 Warto zwrócić uwagę na fakt, że w polszczyźnie nazwa *papużki nierozłączki* używana jest w znaczeniu 'o dwóch osobach, które bardzo się lubią i spędzają ze sobą dużo czasu' (USJP, II: 958).

387 Pochodzenie związku związane jest z sekretnymi listami miłosnymi, po złożeniu które wyglądem przypominały białe kury, które były wówczas uznawane za bardzo cenne.

388 B. Bierwiaczonek, *A Cognitive Study of the Concept of LOVE in English*, Katowice 2002, s. 90.

We frazeologii włoskiej wyrażane jest znaczenie ‘młody chłopak odważnie wyrażający swoje uczucia’ (wł. *galletto di primo canto*[389] (dosł. kogut piejący po raz pierwszy))[390].

W języku polskim porównanie fauniczne przekazuje znaczenie ‘być kochliwym mężczyzną’ (pol. *kochliwy jak kot w marcu*). We frazeologii włoskiej występują jednostki opisujące kochliwych mężczyzn za pomocą odniesień do stereotypu kota, którego gody rozpoczynają się pod koniec lutego (wł. *parere un gatto di gennaio* (dosł. wydawać się kotem styczniowym), *innamorato come un gatto* (dosł. zakochany jak kot)[391]).

W badanym materiale obecne są stałe połączenia wyrazowe o znaczeniu ‘rzucać miłosne spojrzenie’, które mają w swoim składzie komponenty fauniczne. Miłosne spojrzenia opisywane są przez takie frazeologizmy fauniczne, jak: *robić cielęce oczy do kogoś*, *to cast shepp eyes*, *fare gli occhi di triglia/di pesce lesso*.

Wśród wyekscerpowanych jednostek występują związki opisujące zaloty. Przykładowo, w polszczyźnie obecny jest idiom *końskie zaloty* o znaczeniu ‘grubiańskie zaloty’. Z kolei język włoski ma w swoim idiomatykonie związki opisujące zalotność poprzez odwołanie do zachowania sowy, które przekazują znaczenia ‘być kokietką’ (wł. *essere una civetta* (dosł. być sową)) i ‘kokietować kogoś’ (wł. *fare la civetta con qu* (dosł. być sową z kimś)). Związek *essere il papagallo (della strada)* (dosł. być papugą (ulicy)) używany jest w odniesieniu do mężczyzn, którzy w natarczywy sposób okazują zainteresowanie kobietom idącym ulicą. W języku angielskim występuje związek *a wolf whistle* (dosł. wilczy gwizd) nazywający odgłos wydawany przez mężczyznę na widok atrakcyjnej kobiety.

---

389 O nacechowaniu genderowym idiomów zob. A. Kiklewicz, *Aspekt interakcyjny wyrażeń idiomatycznych: nacechowanie genderowe frazeologizmów w komunikacji językowej*, „Prace Językoznawcze”, X (2008), s. 79–104.

390 Por. wł. *fare il gallo/il galletto*.

391 W różnych kulturach koty występują w symbolice miłości. Przykładowo, skandynawska bogini miłości, Freya, podróżowała zaprzęgiem ciągniętym przez dwa koty. Zob. A. Agriesti, *Detti sui gatti. Manuale di saggezza felina*, Milano 1993, s. 153.

Natarczywość w okazywaniu zainteresowania kojarzona jest z zachowaniem trzmiela, którego nazwa jest w języku włoskim metaforycznym określeniem natrętnego adoratora (wł. *essere un moscone* (dosł. być trzmielem)). Nadmierna usłużność w stosunku do kobiet opisywana jest przez związek *far il pollo (in galantina)* (dosł. być kurczęciem (w galantynie)). W języku włoskim występuje inny idiom należący do omawianego pola, *reggere la mula* (dosł. prowadzić muła), który ma dwa znaczenia, mianowicie 'wspierać związek zakochanych' oraz 'przebywać w towarzystwie zakochanych'.

11.2. SZCZĘŚCIE / ZADOWOLENIE

We frazeologii polskiej, angielskiej i włoskiej ludzie weseli porównywani są do ptaków śpiewających, których trele interpretowane sa jako wyraz radości. W ostatnim z wymienionych języków występuje hiperonim *uccello* 'ptak' (wł. *vispo come un uccello*), natomiast komponentami polskich i angielskich związków są różne nazwy gatunkowe ptaków.

W badanym materiale znajdujemy frazeologiczne jednostki przekazujące znaczenie 'bardzo szczęśliwy', które mają postać doprzymiotnikowych porównań. Nazwą obecną w składzie jednostek zarówno w polskim, jak i w angielskim jest *skowronek*. Wśród charakterystyk należących do sfery konotacyjnej *skowronka* ustalonych na podstawie języka ogólnego Danuta Kępa-Figura wymienia takie, jak: 'jest radosny' i 'jest pełny życia', zwracając uwagę na ogólne pozytywne nacechowanie omawianej nazwy[392]. Konotacje te motywowały polskie, angielskie i włoskie związki opisujące szczęśliwych ludzi, na przykład: pol. *cały w skowronkach*, *radosny/wesoły jak skowronek*, *śpiewać cały dzień jak skowronek*; ang. *as happy/cheerful/gay as a lark* (dosł. szczęśliwy / radosny jak skowronek); wł. *essere allegro come un merlo* (dosł. być wesołym jak kos). Ponadto w polszczyźnie występują dwie inne nazwy, mianowicie *szczygieł* (*wesoły jak szczygieł/szczygiełek*) oraz *sikorka* (*wesoła sikorka*).

---

[392] D. Kępa-Figura, *Kategoryzacja w komunikacji językowe...*, dz. cyt., s. 185.

Pisząc o konceptualizacji szczęścia, Małgorzata Brożyna zauważa, że „podmiot doznający szczęścia jest konceptualizowany jako wykonujący ruch w górę: SZCZĘŚLIWY TO ⟨RUCH⟩ W GÓRĘ. Zarówno w języku polskim, jak i w angielskim używane jest porównanie radosny jak skowronek (WSF), *as happy as a lark* [szczęśliwy jak skowronek] (SIA). Skowronek śpiewa intensywnie, wznosząc się wysoko w powietrze. Krąży i trzepocze się. Kiedy wraca na ziemię, przestaje śpiewać. Można uznać, że SZCZĘŚLIWY TO W GÓRĘ, SZCZĘŚLIWY TO RUCH I ŚPIEW"[393]. Należy podkreślić, że uwagi badaczki można odnieść również do innych frazeologizmów awifaunicznych oraz polskiego idiomu o innym obrazowaniu, mianowicie *szczęśliwy/zadowolony, jakby go kto na sto koni wsadził*[394]. Znaczenie 'bardzo szczęśliwy' wyrażane jest również przez angielski związek *to be like a dog with two tails* (dosł. być jak pies z dwoma ogonami).

W angielskim i włoskim ludzie weseli porównywani są do świerszcza, który również wydaje dźwięki odbierane przez ludzi jako wesoło brzmiące (ang. *as chirrpy/lively/merry as a cricket* (dosł. radosny / żwawy / wesoły jak świerszcz); wł. *vispo come un grillo* (dosł. żywy jak świerszcz)). W obu językach występują również sfrazeologizowane określenia ludzi wesołych, energicznych i skorych do zabawy motywowane stereotypowymi określeniami młodych zwierząt, na przykład: ang. *as playful as a kitten* (dosł. swawolny jak kocię), *as frisky as a lamb* (dosł. rozbrykany jak jagnię), *as playful as a puppy* (dosł. swawolny jak szczenię); wł. *essere un puledro* (dosł. być źrebięciem). Z kolei w polszczyźnie ludzie weseli porównywani są do ryb (pol. *(wesoły, wesół) jak rybka*).

We frazeologii angielskiej i polskiej używane są ponadto jednostki komparatywne, w których komponenty fauniczne zestawione są z miejscem lub pokarmem postrzeganymi jako atrakcyjne dla danego gatunku, co ilustrują następujące przykłady: pol. prosię – deszcz;

---

[393] M. Brożyna, *Językowy w języku, tekstowy w tekście*, [w:] *Etnolingwistyka a leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*, red. nauk. W. Chlebda, Opole 2010, s. 108.

[394] Omawiany frazeologizm jest realizacją elementarnego zdania SZCZĘŚLIWY TO W GÓRĘ. Zob. M. Brożyna, *Językowy w języku...*, dz. cyt., s. 108.

ang. mysz – słód, *as merry as a mouse in malt*, świnia – błoto, końskie łajno, prosię – deszcz: *as happy as a pig in a muck/horseshit* (dosł. szczęśliwy jak świnia w błocie / końskim łajnie), *as happy as a clam* (dosł. szczęśliwy jak małż) – wyrażenie miało pierwotnie postać *as happy as a clam in high tide* (dosł. szczęśliwy jak małż podczas przypływu)[395].

Badany materiał zawiera faunizmy o znaczeniu ‘wesoły człowiek’ (ang. *a gay/jolly dog* (dosł. wesoły pies); wł. *essere uno scoiattolo* (dosł. być wiewiórką)).

Osoba, której sprzyja szczęście opisywana jest w angielszczyźnie jako *a lucky dog* (dosł. mający szczęście pies). Warto nadmienieć, że w polskiej frazeologii występuje idiom *psim swędem*, w którym aktualizowane są podobne konotacje komponentu faunicznego (‘psu sprzyja szczęście’). W języku włoskim osoba, której sprzyja los, nazywana jest przy użyciu idiomu *avere un culo che ci covano i rondoni* (dosł. mieć tyłek, gdzie chowają się jerzyki).

W angielszczyźnie występuje idiom fauniczny opisujący osoby, które wyglądają na zadowolone. Jest to zwrot porównawczy *to look like the cat that swallowed the cream/has been at the cream/ate the canary* (dosł. wyglądać jak kot, który połknął śmietanę / był przy śmietanie / zjadł kanarka).

11.3. SMUTEK / ZŁY NASTRÓJ

Analiza frazeologizmów z pola semantycznego pojęcia ‘smutku’ wykazuje zarówno międzyjęzykowe podobieństwa, jak i różnice[396]. Należy podkreślić, że w badanym materiale zbieżności jest znaczenie mniej, w zasadzie we wszystkich językach nieszczęście i smutek opisywane są za pomocą jednostek wykorzystujących potencjał konotacyjny

[395] Frazeologizm ten motywowany był przekonaniem, że małż najbezpieczniejszy jest podczas przypływu.

[396] Zob. A. Krzyżanowska, *Pole semantyczne pojęcia ‘smutku’ w języku polskim i francuskim*, [w:] *Pojęcie, słowo, tekst*, red. nauk. R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2008, s. 61–78. Por. A. Wierzbicka, *A culturally salient Polish emotion: przykro [‘pshickro’]*, „International Journal of Group Tensions”, t. 30, 1 (2001), s. 3–27.

nazwy *pies/dog/cane* oraz jednostek z ich derywatami. Przykładowo, w języku polskim funkcjonuje sfrazeologizowane porównanie *czuć się jak zbity pies*. W omawianym polu semantycznym zawiera się również wyrażenie *pieskie szczęście* o znaczeniu ‘pech’[397].

W języku angielskim występują związki o znaczeniu ‘mieć zmartwienie’ o strukturze TO HAVE + NAZWA ZWIERZĘCIA, na przykład *to have a cow* (dosł. mieć krowę) i *to have kittens* (dosł. mieć kocięta; ‘być czymś bardzo zmartwionym i podenerwowanym’), oraz wyrażenia zbudowane według schematu PRZYMIOTNIK + NAZWA ZWIERZĘCIA, w których komponent adjektywny ma character wartościująco-oceniający. Przykładami omawianych jednostek sa takie idiomy, jak: *a dead duck* (dosł. nieżywa kaczka), *a lame duck* (dosł. kulawa kaczka), *a poor fish* (dosł biedna ryba). W angielszczyźnie występuje również wyrażenie porównawcze *as melancholy as a cat* (dosł. melancholijny jak kot) o znaczeniu ‘osowiały, apatyczny, melancholijny’.

W języku włoskim do opisywania smutnych ludzi używane są kombinacje wyrazowe z nazwami owadów, *un moscone* (‘wielka mucha’) i *un calabrone* (‘szerszeń’), mianowicie *come un moscone* (dosł. jak wielka mucha), *essere un moscone* (dosł. być wielka muchą), *essere un moscone nero* (dosł. być wielką czarna muchą), *essere nero come un calabrone* (dosł. być czarnym jak szerszeń). W ostatnich dwóch związkach aktualizowane są równiez konotacje komponentu *nero* ‘czarny’. Ponadto w języku włoskim występują dwie jednostki o charakterze obrazowym, wykorzystujące konotacje nazw zwierząt postrzeganych jako nieagresywne, które występują w jednostkach realizujących schemat NAWET + NAZWA ZWIERZĘCIA POSTRZEGANEGO JAKO NIEAGRESWYNE + CZASOWNIK O ZNACZENIU SYNONIMICZNYM DO ‘KRZYWDZIĆ’, na przykład *anche le chiocciole lo cozzano* (dosł. ślimaki go bodą), *anche le pecore lo mordono* (dosł. nawet owce go gryzą).

W badanych językach złe samopoczucie opisywane jest przez idiomy porównawcze motywowane wyobrażeniem ryby znajdującej się

---

[397] Negatywne konotacje derywatu *pieski* wykorzystane są również w jednostce *pieskie życie*.

poza jej naturalnym środowiskiem (pol. *czuć się jak ryba bez wody*; ang. *to feel like a fish out of water*; wł. *sentirsi come un pesce fuor d'acqua*)[398]. Aby przekazać znaczenie ‘mieć pecha, nie użyć wcale’, w polszczyźnie używane jest ponadto porównanie *czuć się/użyć jak pies w studni*, we włoskim zaś – *essere fortunati come cani in chiesa* (dosł. mieć szczęście jak psy w kościele).

11.4. ZŁOŚĆ / GNIEW

Emocje negatywne, silnie odczuwane przez człowieka, są opisywane przez liczne jednostki leksykalne i frazeologiczne[399]. Należy do nich gniew, obok strachu uważany jest za główną, podstawową, wrodzoną emocję ludzką. Złość jest afektem, który w ujęciu psychologicznym zaliczany jest do uczuć niższych pozostających w opozycji do wyższych, na przykład przyjaźni czy wdzięczności. W innym ujęciu gniew, podobnie jak strach, smutek, radość, należy do wzruszeń[400].

We wszystkich badanych językach ludzie odczuwający złość opisywani są za pomocą frazeologizmów, w których skład wchodzą nazwy

---

[398] Por. pol. *czuć się jak ryba w wodzie.*

[399] O gniewie w języku i kulturze zob. m.in.: A. Mikołajczuk, *Objawy emocji gniewu utrwalone w polskich metaforach potocznych*, „Poradnik Językowy”, 7 (1994), s. 20–29; tejże, *Gniew we współczesnym języku polskim. Analiza semantyczna*, Warszawa 1999; tejże, *Konceptualizacja gniewu w polszczyźnie w perspektywie porównawczej*, [w:] *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, red. A. Duszak, N. Pawlak, Warszawa 2003, s. 111–123; E. Gruszczyńska, *Gniew po polsku i po szwedzku*, tamże, s. 125–137; P. Ishida, *A semantic analysis of Japanese anger idioms (with a view toward contrastive analysis)*, „Tsukuba Journal of Applied Linguistics”, 11 (2004), 1–15; tejże, *A method for contrastive analysis of idioms: Japanese and English idioms of anger*, [w:] *Phraseology 2005. The many faces of Phraseology. An interdisciplinary conference*, red. C. Cosme, C. Gouverneur, F. Meunier, Louvain 2005, s. 193–198; K. Matsuki, *Metaphors of anger in Japanese*, [w:] *Language and the Cognitive Construal of the World*, red. J. R. Taylor, R. E. MacLaury, Berlin 1995, s. 137–151.

[400] J. Puzynina, *Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim*, „Język a Kultura”, t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 9.

owadów[401]. Znaczenie 'bardzo zły' wyrażane jest w języku polskim za pomocą doprzymiotnikowych porównań frazeologicznych, takich jak: *zły jak osa/pies/żmija/giez*. W angielszczyźnie rozzłoszczeni ludzie porównywani są do szerszenia (ang. *as mad as a hornet* (dosł. wściekły jak szerszeń))[402]. W języku angielskim do przekazywania omawianego znaczenia wykorzystywany jest jeszcze inny obraz, mianowicie wyobrażenie niedźwiedzia z obolałą głową (*as cross/savage as a bear with a soar head* (dosł. taki zły jak niedźwiedź z obolałą głową), *to be like a bear with a soar head* (dosł. być jak niedźwiedź z obolałą głową)). Znaczenie 'ktoś jest bardzo zły' przekazywane jest przez polski idiom *osa kogoś ukąsiła, ktoś ma muchy w nosie*. Z kolei w języku angielskim występuje związek *to be like a hound out of hell* (dosł. być jak ogar z piekła) o znaczeniu 'być wściekłym', natomiast w języku włoskim osoba odczuwająca wściekłość określana jest metaforycznie za pomoca nazwy *una iena* (wł. *essere una iena* (dosł. być hieną)). Frazeologia włoska ma w swoim zasobie związek porównawczy, który przekazuje informację o symptomie odczuwania emocji gniewu, jakim jest sapanie (wł. *sbuffare come un toro* (dosł. sapać jak byk)).

W porównywanych językach obecne są frazeologiczne realizacje znaczenia 'rozgniewać' (pol. *obudzić w kimś zwierzę*, pol. *działać jak czerwona płachta na byka*; ang. *to play the bear* (dosł. bawić się w niedźwiedzia), *to bring out the beast in sb* (dosł. obudzić w kimś zwierzę), *to get one's monkey up* (dosł. dosięgnąć czyjejś małpy), *to get sb's goat* (dosł. wziąć czyjąś kozę), *to be like a red rag to a bull* (dosł. być jak czerwona płachta dla byka); wł. *saltare (far saltare) la mosca al naso* (dosł. sprawić, że komuś mucha usiądzie na nosie); *far qu diventare una belva* (dosł. sprawić, że ktoś staje się zwierzęciem)).

---

[401] Por. N. Århmmar, sü mååł as en meelen „so wütend wie eine Windmühle" *Phraseologische Vergleiche vom Typ Adj. + wie + Nomen im Sinnbereich des Zorns (mit besonderer Berücksichtigung der germanischen Dialekte)*, [w:] *Phraseologie disziplinär und interdisciplinär*, red. C. Földes, Tübingen 2009, s. 55–70.

[402] Por. *a hornet's nest* (dosł. gniazdo szerszenia) 'sytuacja lub temat, który złości ludzi'.

Ponadto w badanym materiale występują związki o znaczeniu ‘dąsać się, demonstrować urazę’. Okazywanie złości w języku polskim opisywane jest porównawczymi zwrotami *być, chodzić, siedzieć jak indyk* i *zaperzać, nadymać, naburmuszyć, napuszać, stroszyć się jak indyk* (WSFJP: 270).

11.5. STRACH / TREMA / WSTYD / POCZUCIE WINY

Liczne frazeologizmy fauniczne opisują strach, uważany za główną, podstawową, wrodzoną emocję ludzką i związane z nim zachowania[403]. W polszczyźnie funkcjonuje wyrażenie *zwierzęcy strach*, przekazujące znaczenie ‘wielki strach’.

W badanym materiale występują fauniczne realizacje znaczenia ‘bardzo tchórzliwy’ (pol. *tchórzliwy jak zając*; wł. *pauroso/timido come una lepre* (dosł. strachliwy / nieśmiały jak zając). Obecne są również jednostki o znaczeniu ‘uciekać ze strachu’ (pol. *uciekać/zmykać jak zając*, *zając mu wlazł w nogi*; *fuggire come una lepre* (dosł. uciekać jak zając))[404].

W polszczyźnie realizowane jest znaczenie ‘ktoś się wystraszył’ (*tchórz kogoś obleciał*). Ponadto we frazeologii polskiej znacznie ‘bardzo się bać, trząść się ze strachu’ wyrażane jest za pomocą porównania *trzęsie się ktoś jak barani ogon/trzęsie się ktoś jak żabi skrzek*[405].

---

[403] O strachu we frazeologii zob. K. Tomczak, *Frazeologizmy nazywające strach w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, 9 (1994), s. 26–33; A. Karaś, *Językowa konceptualizacja uczuć z grupy strachu na podstawie konstrukcji werbo-nominalnych*, „Poradnik Językowy”, 4 (2002), s. 27–35; A. Pamies Bertrán, E. M. Iñesta Mena, *El MIEDO en las unidades fraseológicas: enfoque interlingüistico*, „Language Design”, 3 (2000), s. 43–79.

[404] Por. pol. *jakby mu zając drogę przebiegł.*

[405] W badanym materiale występują frazeologizmy opisujące ostrożność, która może wiązać się z odczuwaniem strachu przed czymś. Przykładowo, znaczenie ‘zajmować się czymś, robić coś z wielką ostrożnością’ przekazywane jest przez idiom *bać się jak pies jeża.* Jednostki *to play possum* (dosł. bawić się w oposa) ‘udawać pogrążonego we śnie; udawać, że się nie wie czegoś’ i *far l’acciuga/il pesce in barile* (dosł. robić śledzie w beczce) ‘nie podejmować ryzyka, udawać, że sie nic nie stało’ mogą również być używane w odniesieniu do osób odczuwających strach.

We frazeologii angielskiej znaczenie ‘być przerażonym’ wyraża idiom o charakterze obrazowym *to be like a deer/rabbit caught in the headlights* (dosł. być jak jeleń / królik w świetle reflektorów).

W angielszczyźnie za pomocą faunizmu przekazywane jest również znaczenie ‘mieć tremę’. Stan podenerwowania, odczuwany na przykład przed wystapieniem publicznym, opisuje angielski związek *to have butterflies in one’s stomach* (dosł. mieć motyle w żołądku). Jednostka ta funkcjonuje w polszczyźnie potocznej, jednak nie ma poświadczenia frazeograficznego.

We frazeologii obecne są również inne jednostki opisujące podekscytowanie i podenerwowanie. Przykładowo, odczuwanie nerwowego podekscytowania wyrażane jest w angielszczyźnie za pomocą związku *excited like a fly in a glue-pot* (dosł. podekscytowany jak mucha w słoiku z klejem). Ponadto w języku angielskim używany jest idiom przekazujący znaczenie ‘być podenerwowanym, nie móc usiedzieć w miejscu’ (ang. *to be like a cat on a hot tin roof/on hot bricks* (dosł. być jak kot na gorącym blaszanym dachu)).

Wśród analizowanych jednostek znajdujemy związki wyrażające wstyd i poczucie winy. Znaczenie ‘ktoś się bardzo wstydzi’ przekazuje polski idiom *ktoś chce/ma ochotę schować się/schronić się/ukryć się w mysią dziurę/w mysiej dziurze*. Z kolei we frazeologii angielskiej występuje jednostka *a hang dog expression*[406] o znaczeniu ‘zawstydzony, pełen winy wyraz twarzy’[407].

12. ŚWIAT CZŁOWIEKA: WYBRANE KATEGORIE

Polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy wyrażają różne pojęcia związane z otaczającą człowieka rzeczywistością. Za pomocą jednostek faunicznych można na przykład określać liczbę i ilość. W badanym materiale występują ponadto związki opisujące czas, miejsce, pogodę i kolory.

---

406 Warianty *a hang-dog look/air/demeanour*.
407 Por. *to look sheepish*.

W zasobach frazeologicznych badanych języków występują jednostki opisujące brak ludzi, ich małą lub dużą liczbę. Niewiele jednostek odnosi się do pierwszej z wymienionych kategorii.

Analizowane korpusy zawierają jednostki fauniczne przekazujące znaczenie 'nikt' – w języku polskim jest to związek *[gdzieś] nie ma psa z kulawą nogą*, natomiast we włoskim – idiomy *non c'è nemmeno un cane* (dosł. nie ma nawet psa), *non si vede un cane per le strade* (dosł. nie widzi się psa na ulicach)[408]. Podobnie jest w przypadku drugiej z wymienionych podgrup, do której należy jednostka *essere in quattro gatti* (dosł. być w cztery koty). W badanym materiale znajdujemy również jednostki opisujące samotność, które również przekazują informację o liczbie, na przykład *non esserci un cane che lo guardi, solo come un cane (randaggio).*

Więcej połączeń wyrazowych opisuje dużą liczbę ludzi przebywających w danym miejscu. Wspólne wszystkim językom są idiomy motywowane wyobrażeniem ryb ułożonych ciasno w puszkach czy beczkach. Przykładami omawianych jednostek, implikujacych ścisk i dużą liczbę osób, są takie związki, jak: pol. *jak sardynki w puszce*; ang. *to pack sb like sardines* (dosł. zapakować kogoś jak sardynki), *to be packed (in together) like sardines* (dosł. być zapakowanym (razem) jak sardynki), *like herrings in a box* (dosł. jak śledzie w puszce); wł. *essere fitti/pigiati come sardine* (dosł. być ściśniętymi jak sardynki), *star (pigiati/stretti/stopati) come le acciughe/sardele* (dosł. być ściśniętymi jak śledzie / sardynki). W angielszczyźnie znajdujemy również frazeologizm obrazowy o tożsamym znaczeniu, którey odwołuje się do wyobrażenia królików w ciasnej norze (ang. *like rabbits in a warren* (dosł. jak króliki w norze)). Polski idiom *kogoś jest jak psów* również odnosi się do dużej liczby osób.

Liczne grupy opisywane są również za pomocą odwołań do wyobrażeń insektów, które przemieszczają się w rojach. Przykładowo, w języku włoskim funkcjonuje frazeologizm porównawczy *numerosi come le mosche* (dosł. liczni jak muchy). W polszczyźnie nazwa *sza-*

[408] Por. pol. *nie widać żywego ducha.*

rańcza ma znaczenie metaforyczne 'z niechęcią o dużej liczbie ludzi, rzeczy'[409]. Dużą liczbę osób konotuje również wyraz *stonka*, używany w odniesieniu do turystów[410].

Omawiane jednostki fauniczne występują w takich frazeologizmach, jak na przykład polskie idiomy *spadł (spada) ktoś na kogoś jak szarańcza* 'o wielu osobach: masowo zaatakowały, szkodząc mu' (SP: 149) i *zlecieć się jak muchy do miodu* czy angielski związek *to swarm like a locusts around sb* (dosł. roić się jak szarańcza wokół kogoś).

W języku polskim istnieją również frazologizmy fauniczne wyrażające ilość. Są nimi jednostki *tyle, co kot napłakał* i *tyle, co pies napłakał*, które przekazują znaczenie 'bardzo mało'. W języku polskim obecne jest również połączenie *jest czegoś jak psów* opisujące duża liczbę jakichś rzeczy.

12.2. MIEJSCA

W badanym materiale znajdujemy fauniczne jednostki frazeologiczne, mające w swoim składzie komponent fauniczny, które nazywają miejsca lub je charakteryzują, częstokroć jednocześnie wyrażając ocenę. Zdecydowana większość związków przekazuje ewaluację o charakterze negatywnym.

Wspólny badanym zasobom frazeologicznym jest związek *pchli targ* o znaczeniu 'bazar starzyzny pod gołym niebem'. Omawiane połączenie to kalka francuskiego wyrażenia *marché aux puces* (ang. *flea market*; wł. *mercato delle pulci*)[411].

---

409 Np. *szarańcza turystów* (USJP, III: 1491).

410 Pol. *stonka* 'pot. przen pogardl. o wczasowiczach, zwłaszcza uciążliwych, zachowujących się hałaśliwie, niszczących wszystko wokół siebie; szarańcza' (USJP, III: 1400). Por. wł. *cavalletta* 'osoba natrętna i uciążliwa; żarłok, osoba zachłanna' (DeM: 420; USWP: 205), *essere un'invasione di cavallette* (dosł. być inwazją szarańczy) 'niszczyć coś doszczętnie' (L: 442).

411 Pchli targ to „bazar starzyzny, rupieci, ciuchów, którego prototypem jest olbrzymie targowisko w płn. części Paryża między Porte de Clignancourt i St.-Ouen, gdzie ubiory, antyki i rupiecie sprzedaje się co tydzień od soboty do poniedziałku". Zob. W. Kopaliński, *Słownik mitów...*, dz. cyt., Warszawa 2003, s. 938.

We frazeologii i leksyce badanych języków znajduje odzwierciedlenie postrzegania miejsc zamieszkiwanych przez zwierzęta jako mniej wartościowych od domostw ludzkich, co wynika z ogólnej tendencji do deprecjonowania zwierząt. W polszczyźnie znaczenie ‘marne mieszkanie, nędzny dom’ wyrażane jest za pomocą jednostki *psia buda*. Podobną semantykę mają jego angielski odpowiednik wyrazowy polskiego związku *kennel* oraz włoski ekwiwalent *canile*.

We wszystkich badanych językach za pomocą faunizmu opisuje się brudne miejsce, w którym mieszkają ludzie (pol. *coś wyglada jak (świński chlew)*, *gdzieś jest jak w chlewie*, *robić z czegoś, gdzieś chlew*, *mieszkać w chlewie*; ang. *to live in a pigsty* (dosł. mieszkać w chlewie); wł. *abitare in un porcile* (dosł. mieszkać w chlewie)[412].

Znaczenie ‘zarośla, park, las (zazw. podmiejski), w którym zbierają się ludzie z marginesu społecznego’ wyrażane jest przez polski frazeologizm *małpi gaj* (WSFJP: 226).

Frazeologia polska ma w swoich zasobach jednostkę charakteryzującą miejsce pilnie strzeżone, mianowicie idiom *nawet mysz się nie prześliźnie/prześlizgnie/przeciśnie/przemknie*. W polszczyźnie znaczenie ‘czuje się zapach charakterystyczny dla starego zaniedbanego miejsca, dla gnieżdżących się myszy’ wyraża jednostka *gdzieś czuć, pachnie myszami*[413].

We frazeologii polskiej i angielskiej występują frazeologizmy odnoszące się do miejsc uważanych za prowincjonalne, a więc nieatrakcyjne. Znaczenie ‘zapadła prowincja’ przekazywane jest w polszczyźnie jest przez idiom *kaczy dół*, natomiast w angielszczyźnie znaczenie ‘małe miasto’ werbalizowane jest przez jednostkę *a one-horse town* (dosł. miasto o jednym koniu). Ponadto w języku angielskim za pomocą faunizmu wyraża się znaczenia ‘tanie kino, teatr’ (ang. *a flea pit* (dosł. zapchlona dziura)), ‘labirynt’ (ang. *a rabbit warren* (dosł. królicza kolonia) oraz ‘miejsce, gdzie się idzie na podryw’ (ang. *cattle market* (dosł. targ bydlęcy).

---

412 Por. pol. *nora*; ang. *hole* ‘nora’, wł. *tana*, *topaia* ‘mysie gniazdo, mysia nora’.

413 Omawiany związek ma również inne znaczenie: książk. ‘wyczuwa się atmosferę starości, zastoju, braku postępu’ (WSFJP: 418).

Z kolei we frazeologii włoskiej istnieją jednostki przekazujące inne znaczenia. Pierwsze z nich to ‘miejsca trudno dostępne’, opisywane przez związek *luoghi di capre/posto da capre* (dosł. miejsca kóz / miejsce dla kozy). Drugie znaczenie ‘być niebezpiecznym, odległym, odludnym miejscem’ wyrażane jest za pomocą idiomu *essere un posto da lupi* (dosł. być miejscem dla wilków). Węższe znaczenie, mianowicie ‘niebezpieczne miejsce’, realizowane jest we wszystkich badanych językach za pomocą odwołania do wyobrażenia jaskini lwa (pol. *jaskinia lwa*; ang. *lion's den*; wł. *la tana del leone*)[414]. Ponadto we frazeologii włoskiej występuje również doprzymiotnikowy związek porównawczy *buio come in gola al lupo* (dosł. ciemno jak w gardle wilka), który używany jest w opisywania bardzo ciemnych miejsc.

12.3. POGODA

W polskiej, angielskiej i włoskiej frazeologii faunicznej dominują jednostki opisujące złą pogodę. Zimno nazywają związki mające w swoim składzie komponent *pies/cane* lub jego derywaty, na przykład *freddo cane* (dosł. pieskie zimno). Brzydką pogodę określa się za pomocą następujących frazeologizmów: pol. *psia pogoda*, *psi czas*, *wygnać/wypędzić (ciężko/żal) psa*; wł. *tempo da lupi* (dosł. wilcza pogoda), *tempo da cani* (dosł. psia pogoda). Warto nadmienić, że w języku polskim występuje frazeologizm mający w swoim składzie zoonim w postaci deminutywnej, mianowcie *pogoda pod zdechłym Azorkiem*.

Angielski frazeologizm opisujący chłód *cold enough to freeze the balls off a brass monkey* (dosł. wystarczająco zimno, aby odmrozić jądra mosiężnej małpie). *A brass monkey*, czyli ‘mosiężna małpa’, to typ stojaka, na którym były przechowywane kule armatnie i które kurczyły się podczas mrozów, w wyniku czego wystrzeliwały kule (BDPF: 164).

Deszczowa pogoda opisywana jest przez frazeolgizm angielski *nice/lovely weather for ducks* (dosł. ładna / śliczna pogoda dla kaczek), natomiast w polszczyźnie znaczenie ‘przykry, ulewny, zimny

---

[414] Por. wł. *entrare nella tana del leone.*

deszcz' wyraża związek *deszcz, że psa by nie wygnał, ciężko wygnać, nie wygnać*. Znaczenie 'obficie padać (o deszczu)' przekazywane jest przez jednostkę *to rain/pour cats and dogs* (dosł. padać / lać psami i kotami).

W angielszczyźnie występuje compositum *dog-days* (dosł. psie dni)[415] o znaczeniu 'okres letnich upałów', którego polskim odpowiednikiem jest wyraz *kanikuła*, okres letnich upałów[416].

We frazeologii badanych języków używane są jednostki opisujące chmury, na przykład polska jednostka *baranki na niebie*[417] (por. baranki na wodzie) i włoskie wyrażenie *cielo a pecorelle* (dosł. niebo w owieczki)[418]. Tożsame znaczenie przekazuje angielski idiom *mackerel sky* (dosł. makrelowe niebo), motywowany wyglądem łusek makreli. Frazeologia angielska ma w swoim zasobie związek o podobnym znaczeniu, który nie ma w swoim składzie nazwy gatunkowej, natomiast odwołuje się do wyglądu runa, mianowicie *fleecy cloud* (fleece 'runo', fleecy 'z misia', *cloud* 'chmura').

12.4. BARWY

W badanym materiale występują również związki fauniczne opisujące barwy poprzez odwołanie się do stereotypowego wyobrażenia danego zwierzęcia[419]. Jak stwierdza Piotr Wróblewski, „barwa jest atrybutem rzeczy. Przyzwyczailiśmy się do kolorów tak dalece, że w zjawiskach często spotykanych przestajemy je dostrzegać. Przedmioty i zjawiska wyobrażane pojawiają się w naszej wyobraźni łącznie z «przysługującymi» im barwami"[420]. Kojarzymy zwierzęta z daną

[415] Związek te występuje również w postaci *the dog days of summer*.

[416] Łac. *canicula* 'piesek, suczka', zdrob. od canis 'pies'. Syriusz, najjaśniejsza gwiazda nieba w gwiazdozbiorze Psa Wielkiego (...). W głębokiej starożytności (ok. 1000 r. p.n.e.) Syriusz wznosił się ze Słońcem na początku lipca, w czasie upałów". W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych...*, dz. cyt., Warszawa 1990, s. 251.

[417] Por. pol. *baranki na wodzie*.

[418] Por. niem. *Schäfchenwolken*; fr. *nuages monntonneux*.

[419] Określenia kolorystyczne odnoszące się do ludzkiej twarzy zostały omówione w rozdziale drugim.

[420] P. Wróblewski, *Stylistyczna funkcja określeń barw w prozie Brunona Schulza*, „Przegląd Humanistyczny", 7–8 (1978), s. 57.

barwą, co motywuje związki frazeologiczne, wśród których szczególnie liczne są porównania. Należy podkreślić, że tylko niektóre barwy opisywane są za pomocą odniesień faunicznych.

Jedną z nich jest szary – we wszystkich analizowanych korpusach obecne są leksykalne lub frazeologiczne jednostki motywowane barwą myszy (pol. (kolor) *mysi*; ang. *mouse-coloured* (*mouse* 'mysz', *colour* 'kolor'); wł. *color grigio topo* (*grigio* 'szary', *topo* 'mysz'))[421], a w języku włoskim również barwą szczura *esser color topo di fogna* (dosł. być koloru szczura) 'być szarym'. Kolor upierzenia gołębia motywował sfrazeologizowane połączenia wyrazowe w języku polskim (*kolor gołębi*), angielskim (*dove-grey*; *dove* 'gołąb', *grey* 'szary') i włoskim (*colombino* 'gołębi'), przy czym włoski przymiotnik kwalifikowany jest jako przestarzały[422].

Polskie opracowania frazeograficzne rejestrują ponadto związek *biały jak gołąb/gołąbek*, którego znaczenie definiowane jest w następujący sposób: 'o czymś naprawdę bardzo białym, podobnym do piór pospolitego gołębia'. Polszczyzna ma również w swoich zasobach jednostkę *biały jak łabędź*.

W każdym z badanych języków kolor żółty opisywany jest za pomocą odwołań do barwy kanarka, które należy do modelowych odniesień tej barwy[423] (pol. *żółty jak kanarek*; ang. *canary yellow* (*canary* 'kanarek', *yellow* 'żółty'); wł. *giallo canarino* (*giallo* 'żółty', *canarino* 'kanarkowy')).

W badanym materiale występują również jednostki niemające poświadczonego odpwiednika faunicznego w badanych językach. Przykładowo, w języku polskim znaczenie 'jaskrawe, intensywne, wyraziste barwy' przekazywane jest przez sfrazeologizowane połączenie wyrazowe *papuzie kolory*. Z kolei w angielskim kolor płowy opisywany jest za pomocą użycia nazwy *fawn* (*fawn colour*; *fawn* 'jelonek'). Ponadto w angielszczyźnie używany jest również frazeologizm *flamingo*

[421] W opracowaniach frazeograficznych spotykany jest również inny zapis, mianowcie *esser color grigio-topo* (L: 205).

[422] W języku włoskim występują odpowiedniki niefauniczne: *grigio chiaro, grigio-violetto* (USPW: 327).

[423] Inne modelowe odnisienia to cytryna i słoma. Zob. R. Tokarski, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin 2004, s. 98.

pink (*flamingo* ‘flaming’, *pink* ‘różowy’), opisujący kolor różowy. Bardzo bogata w związki opisujące kolor jest frazeologia włoska, w której znajdujemy takie połączenia, jak: *color cammello* (dosł. kolor wielbłądzi) ‘ciemny orzech’[424], *color tartaruga* (dosł. koloru żółwia) ‘pomarańczowy wpadający w brąz’ czy *color ramarro* (dosł. koloru zielonej jaszczurki) ‘żywa zieleń’.

Ponadto we frazeologii włoskiej bardzo licznie występują obrazowe połączenia opisujące nieokreśloną barwę: *essere color can che scappa/fugge* (dosł. być koloru psa, który ucieka), *esser color baffo di tinca* (dosł. być koloru wąsu lina), *esser color pulce in amore* (dosł. być koloru zakochanej pchły), *esser color salto di pulce* (dosł. być koloru skoku pchły), *esser color singhiozzo di tartaruga* (dosł. być koloru skoku żółwia), *esser color singhiozzo di lumaca* (dosł. być koloru skoku ślimaka).

12.5. CZAS

W badanym materiale związki odnoszące się do czasu nie są liczne. We wszystkich badanych językach występuje frazeologiczna realizacja znaczenia ‘bardzo wcześnie rano’, motywowane przeświadczeniem, że kogut pieje, kiedy świta (pol. *zanim kur zapieje*; ang. *at cock-crow* (dosł. o pianiu koguta), wł. *al canto del gallo* (dosł. o pianiu koguta).

Pozostałe związki nie mają faunicznych odpowiedników w porównywanych językach. Przykładowo, w polszczyźnie funkcjonuje idiom *jak rak świśnie, a ryba piśnie* o znaczeniu ‘nigdy’. Z kolei w angielszczyźnie obecny jest frazeologizm *in two shakes of a lamb’s tail* (dosł. w dwóch machnięciach jagnięcego ogona), którego polskim odpowiednikiem jest *w okamgnieniu*. Frazeologia włoska ma w swoim zasobie jednostkę *a urli di lupo* (dosł. podczas skowytów wilka), znaczącą ‘bardzo rzadko’, która występuje również jako składnik zwrotu *fare una cosa a urli di lupo* (dosł. robić coś podczas skowytów wilka).

---

[424] Por. przymiotnikowy derywat bezafiksalny *cammello* ‘jasnobrązowa barwa’.

W języku angielskim i włoskim znajdujemy również jednostki, które określają długość danego okresu. Korpus frazeologizmów angielskich zawiera jednostki *coon's age* (dosł. wiek szopa, amer. ang.) i *donkey years* (dosł. ośle lata), opisujące długi okres. Ponadto angielski idiom *till the cows come home* (dosł. aż krowy wrócą do domu) wyraża znaczenie 'bardzo długo'.

Związki określające czas mogą przekazywać wartościowanie. Jest tak w przypadku angielskiego idiomu *dog days* (dosł. psie dni), który ma znaczenie 'okres niekorzystny dla kogoś / czegoś', i włoskiego frazeologizmu *l'ora del lupo* (dosł. godzina wilka) o znaczeniu 'niebezpieczny okres'.

Frazeologizmy, mające w swoim składzie komponenty animalistyczne, mogą nominować konkretne dni roku kalendarzowego. W języku włoskim faunizm *essere i giorni della merla* (dosł. być dniami kosa) przekazuje znaczenie 'być trzema ostatnimi dniami stycznia'[425].

PODSUMOWANIE

Analiza zebranego materiału wykazuje, że polski, angielski i włoski to języki, w których występują liczne frazeologizmy opisujące człowieka, co potwierdza antropocentryczny charakter frazeologii. Wyekscerpowane jednostki zostały pogrupowane w obrębie następujących makropól, tworzących superpole człowiek: wygląd, czynności zmysłów i czynności odbierane za pomocą zmysłów, poruszanie się, człowiek jako istota fizyczna, człowiek jako istota społeczna, działania ludzkie, człowiek jako istota inteligentna, psychika i emocje, świat człowieka (wybrane kategorie).

Frazeologizmy fauniczne obecne w badanych językach, należące do pierwszego pola, opisują wygląd człowieka: wzrost, tuszę, poszczególne części ciała oraz jego ubiór. Największa liczba związków odnosi

[425] Składnikiem idiomu jest komponent awifauniczny *la merla* 'samica kosa'. Idiom pochodzi z bajki o kosie, który – myśląc, że skończyły się mrozy – obraził Styczeń, mówiąc, że już się go nie boi, bo mrozy się skończyły. Styczeń ukarał kosa, który zabrał trzy dni Lutemu i zesłał wielkie mrozy. Uważa się, że trzy ostatnie dni stycznia są bardzo mroźne (L: 255).

się do cech wyglądu niezależnych od człowieka. Większość jednostek to frazeologizmy opisujące cechy, które nie mieszczą się w granicach normy przyjętej w danej kulturze i z tego powodu są one nośnikami negatywnej ewaluacji, na przykład związki odnoszące się do zbyt dużej masy ciała i nadmiernie wysokiego wzrostu lub zbyt małej masy ciała i zbyt niskiego wzrostu. Należy podkreślić, że związki przekazujące pozytywne wartościowanie są bardzo rzadkie. Analiza wykazała, że niektóre części ciała opisywane są przez połączenia frazeologiczne mające w swoim składzie komponenty fauniczne. Zaobserwowano znaczną dysproporcję między liczbą związków przekazujących charakterystyki poszczególnych części ciała. Przykładowo, we wszystkich badanych językach występują liczne jednostki opisujące oczy. Dla kontrastu, uszy opisywane są jedynie przez nieliczne frazeologizmy polskie.

Czynności zmysłów nazywane są przez polskie, angielskie i włoskie jednostki fauniczne, przy czym analiza dystrybucji związków w obrębie poszczgólnych mikropól wykazuje znaczne różnice ilościowe. We wszystkich językach najliczniejsze są związki opisujące doskonały wzrok motywowane obserwacjami dzikich zwierząt, zwłaszcza ptaków. Nieliczne związki nazywają zmysł powonienia. Wiele jednostek należących do tej grupy nazywa również dźwięki odbierane przez człowieka jako nieprzyjemne.

Frazeologizmy z pola poruszanie się tworzą liczną grupę jednostek w każdym z badanych języków. Ujmują one opisywaną czynność dwubiegunowo, poprzez opisywanie wartości ekstremalnych. Frazeologiczna charakterystyka poruszania się zawiera kontrastujące ze sobą obrazy opisu poruszania się szybko i wolno, ruchów pełnych gracji i pozbawionych jej. Grupa ta wykazuje stosunkowo duże zróżnicowanie semantyczne, ponieważ należą do niej jednostki nazywające lub określające rozmaite sposoby poruszania się, na przykład: chodzenie, bieganie, pływanie, skakanie, tańczenie, wspinanie się i inne.

Kolejne makropole obejmuje różnorodne związki opisujące rozmaite aspekty fizyczności człowieka. W analizowanych korpusach obecne są faunizmy odnoszące się do wieku człowieka, czynności życiowych, takich jak sen, odżywianie się i umieranie. Jednostki te wykazują wiele podobieństw w perspektywie kontrastywnej. Wśród badanych

animalizmów znajdujemy również takie, które charakteryzują kondycję człowieka. Liczne frazeologizmy polskie, angielskie i włoskie odnoszą się do życia seksualnego człowieka, zwłaszcza rozwiązłości i zdrady.

Cechy psychiki i emocje opisywane są przez liczne frazeologizmy polskie, angielskie i włoskie. Zestaw cech wyróżnionych we frazeologiach badanych języków jest bardzo podobny: w polskim, angielskim i włoskim obecne są związki opisujące ludzi chytrych, obłudnych, dumnych, upartych, pracowitych, natrętnych, zamkniętych w sobie, odważnych, skąpych. Jednostki występujące w porównywanych językach również nazywają te same emocje odczuwane przez człowieka, na przykład strach i gniew.

Środowisko człowieka opisuje znacznie mniej frazeologizmów niż samego człowieka, jego wygląd czy cechy charakteru. W analizie uwzględniono wybrane katergorie omawianego makropola, mianowicie liczbę i ilość, miejsca, pogodę, barwt oraz czas. Należy podkreślić, że związki należące do omawianej podgrupy wykazują zarówno podobieństwa, jak i rozbieżności w perspektywie kontrastywnej.

Uwagi końcowe

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że polskie, angielskie i włoskie frazeologizmy fauniczne przekazują złożony obraz człowieka, jego działalności i otoczenia, a jego konceptualizacja wyrażona przez analizowane środki wykazuje wiele podobieństw, mających różnorodne uwarunkowania.

Część jednostek występujących w identycznej lub podobnej formie to frazeologizmy pochodzące ze wspólnego dziedzictwa kulturowego, odwołujące się do symboliki nazw zwierzęcych. Liczne frazeologizmy o tożsamych międzyjęzykowych ekwiwalentach, odwołujące się głównie do cech realnych zwierzęcia, którego nazwa jest składnikiem związku, były motywowane obserwacjami poszczególnych gatunków. Należy podkreślić, że w przypadku wielu frazeologizmów oba plany, tj. realny i kulturowy, nakładają się na siebie.

W badanym materiale występują również rozbieżności widoczne w perspektywie kontrastywnej. Większość znaczeń mających frazeologiczne realizacje pokrywa się w badanych językach, jednakże występują również takie, które mają realizacje w jednym lub dwóch z trzech badanych języków. Należy podkreślić, że badane pola nie są pokryte równomiernie frazeologizmami.

Najpełniej zapełnione są pola frazeologiczne związane z charakterystyką człowieka jako istoty biologicznej i społecznej, a więc jego wyglądu, cech osobowościowych, intelektu, emocji i rozmaitych sfer działalności. W obrębie poszczególnych pól silne jest zróżnicowanie kwan-

tytatywne – przykładowo, frazeologiczny opis głupoty jest znacznie bogatszy niż przedstawienie mądrości. Należy podkreślić, że zdecydowana większość frazeologizmów to jednostki o charakterze silnie oceniającym, które przekazują negatywne wartościowanie.

Analiza wykazała, że w badanym materiale występują frazeologizmy przekazujące znaczenia, które nie mają faunicznej realizacji leksykalnej ani frazeologicznej w dwóch pozostałych językach. Pozwala to na wskazanie luk międzyjęzykowych, co ma duże znaczenie z punktu widzenia translatoryki, dwujęzycznej frazeografii i glottodydaktyki.

Bibliografia

Anders H., *NEVER SAY DIE – Englische Idiome um den Tod und Sterben*, Frankfurt 1995.

Anusiewicz J., *Językowo-kulturowy obraz kota w polszczyźnie*, „Etnolingwistyka", 3 (1990), s. 95–138.

Anusiewicz J., *Koń – jaki jest – w języku polskim?*, „Prace Filologiczne", XXXVII (1992), s. 201–212.

Anusiewicz J., *Kulturowa teoria języka. Zarys problematyki*, „Język a Kultura", t. 1, *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1991, s. 17–30.

Anusiewicz J., *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*, Wrocław 1994.

Apresjan J. D., *Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2000.

Århmmar N., *sü mååł as en meelen „so wütend wie eine Windmühle" Phraseologische Vergleiche vom Typ Adj. + wie + Nomen im Sinnbereich des Zorns (mit besonderer Berücksichtigung der germanischen Dialekte)*, [w:] *Phraseologie disziplinär und interdisziplinär*, red. C. Földes, Tübingen 2009, s. 55–70.

Awdiejew A., *Problemy wyodrębniania i klasyfikacji frazemów*, [w:] *Frazeologia słowiańska. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr hab. Halinie A. Lilicz*, red. M. Balowski, W. Chlebda, Opole 2001, s. 195–203.

Ballard M., *Le commentaire de traduction anglaise*, Paris 1992.

Bartwicka H., *„Metafory zwierzęce" w języku polskim i rosyjskim*, [w:] *Lexicographica Slavica, profesorowi Andrzejowi Bogusławskiemu*, red. J. Wawrzyńczyk, Toruń 1992, s. 7–14.

Basaj M., *Ekwiwalencja tłumaczeń frazeologizmów (na przykładzie języka czeskiego i polskiego)*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. I, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1982, s. 157–165.

Basaj M., *Nazwy zwierząt jako komponenty porównań frazeologicznych*, [w:] *Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, Lublin 1996, s. 281–287.

Bajerowa I., *Wpływ techniki na ewolucję języka polskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980.

Barnsley M. F., *Fractals Everywhere*, Boston 1988 (1993).

Bartmiński J., Panasiuk J., *Wykładniki językowe stereotypizacji*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 371–395.

Bąba S., *Warianty zwrotu* niedźwiedzia przysługa, [w:] tegoż, *Frazeologia polska. Studia i szkice*, red. nauk. P. Fliciński, K. Skibski, Poznań 2009, s. 285–290.

Bednarczyk A., *Kulturowe aspekty przekładu literackiego*, Katowice 2002.

Berthemet E., *„Phraseological Equivalence" in digital multilingual dictionaries*, [w:] *Phraseologie global – areal – regional. Akten der Konferenz EUROPHRAS 2008 vom 13.–16.8.2008 in Helsinki*, red. J. Korhonen, W. Mieder, E. Piirainen, R. Piñel, Tübingen 2010, s. 351–358.

Biedermann H., *Leksykon symboli*, Warszawa 2001.

Bierwiaczonek B., *A cognitive study of the concept of* LOVE *in English*, Katowice 2002.

Bogusławski A., *Uwagi o pracy nad frazeologią*, [w:] *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, red. Z. Saloni, t. III, Białystok 1989, s. 13–30.

Borejsza J. W., *„Sprawa polska” w XIX i XX wieku*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, 4 (2001), s. 247–262.

Bralewski D., *Czy przysłowie jest jednostką języka?*, [w:] „Problemy frazeologii europejskiej”, t. VII, red. A. M. Lewicki, Lublin 2005, s. 9–24.

Braun P., Krallmann D., *Inter-Phraseologismen in europäischen Sprachen*, [w:] *Internationalismen. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie*, red. P. Braun, B. Schaeder, J. Volmert, Tübingen 1990, s. 74–86.

Brożyna M., *Językowy w języku, tekstowy w tekście*, [w:] *Etnolingwistyka a leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*, red. nauk. W. Chlebda, Opole 2010, s. 103–112.

Burger H., *Idiomatik des Deutschen.* U. Mitarbeit von H. Jaksche. Tübingen 1973.

Burkhanov I., *Translation: Theoretical Prerequisites*, Rzeszów 2003.

Buttler D., *Elementy pochodzenia rosyjskiego we współczesnym języku polskim i kryteria ich oceny III. Kalki frazeologiczne*, „Poradnik Językowy”, 9–10 (1989), s. 684–686.

Chlebda W., *„Человек незнающий” в зоопарке, или Портреты животных в двуязычной лексиикогафии*, [w:] *Tekst i słownik w nauczaniu języka i literatury rosyjskiej*, red. tegoż, Opole 1995, s. 187–191.

Chlebda W., *Człowiek Niewiedzący w zoologu albo zwierzęta w polskim opisie słownikowym*, [w:] *Bestie, żywy inwentarz i bracia mniejsi. Motywy zwierzęce w mitologiach, sztuce i życiu codziennym*, red. nauk. P. Kowalski, K. Łeńska-Bąk, M. Sztandara, Opole 2007, s. 21–32.

Chlebda W., *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, Łask 2003.

Chlebda W., *Kilka uwag o Europach i innych mentalnych kontynentach*, [w:] *Słowo i czas*, red. S. Gajda, A. Pietryga, Opole 1998, s. 48–57.

Cholewa J. E., *Image encyclopedique et linguistique du chat et du chien en français et in polonais contemporains*, Białystok 2008.

Cieślińska W., *Problemy ekwiwalencji frazeologii rosyjskiej w przekładzie na język polski*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Prace Językoznawcze, 14 (1988), Studia rusycystyczne i slawistyczne, s. 99–101.

Chamizo Domínguez P. J., Zawislawska M., *Animal Idioms Used as Insults and Derogation*, „Philologia Hispanica", 20 (2006), s. 137–174.

Colson J.-P., *Cross-linguistic phraseological studies. Overview*, [w:] *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*, red. S. Granger, F. Meunier, Amsterdam / Philadelphia 2008, s. 191–206.

Čermák, F., *Functional System and Evaluation*, [w:] *Travaux du Cercle linguistique de Prague n.s. Prague Linguistic Circle Papers*, red. E. Hajičová, M. ˇ Cervenka, O. Leška, P. Sgall, t. I, Amsterdam / Philadelphia 1995, 73–84.

Dardano M., *Manualetto di linguistica italiana*, Bologna 1996.

Dardano M., Trifone P., *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*, Bologna 1995.

Daszczyńska I., *Rosyjsko-polskie pozorne ekwiwalenty frazeologiczne*, Słupsk 1987.

Dąbrowska A., *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1994.

Dąbrowska A., Tę żabę trzeba zjeść. *Językowo-kulturowy obraz żaby w polszczyźnie*, „Język a Kultura", t. 13, *Językowy obraz świata i kultura*, red. A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 181–203.

Deignan A., *English Guides 7: Metaphor*, London 1995.

Dobrovol'skij D., Piirainen E., *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*, Amsterdam 2005.

Dobrzyńska T., *„Mówiąc przenośnie..." Studia o metaforze*, Warszawa 1994.

Durán J. de D. Luque, A. Pamies Bertrán, F. Manjón, *El Arte del Insulto: estudio lexicográfico*, Barcelona 1997.

Dziamska-Lenart G., *Frazeologizmy określające wiek człowieka w tematycznych słownikach frazeologicznych języka polskiego*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas*, t. IX, *Człowiek w przestrzeni słownika i tekstu*, red. M. Aleksiejenko, M. Hordy, Szczecin 2008, s. 121–128.

Dziamska-Lenart G., *O tematycznych słownikach frazeologicznych języka polskiego*, [w:] *Kształtowanie się wzorów i wzorców językowych*, red. A. Piotrowicz, K. Skibski, M. Szczyszko, Poznań 2009, s. 188–197.

Engelking A., *Istota i ewolucja eufemizmów (na przykładzie zastępczych określeń śmierci)*, „Przegląd Humanistyczny", 4 (1984), s. 115–129.

Fernando Ch., *Idioms and Idiomacity*, Oxford 1996.

Feyaerts K., *Die Metonimie als konzeptuelles Strukturprinzip: eine kognitiv-semantische Analyse deutscher Dummheitsausdrücke*, [w:] *Wörter in Bildern – Bildern in Wörter, Phraseologie und Paremiologie*, red. R. S. Baur, C. Chlosta, E. Piirainen, t. I, Baltmannsweiler 1999, s. 435–465.

Fiedler S., *Plansprache und Phraseologie*, Frankfurt am Main 1999.

Forstner D. OBS, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990.

Földes C., *Farbbezeichnungen als phraseologische Strukturkomponenten im Deutschen, Russischen und Ungarischen*, [w:] *Europhras 90: Akten der internationalen Tagung der germanistischen Phraseologieforschung*, red. Ch. Palm, Uppsala 1991, s. 77–89.

Fras J., *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*, Wrocław 2005.

Frazer J. G., *Złota gałąź*, Warszawa 1996.

Garcia Berzosa M. J., *Zoo Techniques in the Stock Market*, „English Teaching Forum", t. 37, 4 (Oct-Dec 1999), s. 29–31.

Gaweł A., *Sowa w polskiej tradycji ludowej*, [w:] *Sowa w naturze i kulturze*, red. J. Sokólska, Supraśl 2000, s. 66–83.

Gehweiler E., *Going to the Dogs? A Contrastive Analysis of S.th. is Going to the Dogs and jmd./etw. geht vor die Hunde*, „International Journal of Lexicography”, t. 19, 4 (2006), s. 419–438.

Gläser R., *A plea for phraseo-stylistics*, [w:] *Topics in Phraseology*, red. P. Kakietek, t. 1, Katowice 1988, s. 22–32.

Gläser R., *The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis*, [w:] *Phraseology. Theory, Analysis, and Application*, red. A. P. Cowie, Oxford 2001, s. 125–143.

Gondek A., Szczęk J., *Das Wesen der Einwortidiome und ihr Verhältnis zur Phraseologie am Beispiel der Einwortphraseme mit Farbbezeichnungen im Deutschen*, „Studia Linguistica”, t. XXI (2002), s. 65–75.

Gondek A., Szczęk J., *Farben in den Phraseologismen des Deutschen und Polnischen. Eine kontrastive Analyse*, „Studia Linguistica”, t. XX (2001), s. 83–94.

Gondek A., Szczęk J., *Nazwy barw w związkach frazeologicznych j. polskiego i niemieckiego*, [w:] „Rozprawy Komisji Językowej”, XXIX, Wrocław 2003, s. 163–175.

Gondek A., Szczęk J., *Phraseologie im Dienste der Euphemisierung am Beispiel der deutchen und polnischen Phraseologismen zum ‘Alkoholtrinken’*, „Germanica Wratislaviensia” 126 (2004), s. 101–114.

Grabias S., *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin 1981.

Gruszczyńska E., *Gniew po polsku i po szwedzku*, *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, red. A. Duszak, N. Pawlak, Warszawa 2003, s. 125–137.

Grzebieniowski T., *Słownictwo i słowotwórstwo angielskie*, Warszawa 1995.

Grzegorczykowa R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001.

Handke K., *Ignorancka potoczność*, „Język a Kultura”, t. 5, *Potoczność w języku i kulturze*, red. J. Anusiewicz, F. Nieckula, Wrocław 1992, s 179–191.

Harris M., *Good to Eat. Riddles of Food and Culture*, New York 1985.

Hołyńska T., *Dlaczego kłamca łże jak pies?*, [w:] *Język – człowiek – kultura. Księga pamiątkowa poświęcona Marianowi Jurkowskiemu*, red. B. Czopek-Kopciuch, Piotrków Trybunalski 2000, s. 127–128.

Hordy M., *Ciało człowieka we frazeologii (na materiale języka rosyjskiego i polskiego)*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas VIII. Człowiek we frazeologii i leksyce języków słowiańskich*, red. M. Aleksiejenko, M. Hordy, Szczecin 2005, s. 114–121.

Hordy M., *Человеческое тело: окультуренная телесность во фразеологии современных русского и польского языков*, [w:] *Слово. Фраза. Текст. К 60-летию профессора М. А. Алексеенко*, Moskwa 2002, s. 115–125.

Hordy M., *Фразеологизмы с компонентом голова/głowa в языковом отображении действительности*, [w:] *IX Международный Конгресс МАПРЯЛ „Русский язык, литератира и культура на рубеже веков"*, Bratyslava 1999, s. 55–56.

Hordy M., *Фразеологизмы с компонентом рука/ręka в современных русском и польском языках*, w: *Słowo. Tekst. Czas. Materiały III Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, red. M. Aleksiejenko, Szczecin 1999, s. 232–235.

Hordy M., Aleksiejenko M., *Фразеосемантическая группа с компонентом голова/głowa в современных русском и польском языках*, [w:] *Słowotwórstwo, semantyka i składnia języków słowiańskich*, red. M. Blicharski, H. Fontański, Katowice 1999, s. 164–175.

Hordy M., *Лакунарные фразеологические единицы с компонентом голова/głowa в современных русском и польском языках*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, red. M. Aleksiejenko, Szczecin 1997, s. 213––218.

Hordy M., *Соматизм голова/głowa как средство фразеологической номинации*, „Slavica Stetinensia", 9 (1999), s. 199–210.

Hyams E., *Zwierzęta w służbie człowieka*, Warszawa 1974.

Ishida P., *A method for contrastive analysis of idioms: Japanese and English idioms of anger*, [w:] *Phraseology 2005. The many faces of Phraseology. An interdisciplinary conference*, red. C. Cosme, C. Gouverneur, F. Meunier, Louvain 2005, s. 193–198.

Ishida P., *A semantic analysis of Japanese anger idioms (with a view toward contrastive analysis)*, „Tsukuba Journal of Applied Linguistics", 11 (2004), 1–15.

Jakubowska E., *Cross-cultural dimensions of politeness in the case of Polish and English*, Katowice 1999.

Jawór A., Homo scribens i homo legens *w polskim słownictwie i frazeologii*, Katowice 2008.

Jędrzejko E., *Na frasunek dobry trunek (a uczonym z ksiąg ratunek!?). Frazeologia biesiadna w językowym obrazie świata polskiej kultury narodowej*, [w:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków*, red. nauk. W. Chlebda, Opole 2007, s. 247–265.

Jędrzejko E., *„Obrazki z dziejów polskich" – czyli jeszcze o historyczno-kulturowym aspekcie frazeologii i paremiologii*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. V, red. A. M. Lewicki, Lublin 2002, s. 61–77.

Jurkowski M., *Nazwy części ciała jako nominacje wtórne w języku rosyjskim i polskim*, [w:] *Problemy nominacji językowej*, t. II, red. M. Blicharski, Katowice 1983, s. 47–58.

Kaczyński M., *Gramatyka języka włoskiego*, Warszawa 1996.

Kania S., Tokarski J., *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*, Warszawa 1984.

Karaś A., *Językowa konceptualizacja uczuć z grupy strachu na podstawie konstrukcji werbonominalnych*, „Poradnik Językowy", 4 (2002), s. 27–35.

Kekić K., *El lenguaje figurado con zoónimos en serbio*, „Language Design", 10 (2008), s. 107–131.

Kempf Z., *Wyrazy „gorsze" dotyczące zwierząt,* „Język Polski", 2/3 (1985), s. 125–145.

Kępa-Figura D., *Kategoryzacja w komunikacji językowej na przykładzie leksemu ptak*, Lublin 2007.

Kiełtyka R., Kleparski G. A., *On the Indo-European nature of Non-Indoeuropean Animal Metaphor: the Case of Chinese Zoosemy*, „Studia Anglica Resoviensia”, 4, z. 47 (2007), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Seria Filologiczna, s. 88–99.

Kiklewicz A., *Aspekt interakcyjny wyrażeń idiomatycznych: nacechowanie Genderowie frazeologizmów w komunikacji językowej*, „Prace Językoznawcze”, X (2008), s. 79–104.

Kołodziejek E., *Człowiek i świat w języku subkultur*, Szczecin 2007.

Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003.

Korhonen J., *Konvergenz und Divergenz deutscher und finnischer Phraseologie. Zugleich ein Beitrag zur Erläuterung der Verbreitung und Entlehnung von Idiomen*, [w:] *„EUROPHRAS 90”. Akten der internationalen Tagung zur germanistischen Phraseologieforschung Aske/Schweden 12.–15. Juni 1990, Acta Universitatis Upsaliensis*, red. Ch. Palm, Uppsala 1991, s. 123–133.

Korhonen J., *Phraseme im Sprachgebrauch und in der Übersetzung/Contrastive phraseology and translation*, [w:] *Phraseologie.Phraseology. Ein internationals Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*, red. H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N. R. Norrick, t. 1, Berlin–New York 2007, s. 574–589.

Kövecses Z., *Metaphor and metonymy in cognitive linguistics*, [w:] *Cognitive Linguistics: A User-friendly Approach*, red. K. Turewicz, Szczecin 2005, s. 13–34.

Kowalikowa J., *Przysłowia jako komunikaty*, [w:] *Język w komunikacji*, t. 2, red. G. Habrajska, Łódź 2001, s. 112–117.

Koziara S., *Frazeologia biblijna w języku polskim*, Łask 2009.

Koziara S., *Frazeologizmy pochodzenia biblijnego z nazwami zwierząt w języku polskim*, [w:] „Studia Linguistica”, t. I, red. L. Bednarczuk, M. Mączyński, T. Szymański, Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis, Kraków 2002, s. 155–164.

Koziara S., *Losy frazeologizmów biblijnych z nazwami ptaków w języku polskim*, [w:] *Z problemów przekładu i stosunków międzyjęzykowych*, red. T. Żeberek, T. Borucki, t. II, Kraków 2002, s. 191–203.

Koziara S., *Polska frazelogia biblijna – stan i perspektywy opisu*, „LingVaria", 1 (2006), s. 73–80

Kramsch C., *Language and Culture*, Oxford 2000.

Krikmann A., *Proverbs on Animal Identity: Typological Memoirs*, [w:] tegoż, *Proverb Semantics. Studies in Structure, Logic, and Metaphor*, red. W. Mieder, Vermont 2009, s. 207–246.

Krzyżyk D., *O mitologizmach w polszczyźnie*, [w:] *Kultura, literatura i sztuka w edukacji językowej w świetle badań empirycznych*, red. J. Kida, Rzeszów 2007, s. 260–266.

Krzyżyk D., *Znajomość związków frazeologicznych o rodowodzie mitologicznym (na podstawie badań wśród studentów)*, [w:] *Język żyje. Rzecz o współczesnej polszczyźnie*, red. K. Ożóg, Rzeszów 2009, s. 134–141.

Krzyżanowska A., *Eufemistyczne wyrażanie śmierci w języku polskim i francuskim*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, red. A. M. Lewicki, t. I, Warszawa 1996, s. 93–98.

Krzyżanowska A., *Francuska i polska frazeologia śmierci*, Lublin 1999.

Krzyżanowska A., *Ostatnia podróż – czyli polska i francuska metaforyka śmierci*, „Etnolingwistyka", 9–10, s. 93–110.

Krzyżanowska A., *Pole semantyczne pojęcia 'smutku' w języku polskim i francuskim*, [w:] *Pojęcie, słowo, tekst*, red. nauk. R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2008, s. 61–78.

Krzyżanowska A., *Związki frazeologiczne oznaczające śmierć w języku polskim i francuskim (analiza porównawcza)*, „Poradnik Językowy", 6 (1993), s. 317–326.

Kudrewicz J., *Fraktale i chaos*, Warszawa 1993 (2007).

Kurkowska H., Skorupka S., *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 2001.

Laskowski M., *Faux amis i rzeczowniki złożone jako wyzwanie dydaktyczno-translacyjne*, [w:] „Rocznik Przekładoznawczy”, 2 (2006), s. 141–157.

Laskowski M., *Semantische und pragmatische Aspekte der deutschen und polnischen Phraseologie*, Zielona Góra 2003.

Leach E., *Anthropological aspects of language: Animal categories and verbal abuse*, [w:] *New Directions in the Study of Language*, red. E. H. Lenneberg, Cambridge, Massachusetts 1964.

Leksykon zwierząt od A do Ż, red. merytoryczna wersji polskiej E. Chudzicka i in., Warszawa 2000.

Leszczyński Z., *Szkice o tabu językowym*, Lublin 1988.

Lewicki A. M., *Historia pola frazeologicznego «upijać się/upić się» w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, 1 (1988), s. 36–37.

Lewicki A. M., *Motywacja globalna frazeologizmów: znaczenie przenośne, symboliczne i stereotypowe*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, red. tegoż, III, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1985, s. 7–23.

Lewicki A. M., *O motywacji frazeologizmów*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, red. tegoż, I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1982, s. 33–47

Lewicki A. M., *Składnia związków frazeologicznych*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Jezykoznzawczego”, XL (1983), s. 75–83.

Lewicki A. M., Pajdzińska A., *Frazeologia*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 315–333.

Linde-Usiekniewicz J., *Uwagi o pewnych niebezpieczeństwach związanych z kontrastywnym obrazem językowego obrazu świata*, [w:] *Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, cz. II, red. R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2003, s. 357–370.

Literacka symbolika zwierząt, praca zbiorowa pod red. A. Martuszewskiej, Gdańsk 1993.

Lubaś W., *Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*, Opole 2003.

Lurati O., *Per modo di dire ... Storia della lingua e antropologia nelle locuzioni italiane e europee*, Bologna 2002

Lusińska A., *Reklama a frazeologia. Teksty reklamowe jako źródło nowych frazeologizmów*, Toruń 2007.

Maćkiewicz J., *Jak dzieci postrzegają ciało, czyli o kształtowaniu się wiedzy potocznej*, [w:] tejże, *Językowy obraz ciała*, Gdańsk 2006, s. 58–76.

Maćkiewicz J., *Twarz i maska. Potoczne wyobrażenia na temat szczerości i obłudy*, [w:] tejże, *Językowy obraz ciała*, Gdańsk 2006, s. 117–126.

Maliszewski B., *Deskryptywne konotacje zwierząt*, „Poradnik Językowy", 10 (2004), s. 46–58.

Maliszewski B., *Stereotypizacja i profilowanie symbolicznych znaczeń wybranych zwierząt w językowo-potocznym obrazie świata*, „Poradnik Językowy", 8 (2003), s. 22–35.

Mała encyklopedia przekładoznawstwa, red. U. Dąbska-Prokop, Czestochowa 2000.

Mandelbrot B. B., *The Fractal Geometry of Nature*, New York 1983.

Marcjanik M., *Idiomatyczne związki w języku polskim i rosyjskim*, „Studia i materiały", XIII, Filologia Polska 4 (1984), s. 187–198.

Matsuki K., *Metaphors of anger in Japanese*, [w:] *Language and the Cognitive Construal of the World*, red. J. R. Taylor, R. E. MacLaury, Berlin 1995, s. 137–151.

Menac A., *Gemeinsame semantische Gruppen in der Phraseologie der Europäiachen Sprachen*, [w:] *Aktuelle Probleme der Phraseologie. Symposium 27.–29.9.1984 in Zürich*, red. H. Burger, R. Zett, Bern 1987, s. 269–289.

Menac A., *Hrvatska frazeologija*, Zagreb 2007.

Mieder W., *„Eulen nach Aten tragen", „To carry coals to Newcastle"*, „Proverbium", 1 (1984), s. 183–185.

Mieder W., *„Tilting At Windmills". History and Meaning of a proverbial Allusion to Cervantes'* Don Quixote, Burlington 2006.

Mikołajczuk A., *Gniew we współczesnym języku polskim. Analiza semantyczna*, Warszawa 1999.

Mikołajczuk A., *Konceptualizacja gniewu w polszczyźnie w perspektywie porównawczej*, [w:] *Anatomia gniewu. Emocje negatywne w językach i kulturach świata*, red. A. Duszak, N. Pawlak, Warszawa 2003, s. 111–123.

Mikołajczuk A., *Objawy emocji gniewu utrwalone w polskich metaforach potocznych*, „Poradnik Językowy", 7 (1994), s. 20–29.

Milewski T., *Językoznawstwo*, Warszawa 2004.

Mokienko V. M., *Phraseologisierung von Europäismen oder Europäisierung von Phraseologismen? Divergente und konvergente Prozesse in phraseologischen Systemen europäischer Sprachen*, [w:] *Europhras 95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*, red. W. Eismann, Bochum 1998, s. 539–555.

Montero Cartelle E., *El tabú, el eufemismo y las hablas jergales*, [w:] *Introducción a la lingüística española*, red. M. Alvar, Barcelona 1995, s. 547–563.

Moon R., *Fixed Expressions and Idioms In English. A Corpus-Based Approach*, Oxford 1998.

Mooney T., Brinkerhoff R. O., *Courageous Training. Bold Actions for Business Results*, San Francisco, California 2008.

Mosiołek-Kłosińska K., *Antropocentryzm leksyki zwierzęcej*, [w:] *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, red. R. Grzegorczykowa, Z. Zaron, Warszawa 1997, s. 71–77.

Mosiołek-Kłosińska K., *Motywacja związków frazeologicznych zawierających wyrazy kot i pies*, „Etnolingwistyka", 7 (1995), s. 21–31.

Mosiołek K., *Obraz kota w języku polskim (w zestawieniu z językiem francuskim)*, [w:] Polono-Slavica Varsoviensia 12. Studia Semantyczne, red. R. Grzegorczykowa, Z. Zaron, Warszawa 1993, s. 47–71.

Mosiołek-Kłosińska K., *Stereotypy konia przekazywane przez język polski i francuski*, „Język a Kultura”, t. 12, *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1998, s. 266–271.

Mosiołek K., *Stereotypy psa zawarte w języku polskim*, „Poradnik Językowy”, 4 (1992), s. 301–304.

Mosiołek-Kłosińska K., *Stereotypy samic niektórych zwierząt przekazywane przez polszczyznę i język francuski*, „Poradnik Językowy”, 3 (1994), s. 23–28.

Mrhačová E., *Česká a polská přirovnání se zooapelativem jako bázovým slovem*, [w:] *Frazeologia słowiańska. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr hab. H. A. Lilicz*, red. M. Balowski, W. Chlebda, Opole 2001, s. 363–373.

Müldner-Nieckowski P., *Frazeologia poszerzona. Studium leksykograficzne*, Warszawa 2007.

Naciscione A., *Phraseological units in discourse: towards applied linguistics*, Riga 2001.

Nagórko A., *Z problemów etnolingwistyki – jak porównywać języki i kultury?*, „Poradnik Językowy”, 4 (1994), s. 4–14.

Nesi H., *A modern bestiary: a contrastive study of the figurative meanings of animal terms*, „ELT Journal”, t. 49, nr 3 (1995), s. 272–278.

Nida E., *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*, Leiden 1964.

Niewiara A., *Kształty polskiej tożsamości*, Katowice 2009.

Nowakowska A., *Człowiek jako zwierzę. Sfrazeologizowane porównania doczasownikowe na podstawie* Słownika frazeologicznego języka polskiego, „Język a Kultura”, t. 15, *Opozycja homo – animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 97–102.

Nowakowska A., *Obraz świata zwierząt we frazeologii polskiej i francuskiej*, „Poradnik Językowy”, 9–10 (1991), s. 361–368.

Nowakowska A., *Świat roślin w polskiej frazeologii*, Wrocław 2005.

Nowakowska B., *Nowe połaczenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*, Kraków 2005.

Oleśkiewicz A., *Europa języków. Związki frazeologiczne o proweniencji biblijnej i antycznej w europejskiej wspólnocie słownikowej*, Kraków 2007.

Orłowski B., *Zwierzęta w służbie człowieka*, Warszawa 1979.

Oxford Guide to British and American Culture, red. J. Crowther, Oxford 1999.

Pajdzińska A., *Antropocentryzm frazeologii potocznej*, „Etnolingwistyka" 3 (1990), s. 59–68.

Pajdzińska A., *Frazeologia a zmiany kulturowe*, „Poradnik Językowy", 7 (1988), 480–487.

Pajdzińska A., *Przydatność koncepcji pola znaczeniowego w badaniach frazeologicznych*, „Z polskich studiów slawistycznych" VII (1988), s. 303–312.

Pajdzińska A., *Udział konotacji leksykalnej w motywacji frazeologizmów*, [w:] tejże, *Studia frazeologiczne*, Łask 2006, s. 48–60.

Pajdzińska A., *Wartościowanie we frazeologii*, „Język a kultura", t. 3, *Wartości w języku i kulturze*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław 1991, s. 15–28.

Pajdzińska A., *Wielonurtowość współczesnych badań frazeologicznych*, „Poradnik Językowy" 2 (2004), s. 27–38.

Pajdzińska A., *Związki frazeologiczne nazywające akt mowy. Semantyka i składnia.* Lublin 1998.

Palm Ch., *Phraseologie: eine Einführung*, Tübingen 1997.

Palmes L., *Językowy obraz psa (badania porównawcze na materiale języka polskiego i niemieckiego*, „Poradnik Językowy", 1 (2006), s. 42–56.

Pamies Bertrán A., Iñesta Mena E., Lozano W. C., *El perro y el color negro, o el componente valorativo en los fraseologismos*, [w:] *Léxico y fraseología*, red. J. d. Luque Durán, A. Pamies Bertrán, Granada 1998, s. 71–86.

Pamies Bertrán A., Iñesta Mena E. M., *El MIEDO en las unidades fraseológicas: enfoque interlingüistico*, „Language Design”, 3 (2000), s. 43–79.

Paszenda J., *The dog, pig and other animals in phraseological units depicting human unhappiness in English, Polish and German, in view of the anthropocentric character of language*, [w:] *Topics in Phraseology*, red. P. Kakietek, t. 1, Katowice 1998, s. 91–120.

Павловская Л. Г., *Русская фразеология в зерккале латышского языка*, Лепая 1998.

Pawley A., *Developments in the study of formulaic language since 1970: A personal view*, [w:] *Phraseology and Culture in English*, Berlin – New York 2007, s. 3–45.

Penc J., *Leksykon biznesu*, Warszawa 1997.

Perlin J., Milewska M., *Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna*, „Język a Kultura”, t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska-Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 165–173.

Peisert M., *Formy i funkcje agresji werbalnej. Próba typologii*, Wrocław 2004.

Peisert M., *Językowy i kulturowy obraz węża w języku polskim*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN”, XVII (1991), s. 259–270.

Peisert M., *Sus domesticus – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada*, „Język a Kultura”, t. 15, *Opozycja homo – animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 149–155.

Picq P., Digard J.-P., Cyrulnik B., Matignon K. L., *Najpiękniejsza historia zwierząt*, Warszawa 2002.

Pieńkos J., *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Zakamycze 2003.

Pierański P., *Fraktale. Od geometrii do sztuki*, Poznań 1992.

Pietrak-Meiser H., *Czeskie wyrażenia i zwroty frazeologiczne na tle porównawczym polskim*, Lublin 1985.

Pietrak-Meiser H., *Stały związek frazeologiczny a idiom*, „Roczniki Humanistyczne Towarzystwa Naukowego KUL” (1986), s. 151–158.

Piirainen E., *Europeanism, internationalism or something else? Proposal for a cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms in Europe and beyond*, „Hermes. Journal of Linguistics”, 35 (2005), s. 46–75.

Piirainen E., *False friends in conventional figurative units*, [w:] *Phraseologismen als Gegenstand sprach- und kulturwissenschaftlicher Forschung. Akten des Europäischen Gesellschaft für Phraseologie (Europhras) und des Westfälischen Arbeitskreises „Phraseologie/Parömiologie” (Locum 2002)*, red. C. Földes, J. Wirrer, Baltmannsweiler 2004, s. 157–167.

Piirainen E., *Phrasemes from a cultural semiotic perspective*, [w:] *Phraseologie. Phraseology. Ein internationals Handbuchzeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*, t. I, red. H. Burger, D. Dobrovol’skij, P. Kühn, N. R. Norrick, Berlin–New York 2007, s. 217

Piirainen E., *Phraseology in European framework: A cross-linguistic and cross-cultural research Project on widespread idioms*, [w:] *Phraseology. An interdisciplinary perspective*, red. S. Granger, F. Meunier, Amsterdam 2008, s. 207–228.

Pilz K. D., *Phraseologie. Versuch einer interdisziplinären Abgrenzung und Systematisierung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Gegenwartssprache*, Göppingen 1978.

Piotrowicz A., *Słownictwo i frazeologia życia towarzyskiego w polskiej leksykografii XX wieku*, Poznań 2004.

Pociask J., *„Trudny orzech do zgryzienia” – kilka uwag o tłumaczeniu stałych związków frazeologicznych*, [w:] „Rocznik Przekładoznawczy”, 2 (2006), s. 191–199.

Podsiadlo J., *Sowa i człowiek*, [w:] *Sowa w naturze i kulturze*, red. J. Sokólska, Supraśl 2000, s. 85–96.

Polacy przez siebie samych odmalowani. Szkice fizjologiczne 1833––1862, wstęp i wybór J. Rosnowska, oprac. C. Gajkowska, Kraków 1979.

Porsch P., *Phraseologismen im interkulturellen Vergleich*, [w:] *Nominationsforschung im Deutschen. Festschrift für Wolfgang Fleischer zum 75. Geburtstag*, red. I. Barz, M. Schröder, Frankfurt/M. 1997, s. 191–200.

Potent M., *„Lek i drżenie" – emocje wywołane przez skojarzenia ze starością (na podstawie wypowiedzi licealistów)*, [w:] *Rejestr emocjonalny języka*, red. nauk. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Siedlce 2009, s. 157–164.

Puzynina J., *Język wartości*, Warszawa 1992.

Puzynina J., *Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim*, „Język a Kultura", t. 14, *Uczucia w języku i tekście*, red. I. Nowakowska–Kempna, A. Dąbrowska, J. Anusiewicz, Wrocław 2000, s. 9–24.

Rak M., *Antropocentryzm gwarowej frazeologii zwierzęcej z Gór Świętokrzystkich i Podtatrza*, „Język Polski", LXXXVI, 5 (2006), s. 368–376.

Rak M., *Frazeologia gwar Podtatrza w kontekście frazeologii słowackiej (z zagadnień frazeologii słowackiej) (z zagadnień frazeologii porównawczej)*, „LingVaria", 1 (3) (2007), s. 103–113.

Rak M., *Językowo-kulturowy obraz zwierząt utrwalony w animalistycznej frazeologii gwar Gór Świętokrzyskich i Podtatrza*, Kraków 2007.

Rak M., *Językowy obraz człowieka na podstawie animalistycznej frazeologii gwar orawskich, podhalańskich i spiskich*, [w:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków*, red. nauk. W. Chlebda, Opole 2007, s. 111–117.

Rakusan J., *Language Constructs of animal and men in two cultures: Czech vs. English similes with animals in comparatum*, „Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication", 19 (2000), s. 265–279.

Rejakowa B., *Ekwiwalencja tłumaczenia związków frazeologicznych o identycznej strukturze formalnej i znaczeniowej w przekładach z języka słowackiego na język polski*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. I, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1982, s. 173–181.

Rejakowa B., *Mechanizmy językowe w przekładzie związków frazeologicznych na materiale języka słowackiego i polskiego*, Lublin 1994.

Rejakowa B., *Pojedynczy wyraz jako forma przekładu związku frazeologicznego (wartości referencjalne i stylistyczne)*, „Annales UMCS" (1988), s. 224– 230.

Rejter A., *Kognitywne i kulturowe postawy nominacji ekspresywnej w polszczyźnie – perspektywa historyczna*, „Białostockie Archiwum Językowe", 8 (2008), s. 79–93.

Rejter A., *Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*, Katowice 2006.

Ribarova S., Vidović Bolt I., *Biblijski frazemi sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i polskom jeziku*, [w:] *Semantyka prirodnogo jezika i metajezik semantike*, red. J. Granić, Zagreb–Split 2005, 643–654.

Riegler R., *Das Tier im Spiegel der Sprache. Ein Beitrag zur vergleichenden Bedeutungslehre*, Dresden und Leipzig 1907.

Rodziewicz B., *Frazemy komparatywne z komponentem zoonimicznym w języku polskim, rosyjskim i niemieckim*, Szczecin 2007.

Rosenberg M. B., *Porozumienie bez przemocy. O języku serca*, Warszawa 2003.

Sabban A., *Culture-boundness and problem of cross-cultural phraseology*, [w:] *Phraseologie. Phraseology. Ein internationals Handbuch zeitgenössischer Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*, red. H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N.R. Norrick, t. 1, Berlin–New York 2007, s. 590–605.

Sarnowski M., *Deminutivum jako znak ironii*, „Język a Kultura", t. 3, *Wartości w języku i tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław 1991, s. 41–50.

Sarnowski M., *Rzeczowniki sekundarnie wartościujące w języku rosyjskim i polskim. Grupa tematyczna „nazwy zwierząt”*, „Slavica Wratislaviensia”, LXXIV (1992), s. 91–101.

Schwarz-Friesel M., *Sprache und Emotion*, Tübingen 2007.

Serpell J., *W towarzystwie zwierząt*, Warszawa 1999.

Siekierska K., *Frazeologia związana z rzeczownikiem „głowa”. Rys historyczny*, „Prace Filologiczne”, XXVI (1976), s. 181–199.

Skawiński J., *Nazwy zwierząt jako inwektywy w języku polskim i niemieckim*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład*, t. III, I. Łuczków, J. Sokołowski, Wrocław 2002, s. 253–259.

Skawiński J., *Zwierzęta w kulturze i języku – na materiale polskim i niemieckim,* niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Jana Franciszka Miodka, Uniwersytet Wrocławski 1999.

Skorupka S., *Idiomatyzmy frazeologiczne we współczesnym słownictwie polskim*, „Poradnik Językowy”, 3 (1972), s. 121–132.

Skorupka S., *Wieloznaczność związków frazeologicznych*, „Poradnik Językowy”, 5 (1976), s. 217–223.

Skorupka S., *Z zagadnień frazeologii porównawczej*, „Prace Filologiczne”, XVIII (1965), s. 119–130.

Skorupka S., *Zwroty i wyrażenia przenośne w języku potocznym*, [w:] *Wykłady i przemówienia*, 8, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1964, s. 5–22.

Skuza-Białousz S., *Status metafory potocznej w przekładzie z języka włoskiego*, [w:] *Język trzeciego tysiąclecia III*, t. I, *Konteksty przekładowe*, red. M. Piotrowska, Język a komunikacja 8, Kraków 2005, s. 261–264.

Smolensky M., Lamberg L., *The Body Clock Guide to Better Health. How to Use Your Body’s Natural Clock to Fight Illness and Achieve Maximum Health*, New York 2000.

Smiltena M., *Farbbeziechnungen in der lettischen und deutschen Phraseologie*, [w:] *Užsienio kalbos mokymo/mokymosi paradigmoje. Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages*, red. J. Korsakas, Šiaulių 2002, s. 97–102.

Sobiech R., *Zur deutsch-polnischen Phraseologie im Bereich der Farbbezeichnungen*, „Studia Germanica Posnaniensia", IX (1980), s. 159–166.

Sosnowska N., *Postawa wartościująca w onomastyce na przykładzie przezwisk motywowanych nazwami zwierząt*, [w:] *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, cz. II, Lublin 1999, s. 133–139.

Sosiński M., *Fraseología comparada del polaco y del español*, Warszawa 2009.

Spagińska-Pruszak A., *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej*, Gdańsk 2003.

Spagińska-Pruszak A., *Język emocji. Studium leksykalno-semantyczne rzeczownika w języku polskim, rosyjskim, i serbsko-chorwackim*, Łask 2005.

Spagińska-Pruszak A., *Komponent animalistyczny we frazeologizmach języka polskiego, rosyjskiego i chorwackiego (aspekt translatoryczny)*, [w:] *Słowo. Tekst. Czas. Materiały V Międzynarodowej Konferencji Naukowej*, red. M. Aleksiejenko, Szczecin 2001, s. 119–123.

Spagińska-Pruszak A., *„Zwierzyniec" głupoty i mądrości ludzkiej w języku polskim, rosyjskim i chorwackim*, [w:] *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza*, red. A. Pstyga, K. Szcześniak, Gdańsk 2003, s. 174–180.

Stefancich G., *Tracce di animali nell' italiano. Tra lingua e cultura*, Roma 2000.

Straś E., *Kategoria intensywności we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego*, Katowice 2008.

Sułkowska M., *Międzyjęzykowa ekwiwalencja frazeologizmów na przykładzie związków somatycznych w języku polskim, francuskim i włoskim*, „Poradnik Językowy", 6 (2006), s. 6–16.

Sułkowska M., *Séquences figées. Étude lexicographique et contrastive. Question d'équivalence*, Katowice 2003.

Sułkowska M., *Traitement contrastif des séquences figées (SF) et problème de leur equivalence interlinguale*, „Neophilologica", 16 (2004), s. 189–200.

Szczęk J., *Die phraseologische Motiviertheit und ihr Einfluss auf den Phraseologisierungsprozess im Deutschen*, niepublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Iwony Bartoszewicz, Uniwersytet Wrocławski 2004.

Szczęk J., *Eine harte Nuss zu knacken – Zum Problem der deutsch-polnischen Translation von Phraseologismen (am Beispiel von Phrasemen mit Farbbezeichnungen)*, [w:] *Linguistische und didaktische Probleme der Translatorik. Polnisch-deutsche Nachwuchskonferenz zur germanistischen Linguistik Słubice Oktober 2001*, red. Ch. Schatte, Poznań 2002, s. 179–192.

Szczęk J., *Phraseologie der Farben. Eine kontrastive Analyse Deutsch-Polnisch*, „Klagenfurtem Beiträge zur Sprachwissenschaft", Jg. 26–27 (2000–2001), s. 151–167.

Szczęk J., *Tierbezeichnungen in den Phraseologismen des Deutschen und des Polnischen. Versuch eines Vergleichs*, [w:] *Königgrätzer Linguistik und Literaturtage*, red. J. Korčáková, J. Beyer, Hradec Kárlové 2003, s. 313–329.

Szerszunowicz J., *Animals in English and Italian Phraseology*, [w:] *Užsienio kalbos mokymo/mokymosi paradigmoje. Teaching/Learning Paradigm of Foreign Languages*, red. J. Korsakas, Šiaulių 2002, s. 109–112.

Szerszunowicz J., *Evaluation in Culture-Bound Proverbs and Proverbial Expressions as a Translation Problem*, [w:] *3° Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios – ACTAS. 2nd Interdisciplinary Colloquium on Proverbs – PROCEEDINGS*, red. R. J. B. Soares, O. Lauhakangas, Tavira 2010, s. 222–234.

Szerszunowicz J., *Frazeoinwektywy fauniczne nazywające głupotę w ujęciu konfrontatywnym (na materiale współczesnego języka polskiego w porównaniu z angielskim i włoskim)*, [w:] *Slavenska frazeologia i pragmatyka*, red. Ž. Fink Arsovski, A. Hrnjak, Zagreb 2007, s. 203–208.

Szerszunowicz J., *Frazeologizmy zoonimiczne w języku polskim w porównaniu z angielskim i włoskim*, niepublikowana praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Mariana Jurkowskiego, Uniwersytet w Białymstoku 2004.

Szerszunowicz J., *Funkcje pragmatyczne faunizmów w mowie potocznej*, [w:] *Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych*, red. K. Wojtczuk, A. Wierzbicka, Siedlce 2004, s. 243–248

Szerszunowicz J., *Homo i animal w komunikacji międzyludzkiej – metafory fauniczne w ujęciu konfrontatywnym*, „Ełckie Studia Teologiczne", t. V (2004), s. 63–71

Szerszunowicz J., *Jednowyrazowe ekwiwalenty obcojęzycznych związków frazeologicznych (na materiale wybranych języków europejskich)*, „Białostockie Archiwum Językowe", 8 (2008), s. 175––192.

Szerszunowicz J., *Językowo-kulturowy obraz lisa w ujęciu komparatywnym (polski-angielski-włoski)*, [w:] *Język, kultura, nauczanie i wychowanie*, red. J. Kida, Rzeszów 2004, s. 239–245.

Szerszunowicz J., *Językowo-kulturowy obraz sowy w ujęciu komparatywnym* [w:] „Białostockie Archiwum Językowe", 3 (2003), s. 215–225.

Szerszunowicz J., *Językowy obraz ryb we frazeologii polskiej i włoskiej (ujęcie komparatywne)*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład*, t. 5, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2005, s. 361–369.

Szerszunowicz J., *Kongruencja obrazowania związków frazeologicznych a ich międzyjęzykowa ekwiwalencja*, „Prace Językoznawcze", XII (2010), s. 207–223.

Szerszunowicz J., *Kulturowy aspekt przekładu porównań frazeologicznych*, [w:] *Edukacja humanistyczna, aksjologiczna i estetyczna w świetle programów i potrzeb oświatowych*, red. J. Kida, Rzeszów 2003, s. 227–232.

Szerszunowicz J., *O przekładzie idiomatycznych wyrażeń i zwrotów porównawczych (na materiale konstrukcji zoomorficznych*, „Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałto-wschodniosłowiańskich, t. V, red. nauk. J. F. Nosowicz, Białystok 2000, s. 206–208.

Szerszunowicz J., *On the Translation on Culture-Bound Phraseological Units*, [w:] *Phraseology, Corpus Linguistics and Lexicography. Papers from Phraseology 2009 in Japan*, red. K. Yagi, T. Kanzaki, Nishinomiya 2009, s. 215–234.

Szerszunowicz J., *Pseudo-equivalents in English, Italian and Polish Faunal Phraseology*, [w:] *Proceedings XII EURALEX International Congress. Congresso Internazionale Di Lessicografia. Atti*, red. E. Corino, C. Marello, C. Onesti, Alessandria 2006, s. 1055–1060.

Szerszunowicz J., *Quasi-ekwiwalenty związków frazeologicznych w teorii, frazeografii i translatoryce*, „Białostockie Archiwum Językowe", 9 (2009), s. 323–346.

Szerszunowicz J., *Some Remarks on Faunal Affectonyms in Polish*, [w:] *Kultūra – ugdymas – visuomenė. Culture – Education – Society*, red. S. Statkevičienė, Kaunas 2005, s. 303–306.

Szerszunowicz J., *Stałe połączenia wyrazowe oznaczające proces umierania w języku polskim i włoskim*, „Białostockie Archiwum Językowe", 5 (2005), s. 103–118.

Szerszunowicz J., *Stylistyczna polisemia frazeologizmów w ujęciu konfrontatywnym*, [w:] *Styl a semantyka*, red. I. Szczepankowska, Białystok 2008, s. 369–377.

Szerszunowicz J., *The Phraseological Potential of the Lexeme BEAR in a Contrastive Perspective*, [w:] *Иностранные языки и литература в современном международном образовательном пространстве. Сборник научных трудов*, red. Л. И. Корнеева, Т. В. Купрна, Д. С. Левит, Екатеринбург, s. 91–98.

Szerszunowicz J., *Z badań nad zooinwektywami w ujęciu kontrastywnym (na materiale języka polskiego i włoskiego)*, [w:] *Wokół językowej funkcji emocjonalnej. Fakty dawne i współczesne*, red. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Siedlce 2006, s. 279–290.

Szpila G., *Krótko o przysłowiu*, Kraków 2003.

Szpila G., *Opis konotacyjny leksemów w analizie kontrastywnej frazeologizmów*, „Poradnik Językowy", 3 (2001), s. 31–42.

Szwecow-Szewczyk M., *Tabu i eufemizmy językowe dawniej i dziś*, „Poradnik Językowy", 6 (1974), s. 285–293.

Tambor A., *Związki frazeologiczne oznaczające śmierć (na materiale francuskim)*, „Poradnik Językowy", 1 (1987), s. 40–46.

Tambor J., *Słownictwo i frazeologia odbiciem tendencji cywilizacji technicznej*, „Język a Kultura", t. 2, *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. J. Puzynina, J. Bartmiński, Wrocław 1991, s. 65–70.

Teliya V., Bragina N., Oparina E., Sandomirskaya I., *Phraseology as a Language of Culture: Its Role in the Representation of a Cultural Mentality*, [w:] *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*, red. A. P. Cowie, Oxford 2001, s. 55–75.

Termińska K., *Przekraczanie opozycji zwierzę – człowiek w cywilizacjach Morza Śródziemnego*, „Język a Kultura", t. 15, *Opozycja homo – animal w języku i kulturze*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2003, s. 17–25.

Tokarski R., *Struktura pola znaczeniowego*, Warszawa 1984.

Tokarski R., *Językowy obraz świata w metaforach potocznych*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin 1999, s. 65–81.

Tokarski R., *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 343–370.

Tokarski R., *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin 2004.

Tomaszewska-Bolałek M., *Zwierzęta zodiaku w kulturze Japonii*, Warszawa 2007.

Tomczak K., *Frazeologizmy nazywające strach w języku polskim*, „Poradnik Językowy", 9 (1994), s. 26–33.

Treder J., *Nazwy biblijne w polskiej frazeologii*, Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UG. Prace Językoznawcze 11 (1985), s. 87–96.

Treder J., *Nazwy ptaków we frazeologii polskiej*, [w:] *Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremiologii polskiej*, Gdańsk 2005, 189–247.

Tyrpa A., *Frazeologia somatyczna. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała w gwarach polskich*, Łask 2005.

Vidović-Bolt I., *Frazeologizmy zoonimiczne odnoszące się do człowieka w języku chorwackim i polskim*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja i przekład*, t. 6, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2008, s. 483–492.

Vidović-Bolt I., *Metaforika zoonima u hrvatskoj frazeologiji*, [w:] *Kulturni bestijarij*, red. S. Marjanić, A. Zaradija Kiš, Zagreb 2007, s. 403–424.

Vidović-Bolt I., *Prinos proučavanju biblijskih frazema u poljskom i hrvatskom jeziku (ekvivalencija zoonimskih biblijskih frazema)*, [w:] *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis konfrontacja, przekład*, t. 5, red. M. Sarnowski, W. Wysoczański, Wrocław 2005, s. 385–394.

Vietri S., *La sintasi delle frasi idiomatiche*, „Studi italiani di linguistica, teoretica e applicata", 19 (1990), s. 133–146.

Vietri S., *Lessico e sintassi idiomatiche. Una tipologia tassonomica dell'italiano*, Napoli 1990.

Vietri S., *On the study of idiomatic expression*, [w:] *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso. Teorie e applicazioni descrittive. Atti del XVII congresso internazionale di studi, Urbino, 11–13 settembre, 1983*, Roma 1985, s. 379–392

Wawrzyniak Z., *Praktyczne aspekty translacji literackiej na przykładzie języków angielskiego i niemieckiego*, Warszawa 1991.

Widłak S., *Tabu i eufemizm w językach nowożytnych*, „Biuletyn PTJ", XXII (1963), s. 89–102.

Widłak S., *Zagadnienie tabu i eufemizmu w językach romańskich*, „Kwartalnik Neofilologiczny" (1965), s. 73–76.

Widłak S., *Zjawisko tabu językowego*, „Lud", 52 (1968), s. 7–23.

Wierzbicka A., *A culturally salient Polish emotion: przykro ['pshickro']*, „International Journal of Group Tensions", t. 30, 1 (2001), s. 3–27.

Wierzbicka A., *Nazwy zwierząt*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin 1993, s. 251–267.

Wierzbicka A., *Rozważania o częściach ciała*, [w:] *Słownik i semantyka. Definicje semantyczne*, red. E. Janus, Wrocław 1975, s. 91–103.

Wray A., *Identifying formulaic language: Persistent challenges and new opportunities*, [w:] *Formulaic Language*, t. I, *Distribution and historical change*, red. R. Corrigan, E. A. Moravcsik, H. Ouali, K. M. Wheatley, Amsterdam / Philadelphia 2009, s. 27–51.

Wróblewski P., *Językowy obraz ludzkich zachowań w świetle metaforycznych użyć czasowników zwierzęcych i odzwierzęcych*, „Prace Filologiczne", XIV (2000), s. 559–680.

Wróblewski P., *Struktura, typologia i frekwencja polskich metafor*, Białystok 1998.

Wróblewski P., *Stylistyczna funkcja określeń barw w prozie Brunona Schulza*, „Przegląd Humanistyczny", 7–8 (1978), s. 57–73.

Wysoczański W., *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych na materiale wybranych języków*, Wrocław 2005.

Zakrzewski P., *W sprawie definicji idiomu*, „Folia Linguistica", 42 (2002), s. 19–23.

Zalewski R., *Tłumacz wobec frazeologicznych porównań kolorystycznych*, [w:] „Między Oryginałem a Przekładem”, red. U. Kropiwiec, U. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa, t. VIII, *Stereotyp a przekład*, Kraków 2003, s. 331–342.

Zaręba L., *„Entre chien et loup” ou quelques réflexions sur competence d'un traducteur*, [w:] *Przekład literacki a przekład użytkowy. Teoria i praktyka. Materiały III Międzynarodowej Konferencji Traduktologicznej, Częstochowa 3 czerwca 1998 r.*, red. U. Dąbska-Prokop, Czestochowa 1999, s. 91–103.

Zaręba L., *„La puce à l'oreille”: o frazeologizmach z nazwami owadów słów kilka. Studium porównawcze polsko-francuskie i francusko-polskie*, „Poradnik Językowy”, 10 (2004), s. 13–20.

Zaręba L., *Nazwy zwierząt w idiomatyce polskiej i francuskiej. Studium porównawcze*, [w:] tegoż, *Szkice z frazeologii porównawczej francusko-polskiej i polsko-francuskiej. Esquisses de phraséologie comparative franco-polonaise et polono-française*, Kraków 2004, s. 11–49.

Zaręba L., *Pole frazeologiczne pojęcia „pieniądz” w ujęciu konfrontatywnym polsko-francuskim*, [w:] *Problemy frazeologii europejskiej*, t. VII, red. A. M. Lewicki, Lublin 2005, s. 51–68.

Zaręba L., *Polskie i francuskie frazeologizmy w ujęciu leksykograficznym*, Kraków 1988.

Zaucha J., *O motywacji rzeczownikowych składników porównań standardowych*, [w:] *Pojęcie – słowo – tekst*, red. R. Grzegorczykowa, K. Waszakowa, Warszawa 2008, s. 241–253.

Zawisławska M., *Czasowniki oznaczające percepcję wzrokową we współczesnej polszczyźnie. Ujęcie kognitywne*, Warszawa 2004.

Ziomek J., *O przekładaniu przysłów*, [w:] *Poetyka i stylistyka słowiańska*, zredagowała i uwagami wstępnymi opatrzyła S. Skwarczyńska, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 103–109.

Wykaz cytowanych słowników

Agriesti A., *Detti sui gatti. Manuale di saggezza felina*, Milano 1993.

Anioł-Kwiatkowska J., *Wielojęzyczny słownik florystyczny*, Wrocław 2003.

Anusiewicz J., Skawiński J., *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa–Wrocław 2000.

Ambrogio R., Casalegno G., *Scrostati gaggio! Dizionario storico dei linguaggi giovanili*, Torino 2004.

Bannock G., Manser W., *Angielsko-polski słownik tematyczny. Finanse*, Warszawa 2001.

Bańko, M., *Słownik porównań*, Warszawa 2004.

Bańko M., Zygmunt A., *Czułe słówka. Słownik afektonimów*, Warszawa 2010.

Bertram A., *NTC's Dictionary of Folksy, Regional, and Rural Sayings. A Practical Guide to Down-Home Expressions and the Ways They are Used*, Lincolnwood 1996.

Brewer's Dictionary of Modern Phrase and Fable, compiled by A. Room, London 2003.

Brewer's Dictionary of Phrase and Fable, compiled by A. Room, London 2002.

Cambridge Idioms Dictionary, red. E. Walter, Cambridge 2007.

Capire l'antifona. Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore, red. G. Turrini, C. Alberti, M. L. Santullo, G. Zanchi, Bologna 1995.

Chlebda W., Gołubiewa A., Wawrzyńczyk J., Wielg T., *Idiomy polsko-rosyjskie. Польско-русские идиомы*, Warszawa 2003.

Cieśla H., Jamrozik E., Kłos R., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. I, Warszawa 2001.

Cieśla H., Jamrozik E., Sikora Penazzi J., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. II, Warszawa 2002.

Cieśla H., Jamrozik E., Łopieńska I., Sikora Penazzi J., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. III, Warszawa 2006.

Sikora Penazzi J., Cieśla H., Jamrozik E., Łopieńska I., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. IV, Warszawa 2010.

Collin P. H., Michalak T., *Słownik polityki z terminami Unii Europejskiej*, Warszawa 2000.

Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych, red. T. Z. Orłoś, Kraków 2003.

De Mauro T., *Il dizionario della lingua italiana*, Milano 2000.

Devoto G., Oli G. C., *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze 2000.

Durán J. de D. Luque, Pamies Bertrán A., *Diccionario del Insulto*, Barcelona 2000.

Гатиатуллина З. З, Мендельсон В. А., *Англо-русский словарь библейских фразеологизмов*, Казань 2002.

Gluski J., *A Comparative Book of English, French, German, Italian, Spanish and Russian Proverbs with Latin Appendix*, Amsterdam 1971.

Gobetti D., *Dictionary of Italian Slang and Colloquial Expressions*, New York 1999.

Godyń, *Od Adama i Ewy zaczynać. Mały słownik biblizmów języka polskiego*, Warszawa–Kraków 2006.

Gulland D. M., Hinds-Howell D. G., *The Penguin Dictionary of English Idioms*, London 1994.

Hoszowska B., *Business colloquialese. Język potoczny biznesu*, Warszawa 1996.

Inny słownik języka polskiego, red. M. Bańko, t. I–II, Warszawa 2000.

Jaworska T., *Słownik frazeologiczny angielsko-polski i polsko-angielski*, Warszawa 2002.

Kakietek P., *Polsko-angielski słownik frazeologiczny. Polish-English Phraseological Dictionary*, Warszawa 1993.

Kamińska-Szmaj I., *Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000*, Wrocław 2007.

Karpaczewa M., Symeonowa Ch., Tokarz E., *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-bułgarskich*, Katowice 1994.

Kim J. Ch., *Proverbs, East and West. An Anthology of Chinese, Korean, Japanese Sayings with European Equivalents*, Seul 1993.

Kita M., Polański E., *Człowiek w krainie słów. Słownik tematyczny języka polskiego*, Warszawa 2002.

Kita M., Polański E., *Słownik tematyczny języka polskiego*, Łódź 2002.

Kochan B., Zaręba L., *Idiomy polsko-francuskie. Expressions idiomatiques polono-françaises*, Warszawa 1999.

Konieczna J., *Słowniczek tematyczny angielsko-polski. Prawie wszystko o zwierzetach, jarzynach i kolorach*, Warszawa 1998.

Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003.

Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1990.

Kozielewski J., *Słownik wyrazów o podobnym brzmieniu a odmiennym znaczeniu w języku polskim i rosyjskim*, Warszawa 1959.

Kozierkiewicz R., *Słownik terminologii finansowej angielsko-polski*, Bydgoszcz–Warszawa 2003.

Krzyżanowski J., *Mądrej głowie dość dwie słowie. Trzy centurie przysłów polskich*, Warszawa 1958.

Kuusi M., *Proverbia Septentrionalia. 900 Balto-Finnic proverb types with Russian, Baltic, German and Scandinavian parallels*, Helsinki 1985.

Lapucci C., *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano 1990.

Lapucci C., *L'arca di Noè. Bestiario popolare*, Milano 1995.

Lebda R., *Nowy słownik frazeologiczny*, Kraków 2005.

Lipczuk R., *Mały słownik tautonimów niemiecko-polskich. Wyrazy o podobnej formie, lecz różnych znaczeniach*, Warszawa 1990.

Macmillan English Dictionary, red. M. Rundell, Oxford 2002.

Małdżyjewa W., Wójtowiczowa J., *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne. Полски и български фразеолгизми*, Warszawa 1994.

Markiewicz H., Romanowski A., *Skrzydlate słowa. Wielki słownik cytatów polskich i obcych*, Kraków 2007.

Mazanek A., Wójtowicz J., *Idiomy polsko-włoskie. Fraseologia idiomatica polacco-italiana*, Warszawa 1986.

Meisels W., *Podręczny słownik włosko-polski. Dizionario pratico italiano-polacco*, t. I–II, Warszawa 1996.

Mosiołek-Kłosińska K., Ciesielska A., *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2001.

Mrhačová E., Ponczová R., *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice. Česko-polský a polsko-český slovník*, Ostrava 2003.

Orłoś T. Z., *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych*, Kraków 2003.

Oxford Guide to British and American Culture, red. J. Crowther, Oxford 1999.

Paczolay G., *European, Far-Eastern and some Asian Proverbs. A Comparison of European, Chinese, Korean, Japansese, Vietnamese and Other Asian Proverbs*, Veszprém 1994.

Paczolay G., *European Proverbs in 55 Languages with Equivalents in Arabic, Persian, Sanskrit, Chinese and Japanese*, Veszprém 1997.

Pająk Cz., *Słownik przysłów angielskich. Dictionary of English Proverbs*, Poznań 1998.

Rudolf K. F., *Słownik angielsko-polski polsko-angielski wyrazów zdradliwych*, Kraków 2003.

Quartu B. M., *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano 2000.

Ruiz J. P., Leniec-Lincow D., *Idiomy polsko-hiszpańskie. Expresiones fraseológicas polaco-español*, Warszawa 2003.

Słownik frazeologiczny, red. nauk. oraz oprac. wstępu i układu tematycznego haseł A. Nowakowska, Wrocław 2003.

Spychalska M., Hołota M., *Słownik sloganów reklamowych*, Warszawa 2009.

Stomma L., *Słownik polskich wyzwisk, inwektyw i określeń pejoratywnych*, Warszawa 2000.

Sułkowska M., *Od stóp do głów, czyli o częściach ciała i jego atrybutach. Polsko-francusko-hiszpańsko-włoski słownik wyrażeń*, Zielona Góra 2005.

Szałek M., *Mały słownik angielsko-polskich homonimów. A Small Dictionary of English-Polish Homonyms*, Poznań 2002.

Szpila G., *An English-Polish Dictionary of False Friends*, Kraków 2003.

The Concise Dictionary of English Etymology, red. T. F. Hoad, Oxford–New York 1993.

Tokarz E., *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-chorwackich*, Katowice 1998.

Uniwersalny słownik języka polskiego, red. S. Dubisz, t. I–IV, Warszawa 2003.

Wazzup? Słownik slangu i potocznej angielszczyzny, oprac. przez zespół redakcyjny Lingea Sp. z o.o., Kraków 2009.

Wolfram-Romanowska D., Kaszubski P., Parker M., *Idiomy polsko--angielskie. Polish-English Idioms*, Warszawa 1999.

Wójtowicz J., Wójcicki M., *Polnische und deutsche Redewendungen*, Warszawa 1997.

Wyżyński T., *Podręczny słownik idiomów angielskich. The Compact Dictionary of idiomatic English*, Warszawa 2000.

Zimny R., Nowak P., *Słownik polszczyzny politycznej po roku 1989*, Warszawa 2009

TEKSTY LITERACKIE I PRASOWE

S. Barańczak, *Bóg, trąba i ojczyzna. Słoń a sprawa polska oczami poetów od Reja do Rymkiewicza*, Kraków 1995.

Grypa uderzyła w biznes, „Rzeczpospolita", 28 kwietnia 2009, nr 99 (8304).

Podlaskie firmy jak gazele, „Gazeta Wyborcza" Białystok, 15 grudnia 2009, 293. 6206, s. 4.

Sprawdź, jaką jesteś matką, „Przyjaciółka", 2002, s. 28–29.

W. Szpilman, *Pianista*, wstęp i opracowanie A. Szpilman, fragmenty pamiętnika W. Hosenfeld, posłowie W. Biermann, Kraków 2002.

The Portable Curmudgeon, compiled and edited by Jon Winokur, New York 1992. (PC)

STRONY INTERNETOWE

Hiena Roku. http://pl.wikipedia.org/wiki/Hiena_Roku. Dostęp: 2.09.2009.

The three tpes of negotiators: foxes, bloodhounds and donkeys. http://blog.millsonline.com/2009/08/13/the-three-types-of-negotiators-foxes-bloodhounds-and-donkeys. Dostęp: 13.08.2009.

www.dagree.net/aussieslang/slang_faunal.html. Dostęp: 12.04.2008.

www.miejski.pl. Dostęp: 1.07.2008.

Nicklaus, Martina. *Frase fatta, locuzione, espressione idiomatica: Che cos'è un unità fraseologica?* www.fil-fak.uni-duesseldorf.de/rom4/nicklaus_abstract.doc. Dostęp: 10.03.2010.

Piirainen, Elisabeth. *Widespread Idioms in Europe and Beyond. A Cross-linguistic and Cross-cultural Research Project.* www.piirainen.homepage.t-online.de. Dostęp: 12.01.2010.

Espressioni idiomatiche con i nomi di animali. www.italica.rai.it/principali/lingua/lexis/animali_esp.htm. Dostęp: 10.03.2008.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW OPRACOWAŃ SŁOWNIKOWYCH

AJ – Kamińska-Szmaj I., *Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000*, Wrocław 2007.

BC – Hoszowska B., *Business colloquialese. Język potoczny biznesu*, Warszawa 1996.

BDMPF – *Brewer's Dictionary of Modern Phrase and Fable*, compiled by A. Room, London 2003.

BM – Bannock G., Manser W., *Angielsko-polski słownik tematyczny. Finanse*, Warszawa 2001.

BZ – Bańko M., Zygmunt A., *Czułe słówka. Słownik afektonimów*, Warszawa 2010.

CA – *Capire l'antifona. Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore*, a cura di G. Turrini, C. Alberti, M. L. Santullo, G. Zanchi, Bologna 1995.

CM – Collin P. H., Michalak T., *Słownik polityki z terminami Unii Europejskiej*, Warszawa 2000.

CZKS – Kita M., Polański E., *Człowiek w krainie słów. Słownik tematyczny języka polskiego*, Warszawa 2002.

DeM – De Mauro T., *Il dizionario della lingua italiana*, Milano 2000.

DO – Devoto G., Oli G. C., *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze 2000.

EI – R. Feare, *Everyday Idioms*, New York 1997.

G – Gobetti D., *Dictionary of Italian Slang and Colloquial Expressions*, New York 1999.

ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. I–II, Warszawa 2000.

K – Konieczna J., *Słowniczek tematyczny angielsko-polski. Prawie wszystko o zwierzetach, jarzynach i kolorach*, Warszawa 1998.

L – Lapucci C., *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano 1990.

LIA – Gulland D. M., *Langenscheidt 1 000 idiomów angielskich*, przekład i adaptacja Krzysztof Hejwowski, Warszawa 2002.

M – *Macmillan English Dictionary*, red. M. Rundell, Oxford 2002.

M-KC – Mosiołek-Kłosińska K., Ciesielska A., *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2001.

MR – Markiewicz H., Romanowski A., *Skrzydlate słowa. Wielki słownik cytatów polskich i obcych*, Kraków 2007.

NSF – Lebda R., *Nowy słownik frazeologiczny*, Kraków 2005.

ODEI – A. P. Cowie, R. Mackin, I. R. Mc Caig, *Oxford Dictionary of English Idioms*, Oxford 1994.

OGBAC – *Oxford Guide to British and American Culture*, red. J. Crowther, Oxford 1999.

ODI – *Oxford Dictionary of Idioms*, red. J. Siefrig, Oxford 2005.

P – Pittàno G., *Frase fatta capo ha. Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni*, Bologna 1992.

PDEI – Gulland D. M., Hinds-Howell D., *The Penguin Dictionary of English Idioms*, London 2002.

PSF – Głowińska K., *Popularny słownik frazeologiczny*, Warszawa 2000.

PSIA – Wyżyński T., *Podręczny słownik idiomów angielskich. The Compact Dictionary of idiomatic English*, Warszawa 2000.

PSWP – Meisels W., *Podręczny słownik włosko-polski. Dizionario pratico italiano-polacco*, t. I–II, Warszawa 1996.

SF – *Słownik frazeologiczny*, red. nauk. oraz oprac. wstępu i układu tematycznego haseł A. Nowakowska, Wrocław 2003.

SFJP – Podlawska D., Świątek-Brzezińska M., *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Bielsko-Biała 2006.

SFWP – Bąba S., Liberek J., *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2002.

SG – Ambrogio R., Casalegno G., *Scrostati gaggio! Dizionario storico dei linguaggi giovanili*, Torino 2004.

SP – Bańko M., *Słownik porównań*, Warszawa 2004.

SPA – Pająk Cz., *Słownik przysłów angielskich. Dictionary of English Proverbs*, Poznań 1998.

SPP – Anusiewicz J., Skawiński J., *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa–Wrocław 2000.

SPW – Stomma L., *Słownik polskich wyzwisk, inwektyw i określeń pejoratywnych*, Warszawa 2000.

STF – Kozierkiewicz R., *Słownik terminologii finansowej angielsko-polski*, Bydgoszcz–Warszawa 2003.

STJP – Kita M., Polański E., *Słownik tematyczny języka polskiego*, Łódź 2002.

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. I–IV, Warszawa 2003.

W – *Wazzup? Słownik slangu i potocznej angielszczyzny*, słownik opracowany przez zespół redakcyjny Lingea Sp. z o.o., Kraków 2009.

WSF – *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, oprac. A. Kłosińska, E. Sobol, A. Stankiewicz, Warszawa 2005.

WSFJP – Müldner-Nieckowski P., *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2003.

WSWPI – Cieśla H., Jamrozik E., Kłos R., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. I, Warszawa 2001.

WSWPII – Cieśla H., Jamrozik E., Sikora Penazzi J., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. II, Warszawa 2002.

WSWPIII– Cieśla H., Jamrozik E., Łopieńska I., Sikora Penazzi J., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. III, Warszawa 2006.
WSWPIV– Sikora Penazzi J., Cieśla H., Jamrozik E., Łopieńska I., *Wielki słownik włosko-polski. Grande dizionario italiano-polacco*, t. IV, Warszawa 2010.
ZN – Zimny R., Nowak P., *Słownik polszczyzny politycznej po roku 1989*, Warszawa 2009.

Wykaz skrótów

amer.	–	amerykański
ang.	–	angielski
bryt.	–	brytyjski
czes.	–	czeski
duń.	–	duński
fr.	–	francuski
gr.	–	grecki
hiszp.	–	hiszpański
łac.	–	łaciński
niem.	–	niemiecki
pol.	–	polski
ros.	–	rosyjski
szw.	–	szwedzki
wł.	–	włoski

Wykaz znaczeń tworzących pola wchodzące w skład superpola człowiek, wyrażanych przez polskie, angielskie i włoskie jednostki fauniczne

Poniższe zestawienie przedstawia wykaz znaczeń z poszczególnych pól wraz z podaną w nawiasach informacją, w których językach są one realizowane w postaci jednostek faunicznych, tj. wyrazów lub frazeologizmów.

WYGLĄD

OGÓLNE CECHY WYGLĄDU

bardzo chudy (pol., ang. wł.)
bardzo duży i ciężki (pol., ang.)
bardzo gruby (pol., ang., wł.)
bardzo wysmukły (wł.)
bardzo wysoki (wł.)
być bardzo chudym (pol., ang., wł.)
być chudym i mieć długie, szczupłe nogi (wł.)
być dużą i ciężką kobietą (pol., ang., wł.)
być dużym i ciężkim człowiekiem (pol., ang., wł.)
być dużym i masywnym człowiekiem (pol., ang., wł.)
być dużym i silnym mężczyzną (pol., ang. wł.)
być mocno wciętą w talii (pol., ang., wł.)
być niskim i korpulentnym (wł.)
być niskim, korpulentnym i niezgrabnym (wł.)
być pulchnym (ang., wł.)
być szczupłą osobą, której oczy wydają się nieproporcjonalnie duże w stosunku do twarzy (wł.)

człowiek niski, brzydki, słaby (pol.)
drobna i niska osoba (pol., ang., wł.)
drobna, chuda osoba, mająca drobną twarz (pol.)
duży człowiek, który wydaje się głupi lub gwałtowny (ang.)
ktoś bardzo przytył (pol.)
mieć bardzo szeroką talię (pol., ang.)
pulchność wieku dziecięcego / fałdy tłuszczu u dzieci, zanikające w późniejszym okresie (ang.)

CZĘŚCI CIAŁA

TWARZ
o małpich rysach (pol., ang., wł.)
o złośliwym wyrazie (pol., ang., wł.)
pociągła, z silnie zarysowaną szczęką (pol., ang., wł.)
pozbawiona wyrazu (pol., ang., wł.)
wąska, drobna (pol., ang., wł.)
wyrazista, o ostrych rysach (pol., ang., wł.)

GŁOWA
wyjątkowo duża (pol.)

WARGI
niezrośnięte (górne) (pol., ang., wł.)

ZĘBY
duże (pol., ang., wł.)
mleczne (ang.)

SZCZĘKA
duża, silnie zarysowana (pol.)

OCZY
bardzo jasne, wypukłe, okrągłe, bez wyrazu (pol., wł.)
bardzo wypukłe, duże, bez wyrazu (pol., wł.)
czerwone (pol.)
duże, brązowe, łagodne, płochliwe (pol., ang., wł.)
duże, okrągłe, zazwyczaj wytrzeszczone, bez wyrazu, nieruchome (wł.)
duże [o łagodnym, bezmyślnym wyrazie] (pol., ang., wł.)
inteligentne / przewidujące (wł.)
małe (pol., ang., wł.)
małe, bez wyrazu (pol., ang., wł.)
małe, głęboko osadzone, zmrużone (pol., wł.)

podkrążone (wł.)
podłużne, mieniące się, zazwyczaj zielonozłote [tajemnicze] (pol., ang., wł.)
wąskie, żywe (wł.)
wyłupiaste (pol.)
zachłanne (wł.)
zaspane, małe rano (pol., ang., wł.)
żółtawe (wł.)

BRWI / RZĘSY
bardzo jasne, prawie białe (pol.)

BRWI
ciemne, gęste (pol.)
krzaczaste, wystające (ang.)

RZĘSY
długie (ang.)

NOS
haczykowaty (wł.)
spłaszczony (pol.)
zakrzywiony (pol., ang., wł.)

USZY
długie, odstające (pol.)
duże, odstające [brzydkie] (pol.)

SZYJA
długa, wysmukła (pol., ang., wł.)
zbyt długa (pol., wł.)

KARK
masywny (pol., ang., wł.)

WŁOSY
bardzo jasny blond (pol.)
bardzo kudłaty (pol., ang.)
białe / siwe (pol., wł.)
brak włosów (ang., wł.)
burza włosów (pol., ang., wł.)
gęste (pol., wł.)
gęste, zmierzwione (pol.)
intensywnie czarne (pol., ang., wł.)

intensywnie rude (pol.)
kręcone (pol.)
rozdzielone na pół i związane (pol., ang., wł.)
sczesane gładko do tyłu i ściągnięte gumką (pol., ang., wł.)
siwiejące (pol.)
sterczące (pol.)
średni brąz, nieatrakcyjne (pol., ang.)
warkocze spięte na górze (pol.)
wyżelowane (wł.)
zbyt krótko obcięte (ang.)
ze sterczącym kosmykiem (pol., ang.)

BRODA
krótka (pol., ang., wł.)
stercząca (pol., wł.)

WĄSY
cienkie (wł.)
długie, gęste (pol., ang.)
kępka zarostu nad górną wargą (wł.)

SKÓRA
bardzo blady (pol.)
jasna cera (pol.)
mieć ciemną cerę (wł.)
pokryta piegami (pol., ang.)
pokryta zmianami wywołanymi przez bodźce zewnętrzne (np. chłód, emocje) (pol., ang., wł.)
różowa (pol., wł.)
zaczerwieniona (pod wpływem emocji) (pol., ang., wł.)
zaczerwieniona (pod wpływem słońca) (pol.)
ze stałymi zmianami w kącikach oczu (pol., ang., wł.)

PAZNOKCIE
brudne (pol., wł.)
ostre (pol.)
szponiaste (pol.)

NOGI
długie, chude (wł.)
długie, szczupłe (pol., wł.)
długie, szczupłe, zwinne (wł.)

krzywe (wł.)
masywne, grube (pol., ang., wł.)
w x (ang.)
ze stopami stawianymi do środka (ang.)

KLATKA PIERSIOWA / PIERSI
z bardzo małym biustem (ang., wł.)
z wystającą klatką piersiową (pol., ang., wł.)

OCENA WYGLĄDU

POZYTYWNA OCENA WYGLĄDU
atrakcyjna dziewczyna / kobieta (pol., ang., wł.)
przemijająca atrakcyjność (wł.)

NEGATYWNA OCENA WYGLĄDU
brzydka kobieta (pol., ang., wł.)
brzydka osoba zmieniająca się w atrakcyjną (pol., ang., wł.)
brzydki mężczyzna (pol., ang., wł.)
brzydki, niski, słaby fizycznie (pol.)
osoba przemoczona (pol., ang., wł.)

UBIÓR
elegancki (wł.)
nieelegancki (pol., ang., wł.)
pognieciony (pol.)
śmieszny (ang.)
zbyt duże buty z cholewami (pol.)
zbyt obcisły (ang.)

CZYNNOŚCI ZMYSŁÓW / CZYNNOŚCI ODBIERANE ZMYSŁAMI

WZROK
doskonały wzrok (pol., ang., wł.)
ślepota (pol., ang., wł.)

PATRZENIE
bezmyślne (pol., ang., wł.)
kątem oka (wł.)
łagodne (pol., ang., wł.)
niechętne (wł.)
ukradkowe (wł.)

uporczywe (pol., ang.)
zalotne (wł.)

SŁUCH
brak słuchu muzycznego (pol.)
doskonały (pol., wł.)
kompletnie głuchy (pol., ang., wł.)

WĘCH
doskonały (pol., wł.)

SMAK
odczuwać niesmak w ustach (ang.)

ZAPACH
silnie nieprzyjemny (pol., ang., wł.)

DŹWIĘKI
aksamitny, przymilny głos (ang.)
brzydko śpiewać (pol., ang., wł.)
chrząkać (pol., ang.)
dyszeć (wł.)
głośne (pol., wł.)
głośne, groźne (pol., ang.)
hałas (ang., wł.)
milczący (pol., ang., wł.)
mruczeć (pol., wł.)
obficie płakać (pol.)
ochrypły (pol., ang.)
parskać (pol., wł.)
pięknie śpiewać (pol., ang. wł.)
piękny śpiew (pol.)
przeraźliwe (pol., ang., wł.)
przeraźliwie płakać (pol., wł.)
silny kaszel (wł.)
syczeć (pol., ang.)
śmiech nieprzyjemny, złośliwy (pol., ang.)
śpiew nienaturalnie wysokim głosem (pol.)
żałosne (pol., wł.)
żałosne, ciche (pol.)

PORUSZANIE SIĘ

TEMPO
bardzo szybko (pol., ang., wł.)
bardzo wolne tempo (pol.)
bardzo wolno (pol., ang.)
pobiec drobnymi kroczkami niezbyt szybko (pol.)
poruszać się wolno, leniwie, ospale, bez energii (pol.)
powoli, ciężko (pol., ang., wł.)
powoli, drobnymi kroczkami (pol., ang., wł.)
powolny chód (pol., wł.)
wielka powolność (wł.)
wielka szybkość (wł.)
wybiec szybko (ang.)

SPOSÓB PORUSZANIA SIĘ
ciężki chód (pol., wł.)
kluczenie (pol.)
niesienie kogoś na plecach (pol., ang., wł.)
pełzanie (pol.)
powolne, niezdarne ruchy (pol., ang.)
wicie się (pol., wł.)
wyślizgiwanie się (pol., wł.)
wywrócenie się (pol., wł.)
zrobienie uniku (ang., wł.)

CHODZIĆ
bez celu (pol.)
biegać chaotycznie, bez celu (pol., ang.)
cicho (pol., ang., wł.)
ciężko (pol., ang., wł.)
do tyłu (pol., ang., wł.)
kołysząc się (pol., wł.)
krokiem defiladowym (ang., wł.)
lekko (pol., ang., wł.)
na czworaka (wł.)
nie móc usiedzieć na miejscu (pol., ang., wł.)
nierównym, długim krokiem (wł.)
paradować, wyglądając żałośnie (ang.)
parami (ang.)
pieszo (wł.)
potulnie (pol., ang.)

podskakując (wł.)
szeregiem (pol., wł.)
ukradkiem (pol., ang.)
w tę i z powrotem (pol., ang., wł.)
wysoko podnosząc nogi [po podmokłych terenach] (pol.)
za kimś (pol., ang., wł.)

SKAKAĆ
dużymi susami (pol.)
lekko i zwinnie (pol., wł.)
niezbyt wysoko (pol.)
przez plecy pochylonej osoby (ang.)
szybko i wysoko (pol.)

PŁYWAĆ
doskonale (pol., ang., wł.)
jednocześnie wyrzucając ręce ponad wodę do przodu i wykonując ruch wahadłowy nogami (pol., ang., wł.)
nie umieć pływać (wł.)
nurkować (pol.)
zagarniając wodę lekko zgiętymi w łokciach rękoma, poruszając jedna nogą w górę, a drugą w dół (pol., ang., wł.)

WSPINAĆ SIĘ
na strome ściany itp. (wł.)
zręcznie (pol., wł.)

TAŃCZYĆ
niezgrabnie (pol., wł.)
z gracją (wł.)

UPADEK
przewrócić się (pol.)
spaść pionowo w dół (wł.)

RUCHY CZĘŚCI CIAŁA
oklepywać się rękoma (ang.)
poruszać nosem (pol.)
poruszać szyją (pol.)
poruszać ustami (pol.)
wykonywać ruchy całym ciałem (pol., wł.)

BRAK RUCHU
leżeć nieruchomo na słońcu (wł.)
leżeć / stać z szeroko rozłożonymi rękami i nogami (ang.)
siedzieć cicho bez ruchu (pol.)
siedzieć na czymś okrakiem (wł.)
siedzieć nieruchomo (pol.)
stać bez ruchu (pol.)

ZWINNOŚĆ
bardzo lekki, pełen wdzięku (pol., ang., wł.)
bardzo zręcznie (pol.)
bardzo zwinny (pol., ang. wł.)
być bardzo zwinnym człowiekiem (wł.)
wyjątkowa lekkość (wł.)
zwinny i wygimnastykowany (pol.)

NIEZDARNOŚĆ
bardzo niezdarny (ang.)
być osobą niezdarną (pol., ang., wł.)

FIZYCZNOŚĆ CZŁOWIEKA

WIEK
być bardzo młodym (ang.)
być młodym człowiekiem, który nie chce brać za siebie odpowiedzialności i samodzielnie żyć (wł.)
być rozbrykanym dzieckiem (wł.)
być starym
dorosły, który zachowuje się dziecinnie (pol.)
dzieci (chłopiec i dziewczynka) (ang.)
dziecko (pol., ang., wł.)
ktoś jest stary, ale sprawny (ang.)
lata dziecięce / wczesna młodość (pol.)
nie być już młodym (ang.)
niegrzeczny / niemiły młody człowiek (pol., ang.)
odważny chłopiec (pol.)
osoba młoda lub niedoświadczona, która chce uchodzić za mądrzejszą od starszej lub doświadczonej osoby (pol.)
piękna starość (wł.)
rodzeństwo (wł.)
stara, zarozumiała, wścibska kobieta (wł.)

stary, lubieżny mężczyna (pol., ang., wł.)
trampkarz (wł.)
ujmować sobie lat (wł.)

SEN
budzić się wcześnie (wł.)
chodzić wcześnie spać (pol., wł.)
chrapać (ang.)
mieć lekki sen (pol., wł.)
mocno spać (pol., ang., wł.)
mocny sen (wł.)
osoba odsypiająca w weekendy (ang.)
osoba pracująca efektywnie rano (pol., ang., wł.)
osoba pracująca efektywnie wieczorem (pol., ang., wł.)
uciąć sobie krótką drzemkę (ang.)
wstawać późno (wł.)
wyglądać sennie (pol.)
wykorzystywać metodę ułatwiającą zasypianie (polegającą na liczeniu baranów) (pol., ang., wł.)
zasypiać na stojąco (wł.)

SIŁA / KONDYCJA FIZYCZNA
agresywny, silny mężczyzna (pol.)
bardzo delikatny (pol., ang., wł.)
bardzo silny (pol., ang., wł.)
bardzo słaby (pol., ang.)
być bardzo słabą osobą (pol.)
być silnym mężczyzną (pol., ang., wł.)
silny uścisk (ang.)
wielka siła (pol., wł.)

ZROWIE
bardzo zdrowy (pol., ang., wł.)
być bardzo zmęczonym (pol., ang., wł.)
być delikatnym (słabego zdrowia) (pol., ang., wł.)
być wyczerpanym, bardzo słabym (pol., ang.)
goić się szybko (o ranach) (pol.)
kogoś drapie w gardle (ang.)
mieć chorobę morską (ang.)
moczyć się w nocy (pol.)
odczuwać mrowienie (pol., ang., wł.)
pocić się (pol., ang., wł.)

postradać zmysły (pol.)
silny kaszel (wł.)
silny lek (wł.)
wydalać gazy fizjologiczne przez odbyt (pol., ang., wł.)
wymioty (pol., ang., wł.)
wysoka gorączka (wł.)
załatwiać potrzeby fizjologiczne (pol., ang., wł.)

HIGIENA
bardzo brudny (pol., ang., wł.)
być brudasem (pol., ang., wł.)
myć się pobieżnie (pol.)

ŚMIERĆ

UMIERAĆ
bez litości (pol., ang., wł.)
bez możliwości ucieczki (wł.)
marnie (pol., ang., wł.)
masowo (pol., ang., wł.)
przypadkowo (pol.)
utonąć (ang.)
zabić / zabijać (pol., ang., wł.)
zostać zabitym (pol.)

JEDZENIE I PICIE
bardzo mało jeść (pol., ang., wł.)
bardzo mało pić (pol.)
być bardzo głodnym (pol., ang., wł.)
być żarłocznym (pol., ang., wł.)
dużo jeść (pol., ang., wł.)
głodować (pol.)
jeść i pić w taki spoób, jak robią to psy (ang.)
móc (by) bardzo dużo zjeść (pol., wł.)
nie jeść kolacji (wł.)
wielki głód (pol., wł.)
zjeść zbyt dużo (pol., ang. wł.)
zmuszać kogoś do jedzenia dużych ilości pokarmu (pol.)
źle się odżywiać (pol., wł.)

UŻYWKI I UZALEŻNIENIA
bardzo pijany (pol., ang., wł.)
być bardzo pijanym (pol., ang., wł.)
być bardzo trzeźwym (pol.)
być kurierem przewożącym narkotyki (ang.)
być pod wpływem narkotyków (ang., wł.)
być uzależnionym od alkoholu (ang., wł.)
być uzależnionym od narkotyków (ang., wł.)
mieć halucynacje po spożyciu alkoholu (pol., ang.)
odczuwać głód narkotyczny (ang.)
pić dużo (pol., ang., wł.)
pić w samotności (ang.)
spożyć alkohol po nadmiernym spożyciu alkoholu (ang.)
spragniony (alkoholu) (wł.)
upić się mocno (pol., ang., wł.)

ŻYCIE SEKSUALNE
homoseksualista (ang.)
kobieciarz (pol., ang., wł.)
kobieta atrakcyjna seksualnie (pol., ang., wł.)
kobieta niszcząca mężczyzn, którzy ją kochają (pol., wł.)
kobieta o dużym potencjale seksualnym (pol., ang., wł.)
kobieta prowokująca mężczyzn (pol., ang., wł.)
kobieta źle prowadząca się (pol., ang., wł.)
lesbijka (ang., wł.)
lubieżny mężczyzna (pol., ang., wł.)
mężczyzna o dużym potencjale seksualnym (pol., ang., wł.)
niebezpieczna osoba, mająca obsesję na tle partnera, który ją/go odrzucił(a) (ang.)
okazywać czułość (pol., ang., wł.)
okazywać natarczywe zainteresowanie kobietą na ulicy (wł.)
onanizować się (pol., ang., wł.)
osoba uprawiająca seks oralny (ang.)
pantoflarz (ang.)
penetrować od tyłu (pol., ang., wł.)
pożądać kogoś (pol., ang., wł.)
prostytutka (pol., ang., wł.)
robić słodkie oczy do kogoś (pol., ang., wł.)
sutener (wł.)
trzepotanie rzęsami o czyjś policzek (pol., ang., wł.)
zdradzony mąż (pol., ang., wł.)

zdradzony mąż, przyjaźniący się z kochankiem żony (wł.)
żyć rozpustnie (pol., ang., wł.)
żyć w nieformalnym związku (pol., ang., wł.)

SYTUACJA CZŁOWIEKA

BOGATY / BIEDNY
bardzo biedny (pol., ang.)
bardzo bogaty człowiek (pol.)
bardzo mała suma pieniędzy (ang.)
bardzo małe wynagrodzenie (pol., ang.)
być bardzo biednym (wł.)
ludzie bogaci, ale pozbawieni dobrych manier (ang.)
mieć wystarczająco dużo pieniędzy, aby się utrzymać (ang.)
nowobogacki (wł.)
pieniądze (pol., ang., wł.)
siedem lat dobrobytu (wł.)
siedem lat biedy (wł.)
trwonić pieniądze (ang.)
wykorzystywać kogoś finansowo (pol.)
zbiednieć (pol., ang.)
znaleźć źródło łatwego dochodu (wł.)
zniszczyć źródło łatwego dochodu (ang.)
źródło dochodu / osoba zapewniająca dochód (pol., ang., wł.)
źródło łatwego dochodu (pol., ang., wł.)
żyć w dostatku (pol., wł.)
żyć w dostatku, jedząc i pijąc dużo (ang.)

BEZPIECZEŃSTWO
być w niebezpieczeństwie (pol., ang., wł.)
czuć się bezbronnym w obliczu niebezpieczeństwa (pol.)
narazić się na niebezpieczeństwo (pol., ang., wł.)
prowadzić niebezpieczne życie (ang.)
radzić sobie w niebezpiecznych sytuacjach (wł.)
zagrożony (pol.)

WOLNOŚĆ
być cały czas obserwowanym / nie mieć prywatności (pol., wł.)
całkowicie wolny (pol., ang.)
pozbawiony wolności (pol., ang., wł.)

CZŁOWIEK JAKO ISTOTA SPOŁECZNA

RELACJE MIĘDZYLUDZKIE

RODZINA
być wieloródką (wł.)
dziecko (pol., ang. wł.)
kobieta rezygnująca z własnych ambicji na rzecz domu i dzieci (pol.)
mieć dużo dzieci (pol., ang., wł.)
nadopiekuńcza matka (wł.)
nie mieć dzieci (ang.)
pantoflarz (ang.)
para dzieci (chłopiec i dziewczynka) (ang.)
późno mieć dzieci (wł.)
rodzeństwo (wł.)
szukać męża (wł.)

DOBRE RELACJE MIĘDZYLUDZKIE
dobrze kogoś znać (pol.)
dobrze się dobrać (pol.)
dobrze znać się (pol.)
dwoje nierozłącznych przyjaciół (pol., ang., wł.)
dwoje nieuczciwych przyjaciół (wł.)
żyć zgodnie (pol.)

NIEZGODA
kłócić się (ang.)
nie lubić kogoś (pol.)
prowadzić niezgodne życie (pol., ang., wł.)
pyskówka (amg.)
zacięta rywalizacja (pol., ang., wł.)

ZŁE TRAKTOWANIE
człowiek, na którego zrzuca się odpowiedzialność (pol., ang., wł.)
obstawić kogoś (pol.)
służyć komuś jako narzędzie (ang., wł.)
ubliżać (pol.)
uderzyć kogoś (pol., ang., wł.)
wykorzystywać kogoś (pol., ang., wł.)
znosić upokorzenia (pol., ang.)
źle traktować (pol., ang., wł.)

EDUKACJA
brzydki charakter pisma (pol., wł.)
edukacja seksualna (ang.)
ławka dla niezdolnego ucznia (pol.)
niezdolna klasa (pol., wł.)
niezdolny uczeń (pol., ang., wł.)
osoba, która lubi czytać (pol., ang., wł.)
pisać brzydko (pol., wł.)
pisać drobnymi literkami (wł.)
pozaginane rogi książki / zeszytu (pol., ang.)
pupilek nauczyciela (ang.)
rzucać samolotami z kartek papieru (wł.)
uczyć się mechanicznie (pol., ang., wł.)
zacięta rywalizacja w szkole (pol., ang., wł.)

POLITYKA
agresywny polityk (pol., ang., wł.)
łagodny polityk (pol., ang., wł.)
manewr partii mający na celu pokonanie innej partii i osiągnięcie własnych celów bez dania jej możliwości obstrukcjonizmu (wł.)
osoba o dużym talencie politycznym (pol., ang., wł.)
polityk opuszczający swoją partię i przyłączający się do przeciwników (ang.)
polska polityczna lewica po 1989r. (pol.)
ustępujący prezydent USA, ubiegający się o reelekcję (ang.)

GOSPODARKA
bezwzględny w interesach potentat finansowy (pol.)
osoba, której wpływy ograniczone są do małego obszaru (ang.)
osoba o małych wpływach (pol., ang., wł.)
spekulant na zniżkę (pol., ang., wł.)
spekulant na zwyżkę (pol., ang., wł.)
wpływowe osoby zajmujące wysokie stanowiska (pol., ang., wł.)
zacięta rywalizacja (pol., ang., wł.)

SZTUKA
fanatyk siłowni (ang.)
filmy dla kobiet (ang.)
literatura dla kobiet (ang.)
mieć jakieś hobby (pol., ang., wł.)
numer popisowy artysty (wł.)

osoby uczestniczące w licznych imprezach kulturalnych z powodu snobizmu (ang.)
ostatnie dzieło autora (pol., ang., wł.)

PODRÓŻOWANIE
dużo podróżować (wł.)
jeździć po świecie (ang.)
odbyć długą i męczącą podróż (wł.)
osoba zmieniająca często miejsca (pol., ang., wł.)
podróżować klasą ekonomiczną (ang.)
przybywać z daleka (wł.)
zabierać w podróż dużo rzeczy (wł.)
zwiedzić Londyn (ang.)
zwlekać z wyjazdem (pol.)

PRZESTĘPCZOŚĆ
być obserwowanym przez policję (wł.)
donosiciel (wł.)
drobny złodziej (wł.)
iść do więzienia (wł.)
maniak podpalania (ang.)
maniak śmiecenia (ang.)
nieoficjalny sąd (ang.)
osoba, która często idzie do więzienia (ang., wł.)
policjant (pol., ang., wł.)
prywatny detektyw (wł.)
przemytnik nielegalnych imigrantów do USA (ang.)
siedzieć w więzieniu (ang., wł.)
szantaż na tle seksualnym (ang.)
włamywacz (ang.)
współpracownik policji (wł.)
złodziej (pol., ang., wł.)
złodziej okradający groby (pol.)

DZIAŁANIA LUDZKIE

DZIAŁANIA OCENIANE POZYTYWNIE
pokazać talent (pol., wł.)
rozwiązać trudny problem (pol., wł.)
sfinalizować jakąś czynność (wł.)
wyczekiwać odpowiedniego momentu (wł.)
wykonać coś z zaskakującą łatwością (ang., wł.)

zadowolić wszystkich (pol., wł.)
zakończyć się szczęśliwie (pol., ang., wł.)
załatwić dwie sprawy za jednym razem (wł.)

DZIAŁANIA OCENIANE NEGATYWNIE
biernie oczekiwać (wł.)
dokonać niekorzystnej zamiany (pol.)
działać na własną niekorzyść (ang.)
niepotrzebnie namawiać kogoś, kto jest chętny bez namawiania (pol., wł.)
oferować komuś coś, czego ten nie umie docenić (pol., ang., wł.)
planować teoretycznie wspaniałe przedsięwzięcie, które w praktyce jest niewykonalne (wł.)
pomylić dwie rzeczy (wł.)
pomylić się (pol., wł.)
ponieść porażkę (ang., wł.)
powierzyć komuś kontrolę nad obszarem działalności, w którym ta osoba może wyrządzić szkody (pol., ang., wł.)
próbować zastosować niewłaściwe lub zbyt skomplikowane metody (wł.)
przejmować się drobiazgami (ang.)
przekonywać o czymś, co jest oczywiste (pol.)
robić coś w niewłaściwej kolejności (ang., wł.)
robić wiele hałasu o nic (wł.)
szukać jakiejś rzeczy u kogoś, kto jej nie ma (wł.)
tolerować duże błędy, koncentrując się na małych (ang.)
tracić czas na głupstwa (wł.)
wykonywać bezsensowne działania (pol., ang., wł.)
wykonywać czynność w pośpiechu, w wyniku którego efekty nie są zadawalające (wł.)
zacząć ambitnie i nie zrealizować zamierzeń (wł.)
zrobić coś przedwcześnie (pol., wł.)
zrobić coś zbyt późno (ang., wł.)
zwracać uwagę na mało istotne rzeczy i tracić z pola widzenia rzeczy ważne (wł.)

NAŚLADOWANIE
bezkrytycznie wzorować się na kimś (pol.)
naśladować kogoś (pol., ang., wł.)
osoba naśladująca kogoś (ang.)
robić bezrefleksyjnie to samo, co robią inni (pol., ang., wł.)

WYOLBRZYMIANIE
robić wielkie przygotowania, których efekty miały byc znaczące, ale są niespodziewanie małe (pol., ang., wł.)
używać środków niewspółmiernych do czynności (ang.)
wyolbrzymiać coś (pol., ang., wł.)

NUDA
bardzo się nudzić (pol.)
być bardzo nudnym (wł.)
nudziarz (ang., wł.)

PRACA
być partaczem (wł.)
ciężka praca (ang.)
intensywnie pracować (pol., ang., wł.)
osoba chętna do ciężkiej pracy i wykonywania pracy za innych (ang.)
osoba wykonująca ciężką pracę (ang., wł.)
pracować dużo i ciężko (pol., wł.)
pracować pilnie (pol., ang.)
pracować powoli (pol.)
pracować szybko (pol.)
pracować z determinacją (ang.)
skrzętna praca (pol.)
spędzać czas na próżnowaniu (pol., wł.)
wykonać najbardziej męczącą lub najnudniejszą część pracy (ang.)
wykonywać nudną pracę za małe pieniądze (ang.)
wykonywać pracę za kogoś (zatrudnionego) (ang.)

CZŁOWIEK JAKO ISTOTA INTELIGENTNA

MÓWIENIE
bardzo gadatliwy (pol., wł.)
być gadułą (wł.)
celowo zboczyć z tematu rozmowy, wprowadzając inny temat (ang.)
krążyć wokół tematu (wł.)
mówić długo i nudnie (pol.)
mówić otwarcie o interesach (ang.)
mówić ze złością (pol.)
nazywać rzeczy po imieniu (wł.)
powtarzać mechanicznie (pol., ang., wł.)
powtarzać w kółko (wł.)
powtórzyć coś skrótowo (wł.)

przedstawiać coś opacznie (pol.)
rozmawiać, nie rozumiejąc się nawzajem (pol.)
tłumaczyć coś w bardzo prosty sposób (pol.)
używać nadmiernie wyszukanego słownictwa (wł.)
wypaplać sekret (ang.)
za dużo mówić (ang., wł.)
zacząć mówić na swój ulubiony temat (pol., ang.)

GŁUPOTA
bardzo głupi (pol., ang., wł.)
być głupim (pol., ang., wł.)
głupi człowiek (pol., ang., wł.)
głupota (wł.)
mieć głupi pomysł (wł.)
nie być wybitnym (pol., wł.)
nie znać się na czymś (pol., ang., wł.)
stać się jeszcze głupszym (wł.)
zachowywać się głupio (pol., ang., wł.)

MĄDROŚĆ
bardzo mądry (pol., ang.)
mądry człowiek (pol., ang., wł.)
zdrowy rozsądek (ang.)

PAMIĘĆ
mieć bardzo słabą pamięć (pol.)
mieć doskonałą pamięć (pol., ang., wł.)
nie móc się skoncentrować na czymś przez dłuższy czas (ang.)
zapamiętać na całe życie (ang.)

DECYZJA
być niezdolnym do wybrania z dwóch możliwości (pol., wł.)
intuicja (pol.)
nie móc podjąć decyzji przez długi czas (pol.)
nie móc zdecydować się (pol.)
powziąć stanowczą decyzję (wł.)
przeczuwać coś (pol., ang.)
przeczuwać wojnę (ang.)
unikać podjęcia decyzji (pol., ang., wł.)
wybierać długo, dokonując nie najlepszego wyboru (wł.)
zabierać się śmiało do czegoś (pol., ang., wł.)
zdecydować się rozmawiać o czymś, czego się unikało wcześniej (wł.)

PSYCHIKA

ŁAGODNOŚĆ / DOBROĆ / POTULNOŚĆ
bardzo łagodny (pol., ang., wł.)
być łagodnym człowiekiem (pol., ang., wł.)
cicha osoba (pol., ang., wł.)
łagodna osoba (pol., ang., wł.)

WIERNOŚĆ / CIERPLIWOŚĆ / NADOPIEKUŃCZOŚĆ
bardzo cierpliwy (pol., wł.)
bardzo wierny (pol., ang. wł.)
ktoś jest do kogoś bardzo przywiązany (pol.)
mieć wielką cierpliwość (wł.)
nadopiekuńczy (ang.)
towarzyszyć komuś wiernie i z oddaniem (pol.)
wielkie przywiązanie (pol., ang.)
wyjątkowa wierność (pol., ang.)

PRACOWITOŚĆ / LENISTWO
bardzo pracowity (pol., ang., wł.)
być leniem (pol., ang., wł.)
osoba pracowita (pol., ang., wł.)

NIEŚMIAŁOŚĆ / BOJAŹLIWOŚĆ / TCHÓRZLIWOŚĆ / CZUJNOŚĆ / OPANOWANIE
bardzo cichy (pol., ang., wł.)
bardzo czujny (pol.)
bardzo nieemocjonalny (pol., ang.)
bardzo nieśmiały (pol., ang., wł.)
bardzo tchórzliwy (pol., ang., wł.)
beksa (ang.)
nieemocjonalny (pol., ang., wł.)
strachajło (ang.)
tchórz (pol., ang., wł.)
udawać, że się nie dostrzega (niebezpieczeństwa) (pol., ang., wł.)
udawanie, że się nie dostrzega (niebezpieczeństwa) (pol., ang., wł.)
zająć się czymś z wielką ostrożnością (pol.)
zimny człowiek (pol., ang., wł.)
zimny temperament (pol.)

ODWAGA / WALECZNOŚĆ
bardzo odważny (pol., ang., wł.)

bardzo waleczny (pol.)
bronić się dzielnie (pol., ang., wł.)
ktoś staje się odważny (pol.)
odważny człowiek (pol., ang., wł.)
walczyć dzielnie (pol., ang., wł.)
zachować się odważnie (wł.)

SKĄPSTWO / SZCZODROŚĆ
bardzo hojny (wł.)
bardzo skąpy (pol., ang., wł.)
mieć do czynienia z bardzo skąpą osobą (wł.)

ZAMKNIĘCIE W SOBIE / MAŁOMÓWNOŚĆ
być samotnikiem (pol., ang., wł.)
być zamkniętym w sobie i małomównym (ang., wł.)
żyć samotnie (pol., wł.)

SPRYT / CHYTROŚĆ / WYRACHOWANIE
bardzo chytry (pol., ang., wł.)
bardzo chytry człowiek (pol., ang., wł.)
bardzo sprytny człowiek (pol., ang., wł.)
bardzo sprytny, przebiegły, mądry, doświadczony (pol.)
być człowiekiem działającym podstępnie (pol., ang., wł.)
chytra twarz (pol., wł.)
chytry uśmiech (pol.)
knowania (pol.)
ktoś jest bardzo sprytny (pol., ang.)
mały prezent dany w nadziei na dużą korzyść (ang.)
okrucieństwo i chytrość (wł.)
osoba, od której trudno jest otrzymać informację (ang.)
oszukiwać / maskować się (wł.)
podstępne działanie na czyjąś niekorzyść (pol, ang., wł.)
popierać dwie przeciwstawne koncepcje (ang.)
popierać dwie strony w sporze (ang.)
poświęcić coś dla większych korzyści (wł.)
przymilać się do kogoś w celu uzyskania korzyści (pol.)
wielka chytrość (pol., wł.)
wielki spryt (pol.)
zachowywać się zgodnie z oczekiwaniami osoby, od której się czegoś chce (wł.)
zaoferować coś licząc na duże zyski (ang.)
znieść niedogodności, licząc na przyszłe korzyści (wł.)

OBŁUDA / KŁAMLIWOŚĆ / ZŁOŚLIWOŚĆ
bardzo fałszywy (pol., wł.)
bardzo kłamliwy (wł.)
bardzo podły (pol., ang., wł.)
być człowiekiem odrażającym moralnie (pol., ang., wł.)
być osobą fałszywą (pol., ang., wł.)
być podłym człowiekiem (pol., ang., wł.)
czerpać zyski z cudzego nieszczęścia (pol., wł.)
kłamać (pol.)
kłamać bezczelnie (pol.)
nieszczerze współczuć (pol., ang., wł.)
okazywać nieszczery żal (pol., ang., wł.)
osoba niegodna zaufania, fałszywa lub podstępna (pol., wł.)
osoba szybko zmieniająca poglądy (pol., ang., wł.)
podstępnie (ang.)
udawać osobę łagodną, skrywając złe zamiary (pol., ang., wł.)
ukryty nieprzyjaciel (ang.)
unikać odpoiwiedzialności (pol., ang., wł.)
złośliwy język (pol., ang., wł.)
złośliwe spojrzenie (pol., ang., wł.)

NIEGODZIWOŚĆ / PODŁOŚĆ / BEZWZGLĘDNOŚĆ
bardzo podły (ang., wł.)
być człowiekiem odrażającym moralnie (pol., ang., wł.)
być podłym człowiekiem (pol., ang., wł.)
czerpać zyski z cudzego nieszczęścia (pol., wł.)
doczekać się niewdzięczności od kogoś, komu się wyświadczyło wiele dobrego (pol., ang., wł.)
lichwiarz (ang.)
nie mieć przyzwoitości (ang.)
obarczyć kogoś niemiłym obowiązkiem, nie mówiąc mu o tym wcześniej (pol.)
oszukiwać kogoś tak, by tego nie zauważył
oszust finansowy (ang.)
paskarz wzbogacony na wojnie (wł.)
potentat finansowy bezwzględny w interesach (pol.)
wpakować kogoś w tarapaty, usuwając się w odpowiednim momencie (wł.)

GRUBIAŃSTWO
być niedelikatnym (pol., ang. ,wł.)
nieokrzesani ludzie (pol.)

nieokrzesany mężczyzna (pol., wł.)
wpychać się (pol.)

DUMA / PRÓŻNOŚĆ / ZAROZUMIAŁOŚĆ / EGOIZM / APODYKTYCZNOŚĆ
apodyktyczny człowiek (ang.)
bardzo próżny (pol., ang., wł.)
być egoistą (wł.)
być nadętym (pol., ang., wł.)
być osobą szukającą kontaktów z wpływowymi ludźmi dla zapewnienia sobie korzyści (ang.)
być osobą szukającą rozgłosu (ang.)
być osobą zabiegającą o przyjaźń ze znanymi ludźmi (ang.)
chełpić się (pol.)
człowiek pełen dumy (wł.)
nadużywać kompetencji (pol., wł.)
osoba nadęta (ang.)
osoba przypisująca sobie wielkie zasługi (ang.)
puszyć się (pol., ang. wł.)
pyszałek przypisujący sobie wielkie zasługi (ang.)
ratować tylko siebie w sytuacji zgrożenia (pol.)
uważać się za wyjątkową osobę (ang., wł.)
wymądrzać się (ang.)
zachować się egoistycznie (wł.)
zarozumialec (ang.)

UPÓR
bardzo uparty (pol., ang., wł.)
nieelastyczny (ang.)
uparcie sprzeciwiać się czemuś (pol.)
wielki upór (pol., wł.)

NATRĘCTWO
bardzo natrętny (pol., ang., wł.)
być intruzem (wł.)
być natrętnym (pol., wł.)
intruz (ang.)
naprzykrzać się komuś (pol., ang., wł.)
natręt (pol., ang., wł.)
opędzać się od natręta (pol.)
osoba natrętna, ale lubiana (pol.)
przyczepić się do kogoś (pol., ang., wł.)

EMOCJE

MIŁOŚĆ
być kochliwym mężczyzną (pol., wł.)
być kokietką (wł.)
grubiańskie zaloty (pol.)
gwizd na widok atrakcyjnej kobiety (ang.)
kokietować kogoś (wł.)
młody chłopak, odważnie wyznający swoje uczucia (wł.)
nadskakiwać kobiecie (wł.)
natrętny adorator (ał.)
niedojrzała miłość (pol., ang.)
okazywać miłość (pol., wł.)
okazywać względy, zwłaszcza potajemnie (wł.)
para zakochanych (pol., ang., wł.)
przebywać w towarzystwie zakochanych (wł.)
rzucać miłosne spojrzenia (pol., ang., wł.)
wspierać zakochanych (wł.)
zaczepiać kobietę na ulicy (wł.)

SZCZĘŚCIE / ZADOWOLENIE
bardzo swawolny (ang.)
bardzo szczęśliwy (pol., ang., wł.)
bardzo wesoły (pol., ang., wł.)
osoba wesoła (ang., wł.)
szczęściarz (ang.)
szczęśliwym zbiegiem okoliczności (pol.)
wyglądać na zadowolonego (ang.)

SMUTEK
bardzo apatyczny (ang.)
mieć zmartwienie (ang.)
nieszczęśliwy człowiek (ang., wł.)
pech (pol.)
źle się czuć (pol., ang., wł.)

ZŁOŚĆ / GNIEW
bardzo zły (pol., ang., wł.)
demonstrować urazę (pol.)
ktoś jest bardzo zły (pol.)
okazywać złość (wł.)
rozgniewać kogoś (pol., ang, wł.)

STRACH / TREMA / WSTYD / POCZUCIE WINY
bardzo tchórzliwy (pol., ang., wł.)
być podenerwowanym (ang.)
być przerażonym (ang.)
ktoś się bardzo wstydzi (pol.)
ktoś się wystraszył (pol.)
mieć tremę (ang.)
trząść się ze strachu (pol.)
uciekać ze strachu (pol., wł.)
wielki strach (pol.)
zawstydzony / pełen winy wyraz twarzy (ang.)

ŚWIAT CZŁOWIEKA

LICZBA OSÓB
duża liczba osób (pol., ang., wł.)
jedna osoba (pol., wł.)
mało (ilość) (pol.)
nikt (pol., ang., wł.)
prawie nikt / bardzo mało osób (pol.)

MIEJSCA
bazar starzyzny (pol., ang., wł.)
brudny dom / mieszkanie (pol., ang., wł.)
ciemne miejsce (wł.)
labirynt (ang.)
małe miasto (ang.)
miejsce, gdzie pachnie starzyzną (pol.)
nędzny dom / mieszkanie (pol., ang., wł.)
niebezpieczne miejsce (pol., ang., wł.)
niebezpieczne, odległe miejsce (wł.)
pilnie strzeżone miejsce (pol.)
tanie kino / teatr (ang.)
trudno dostępne miejsce (wł.)
zapadła prowincja (pol.)
zarośla, gdzie się zbierają ludzie z marginesu (pol.)

POGODA
brzydka pogoda (pol., ang., wł.)
chmury (ang.)
okres letnich upałów (ang.)

ulewny deszcz (ang.)
zimno (pol., ang., wł.)

BARWY
biały (pol.)
jaskrawe kolory (pol.)
jasnobrązowy (ang.)
nieokreślony kolor (wł.)
płowy (ang.)
pomarańczowy wpadający w brąz (wł.)
różowy (ang.)
szary (pol., ang. wł.)
średni brąz (ang., wł.)
żółty (ang.)
żywa zieleń (wł.)

CZAS
bardzo długo (ang.)
bardzo rzadko (wł.)
bardzo szybko (ang.)
bardzo wcześnie rano (pol., ang., wł.)
długi okres (ang.)
niebezpieczny okres (wł.)
niekorzystny okres (ang.)
nigdy (pol.)
trzy ostatnie dni stycznia (wł.)
w bardzo szybkim czasie (ang.)

Wykaz polskich, angielskich i włoskich jednostek faunicznych

WYKAZ POLSKICH JEDNOSTEK FAUNICZNYCH

a niech (kogoś, coś, to) (gęś, kaczka) kopnie WSFJP232

[a] to [ci] [dopiero] baran WSFJP59

A to pies? WSF355 USJPIII127

albo rybka, albo pipka WSF457 WSFJP678 USJPIII1099

albo rybki, albo akwarium WSF457 USJPIII1099

azjatycki tygrys PSF5 WSF574

bać się czegoś jak pies jeża WSFJP526

bać się myszy WSFJP418

bajka o żelaznym wilku WSF618 USJPIV445

baran [baran] (buc, buch)! WSFJP59

Baranek Boży WSFJP59

branek boży WSFJP59

barani łeb WSF112

barania głowa PSF9 WSF112

baranki na niebie WSFJP59

bawi się ktoś z kimś jak kot myszką / myszą // bawi się ktoś z kimś jak kot z myszką / myszą SP15 bawić się [igrać] z kimś jak kot z myszką [w kotka i myszkę] PSF9 bawić się, igrać z kimś jak kot z myszką, myszą WSF184 WSFJP324 bawić się, igrać z kimś jak kot z myszą USJPII752 bawić się, igrać jak kot z myszką USJPIII753

bawić się z kimś w kotka i myszkę NSF404 bawić się w kotka i myszkę SFWP30, 306–307, 409–410 (bawić się, grać) [z kimś] w kotka i myszkę WSFJP324

barani łeb SFJP185

barani wzrok WSFJP909

barania głowa NSF43

bawić się kimś jak kot myszką / myszą NSF43

bawić się w kota / kotka i myszkę SFJP165

bazgrze ktoś jak kura pazurem SP15 bazgrać / drapać jak kura pazurem NSF43 bazgrać, gryzmolić, pisać jak kura pazurem WSF201 SFJP176 (bazgrać, pisać, drapać) jak kura pazurem WSFJP340

bąki sadzić WSFJP63

(beczeć, śpiewać) baranim głosem WSFJP234

beczy ktoś jak baran SP15 (beczeć, ryczeć) jak baran WSFJP59

beczy ktoś jak koza SP15

bestia w ludzkim ciele WSFJP64

(bezmyślne, głupie, nierozumne, skończone) bydlę WSFJP99

bezmyślny jak cielę SP16

bezpieczny jak wesz na paznokciu WSFJP864

białe niedźwiedzie PSF16

biały jak kość słoniowa SP16

biały jak gołąb / gołąbek SP16 biały jak gołąb NSF43 biały [siwy] jak gołąb PSF17

biały jak łabędź SP16

biały kruk NSF43 PSF17 SFWP33, 322–323 WSF195 WSFJP334

bić [lać, walić] jak w kaczy kuper PSF18 bić jak w kaczy kuper SFWP35 bić, walić jak w kaczy kuper SFWP257, 331 WSF155 (bic, strzelać, walić) jak w kaczy kuper WSFJP340

bić się jak lew WSFJP351

biec, pobiec świńskim truchtem WSF565 USJPIII1609

biedny jak mysz kościelna SP17 NSF43 PSF20 SFWP39, 301, 408 WSFJP418

biedny jak mysz SP17

biec, pędzić itp. jak chart WSF34 (biec, pędzić) jak chart WSFJP109

(biec, gonić, lecieć, pędzić) jak pies z wywieszonym (językiem, jęzorem, ozorem) WSFJP282 błęd.

biedny, ubogi jak mysz kościelna WSF262 USJPII752 biedny jak mysz kościelna SFJP204

biegać jak kot w marcu WSFJP324

biega ktoś jak kot z pęcherzem SP17 biegać / latać jak kot z pęcherzem NSF54 WSF184 SFJP165 biegać [latać, ganiać] jak kot z pęcherzem PSF20 biegać jak kot z pęcherzem SFWP39

biegać jak chart WSFJP109

biegnie / pobiegł ktoś jak sarna SP17

bije ktoś (w kogoś) jak w kaczy kuper SP18 lać jak w kaczy kuper NSF54

bije się ktoś jak lew SP18

blady jak wymokły śledź WSFJP780

błędna owca SFJP237

błyszczy się jak (psu, psi) nos WSFJP526

(błyszczy, świeci) się jak psu (kulki, jaja) WSFJP526

bociania szyja NSF43

bocianie gniazdo NSF43 PSF22 USJPI1034

być złośliwą osą SFJP235
bydlę robocze WSFJP99
bydło nie ludzie WSFJP99
byk językowy WSFJP99
byk (ortograficzny, w ortografii) WSFJP99
byk rozpłodowy WSFJP99
całuj [pocałuj] psa w nos PSF56 WSFJP526
cały w skowronkach NSF45 PSF57 SFWP59, 743 SFJP315
capia, kozia, koźla bródka, broda WSF25
chce się komuś coś robić jak psu orać SP24
chce się komuś coś robić jak psu tańczyć SP24
(chcieć, pragnąć, potrzebować) kogoś, czegoś jak ryba wody WSFJP678 WSFJP707
chla ktoś jak świnia SP24
chłop jak byk SP25 WSFJP113
chłop jak kurzy bob WSFJP113 (reg.)
chłop jak tur SP25 WSFJP113
chodzi ktoś jak lew w klatce (po klatce) SP26
chodzi ktoś jak kaczka SP26
chodzi ktoś jak koń w kieracie SP26
chodzi ktoś jak błędna owca SP26 chodzić jak błędna owca NSF45 SFWP41, 66, 525 SFJP237
chodzi ktoś jak zwierz w klatce (po klatce) SP26
chodzi ktoś jak rak SP26
chodzi ktoś za kimś jak pies SP28
chodzi ktoś za kimś jak cielę za krową SP28 chodzić / dreptać / łazić za kimś jak cielę za krową WSF44
chodzi ktoś tyłem jak rak SP28
chodzić cicho jak kot WSFJP324
chodzić jak bocian NSF45 (chodzić, brodzić, kroczyć) jak bocian WSFJP75
chodzić / iść jak ślimak NSF45 chodzić [iść, wlec się i syn.] jak ślimak PSF63
chodzić jak błędna owca PSF63–64 WSF332 (chodzić, kręcić się) jak błędna owca WSFJP504
chodzić jak (koń) w kieracie WSF165 chodzić jak [(koń, osioł, muł, bydlę)] w kieracie WSFJP298
chodzić jak kot koło gorącej kaszy WSFJP115
chodzić jak wół koło apteki WSFJP888
chodzić spać / kłaść się z kurami NSF45 chodzić [kłaść się] spać z kurami PSF64 chodzić, iść, kłaść się spać (razem) z kurami WSF201
chodzić, łazić, dreptać itp. za kimś jak cielę za krową WSF44 chodzić [za kimś] jak cielę [za krową] WSFJP127
(chodzić, miotać się) jak [(lew, tygrys, zwierzę, zwierz)] w klatce WSFJP302
chodzić jak paw WSFJP519

cielęce lata / cielęcy wiek PSF77 (cielęce, szczenięce) lata WSFJP656

cielę na niedzielę WSF44 WSFJP127

cielę, ogonem miele WSFJP127

cielęce lata WSF44

cielęcy wiek WSF44

cielęcy wzrok WSFJP909

cielęcy zachwyt, cielęce uwielbienie itp. WSF44

cienka jak osa PSF78 WSF328 cienka [w talii] jak osa WSFJP499

cienki w pasie / w talii jak osa SP34

cieszy się ktoś jakby go ktoś inny na sto koni wsadził SP35 być szczęśliwym / zadowolonym itp., jakby ktoś kogoś na sto koni wsadził; cieszyć się, jakby ktoś kogoś na sto koni wsadził NSF44

cięty jak mucha SP35

cięty jak osa SP35 NSF227 PSF79 WSF328 WSFJP499

cisnąć się jak barany WSFJP59

co koń wyskoczy NSF46 PSF83–84

co za (bydlę, bydlak) [z kogoś] (!) WSFJP99

co za osioł [z kogoś] WSFJP499

(co za, jaka) mucha kogoś (ugryzła, ukąsiła) (?)WSFJP416

cofać się, wycofać się rakiem z czegoś WSF434 cofać się, wycofać się rakiem (z czegoś) USJPIII881

(coś) goi się, zagoiło się na kimś jak na psie WSF355 (coś) goi się na kimś jak na psie USJPIII127

coś / ktoś (idzie, posuwa się) żółwim krokiem WSFJP332, 333

coś jest jak krowie / psu z gardła wyjęte NSF46 coś (jest) jakby psu [krowie] z gardła wyjął, coś (jest) jak psu [krowie] z gardła wyciągnięte [wyjęte] PSF213 (coś jest) jak psu z gardła (wyciągnięte, wyjęte) WSF107 coś jest jak psu z gardła wyciągnięte, wyjęte USJPIII127–128

coś jest komuś niezbędne jak rybie woda WSF385 coś jest komuś potrzebne jak rybie woda USJPIII1098

coś jest napisane, ktoś pisze wołami WSF629

coś jest po byku WSFJP99

coś (jest) pod (zdechłym) psem WSF355 USJPIII coś jest pod zdechłym (Azorkiem, Burkiem, psem itp.) WSFJP54 coś [jest] pod (zdechłym) psem WSFJP527 USJPIII128

coś jest psu na budę / na buty; coś zdaje się psu na budę / na buty NSF46 coś jest psu na budę, coś się (nie) zda psu na budę WSF355 coś (psu na budę się nie zda, psu na budę się zda) WSFJP527 coś jest psu na budę, coś się (nie) zda psu na budę, buty USJPIII128

coś, ktoś pasuje, nadaje się do czegoś jak wół do karety WSF629

(coś) należy się komuś jak psu zupa [kiełbasa] PSF336 coś należy się komuś jak psu zupa WSFJP527

coś nie zając, nie ucieknie WSFJP917

(coś) pasuje [ma się] jak wół do karety PSF439

coś spływa – spłynęło po kimś jak po gęsi [kaczce] PSF572 coś spłynęło, spływa po kimś jak woda po gęsi, po kaczce SFWP164–165, 767–768 coś spływa po kimś (jak woda po gęsi) WSF498 [coś] spływa po kimś jak [woda] po (kaczce, gęsi) WSFJP287

coś spływa – spłynęło po kimś jak po psie PSF572

coś stoi, leży, jest napisane jak byk, jak wół WSF30 coś stoi jak wół WSFJP889 coś stoi jak byk, wół USJPIII1366

coś świeci [się] jak psu (jaja, kulki) WSFJP792

(coś) trafiło się komuś jak ślepej kurze ziarno NSF69 SFJP176 coś trafiło się [komuś] [jak] ślepej kurze ziarno WSFJP340

coś znaczy dla kogoś tyle, co dla psa mucha WSF355 USJPIII128

coś trąci myszką WSF263 USJPIII753 coś (trąci, czuć) myszką WSFJP418

coś wygląda jak psu z (gardła, pyska) (wyjęte, wyciągnięte) WSFJP527

coś z myszką WSFJP418

ciężki jak słoń NSF46

cuchnąć jak cap WSFJP102

(cuchnąć, śmierdzieć) jak kozioł WSFJP325

cwany lis WSFJP355

czarna owca / owieczka NSF47 czarna [paraszywa] owca PSF89 SFWP525 SFJP237 czarna owca SFWP85 (czarna, parszywa) owca WSFJP504

czarny jak kruk SP37 WSFJP865

czarny jak skrzydła kruka SP37

czarny jak krucze pióra SP37

czarny koń NSF47 PSF92 SFWP86, 293 WSF179 SFJP161

czarny kot SFJP166

czatować na kogoś jak (kot na mysz, wilk na owcę) WSFJP324

czeka ktoś czegoś jak kania dżdżu SP38 czekać czegos jak kania dżdżu SFWP88 (czekać, łaknąc, pragnąć, wyglądać) czegoś jak kania (dżdżu, deszczu) WSFJP290

czeka ktoś czegoś jak kruk ścierwa SP38

czeka ktoś czegoś jak sęp ścierwa SP38

czepia się ktoś czegoś jak rzep psiego ogona SP38 czepiać się / uczepić się / przyczepić się / trzymać się jak rzep psiego ogona SFJP224 (czepiać, przyczepiać, trzymać, uczepiać) się jak rzep [do] psiego ogona WSFJP685

czerwieni się / zaczerwienił się jak rak SP39

czerwone pająki SFWP89, 528

czerwony kur WSF201 WSFJP340

czerwony jak rak SP39 WSFJP628

czerwony jak kogut SP39

czerwony jak indyk / indor SP39 czerwony jak (indyk, indycze korale) WSFJP270

czerwony jak rak WSFJP92

człowiek człowiekowi wilkiem SFJP76

człowiek gołębiego serca, o gołębim sercu WSF123 USJPI1044

czmychnął / czmycha ktoś jak zając SP40

czubić się jak [dwa] koguty WSFJP307

czuć się jak ryba w wodzie USJPIII1098

czuje się / poczuł się ktoś jak ryba w wodzie SP40 czuć się jak ryba w wodzie NSF25 PSF98 SFWP96, 716 WSF457 czuć / poczuć się jak ryba w wodzie SFJP302 (czuć się, pływać) (w czymś, gdzieś) jak ryba w wodzie WSFJP678

czuje się / poczuł się ktoś jak zbity pies SP40 czuć się jak zbity pies WSF355 WSFJP527 USJPIII127

czuje się / poczuł się ktoś jak szczur w pułapce SP41

czujny jak żuraw WSFJP960

czuć się pod psem WSFJP527

czupurny kogut WSFJP307

czyha ktoś na kogoś jak kot na mysz SP41

czymś można za psami rzucać WSFJP527

ćma barowa NSF47

ćmę móc (zjeść, połknąć) WSFJP157

dać, pokazać komuś dudka na kościele WSF86 (dać, pokazać) komuś dudka na (kościele, wieży) WSFJP193

dać / ofiarować konia z rzędem temu, kto ... SFJP161

dać się prowadzić / iść jak stado baranów SFJP45

dać się (wziąć, związać, zaprowadzić itp.) jak baran WSFJP59

dać się zarżnąć jak baran WSFJP59

dał ktoś nurka jak perkoz SP42

dama z łasiczką, pudlem, pieskiem WSFJP159

darowanemu koniowi w zęby się nie zagląda SFJP161 darowanemu koniowi (nie patrzy się, nie zaglada się, nie zaglądają) w zęby WSFJP318

dawać byka komuś WSFJP99

dawać szczupaka WSFJP769

dbać o coś jak pies o piątą nogę WSF355 USJPIII127 dbać o kogoś, coś (jak, tyle co) pies o piątą nogę WSFJP527

deszcz, psa (by nie wygnał, ciężko wygnać, nie wygnać) WSFJP167

długi jak wąż SP43

dobrać się jak (łyse konie, dwa łyse konie) WSFJP318

doi ktoś kogoś jak mleczną krowę SP45 doić kogoś jak mleczną krowę NSF47

dojna krowa NSF47 PSF127–128 SFWP112, 321322 WSF194 SFJP172 WSFJP334

dosiadać / dosiąść swego konika NSF47 SFWP118 (dosiadać, wsiadać na) swojego konika WSFJP318

dostać / dostawać gęsiej skórki SFJP316

dostać / mieć kota na punkcie czegoś NSF47 dostać bzika [fioła, fisia, hopla, hysia // hyzia, kota, szmergla, świra] PSF132 dostać kota WSF77 dostawać kota SFJP166 WSFJP324

dostawać / dostać małpiego rozumu NSF47 PSF134, 373, 708 dostać małpiego rozumu WSF231 SFJP299 WSFJP669 USJPII548

(dostać się, wejść) [prosto] w paszczę lwa WSFJP351

dosiąść swego (swojego) konika; wsiąść na swego (swojego) konika WSF178

(drobnomieszczańska, prowincjonalna) gęś WSFJP232

(drzeć, gryźć) się jak pies z kotem WSFJP527

drzeć z kimś koty NSF48 PSF139 SFWP124, 304 WSF83 SFJP166 drzeć koty z kimś WSFJP324

dudek na kościele WSF86 dudek na (kościele, wieży) WSFJP193

dumny jak paw SP46 NSF48 PSF141 WSF346 SFJP246 WSFJP519 USJPIII78

dupa wołowa SFWP129

działa / podziałała jakaś osoba, rzecz lub okoliczność na kogoś jak (czerwona) płachta na byka SP47 działać na kogoś jak (czerwona) płachta na byka NSF48 WSFJP99 działać [podziałać] na kogoś jak czerwona płachta na byka PSF145 działać, podziałać na kogoś jak, niczym (czerwona) płachta na byka SFWP55, 89, 137, 587 WSF363 USJPIII 177 działać jak czerwona płachta na byka SFJP58

dziewczyna jak łania SP48 NSF48 WSFJP206

dzielić skórę na niedźwiedziu NSF48 PSF146 SFWP139–140, 431, 745 WSF93 SFJP210 USJPII915

(dzika, wściekła, zła) bestia WSFJP64

egipskie baranki WSFJP59

farbowany lis NSF48 PSF152 SFWP153, 343–344 WSF214 SFJP180 WSFJP355

fikać – fiknąć [wywijać – wywinąć] koziołka [kozła] PSF153 fiknąć, machnąć, przewrócić, wywinąć kozła, koziołka WSF185 (fikać, wywracać, przewracać) kozła, koziołka WSFJP325

francuski piesek WSF357 WSFJP527 USJPIII128

gania ktoś jak kot z pęcherzem SP50

ganiać jak chart WSFJP109

(ganiać, gonić) jak pies WSFJP527

(gapić się, patrzeć, wlepiać wzrok) jak pies w gnat WSFJP527

gapi się / zagapił się ktoś jak sroka w gnat / w kość SP50 gapić się / wgapiać się jak sroka w gnat / kość NSF49, 70 gapić się [patrzeć, wpatrywać się] jak sroka w kość [gnat] PSF156 gapić się jak sroka w kość, gnat SFWP159 gapić się, patrzeć, wpatrywać się jak sroka w gnat, kość SFWP202, 77–778 gapić się / patrzeć na coś jak sroka w kość / gnat SFJP124 (gapić się, patrzeć) jak sroka w (gnat, kość) WSFJP740

gapi się / zagapił się ktoś jak cielę na malowane wrota SP50 gapić się / patrzeć jak cielę / wół na malowane wrota NSF60 gapić się [patrzeć się] jak cielę [wół] na malowane wrota PSF156 gapić się, patrzeć itp. (na kogoś, na coś) jak cielę, jak wół na malowane wrota WSF632 (gapić się, patrzeć) jak (cielę, wół) (w namalowane, na namalowane, na nowe) wrota WSFJP127

gapić się jak gawron NSF48

gdzieś jest ludzi, dzieci, turystów itp. jak psów WSF355 USJPIII128

gdzieś (jest) zimno jak w psiarni WSF427

gdzieś (czuć, pachnie) myszami WSFJP418

gdzieś nie ma psa z kulawą nogą WSFJP527

gęsi komus paść WSFJP232

gęsia skórka NSF48 PSF158 WSF110 WSFJP708

giną ludzie jak muchy SP51 ginąć jak muchy NSF48 (ginąć, mrzeć, padać, umierać) jak muchy WSFJP416

głaskać [czymś] jak niedźwiedź WSFJP447

głodny jak wilk SP52 NSF49 USJPIV445

głodny jak pies SP52 WSFJP527

głodny jak polna mysz SP52

głodny jak wilk NSF346 WSF618

głupi jak cap SP53 WSFJP102

głupi jak baran SP53 NSF49 WSFJP59

głupi jak cielę SP53 WSF44 WSFJP127

głupi jak osioł SP53 WSFJP500

(głupia, naiwna, parafialna, pospolita) gąska WSFJP232

głupia gęś NSF49 SFWP165, 201 SFJP115 głupia gęś (!)WSFJP232

głupia jak gęś SP53 WSFJP232

głupiec [osioł, dureń, idiota i syn.] do kwadratu PSF161

głupiec [osioł, dureń] patentowany PSF161

gna / pognał ktoś jak chart SP54

gna / pognał ktoś jak koń SP54

gnać, jechać, pędzić co koń wyskoczy WSF179

GNIDA USJPI1035

gnieść się jak śledzie w beczce NSF49 gnieść się, tłoczyć się itp., być stłoczonym, ściśniętym itp. jak śledzie w beczce WSF540 (gnieść, tłoczyć się) jak śledzie w beczce WSFJP780

goi się / zagoiło się jak na psie SP54 goić się jak na psie PSF162

gołąbek pokoju NSF49 SFJP125

gołębi charakter NSF49

gołębie serce NSF49 PSF162 WSF123 SFJP309 USJPI1044

góra urodziła mysz PSF165 góra (urodziła, porodziła, zrodziła) mysz WSFJP251

gra, zabawa w kotka i myszkę WSF128 USJPI1061

grać, bawić się (z kimś) w kotka i myszkę WSF128 USJPI1063

grać w orła i reszkę WSFJP499

groźny jak lew WSFJP351

gruba ryba NSF49 PSF168 SFWP218–219, 716 WSF133 SFJP302 WSFJP678 USJPIII1098

gruby jak beczka [wieprz] PSF168

(gruby, tłusty) jak świnia WSFJP793

(gruby, tęgi, zdrowy) byk WSFJP99

gruchać jak dwa gołąbki WSF123 SFJP125

gryźć się jak dwa psy SFJP253

grzeczny / łagodny / potulny jak baranek NSF49

haruje ktoś jak wół SP56 harować jak wół NSF50 harować [tyrać, orać i syn.] jak wół [osioł, koń] PSF171 (harować, orać) jak wół WSFJP889

jak słoń w składzie porcelany WSF485–486 USJPIII1271
jak stado baranów PSF204
jak suka [w rui] WSFJP759
jak szarańcza SP234
jak śledzie w beczce PSF205
jak świnia SP234
jak trusia PSF205 SFWP852 WSF567
jak tur PSF205
jak wół PSF207
jak w kurniku WSFJP341
jak wściekły pies SP238 SFJP253
jak wściekły zwierz SP238
jak z koziej dupy trąba SP238 SFWP129, 308, 848 SFJP96
jak zbity pies SP240 PSF208
jak żółw PSF208 WSF712
jakby kogoś giez ugryzł SP221 jakby go giez uciął, ugryzł, ukąsił WSF110 [jakby] kogoś giez (uciął, ukąsił) WSFJP232
jastrzębi, orli nosWSF290
jastrzębi wzrok; jastrzębie oczy, spojrzenie WSF314 (jastrzębie, orle, sokole) (oko, oczy) WSFJP484 (jastrzębi, orli, sokoli) wzrok WSFJP910 jastrzębi, orli nos USJPII1020
jaszczurcze plemię WSF362
je ktoś jak świnia SP60
je ktoś jak ptaszek SP60
je ktoś jak wróbel / wróbelek SP60 jeść jak wróbelek NSF50
jebał to pies WSFJP527
(jechać, biec, gnać, pędzić, mknąć) co koń wyskoczy WSFJP318
jechać jak śledzie w beczce NSF50
jechać, zjeżdżać na śledzia WSF540
jedna jaskółka wiosny nie czyni SFJP141
jest coś jak psu z gardła wyjęte SP61
jest ktoś jak koń z klapkami na oczach SP62
jest ktoś jak ryba bez wody SP62
jest ktoś jak śnięta ryba SP62
jest coś dla kogoś jak bajka o żelaznym wilku SP62
jest jakichś ludzi, rzadziej rzeczy jak psów SP63
jeść jak kurczę / jak ptaszek / jak wróbelek WSF151–152 USJPI1296
jeść jak prosię / jak świnia WSF152 USJPI1296
jeść jak ptaszek SFJP283 WSFJP618
jeść żabę NSF50 SFWP1028, 1049
jeździ ktoś na kimś jak na łysej kobyle SP64 jeździć na [po] kimś, czymś jak na [po] łysej kobyle PSF217 jeździć na kimś jak na łysej kobyle WSF172 WSFJP306

(już) po ptakach WSF427 USJPIII841

(już) wróble (na dachu) ćwierkają, świergocą o czymś WSF632 USJPIV511

kaczka dziennikarska NSF51 PSF220 WSFJP287

kaczka dziwaczka WSFJP287

kaczy nos NSF51

kaczy / kaczkowaty chód NSF51 PSF220 kaczy chód SFJP65

kaczy kuper WSF155

kawał świni WSFJP793

kąpać się w oślim mleku WSFJP403

kiedy padniesz między wrony (musisz krakać jak i one) PSF224

kiwa się ktoś jak kaczka SP65

kluczy ktoś jak zając SP66 kluczyć jak zając NSF348

kluczy ktoś jak lis SP66

kłamie ktoś jak pies SP66 (kłamać, łgać) jak pies WSFJP527

kłaniać się złotemu cielcowi WSFJP127

kobieta jak łania SP66 kobieta, dziewczyna jak łania WSF220 WSFJP365

kochają się ludzie jak dwa gołąbki SP67 kochać się jak dwa gołąbki NSF51 WSFJP248

kochają się ludzie jak para gołąbków SP67

kochać, lubić kogoś jak psy dziada (w ciemnej ulicy) WSF91 kochać kogoś jak psy dziada [w ciasnej ulicy] WSFJP527 kochać, lubić kogoś jak psy dziada (w ciasnej ulicy) USJPIII128

kochać się jak pies z kotem WSF356 WSFJP527 USJPIII127 kochać się / żyć jak pies z kotem SFJP166

kochliwy jak kot w marcu WSF184 WSFJP324–325

kocia mama WSFJP376

kocia muzyka NSF51 PSF232 SFWP286, 407 WSF262 SFJP203–204 WSFJP418

kocie łby PSF232 SFWP286, 359 SFJP186

kocie oczy, koci wzrok WSF314 kocie oczy WSFJP485 (koci, sowi) wzrok WSFJP910 kocie, sowie oczy, koci, sowi wzrok USJPII1228

kocie ruchy NSF51

kogoś jest jak psów WSFJP527

kombinuje ktoś jak koń pod górę / górkę SP68

komuś wilkiem (z oczu patrzy, patrzy z oczu) WSFJP485

konia z rzędem temu, kto ... (coś zrobi) NSF51 konia z rzędem komuś, kto // który ... PSF233 konia z rzędem temu, kto ... SFWP293, 718 WSF179 konia z rzędem [(temu, kto...; za coś)] WSFJP318–319

konia z rzędem, że... WSFJP319

koń by się uśmiał NSF51 PSF234 SFWP294, 887 WSF179 SFJP162 koń by się uśmiał [z kogoś, czegoś] WSFJP319

koń, jaki jest, każdy widzi WSF179 SFJP161 WSFJP319

koń trojański NSF51 PSF235 SFWP294, 849 WSF565 SFJP162 WSFJP319 USJPIV121

ktoś (dyszy, oddycha, łapie dech) jak ryba [wyjęta z wody] WSFJP678
ktoś fałszywy jak kot WSFJP325
ktoś (gruby, ciężki) jak słoń WSFJP713
ktoś, coś jak z koziej dupy trąba WSFJP818
ktoś jest brudny, upaprany itp. jak świnia WSF552
ktoś (jest) cały w skowronkach WSF479–480
ktoś jest głodny, zły, zmarznięty itp. jak pies WSF355
ktoś jest głupi i ma wszy WSFJP864
ktoś jest gruby / tłusty / spasiony jak wieprz WSF133
ktoś (objuczony, obładowany) jak wielbłąd WSFJP875
ktoś jest pies na coś, na kogoś USJPIII127
ktoś (jest) tchórzem podszyty USJPIV32
ktoś nie wypadł, nie wyleciał, nie wyskoczył sroce spod ogona USJPII1211
ktoś patrzy jak zbity pies WSFJP527
ktoś pcha się jak świnia do koryta WSFJP793
ktoś (piegowaty, nakrapiany) jak indycze jajo WSFJP278
ktoś (jest) brudny, upaprany itp. jak świnia USJPIII1608
ktoś jest jak pies na kogoś, coś WSFJP527
ktoś jest pies na coś, na kogoś WSF355
ktoś jest podszyty tchórzem WSF370
ktoś (jest) trzeźwy jak świnia WSF552, 569 USJPIII1608
ktoś jest wierny jak pies WSF355
ktoś jest zimny jak ryba WSF691 USJPIII1098
ktoś lezie, pcha się itp. jak świnia do koryta WSF552 USJPIII1608
ktoś ma muchy w nosie WSF259
ktoś muchy by nie skrzywdził NSF53
ktoś nie wypadł, nie wyleciał, nie wyskoczył sroce spod ogona WSF506 USJPIII1362 ktoś nie (wypadł, wyleciał) sroce spod ogona WSFJP740
ktoś, coś pasuje jak wół do karety WSFJP889
ktoś pijany [spity i syn.] jak bydlę [jak świnia, jak bela] PSF453
ktoś pije jak smok WSFJP722
ktoś pisze wołami WSFJP889
ktoś, coś pływa jak ryba WSFJP678
ktoś podszyty tchórzem WSFJP801
ktoś rad by, wolałby, chciałby itp. wejść, schować się skryć się w mysią dziurę WSF262
ktoś ruszył (głową, mózgiem, rozumem, konceptem) jak martwe cielę rozumem WSFJP127
ktoś, coś schodzi na psy WSFJP527
ktoś się [nawet] czarnej krowy boi WSFJP334
ktoś spity jak świnia WSF497

ktoś trafił się [komuś] [jak] ślepej kurzej ziarno WSFJP340

ktoś wesoły jak ptaszek, szczygieł, szczygiełek WSF607

ktoś nie wypadł, nie wyleciał, nie wyskoczył sroce spod ogona USJPIII1362

[ktoś] z byka spadł WSFJP99

ktoś z kimś świń nie (pasł, pasał) WSFJP793

ktoś z kogoś jak z koziej dupy [koziego ogona] trąba PSF208

ktoś (zachowuje się) jak pies ogrodnika [sam nie zje i innym nie da] WSFJP481

ktoś (zjadłby, może zjeść) konia z kopytami WSFJP319

kudłaty jak niedźwiedź SP70

kudłaty jak yeti SP70

kukułcze jajo NSF53 PSF247–248 SFWP240, 328–3299 WSF148 SFJP140 WSFJP278

kupić kota w worku WSF184

kupować / kupić kota w worku NSF53 PSF248 SFWP304, 332, 938 SFJP166 kupować / targować kota w worku WSFJP325

kura domowa NSF53 PSF249, 332 WSF202 SFJP176 (kura, kurka) domowa WSFJP340–341

kura znosząca złote jaja NSF53 PSF249 kura znosząca złote jaja, jajka WSF202 kura znosząca złote jajka SFJP176 kura (która znosi, znosząca) złote (jajka, jaja) WSFJP340

kurza pamięć WSF337

kurcze blade! (sic!) NSF53 kurczę blade [pieczone] PSF249 kurczę blade WSF202 WSFJP341

kurcze pieczone! NSF53 kurczę pieczone WSF202 WSFJP341

kurek na kościele WSF202

kurka wodna NSF53 PSF249 WSF202

kurza melodia WSF202 kurza melodia USJPII371

kurza pamięć NSF53 PSF249

kurza stopa WSF202 USJPII371

kurza ślepota NSF53–54 PSF249

kurza twarz! NSF54 PSF250 WSF202 kurza twarz USJPII371

kurze łapki NSF54 PSF250 WSF221 USJPII495

(kurzy, ptasi) móżdżek WSFJP415 (kurzy, ptasi) (rozum, rozumek) WSFJP670 kurzy móżdżek USJPII734

kwiczy / kwiknął ktoś jak zarzynane prosię SP71 kwiczeć jak zarzynane prosię SPF251 WSF401 USJPIII585 kwiczeć jak zarzynane (prosię, cielę) WSFJP593

kwili ktoś jak pisklę SP71

lata ktoś jak kot z pęcherzem SP71 latać jak, niczym kot z pęcherzem, biegać jak kot z pęcherzem SFWP304–305 , 337–338, 552 (latać, biegać) jak kot z pęcherzem WSFJP325

lata ktoś za kimś jak kot w marcu SP71

leci ktoś dokądś jak ćma do ognia (w ogień) SP72 lecieć jak ćma do ognia NSF54 SFJP80 lecieć jak (ćma, ćmy) do światła WSFJP157

nawymyślał ktoś komuś jak psu SP90

nędzny tchórz WSFJP801

ni pies, ni wydra NSF57 PSF388 SFJP253 ni pies ni wydra SFWP567, 955–956 ni pies, ni wydra (coś na kształt świdra) WSF355–356 WSFJP527 USJPIII127

nie bądź świnią WSFJP793

nie być orłem WSFJP499

nie dla psa kiełbasa NSF57 PSF367 nie dla psa kiełbasa, [nie dla kota (spyrka, sadło)] WSFJP527

nie mój cyrk, nie moje małpy NSF57

nie spisałby na wołowej skórze SFWP745, 767 nie spisałby / nie spisać na wołowej skórze SFJP315

nie wypaść / nie wylecieć sroce spod ogona NSF57 PSF384 nie wypaść, rzad. nie wyskoczyć sroce spod ogona SFWP481, 778, 968, 973 nie wypaść sroce spod ogona SFJP329

(nie) wywoływać wilka z lasu NSF73 nie wywoływać wilka z lasu SFJP379

niebieski ptak NSF58 WSF427 USJPIII 841 niebieski ptak [ptaszek] PSF363 SFWP425, 660–661 SFJP283 WSFJP618–619

niech to gęś kopnie! NSF58

niech to kaczki zdepczą; bodaj cię kaczki zdeptały itp. WSF155 niech kogoś kaczki (zdepczą, zadepczą) WSFJP287

niedźwiedzia przysługa NSF58 PSF368 SFWP430, 656 SFJP282 USJPII914

NIEDŹWIEDŹ USJPII915

nieopierzone pisklę WSFJP532

nieść / brać / wziąć kogoś na barana SFJP

niewinny jak baranek SP91

niewinny jak owieczka SP92

nosi się ktoś z czymś jak kura z jajkiem SP92 obnosić się z czymś, z kimś jak kura z jajkiem NSF58 nosić się z czymśjak kura z jajkiem PSF392 nosić się, obnosić się z czymś jak kura z jajem, z jajkiem WSF202 nosić się z czymś jak kura z jajkiem SFJP140 (nosić, obnosić) się jak kura z jajem WSFJP341

nosił wilk razy kilka NSF58

nudzi się / wynudził się ktoś jak mops SP93 nudzić się jak mops NSF58 SFWP397, 457 WSF255 SFJP200 WSFJP408

(o) kur zapiał WSF201 USJPII364

o kurczę (!)WSFJP341

o wilku mowa NSF58 o wilku mowa (a wilk tu / tuż) SFJP379 o wilku mowa [a wilk (tu, uż, tuż tuż)] WSFJP878

(objeżdżać, zjeżdżać) kogoś jak burą sukę WSFJP759

obładowany jak wielbłąd SP94

obśmiał się ktoś jak norka SP94 obśmiać się jak norka SFJP215

obżarł się ktoś jak bąk SP95

obżarł się ktoś jak świnia SP95

oczy jak u krowy SP96

oczy błyszczą komuś jak u kota SP96

oczy błyszczą komuś jak kotu SP96

oczy błyszczą komuś jak wilkowi SP96

oczy czerwone jak u królika SP97

oczy świecą się komuś / zaświeciły się komuś jak u wilka SP97

oczy świecą się komuś / zaświeciły się komuś jak u kota SP97

oddać, oddawać, wyświadczyć, wyświadczać, wyrządzić, wyrządzać niedźwiedzią przysługę SFWP430–431, 468–469, 656–657, 971–972 (oddawać, wyrządzać, wyświadczać) niedźwiedzią przysługę WSFJP616

odezwało się w kimś zwierzę USJPIV1094

odważny jak lew SP99 NSF59 WSF211 SFJP183 odważny (jak, niczym) lew WSFJP351

odwracać / wykręcać kota ogonem NSF59 odwracać – odwrócić [wykręcać – wykręcić] kota ogonem [do góry] PSF415 odwracać, odwrócić, wykręcać, wykręcić kota ogonem SFWP305, 476, 481 odwracać, wykręcać, wywracać kota ogonem WSF184 USJPII1211 (odwracać, wywracać, obracać, wykręcać) kota ogonem WSFJP325

ogania się ktoś od kogoś jak od (natrętnej / uprzykrzonej) muchy SP99 oganiać się (od kogoś) jak od muchy NSF59

ogier rozpłodowy WSFJP480

okazać się świnią WSFJP793

opędza się ktoś od kogoś jak od (natrętnej) muchy SP100

opił się ktoś / opity jest jak bąk SP100 opić się jak bąk PSF423 opić się (czymś) jak bąk WSF13

orać w kogoś jak w łysego konia WSF179 orać w kogos jak w ([łysego] konia, [łysą] kobyłę WSFJP319

ORLĄTKO USJPII1298

ORLĘ USJPII1298

orli nos NSF59 USJPII1298

orli wzrok, orle oczy WSF314 orli wzrok SFJP393 USJPII1298

ORLICA USJPII1298

ORLIK USJPII1298

orze ktoś jak wół SP101

ORZEŁ 1303

orzeł czy reszka (?) WSFJP499 USJPII1303

orzeł i reszka NSF59

orzeł z czegoś WSFJP499

osa kogoś ukąsiła NSF59 osa kogoś ukąsiła, użądliła WSF328

OSIOŁ USJPII1310

osioł (dardanelski; dardański; koronny; kwadratowy; patentowany; skończony; wierutny; stary) WSFJP500 osioł dardanelski USJPII1310

osiołkowi w żłoby dano [w jednym owies, w drugim siano] WSFJP500

ostatnie (cielę, bydlę) z obory WSFJP127

ostry pies WSFJP527

pijany jak bąk SP108

pijany jak świnia WSF358 USJPIII128

PIJAWKA USJPIII128

pisać jak kura pazurem USJPIII153

PISKLĘ USJPIII154

piszczy ktoś jak kot SP110

piszczy ktoś jak szczenię / szczeniak SP110

płaci / zapłacił ktoś za coś jak za psa SP110

płacze / zapłakał ktoś jak bóbr SP111 płakać / popłakać się / ryczeć jak bóbr NSF61 płakać [ryczeć i syn.] jak bóbr PSF458 płakać jak bóbr SFWP47, 588 SFJP 52 (płakać, beczeć, ryczeć) jak bóbr WSFJP78

płeć jak kość słoniowa SP112

PŁOTKA USJPIII185

pływa ktoś jak ryba SP112 pływać jak ryba NSF61 WSF USJPIII1098

po bydlęcemu WSFJP99

po byku PSF460 po byku (!) WSFJP99

po ptakach [Ptokach] PSF484

po świńsku PSF488 WSFJP793

pocałuj, całuj psa w nos WSF365 USJPIII201

poczerwienieć jak indyk WSF27 USJPIII211

poczerwieniał ktoś jak rak SP11258 poczerwienieć jak rak WSF27 USJPIII211

pod psem SFWP567

podchodzi ktoś do czegoś jak pies do jeża SP113 podchodzić do kogoś, do czegoś jak pies do jeża NSF61 PSF464

podejrzany ptaszek WSFJP619

podkładać – podłożyć [podrzucać – podrzucić] komuś świnię PSF467 podłożyć / podkładać komuś świnię SFJP351 podłożyć komuś świnię USJPIII240

podłożyć komus żabę WSFJP956

podskoczył ktoś / podskakuje ktoś jak żaba SP114

podkładać / podłożyć komuś świnię NSF61 SFWP834 podłożyć komuś świnię WSF552 USJPIII1608 podkładać [komuś] świnię WSFJP793

podrzucać / podrzucić komuś kukułcze jajo NSF61 podrzucić komuś kukułcze jajo PSF471 podrzucić komuś kukułcze jajo SFWP240, 329, 597 podrzucać komuś kukułcze jajo WSFJP278

pogoda pod psem NSF33 SFJP253 pogoda [jak] pod [zdechłym] (Azorkiem, psem) WSFJP549

pogoda, deszcz, mróz itp., że psa by nie wygonił, nie wygnał USJPIII127

pogonić komuś kota SFWP598–599

pokazać komuś, gdzie raki zimują NSF61 PSF475 WSF434 WSFJP628 USJPIII881 pokazać gdzie raki zimują SFWP599–600, 671 pokazać / pokazywać, gdzie raki zimują SFJP287

pokazać lwi pazur NSF61 PSF475 SFWP349–350, 550, 600 pokazać / zdradzać / mieć lwi pazur SFJP246

pokorny jak baranek SP115

pokorny jak owieczka SP115

pokorny jak trusia SP115

pomknął / mknie ktoś jak sarna SP116

pomknął / mknie ktoś jak zając SP116

popędzić, pogonić komuś kota SFWP305–306, 610 WSF184

porusza się ktoś jak mucha w smole SP117 poruszać się jak mucha w smole SFWP614 (poruszać, ruszać się) jak mucha w (mazi, miodzie, smole) WSFJP417

porusza się ktoś jak niedźwiedź SP117

porusza się ktoś jak słoń w składzie porcelany SP117

poruszać się, posuwać się, wlec się itp. jak ślimak USJPIII1575

poruszyć gniazdo os / wdepnąć w gniazdo os NSF62

postawić na dobrego konia SFJP162

posłać kogoś na białe niedźwiedzie WSF279

postawić, stawiać na dobrego konia WSF179

postawić, stawiać na złego konia WSF179

potrzebny (komuś) jak psu piąta noga SP119 potrzebne coś komuś jak psu piąta noga WSF356 USJPIII127

potrzebuje ktoś czegoś jak ryba wody SP119

potulny jak baranek SP119

potulny jak jagnię / jagniątko SP119

potulny jak owca / owieczka SP120

potulny jak trusia SP120

powolny jak żółw SP120

powtarza ktoś coś jak papuga SP121 powtarzać jak papuga NSF62

powystrzelał ktoś ludzi jak kaczki SP121

poznać się na farbowanych lisach PSF491

pożywił się ktoś jak pies muchą SP122

praca nie zając NSF62

pracować jak mrówka SFJP202

pracować jak senna mucha USJPIII528

pracować jak wół, jak koń, jak dziki osioł USJPIII528

pracowity jak koń / mrówka / pszczółka NSF62

pracowity jak mrówka SP122 SFJP202 WSFJP416

pracowity jak pszczółka SP122 pracowity jak (pszczoła, pszczółka) WSFJP618

pracowity jak wół WSF629

pracuje ktoś jak wół SP122 pracować jak wół NSF270 pracować, harować, tyrać, orać, zasuwać jak wół, jak koń, jak dziki osioł WSF629

pracuje ktoś jak koń SP122

pracuje ktoś jak mrówka SP122 pracować jak mrówka NSF270 WSF259

pracuje ktoś jak pszczółka SP122 pracować jak pszczoła NSF270 pracować jak pszczółka SFJP283

pracuje ktoś jak dziki / głupi osioł SP122

pracować / harować / orać jak wół SFJP386 pracować jak [ten] wół [roboczy] WSFJP889

pracuje ktoś jak żółw SP122

pragnie ktoś czegoś jak kania dżdżu / deszczu SP123 SFWP630

PROSIACZEK USJPIII583

PROSIAK USJPIII583

PROSIĄTKO USJPIII583

PROSIĘ USJPIII585

przebiegły jak lis SP124 NSF62–63 SFJP180

(przepaść, zginąć, zmarnować się) jak ruda mysz (w popiele) WSFJP419

przyczaił się ktoś jak zając pod miedzą SP128

przyczepił się ktoś do kogoś jak rzep (do) psiego ogona SP128 przyczepić się do kogoś jak rzep do psiego ogona NSF63 USJPIII834 WSF461

(przymuszać, zmuszać) (ryby; rybę) do wody

przyssał się / przysysa się ktoś do kogoś jak pijawka SP129

przysycha jak na psie WSFJP528

przyszła koza do woza NSF63 WSFJP325 przyszła [przyjdzie] koza do woza PSF516

przywiązał się ktoś do kogoś / przywiązany jest ktoś do kogoś jak pies SP129

psa żal wyrzucić SFJP253

psi grosz NSF63 WSF131 WSFJP255

psi grzyb WSF426 USJPIII834

psi los, psie życie WSF426 USJPIII834

psi obowiązek PSF518 SFWP462, SFWP659 SFJP220 psi obowiązek, psie prawo WSF427 USJPIII834

psi pieniądz WSF131 psie pieniądze, psi pieniądz USJPIII118 psi grosz, psie pieniądze, psi pieniądz USJPIII834

psi syn WSF427 WSFJP762 USJPIII1472

psia buda WSFJP90

psia jucha (!)WSFJP285

psia, pieska pogoda; pogoda pod (zdechłym) psem WSF371 psia pogoda WSFJP549 USJPIII834

(psia, taka) twoja mać WSFJP373 psia twoja (jego, ich itp.) mać USJPIII834

psia wachta WSF426 USJPIII834

psia wierność WSFJP876

psie figle WSF426 USJPIII834

psie grosze WSF131

psie pieniądze NSF63 WSF131

psie prawo PSF518

psie przywiązanie, psia wierność WSF426 USJPIII834

psim swędem PSF518, 658–659, 801 WSF426–427 SFJP282 USJPIII834

psu na budę PSF518 SFJP253 [najczęściej w połączeniu z czasownikiem, zdać się, zdawać się] SFWP50, 567–568

ptasi móżdżek NSF63 PSF518 ptasi, kurzy móżdżek WSF259

ptasiego mleka jedynie / tylko komuś brakuje / brak NSF63 ptasiego mleka komuś brakowało PSF518 ptasiego mleka komuś brakowało, będzie brakowało SFWP48, 394, 660

PTASZEK USJPIII841

PTASZYNA USJPIII841

puszczać kaczki NSF63 PSF520

puścić pawia NSF64 WSF346 puszczać – puścić pawia PSF521

puszczać bąki, puścić bąka WSF431 puszczać bąka WSFJP63

puszczać kaczki WSF431 WSFJP2287

puszczać pawia WSFJP519

puszy się / napuszył się ktoś jak // napuszony (jest) jak paw SP130 puszyć się / być napuszonym jak paw SFJP246

puszy się / napuszył się ktoś jak // napuszony (jest) jak indor (indyk) SP130

pyszni się ktoś jak paw SP130

radosny jak skowronek WSF480 SFJP315 (radosny, wesoły) jak skowronek WSFJP707

rajski ptak SFJP283

ranny ptaszek NSF64 PSF524 SFWP661, 673 WSF435–436 SFJP283 WSFJP619

rany koguta (!)WSFJP307

RASZPLA USJPIII889

raz kozie śmierć NSF64 PSF525 SFWP307–308, 674, 823 SFJP347 raz kozie śmierć (!) WSFJP325

REKIN USJPIII916

rekin finansowy NSF64

robaczywe myśli WSF264

robak kogoś gryzie USJPI1091

robak (niepewności, nienawiści, smutku, zgryzoty itp.) toczy kogoś WSFJP650

robić bydło NSF64

(robić, sadzić) byki WSFJP99

robić / zrobić kogoś w konia NSF64 robić kogoś w konia WSFJP319

robić z kogoś bydlę WSFJP99

(robić coś) wolno jak żółw NSF71

robić, zrobić z kogoś jelenia WSF445

robić / zrobić kogoś w konia NSF64 SFWP294, 695 WSF445 USJPIII956 robić – zrobić kogoś w konia [balona, bambusa] PSF531

robić z muchy słonia PSF530 WSF260 WSFJP417 USJPIII1271

ROGACZ USJPIII963

roić się jak mrówki NSF64

ROPUCHA USJPIII971

ronić krokodyle, krokodylowe łzy SFWP701–702

rozgnieść kogoś jak robaka WSFJP659

rozmawia ktoś z kimś jak gęś z prosięciem SP133 rozmawiać jak gęś z prosięciem NSF64 SFJP298 WSFJP232 rozmawiać z kimś jak gęś z prosięciem WSF110 USJ-PIII585

rozrabia ktoś jak pijany zając SP134 rozrabiać jak pijany zając [w kapuście] WSFJP917

rozumieć się jak łyse (konie, kobyły) WSFJP319

ryba połknęła haczyk USJPIII1098

rybie oczy USJPIII1099

RYBKA USJPIII1099

rudy jak wiewiórka SP135

rudy jak lis SP135

rusza się ktoś jak mucha w smole SP136 ruszać się jak mucha w smole SFWP715, 761

(ruszać, kręcić, uwijać, zwijać) się jak mucha w (rosole, ukropie) WSFJP417

ruszać się, poruszać się jak mucha w smole SFWP404 SFJP322 ruszać się, poruszać się itp. jak mucha w smole; chodzić, poruszać się, pracować itp. jak senna mucha WSF260

rusza się ktoś jak słoń w składzie porcelany SP136

ruszył ktoś konceptem / rozumem / głową jak martwe cielę ogonem SP137 ruszyć konceptem jak martwe cielę ogonem WSF44 USJPII1211

ryba (cuchnie, psuje się) od głowy WSFJP679

ryba, rybka lubi pływać WSF364 WSFJP679 USJPIII191

ryba / rybka połknęła haczyk, ktoś połknął haczyk WSF138 ryba połknęła haczyk WSFJP679

ryba psuje się od głowy PSF541 SFJP120

rybia łuska WSFJP371

rybie oczy WSF318–319 WSFJP488 USJPII1226

rybie oko WSFJP488

rycerz na białym koniu SFJP303

ryczeć jak [zarzynany] bawół WSFJP63

ryczy / zaryczał ktoś jak wół SP137

ryczy / zaryczał ktoś jak bawół SP137

ryczy / zaryczał ktoś jak lew SP137 ryczeć jak lew WSFJP351

ryczy / zaryczał ktoś jak tur SP137

ryczy / zaryczał ktoś jak dziki zwierz SP137

ryczy / zaryczał ktoś jak zarzynane zwierzę SP137

rządzi się ktoś jak szara gęś SP138 rządzić się jak szara gęś PSF542 WSF110 SFJP115 WSFJP232

rzuca się ktoś jak ryba (w sieci) SP138 rzucać się jak ryba w sieci USJPIII1120

rzucać perły przed wieprze NSF65 WSF347–348 rzucać / miotać perły przed wieprze / świnie SFJP247 WSFJP520

rzucać się jak tygrys w klatce WSFJP826
rzucić się na coś (jedzenie) jak wilk / wilki SFJP380
rzucił się / rzuca się ktoś na kogoś lub gdzieś jak wściekły pies SP139
rzucić się / skoczyć jak żbik SFJP411
rży / zarżał ktoś jak koń SP139
sam / samiutki / samiuteńki jak pies SP139
samotny jak pies SP139
samotny jak wilk SP139
samotny jak odyniec SP139
sarnie oczy WSF319
są jakieś osoby jak papużki nierozłączki SP140
schlać się jak bydlak, bydlę, świnia itp. WSF464
schlać się / upić się jak świnia / wieprz NSF69
schodzić / zejść na psy NSF65 PSF552
schować się w mysią dziurę SFJP102
(siadać, zasiadać) jak kury na grzędzie WSFJP341
siedzi ktoś gdzieś jak trusia SP141 siedzieć jak trusia SFJP358
siedzi ktoś gdzieś jak mysz pod miotłą SP141 siedzieć cicho jak mysz pod miotłą NSF65 siedzieć (cicho) jak mysz pod miotłą PSF556 SFWP409, 737 WSFJP419
siedzi ktoś gdzieś jak kura na jajach / na grzędzie SP142
siedzi ktoś cicho / cichutko jak mysz / myszka SP142
siedzi ktoś cicho / cichutko jak mysz pod miotłą SP143 siedzieć cicho jak mysz pod miotłą SFWP74 siedzieć (cicho) jak mysz pod miotłą WSF262–263 SFJP204 USJPII752
siedzi ktoś cicho / cichutko jak trusia SP143 siedzieć cicho jak trusia NSF65
siedzieć jak zając (pod miedzą, w życie, w kapuście) WSFJP919–920
silny jak tur SP143 WSF571–572 SFJP162 USJPIII1209 (silny, mocny) jak tur WSFJP824
silny jak byk SP143 USJPIII1209 (silny, mocny) jak byk WSFJP702
silny jak koń SP143 NSF65 SFJP162
silny jak niedźwiedź SP143 (silny, mocny) jak niedźwiedź WSFJP447
silny jak wół SP143
siwy / siwiuteńki jak gołąb / gołąbek SP143 siwy jak gołąb NSF65 siwy jak gołąb [gołąbek] PSF559 siwy jak gołąbek WSF123 USJPIII1215
skacze ktoś lub coś jak konik polny SP144
skacze ktoś lub coś jak koza SP144
skacze ktoś lub coś jak małpa SP144
skacze ktoś lub coś jak pchła SP144
skacze ktoś lub coś jak wróbel SP144
skacze ktoś lub coś jak żaba SP144
skamle / skomle ktoś jak pies SP144 (skamleć, skamlać, skomleć, skomlić) jak pies WSFJP528

traktuje / potraktował ktoś ludzi jak bydło SP166 traktować kogos jak bydło WSFJP99

trącić myszką NSF69 PSF633 SFWP410, 848 SFJP204

trele (słowika, słowicze) WSFJP714

TRUTEŃ USJPIV132

trząść się jak barani ogon [ze strachu] WSFJP481 trząść się jak barani ogon USJPII1211

trzeba połknąć, zjeść tę żabę WSF710

trzepać, walić konia WSF569 WSFJP319

trzęsie się ktoś lub coś jak barani ogon SP167 trząść się jak barani ogon WSF568

trzęsie się ktoś lub coś jak żabi skrzek SP167

TRZODA USJPIV145

trzymać dwie sroki za ogon SFWP134, 482, 778, 855

tu jest [leży] pies pogrzebany PSF641 SFJP253 WSFJP528 tu jest pies pogrzebany WSF356 USJPIII127

tuczy ktoś kogoś jak gęś SP168

twarz jak indycze jajo SP169

ty świnio ! WSFJP793

tyle co kot napłakał NSF69 tyle, co kot napłakał PSF643 SFWP306 WSF184 SFJP166 [tyle] co kot napłakał WSFJP325

tylko ryba nie bierze WSFJP679

tyra ktoś jak dziki osioł SP169

tyra ktos jak wół SP169

(ubiję, zabiję) jak psa (!) WSFJP528

ubił ktoś kogoś jak psa SP169

ubił ktoś kogoś jak zająca SP169

ubogi jak mysz kościelna SP169

ucho od śledzia SFJP364

ucieka / uciekł ktoś jak zając SP170 uciec / uciekać jak zając SFJP396

uciekają / uciekli ludzie jak szczury z tonącego okrętu SP171 uciekać jak szczury z tonącego okrętu WSF529 USJPIII1505

uczepił się ktoś kogoś jak rzep psiego ogona SP171

uderzyć kogoś bykiem WSF581

udowadniać, że nie jest się wielbłądem SFJP378

umierają ludzie jak muchy SP172

upchani jak śledzie NSF69

uparty jak baran WSFJP60

uparty jak kozioł SP174 NSF233 WSF588 WSFJP325 USJPIV254

uparty jak muł SP174 WSF588 USJPIV254

uparty jak osioł SP174 NSF233 WSF588 SFJP235 USJPIV254 uparty jak osioł [kozioł] PSF655 uparty jak (osioł, baran, kozioł, muł) WSFJP500

upić się, schlać się, urżnąć się itp. jak świnia WSF552, 588 WSFJP793

upiera się ktoś jak baran SP174

upiera się ktoś jak kozioł SP174

upiera się ktoś jak osioł SP174

upiera się ktoś jak muł SP174

upił się / upija się ktoś jak świnia SP174 upić się jak świnia USJPIV254

upił się / upija się ktoś jak bydlę SP174(upić, schlać) się jak bydlę WSFJP99

uprzykrzona mucha WSFJP417

urżnął się ktoś jak / urżnięty (jest) jak bydlę SP174 urżnąć się jak bydlak itp. WSF591

urżnął się ktoś jak / urżnięty (jest) jak świnia SP174

uśmiać się jak norka WSFJP456

utył ktoś jak wieprz SP175

uwijają się ludzie jak pszczoły SP175

uwijają się ludzie jak mrówki SP175

użył ktoś jak pies w studni SP176 użyć jak pies w studni PSF661 WSFJP528 USJPIII127

w (łóżku, nocy) ryby łowić WSFJP679

w ślimaczym tempie NSF69

w żółwim tempie NSF69 SFWP838, 1051 SFJP354

walczy ktoś jak lew / lwica SP176 walczyć jak lew NSF69 SFJP179 WSFJP351 walczyć jak lwica / lew SFJP183

waleczny jak lew WSFJP351

wali ktoś w kogoś jak w kaczy kuper SP176 walić jak w kaczy kuper SFWP892

warczy coś jak pies SP177

warczy ktoś na kogoś jak pies SP177

waruje ktoś jak pies (przy kości) SP177

WĄŻ USJPIV363

wdzięk słonia, hipopotama itp. WSF605 wdzięk słonia USJPIV373

wejść / wstapić do jaskini lwa NSF70

(wesoły, wesół) jak rybka WSFJP679

wesoły /wesolutki jak szczygieł / szczygiełek SP178 wesoły jak (szczygieł, szczygiełek) WSFJP769

wesoły jak szczygieł / skowronek NSF70 wesoły jak szczygieł USJPIII1505 wesoły jak szczygiełek USJPIII1505

wesoły / wesolutki jak ptak / ptaszek SP178 wesoły jak ptaszek, szczygieł. Szczygiełek USJPIV389

WESZ USJPIV390 WSZA USJPIV535

węszyć jak pies NSF 70

węszy ktoś jak pies gończy SP178

wić się jak piskorz NSF70 PSF676 SFWP908 wić się, wykręcać się, wywijać się jak piskorz WSF360 USJPIII154

widzieć [(nocą, w nocy, po ciemku)] jak kot WSFJP325 widzi ktoś w nocy jak kot SP179

wspina się ktoś jak małpa SP186

wstawać ze skowronkami NSF71

wstawać z kurami NSF71 wstawać (razem) z kurami WSF202

wściekły jak osa NSF233

wybiera się ktoś jak sójka za morze SP187 wybierać się jak sójka za morze NSF71 PSF703 WSF493 SFJP323 USJPIII1305

wybierać kogoś jak raki z saka WSFJP628 WSFJP679

WYDRA USJPIV580

wygląda coś jak psu z gardła wyjęte SP188 wyglądać jak psu / krowie z gardła wyciagnięty, wygląda jak psu / krowie z gardła wyciagnięte NSF72

wygląda ktoś jak królik SP189

wygląda ktoś jak zmokła kura SP189 wyglądać jak zmokła kura NSF72 PSF710 WSF202 WSFJP341

wygląda ktoś jak strach na wróble SP190 wygladać jak strach na wróble NSF72 PSF710

wygląda ktoś jak kot w butach SP190

wygląda ktoś czegoś jak kania dżdżu SP191 wyglądać, czekać, pragnąć, łaknąć itp. czegoś jak kania dżdżu, deszczu WSF158

wygladać jak wymokły śledź WSFJP780

wyglądać jak śnięta ryba WSFJP679

wyglądać jak wół NSF72

wyglądać jak wymokły śledź NSF72 wyglądać jak śledź PSF710

wyglądać jak zmokła kura SFJP176

wyhodować żmiję na własnym łonie, na własnej piersi USJPIV1126

wyje / zawył ktoś jak pies SP192

wyje / zawył ktoś jak zwierzę SP192

wyje / zawył ktoś jak wilk SP192

wyje / zawył ktoś jak dziki zwierz SP192

wykonać jaskółkę NSF72

wykręcać, wykręcić kota ogonem SFWP961–962 wykręcać / odwrócić kota ogonem SFJP166

wykurzył ktoś kogoś jak lisa z nory SP192

wylewać, ronić krokodyle łzy SFWP319 wylewać, ronić łzy krokodylowe SFWP319–320, 368, 964

wymyka się ktoś lub coś komuś jak piskorz SP193

wypędził ktoś kogoś jak psa SP194 wypędzić, wyrzucić itp. kogoś jak psa WSF356 USJPIII127 (wypędzić, wygnać, wyrzucić) jak psa WSFJP528

wyrwać się / wyrwał się jak filip z konopi SP195 wyrwać się / wyskoczyć jak filip z konopi NSF72 WSF 102 USJPI903 wyskoczyć jak filip z konopi PSF719 wyskoczyć, wyrwać się jak, niczym filip z konopi SFWP154, 292, 971, 973 (wyrwać się, wyskoczyć) [z czymś] jak filip z konopii WSFJP219

wyrzucił / wyrzuca ktoś kogoś jak psa SP195

wyskoczyć / wyrwać się jak filip z konopi SFJP161

wystrychnąć kogoś na dudka NSF72–73 PSF721 SFWP128, 976 WSF86 SFJP95 (wystrychnąć, wykierować, wyprowadzić) kogoś na dudka WSFJP193

wystrzelał ktoś ludzi jak kaczki SP197

wyścig szczurów NSF73 PSF721–722 SFJP340 WSFJP769

(wytrzymywać, dawać sobie radę) jak salamandra w ogniu WSFJP689

wywinąć orła NSF73 PSF723 WSF328 WSFJP499 USJPII1302

wywoływać wilka z lasu NSF73 wywoływać – wywołać wilka z lasu PSF723–724

wziąć, brać, nieść, nosić itp. kogoś na barana WSF12

z byka spaść NSF73 z byka spadłeś (spadł, spadliście)? WSF496

z kogoś (jest), ktoś jak z koziej dupy trąba WSF565

z kogoś wyszło prosię WSF401 USJPIII585

z kurami PSF762

z lotu ptaka NSF73 PSF763 SFWP347, 660 WSFJP619 USJPIII841

z tonącego okrętu szczury uciekają WSFJP769

za psi grosz, rzad. za psie grosze SFWP215, 659

za psi pieniądz PSF741

za psie pieniądze PSF741 za psie pieniądze, rzad. za psi pieniądz SFWP560

za stary wróbel (na takie plewy) NSF73

zabawa w kotka i myszkę PSF727 SFWP307, 410 WSFJP912

zabiera się ktoś do kogoś lub czegoś jak pies do jeża SP198 zabierać się do czegoś jak pies do jeża SFWP247, 568 WSF356 WSFJP528 USJPIII127

zabił ktoś kogoś jak psa SP198 zabić, ubić kogoś jak psa WSF356 USJPIII127

zachowuje się / zachował się ktoś jak świnia SP198 zachowywać się / zachować się jak świnia NSF73 zachować się jak świnia, jak prosię WSF661 zachować się jak prosię USJPIII585 zachować się jak świnia USJPIII1608

zachowuje się / zachował się ktoś jak słoń w składzie porcelany SP199 zachowywać się jak słoń w składzie porcelany SFJP318

zachowuje się / zachował się ktoś jak pies ogrodnika SP199

zaczerwienić się jak indor PSF730

zalewać robaka WSF444 USJPIII954 (zalewać, zapijać) robaka WSFJP650

zamknąć się jak ślimak w skorupie WSF541 zamykać się jak ślimak w skorupie WSFJP781

zapomniał / nie pamięta wół, jak cielęciem był SFJP68

zapuścić żurawia WSF673 USJPIV1131

zbić kogoś jak psa WSF356 USJPIII127 zbić jak psa WSFJP528

zbijać bąki SFJP47 WSFJP63

zbłąkana owieczka WSFJP504

zdechł pies SFWP568 WSFJP528 USJPIII127

zdrowy, zdrów jak ryba USJPIII1098

zdychać jak pies WSF356

zagląda ktoś gdzieś jak pies do jatki SP199

zajęcza (skóra, skórka) WSFJP709

WYKAZ ANGIELSKICH JEDNOSTEK FAUNICZNYCH

as busy as a bandicoot LIA96
as busy as an ant LIA96
as brave as a lion LIA77
as cheeky as a monkey LIA77
as clever as a cartload of monkeys LIA77 PDEI64
as close as an oyster / a Kentish oyster LIA93 PDEI74 as close as an oyster ODEI18
as clumsy as an elephant LIA76 PDEI63
as cold as a frog LIA73
as cold as a paddock LIA73
as cold as a toad LIA73
as common as dragon's teeth LIA179
as crafty / cunning as a fox LIA68
as crazy as a coot LIA83
as cross as a bear with a sore head LIA78 (as) cross as a bear with a sore head ODEI19 as cross / savage as a bear with a sore head PDEI65
(as) cunning as a fox ODEI19 as cunning as a fox PDEI61
as dead as a dodo LIA87 (as) dead as a dodo ODEI19 M408 as dead as a dodo / deader than a dodo PDEI71
as deaf as an adder ODI74
(as) drunk / pissed as a newt ODEI19
as drunk as a skunk CID112
as elusive as a butterfly PDEI77
as expressionless as the face of a cow LIA64
as fast / swift as a deer LIA69
as fat as a pig LIA67
(as) fat as a young thrush ODEI20
as fidgety as a toad on a griddle LIA73
as fierce as a dragon LIA179
as fierce as a lion LIA77 PDEI64
as filthy as a pigsty LIA68
as fit as a flea LIA97 (as) fit as a flea ODEI20
as flexible as a bee in a honey pot LIA96
as free as a bird CID153 LIA79 (as) free as a bird ODEI21
as frisky as a lamb LIA66
(as) gay as a lark ODEI21
as gentle as a dove LIA84
as gentle as a fawn LIA69
as gentle / mild as a lamb LIA66 (as) gentle as a lamb ODEI21
as graceful as a swan LIA87
as greedy as a pig LIA67 PDEI59
as happy as a clam CID182–183

as happy as a dog with two tails LIA59

as happy as a pig in horseshit LIA66

as harmless as a dove LIA84

as heavy as an elephant LIA76 PDEI63

(as) hoarse as an (old) crow ODEI22

as hungry as a wolf LIA69

as independent as a hog on ice LIA31

(as) lean as an alley cat ODEI23

as lively as a cricket LIA98 (as) lively as a cricket ODEI24

as mad as a hatter (or a March hare) ODI180 as mad as a March Hare LIA109 PDEI60 (as) mad as a March Hare ODEI24

as mad as a hornet CID256

as mean as a snake LIA75

as meek as a lamb LIA65 (as) meek as a lamb ODEI25

as melancholy as a cat LIA77

as melancholy as a sick monkey LIA77

as merry as mice in malt LIA72

as merry / chirpy as a cricket LIA98 as merry / chirpy / lively as a cricket PDEI78

a milch cow PDEI58

as nervous as a kitten LIA61 as nervous as a cat / a kitten ODEI25

as nervous as a rabbit LIA70–71

as nimble as a cow in a cage LIA64

as nimble as an eel in a sandbag LIA94

as obstinate as a donkey LIA63 PDEI57 as obstinate / stubborn as a mule ODEI25

as pissed as a newt CID315

as playful as a kitten LIA61

as plump as a partridge LIA83

as poor as a church-mouse / church-mice LIA72 (as) poor as a church mouse ODEI27

as prickly as a hedgehog LIA72–73 PDEI62

as proud / vain as a peacock LIA88 (as) proud as a peacock ODEI27 as proud as a peacock PDEI71

as quick as a snake LIA75

as quiet / timid as a mouse LIA72 PDEI60 (as) quiet as a mouse ODEI27

as red as a lobster LIA7 PDEI2

as red as a turkey-cock LIA7 PDEI2 (as) red as a turkey-cock ODEI27

as safe as a dove-cote LIA84

as savage as a bear with a sore head LIA78

as sick as a parrot PDEI71

as silly as a sheep LIA65 PDEI58

as sick as a cat LIA58

be able to charm the birds off a tree / be unable to charm the birds off a tree PDEI66

be after someone as a fox after a goose LIA68

be all cock-a-hoop PDEI68

be all hat and no cattle ODI137

be all over someone like fleas on a dog LIA97

be another / a different kettle of fish CID219

be as bald as a coot CID18 as bald as a coot ODI14

be as blind as a bat CID37 as blind as a bat ODI28

be as busy as a bee CID56 PDEI77 as busy as a bee ODI42

be as dead as a dodo CID96

be as funny as a barrel of monekys CID21

be as fit as a flea CID145

be as gentle as a dove PDEI

be as gentle as a lamb CID160

be as happy as a lark LIA84–85 PDEI68

as industrious as a beaver LIA70

be as mad as a March hare CID256

be as poor as church mice CID323

be as quiet as a mouse CID334

be as scarse as hen's teeth CID360

be as scarce as rocking horse manure LIA204

be as sick as a dog CID376

be as sick as a parrot CID376 LIA86

be as slippery as an eel CID383

be as snug as a bug in a rug CID387

be as strong as an ox CID406

be as stubborn as a mule CID406

be as tight-mouthed as a clam / clam up PDEI75

be as wet as a drowned rat / look like a drowned rat LIA71

be bitten by the travel bug PDEI78

be catty PDEI55

be chicken / chicken-hearted PDEI69

be / clime on one's high horse PDEI57

be cock of the walk PDEI68

be dog tired ODEI48

be done like a (dog's) dinner CID102

be dropping like flies CID112

be duck soup CID112

be foxed PDEI61

be full of bull CID155

fine feathers make fine birds ODEI186
fine / pretty kettle of fish, a CID219 a fine etc kettle of fish ODEI186
FISH K22
fish for compliments PDEI74
fish for information PDEI74
fish in troubled waters ODI108 fish in troubled / muddy water PDEI73
fit as a flea ODI110
fire-bug, a PDEI78
fish out of water, a ODI108 ODEI190 M528
flamingo-pink LIA8
flea in your ear, a ODI110
flea-market, a PDEI78
flea pit, a ODEI191
flea market M535
flea-market kit BC117
FLEDGLIN WSAP452
flip / give sb the bird CID33 flip someone the bird ODI25 flip / give sb the bird ODI111
flog / beat a dead horse CID97 flog a dead horse ODI111 ODEI192 PDEI57
flutter the dovecotes PDEI68
fly in amber, a ODI112
fly in the ointment, a CID148 ODI112 PDEI76
fly on the wall, a CID148 ODI112 PDEI76
fly on the wheel, a ODI112
fly-on-the-wall CID148
for (or in) a coon's age CID62
for donkey's years ODI83 ODEI154
food for worms ODI319
FOX WSAP43
free as a bird PDEI66
freeze the balls off a brass monkey ODI116
frighten the horses ODI149 PDEI57
FROG K44
frogmarch PDEI62
from the horse's mouth M693
fuck like bunnies CID155
GADFLY BC63
gay dog, a ODEI214
game of chicken M233
get (all) your duck in a row M430
get it (in the neck / where the chicken gets the chopper) ODEI218

halcyon days PDEI71

handle / treat sb with kid gloves CID220 handle (or treat) someone or something with kid gloves ODI160

hang-dog air / expression / demeanour, a PDEI53

hare-brained scheme, a PDEI109

hang round one's neck like an albatross PDEI71

hare-brained PDEI109

hares and hounds PDEI60

has the cat got your tongue? CID63 PDEI55 (has the) cat got your tongue? M211

have a bee in your bonnet CID26 ODI20 have etc a bee in one's bonnet ODEI255

have a bird ODI25

have ants in your pants M49

have the brain of a pigeon PDEI108

(have / lead) a cat-and-dog life ODEI94

have a / the constitution like / of a horse'/ an ox ODEI257

have a cow CID84–85 CID64

have a digestion like an ostrich LIA89

have a flea in one's ear ODEI260

have a frog in your throat CID154 ODI117 M568 have a frog in the throat PDEI62

have a heart like a lion PDEI64

have etc a hide / skin like a rhinoceros ODEI264 have a skin like a rhinoceros PDEI63

have (got) / with a kick like a mule

have a lark / lark about PDEI68

have a monkey on your back ODI191 PDEI64

have a stick-insect figure PDEI78

have a tiger by the tail ODI292 PDEI65

have / give sb a / the whale of a (good) time ODEI277 have a whale of a time PDEI63

have (or hold) a wolf by the ears ODI316

have an albatross around round one's neck PDEI71

have bigger / other fish to fry M528

have butterflies in one's stomach / tummy PDEI77

have / give sb kittens ODEI265

have (got) / with other / bigger fish to fry ODEI271

have (or get) your monkey up ODI191

have a memory like an elephant CID265 LIA76

have a skin / a hide like a rhinoceros LIA76

have ants in your pants CID9 ODI7 have etc ants in one's pants ODEI254

have bats in the belfry CID22 have bats in the (or your) belfry ODI16 have (got) / with bats in the belfry ODEI255

have bigger / other fish to fry CID144

like a lamb to the slaughter CID229 M796 ODI166 like a lamb to the slaughter / slaughter-house LIA66

like a leech ODI170

like a lemming / lemming-like LIA72 PDEI60

like turkeys voting for Christmas PDEI70

like a monkey on a stick ODI191

like a moth to the flame ODI192

like a moth that flies round a light / like moths around a light LIA95 like a moth (that flies) round a light PDEI77

like a parrot LIA86

like a pig in a poke LIA67

(like) a red rag to a bull ODI240 ODEI356

like a scalded cat ODI253 ODEI356

like a shag on a rock CID368

like a sick dog LIA58

like a sitting duck LIA80

like a spring chicken LIA81

like a squirrel / hamster / squirrel-like LIA71

like a stuck pig ODEI357

like a Trojan horse LIA149

like a vulture LIA89 PDEI72

like an ostrich (with its head in the sand) PDEI72

like being savaged by a dead sheep PDEI58

like grease through a goose LIA82

like hen's teeth LIA82

like locking the stable after the horse has bolted LIA63

like moths to a flame CID275

like pigs in clover LIA67–68

like rats leaving / deserting a sinking ship LIA71 like rats leaving a sinking ship M1168

(like / as) sheep etc to the slaughter ODEI356–357

like shooting fish in a barrel ODI108

like something the cat brought in ODI48

like the cat that ate the canary CID63

like the cat that got the cream CID63 M211 like the cat that's got (or who's stolen) the cream ODI48 like the cat that stole the cream ODEI354 like the cat that swallowed the cream PDEI56

like turkeys voting for (an early) Christmas CID437 like turkeys voting for Christmas ODI300 LIA82 PDEI70

like water off a duck's back ODI88 LIA80 ODEI357 (like) water off a duck's back PDEI70

lion in the way, a ODI175 a lion in the path / way ODEI358

puppy fat CID329 M1144 puppy-fat PDEI54
puppy love CID329–330 PDEI54 M1144
puppy / young puppy, a PDEI54
produce / pull the rabbit out of the hat PDEI60
PUSSY M1147
PUSSYCAT M1147
pussy-foot PDEI56 pussyfoot M1147
put a person's monkey up ODI191
put on the dog ODI82
put someone into a pigeon-hole PDEI68
put the cart before the horse ODI47 PDEI57 M207
put / set the cat among the pigeons CID63 PDEI55 M211 put the cat among the pigeons ODI48
put the head in the lion's mouth PDEI64
put / throw a money wrench in the works CID466
QUEEN BEE M1155
queer fish, a CID333 ODEI471 PDEI73
RABBIT K64
rabbit warren M1160
rag, tag and bobtail ODI236
rain cats and dogs ODI236 PDEI19 rain / pour cats and dogs ODEI472–473
rare animal, a PDEI52
rare bird, a ODEI475 PDEI66
RAT PDEI60 M1168
rats etc and snails and puppy-dogs' tails ODEI475
rat-arsed / rat-assed CID338
rats deserting a sinking sheep ODI238 rats desert etc a (sinking) ship ODEI475
rats, frogs and snips ODEI475
rat fink, a CID338
rat on somebody PDEI60
rat pack PDEI60
rat race, a CID338 the rat(-)race ODEI475 the rat race PDEI60
the / a rat run PDEI60
raven-black LIA84
raven-haired M1170
red herring, a CID341 ODI240 a red herring (across sb's path) ODEI47
REPTILE WSAP992 M1202
ride etc a / one's high horse ODEI479
ride etc a / one's hobby horse ODEI479 ride a hobby horse (to death) PDEI57
ride a tiger ODEI479 PDEI65
ride herd on ODI242

she's no (spring) chicken PDEI69
shed / weep crocodile tears CID86
shed / weep crocodile tears ODEI122 shed crocodile tears PDEI63
a sheepish grin PDEI58
shoot someone else's fox PDEI61
shoot the bull CID373
SHREW WSAP1079 M1321
shut up like a clam CID376 shut up / close up like a clam / be as tight-mouthed as a clam LIA92
sick as a dog PDEI54
sing like a canary LIA86 PDEI71
sitting duck, a CID380 PDEI69 a sitting duck / target ODEI503
shut (or lock) the stable door after the horse has bolted ODI274
shut up / close up like a clam PDEI75
shut your clamtrap / clam-shell / clamshells PDEI75
sick as a dog ODI262
sick as a parrot ODI262
SKUNK K67 M1340
SLUG K68
sly dog, a PDEI53
sly fox / an old fox, a PDEI61
small fry PDEI74 M1349 the small fry ODEI505
smell a rat ODI267 M1168 smell a rat CID385 ODEI506 PDEI60
smell fishy CID385
SNAIL K68
snail mail PDEI79
snail rail PDEI79
snake in the grass, a CID386 ODI268 PDEI62 a snake / snake in the grass M1353
snake-like voice, a LIA75
snake-oil salesman, a CID386
snail mail CID386 M1353
snake oil CID386
snakes and ladders ODEI506 PDEI62
sniff the air like an old war horse LIA62 PDEI56
snowbird PDEI20 M1355
Snake in the / a Tunnel BC75
softly, softly (catchee monkey) ODEI509
solemn owl, a PDEI71
sb's pet hate / peeve CID311
son of a bitch M1364
sow (or plant) dragon's teeth ODI85 sow the dragon's / dragons' teeth ODEI512

WYKAZ WŁOSKICH JEDNOSTEK FAUNICZNYCH

essere un merlo Q297
essere un moscone Q315
essere un mulo CA185
essere ⟨parere, sembrare⟩ un'oca WSWPII685
essere un'oca (giuliva) CA 185 essere un'oca L22 essere un'oca giuliva L410
essere un pappagallo della strada L98
essere una (gran) bestia WSWPI343
essere una pecora segnata L220
essere un pesce fuor d'acqua CA185 L347 P107
essere un pidocchio Q403 CA186
essere un pidocchio rifatto Q403 CA186 L325 essere un pidocchio riunto L325 toscano
essere un pollo Q415
essere un porco Q419
essere un posto da capre L230
essere un posto da lupi L230
essere un pulcino bagnato CA187 L347
essere un pulcino nella stopa CA187
essere un ragno Q440
essere un ranocchio Q442
essere (porre, costruire, ecc.) una remorra L302
essere un riccio Q447
essere un rospo Q454
essere un serpente Q486
essere un serpente a sonagli Q487
essere un serpenete di mare L393
essere un topo d'auto, di treno, ecc. L424
essere un topo di biblioteka L424
essere un tordo Q537 L378
essere un verme Q558 WSWPIV379
essere un vitellone L457
essere un volpone Q571 L173
essere una cacatura di mosche L301
essere una chimera Q121 L99
essere una civetta Q128 CA224
essere una farfallina Q189
essere una gatta morta CA188
essere una iena L388
essere un'invasione di cavallette L442
essere una lumaca Q266
essere una lupa bianca Q269

fare il volo dell'oca WSWPII685
far l'acciuga in barile Q2
fare l'agnello Q11
fare l'allocco Q13
fare l'anguilla Q21
fare l'asino Q34 CA222 L430
fare l'asino di casa CA223
far l'occhio da pesce morto Q336 fare l'occhio a pesce morto L430
fare l'occhio del porco WSWPIII166
far l'occhio di triglia Q336 CA213 L430
fare la barba agli asini Q44 Q528 CA224
fare la bertuccia a qu WSWPI342
fare la bestia da soma CA223
far la bocca al cul di pollo Q58 L349
far la bocca a culo di gallina Q58
fare la cena del galletto Q113 fare la cena del galletto (un salto e letto) L175
fare la cicala Q123
fare la civetta Q128 CA224 L107
fare la fine / la morte del topo Q536 fare la fine del topo WSWPIV275
fare le fusa come un gatto Q219
fare la gatta di Masino L180
fare la gatta morta Q224 L180 fare (o essere) la gattamorta P148–149
fare la lucertola Q266
fare la morte / il fino del topo CA226 fare la morte del topo L462
fare la mosca cocchiera Q313 CA226 L267
fare la parte del leone Q258 CA227 P147
fare la pelle di cappone Q385
fare la politica dello struzzo Q414 L409 P139
far la serpe tra le anguilla L317
fare la scimmia Q478 WSWPIII475
fare la vita del beato porco Q419 CA220 L299
far la ruota come un pavone Q382
fare la ruota come un tacchino WSWPIV232
fare la volpe con un'altra volpe Q571
fare le nozze dei cani L75
fare le parti del leone L218–219
fare le pulci Q429430
fare la vita del beato porco WSWPIII166
fare le zampe / le scarpe ai gatti CA213
fare le zampe / le scarpe alle mosche CA213
fare lo scimmiotto WSWPIII475

The picture of a man in Polish, English and Italian lexical and phraseological units

Summary

The book is devoted to Polish, English and Italian units with animal names as their components. The aim is to compare the units excerpted from mono- and bilingual dictionaries, so that the differences and similarities between the pictures in particular languages could be discussed. The units chosen for the analysis are single-word faunal metaphors and phraseological units with the exclusion of proverbs.

The book is composed of three chapters. Chapter one titled *Faunal phraseology as the object of contrastive research* contains the presentation of basic terms used in Polish, English and Italian studies. Selected contrastive studies on faunal phraseology are also discussed.

Chapter two *Faunal phraseology in a contrastive perspective: selected theoretical issues* contains four subchapters. The first of them is devoted to the imagery of faunal units, while the focal issue of the second is the cultural character of the units analyzed. The symbolic value and evaluative connotations of faunal units are discussed. They are also presented as part of the linguistic picture of the world. In the third subchapter the origins of faunal units are outlined, with the emphasis on the international, national and local character of the units at issue. The last subchapter is devoted to their linguistic features.

The third chapter, *The picture of a man in faunal phraseology*, contains a brief presentation of the description of a man in thematical dictionaries. The anthropocentric character of faunal units is also discussed. The picture of a man reflected in faunal units is composed

of several fields. The first of them is the appearance of a man, which covers general description of height and weight as well as the description of particular body parts. The evaluation of human appearance is also presented as well as the description of outfit worn by a man. Another field encompasses sensory activities and activities received by human senses. The next field is the one of movement. It encompasses the notions of speed, various kinds of movement, such as jumping, climbing, swimming etc., agility and awkwardness. The physical charateristics of a man constitutes the next field, i.e. age, sleep, strength and weakness, illness, death, eating, addictions, sexual life. Another field, a man perceived as a social being, contains human relations (family, good relations, bad relations), education, business, art and entertainment, crime and situations (poverty / richness, safety / freedom, freedom / captivity). The intelectual potential of a man constitutes the next field, covering stupidity, intelligence, memory and concentration. Two more fields comprise the characteristics of a man (meekness, faithfulness, patience, shyness, cowardice, courage, meanness, generosity, reserve, cleverness, vanity, stubornness) and emotions (love, happiness, anger, fear, shame). The last one, the human world, comprises its selected elements, such as the number / amount, places, weather, colours and time.

The conclusion of the analysis is that the majority of fields are covered by faunal units in a similar way in three languages compared, but it should be stressed that significant differences are also observed. Some faunal units convey very specific meanings, not found in faunal lexis and phraseology in the two other languages.